

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

На правах рукопису

ІЩЕНКО ТАМАРА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК: 81'253:811.111

**АНГЛІЙСЬКА ФАХОВА МОВА СПОРТУ: КОГНІТИВНІ
ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ АСПЕКТИ**

10.02.16 – перекладознавство

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник:

Кияк Тарас Романович,
доктор філологічних
наук, професор

Дніпропетровськ – 2014

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ПОНЯТТЯ ФАХОВИХ МОВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ	15
1.1. Визначення фахової мови. Докогнітивний та когнітивний підходи	15
1.2. Місце фахової мови в системі загальнонаціональної мови	20
1.3. Підходи до стратифікації та стратегії класифікації фахових мов	27
1.4. Терміносистема як лінгвістична складова фахової мови	33
1.5. Особливості перекладу фахових текстів	51
1.6. Методи та методологія дослідження фахової мови спорту	73
ВИСНОВКИ ДО I РОЗДІЛУ	75
РОЗДІЛ II. ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ АНГЛІЙСЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ СПОРТУ В ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ	79
2.1. Загальні особливості фахової мови спорту з позицій перекладознавства	79
2.2. Специфічні ознаки науково-технічного різновиду англійської фахової мови спорту. Комунікативно-прагматичні норми та переклад	101
2.3. Специфічні ознаки офіційно-ділового різновиду фахової мови спорту в перекладацькому аспекті	107
2.4. Специфічні ознаки газетно-журнального різновиду фахової мови спорту та проблеми перекладу газетно-журнальних текстів	115
2.5. Лексичні особливості та термінологічна насиченість текстів фахової мови спорту як джерело перекладацьких проблем фахових текстів	124
2.5.1. Характеристика фахової лексики спорту за рівнем абстрактності як маркер перекладацьких проблем фахових текстів спорту	124
2.5.2. Термінологічна насиченість фахової мови спорту як показник складності перекладу фахового тексту	137
ВИСНОВКИ ДО II РОЗДІЛУ	148

РОЗДІЛ III. ЖАНРОВІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ СПОРТУ	153
3.1. Жанрові особливості перекладу фахових текстів. Проблема оцінки якості перекладу	153
3.2. Доперекладацький аналіз фахового тексту як метод запобігання перекладацьких помилок	161
3.2.1. Проблеми оцінки складності тексту в процесі доперекладацького аналізу	161
3.2.2. Доперекладацький аналіз офіційно-ділового тексту фахової мови спорту	164
3.2.3. Доперекладацький аналіз наукового тексту фахової мови спорту.....	171
3.2.4. Доперекладацький аналіз публіцистичного тексту фахової мови спорту.....	176
3.3. Типові помилки при перекладі фахових текстів спорту	180
3.4. Рекомендації перекладачам текстів англійської фахової мови спорту	192
3.4.1. Текстологічні аспекти перекладу текстів фахової мови спорту	194
3.4.2. Метафоричність та переклад фахових текстів спорту	195
3.4.3. Фонові знання як чинник адекватного перекладу спортивних текстів.....	197
3.4.4. Парадигма політкоректності та її відтворення при перекладі ..	202
ВИСНОВКИ ДО III РОЗДІЛУ	204
ВИСНОВКИ	209
СПИСОК НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ	218
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ	250
СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ	252
ДОДАТОК А. Англо-російсько-український термінологічний глосарій зимових видів спорту	1

ДОДАТОК Б. Перелік та приклади тексти, що були використані для вивчення та аналізу фахової мови спорту	36
--	----

ВСТУП

Спорт – невід’ємна частина суспільного та особистого життя людей з давніх часів. Спорт у сучасному світі є масовим видом дозвілля, привабливою темою для ЗМІ, а також потужним ідеологічним засобом об’єднання нації. Науковці вивчають різні аспекти існування спорту: спорт як соціальне явище (В. Зверєва, К. Леш, О. Власов, У. Морган, В. Юнгханнс, М. Гампер), спорт як засіб маніпулювання суспільною свідомістю шляхом об’єднання гендерних та національних стереотипів (О. Сарна, І. Новікова). На сучасному етапі актуальною проблемою науковці вважають взаємовідносини спорту та ЗМІ (Р. Харріс, Н. Блейн, С. Гуськов, Р. Бойл, М. Хуссам). Доволі активно досліджується лінгвістика спорту. Так, значна кількість наукових розвідок присвячена зв’язку спортивного дискурсу з іншими типами дискурсів (Б. Зільберт, О. Зільберт), лінгвокогнітивному та лінгвосеміотичному аналізу (О. Панкратова, К. Боровікова, О. Малишева, І. Кожевнікова). Спостерігається значна кількість досліджень, присвячених особливостям термінології, лексики та фразеології спорту (І. Дубчак, О. Гурєєва, О. Рілов, І. Хмелевська, Л. Авакова, Н. Мухамедова, С. Кудрін, О. Єлістратов, Н. Шафранова, А. Савченко, В. Кисельова) та жанровій системі спортивного дискурсу (Ф. Бацевич, П. Істрате, М. Бергельсон, М. Токарева, О. Олександрова, Т. Нікітіна, Л. Краєвскі).

Незважаючи на зростання кількості робіт, присвячених вивченню різних аспектів спортивного дискурсу та лексики спорту, мусимо визнати, що деякі питання функціонування та перекладу фахових текстів залишаються суперечливими або взагалі не висвітленими. Так, англійська фахова мова спорту до сьогодні не була об’єктом комплексної та всебічної уваги науковців. В даній дисертаційній роботі маємо здійснити спробу виявити та проаналізувати лінгвістичні й перекладацькі особливості англійської фахової мови спорту.

Актуальність теми дослідження зумовлено необхідністю систематизації численних, але розрізнених наукових поглядів щодо проблеми перекладу фахових текстів, доцільністю об'єднання трьох аспектів (фахова мова спорту, її когнітивні та перекладацькі складові) у єдину проблему, потребою дослідження поняття «фахова мова» в аспекті когнітивістики та перекладознавства, необхідністю дослідження когнітивних та перекладознавчих особливостей фахової мови спорту, потребою в застосуванні нових форм перекладацького аналізу тексту, заснованих на залученні когнітивних методик та методологій. Актуальність теми дослідження визначається також соціальним замовленням на розробки підходів та методів перекладу фахових текстів спорту, оскільки саме фахові тексти, які розглядають як продукт професійного спілкування, є невід'ємною складовою фахової комунікації, джерелом спортивної інформації, базою стандартизації термінологічних одиниць та формування як англійських спортивних терміносистем, так і українських. Ринок перекладацьких послуг потребує якісних перекладів фахових текстів спорту, які забезпечують не лише комунікацію між фахівцями спортивної галузі, тобто горизонтальне розповсюдження знань, а й комунікацію між професіоналами та непрофесіоналами, тобто вертикальне розповсюдження знань, що виявляється надзвичайно актуальним саме в спорті завдяки відкритості та загальнодоступності соціального феномену, фахова мова якого є об'єктом дослідження. Сучасне перекладознавство стає більш прагматичним й активно прагне відповідати нагальним потребам суспільства, політичним та економічним реаліям, які реалізуються в глобальних інформаційних процесах. Такі тенденції вимагають однозначної та чіткої вербалізації інформаційних процесів задля подальшого вдосконалення комунікації.

Дана наукова розвідка пропонує комплексний підхід до розуміння процесу перекладу, який зіставляє такі неоднозначні, а іноді й суперечливі терміни, як «фахова мова», «фаховий текст», «дискурс», шляхом вивчення їхніх зв'язків в процесі перекладу, а також вплив цих понять та явищ на

переклад фахових текстів спорту. В Україні сьогодні активно вивчаються фахові мови та їхні особливості, але у Німеччині дослідження фахових мов розпочалися ще в 70-х роках минулого століття, тому вітчизняні лінгвісти беруть за основу надбання німецької школи фахових мов. Першим науковцем, який звернув увагу на явище фахової мови став Л. Гофман, а його визначення терміна «фахова мова» і досі вважається загальновизнаним. Серед інших найактивніших дослідників фахових мов можна назвати Л. Трімбла, П. Робінсона, К.-Д. Бауманна, Т. Р. Кияка, Р. Пелька, Ш. Хартмута, Р. В. Попова, З. Квама. З проблемами фахових мов тісно пов'язані й проблеми термінології, які ґрунтовно досліджують українські вчені О. І. Чередниченко, В. І. Карабан, Т. Р. Кияк, Л. О. Симоненко, Л. М. Черноватий, О. А. Шаблій.

Однак жанрові особливості перекладу спортивних текстів досі залишаються поза увагою лінгвістів, коли власне явища «жанр» та «жанрові особливості» відображують лише один з етапів процесу перекладу. Пропонуємо розуміти жанр як традиційну форму тексту, що має особливу функцію в культурі, та відображає мету, яку має відправник тексту і може передбачити реципієнт. Таким чином дослідження фокусується на комплексі взаємопов'язаних процесів та явищ, що дозволяє зробити висновки про цілісність аналізу тексту та комунікативної ситуації на етапах доперекладацького аналізу, під час процесу перекладу та на етапі редагування тексту перекладу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в рамках комплексної наукової теми кафедри англійської філології та перекладу Дніпропетровського університету імені А.Нобеля «Лінгвістичні аспекти іншомовної комунікації та методика їх навчання» (номер державної реєстрації 0110V000323), затвердженої Міністерством освіти і науки України.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні когнітивних та перекладацьких особливостей англійської

фахової мови спорту, виконанні комплексного доперекладацького аналізу спортивних текстів, дослідженні прагматичних, лексичних, семантичних та жанрових аспектів перекладу текстів фахової мови спорту задля виявлення джерел перекладацьких помилок та надання рекомендацій щодо покращення якості перекладу.

Для досягнення поставленої мети визначено такі дослідницькі завдання:

1. Проаналізувати явище «фахової мови» в сучасному перекладознавстві та доцільність застосування цього терміна у перекладознавстві з теоретичної й практичної точок зору, розглянути специфіку поєднання теоретичних надбань даної галузі задля успішного та якісного перекладу фахових текстів загалом та спортивних зокрема.
2. Виявити ключові особливості перекладу англійських фахових текстів спорту з урахуванням їх специфіки та фахової комунікації;
3. Запропонувати комплексну стратегію перекладу фахових текстів на засадах лінгвістичного, доперекладацького та перекладацького аналізів та таких феноменів, як дискурс та фахова мова;
4. Розглянути проблематику оцінювання складності фахового тексту в процесі доперекладцького аналізу фахових текстів спорту та вивчити можливості оцінки якості перекладу;
5. Виявити основні складові компетенції перекладача як визначального фактору адекватного перекладу спортивних текстів та запропонувати практичні рекомендації перекладачам фахових текстів спорту.

Об'єкт дослідження – фахові тексти різних стилів та жанрів спортивної тематики.

Предмет дослідження – когнітивні аспекти англійської фахової мови спорту та лексичні, граматичні, стилістичні і прагматичні аспекти перекладу англійських фахових текстів спорту.

Методи дослідження. Досягнення поставленої мети і розв'язання конкретних завдань дисертаційного дослідження ґрунтується на загальних положеннях системного аналізу з використанням

загальнонаукових, лінгвістичних та власне перекладознавчих методів: *метод суцільної вибірки* для створення корпусу матеріалу дослідження; *метод лінгвістичного спостереження*, який дав змогу окреслити специфіку англійської фахової мови спорту, особливості та характеристику досліджуваних складників при перекладі; *лінгвотекстовий аналіз*, який дав змогу уточнити особливості фахової мови спорту та спортивного дискурсу у текстах різних типів; *трансформаційний аналіз* дав можливість висвітлення всіх можливих трансформацій під час перекладу спортивних текстів на українську мову; *диференційний і генетичний аналіз* для об'єднання спорідненого і розмежування гетерогенного матеріалу; *порівняльний аналіз* перекладів, який полягає в аналізі форми та змісту тексту перекладу в зіставленні з формою і змістом оригіналу; елементи *методу кількісних підрахунків* для підтвердження об'єктивності одержаних результатів.

Матеріалом дослідження англійської фахової мови спорту став досить великий масив англomовних текстів спорту, кількістю 42 джерела, загальною кількістю 3623 сторінки, які представлено в нашому списку ілюстративних джерел. Для ретельного доперекладацького та перекладацького аналізу було обрано 15 найбільш показових текстів різних стилів та жанрів від наукових монографій та статей до спортивних репортажів, загальним обсягом 58132 повнозначних слововживання, що складає 229 сторінок, фрагменти яких представлено в додатку Б.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що у дисертаційному дослідженні вперше зроблено спробу комплексного підходу до вивчення особливостей перекладу українською мовою англomовних спортивних текстів; запропоновано прагматично когнітивний підхід до доперекладацького та перекладацького аналізу спортивних текстів з урахуванням комунікативної ситуації та прагматичної спрямованості тексту у мові перекладу; вивчено та адаптовано до вимог перекладознавства поняття «дискурс», «текст», «фахова мова»; визначено критерії оцінювання якості

виконаних перекладів; запропоновано метод оцінювання складності фахового тексту; сформульовано практичні рекомендації перекладачам спортивних текстів. Відзначаємо, що англійська фахова мова спорту жодного разу не була ще об'єктом всебічного та комплексного дослідження в наукових розвідках лінгвістів. Саме виявленню та опису когнітивних, лінгвістичних та перекладацьких особливостей англійської фахової мови спорту присвячено дану дисертаційну роботу.

Практичне значення отриманих результатів. Зроблені пошукачем висновки та виявлені особливості мають на меті покращити якість перекладів фахових текстів спортивної тематики, пропонуючи перекладачеві професійний інструментарій. Крім того, процес та результати вивчення й аналізу найбільш вживаних термінів спортивної галузі надзвичайно важливі для адекватного перекладу фахових текстів спорту. Виявлена оптимальна процедура роботи над перекладом фахових текстів та опис послідовних дій перекладача при роботі з ними можуть бути використані в процесі підготовки й навчання перекладачів, у спеціальних курсах, що їх читають у вищих навчальних закладах, таких як «Лексикологія», «Термінознавство», «Науково-технічний переклад», «Теорія та практика перекладу», «Практика усного перекладу», «Практика письмового перекладу». Використання наведених практичних рекомендацій щодо перекладу спортивних текстів та запропонованого пошукачем в Додатку А *Англо-російсько-українського термінологічного глосарія зимових видів спорту* дозволить перекладачеві виконувати якісніший переклад.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження реалізується у деталізації таких понять, як фахова мова, дискурс, фаховий текст в перекладознавстві, типологізації перекладацьких помилок, визначені засад доперекладацького аналізу фахових текстів, запропонованні методики оцінювання складності фахового тексту згідно з теорією інформаційної ентропії, виявлено когнітивні особливості фахової мови спорту. Зроблено спробу виявити та проаналізувати жанрову специфіку перекладу спортивних

текстів, що дозволяє говорити про комплексний підхід до аналізу тексту і комунікативної ситуації на етапі доперекладацького аналізу тексту, в процесі перекладу та на етапі редагування тексту перекладу.

На захист винесено такі **положення**:

1. Переклад фахових текстів – складне явище, яке вимагає від перекладача не лише розуміння тексту оригіналу та здатність до іншомовної вербалізації, а й передбачає врахування в процесі перекладу таких понять як «фахова мова», «фаховий дискурс», «фаховий текст». Прагматична орієнтація фахових текстів і спрямованість на певне коло адресатів мають відбиватися на лексичному, граматичному, семантичному та стилістичному рівнях тексту перекладу.

2. Працюючи з перекладом фахових текстів перекладач має обирати адекватний та еквівалентний варіанти перекладу термінів, що є ключовою вимогою для якісного перекладу фахового тексту. Слід зауважити, що терміни можуть входити до системи прагматичних відношень, призводячи до того, що в тексті оригіналу і тексті перекладу їхнє значення може бути різним.

3. Кількість вузькогалузевих термінів у фаховому тексті спорту зумовлює рівень його абстрактності, який залежить від жанру тексту та його професійного спрямування: монографії, наукові статті, правила змагань, або газетно-журнальні статті. Так, найвищий рівень абстрактності мають спортивні тексти наукового та ділового стилю, в той час як найнижчий рівень абстрактності притаманний газетно-журнальним текстам спортивної тематики.

4. Наявність перекладацьких помилок обумовлюється двома факторами: компетенцією перекладача та складністю тексту, що перекладається. Проблема визначення складності тексту має бути перенесена з площини суто суб'єктивної в об'єктивну, що можна виміряти за допомогою певних інструментів та описати певний алгоритм дій. Таким інструментом може стати програма архіватор *zip*. За ступенем стиснення тексту програмою

компресії можна судити про його надлишковість, та, як наслідок, про ступінь його складності.

5. Проблема оцінювання якості перекладу є однією з найскладніших та неоднозначних проблем сучасного перекладознавства. Незважаючи на модель оцінювання якості перекладу, що обирається базовою для аналізу перекладу, найважливішим етапом як створення адекватного перекладу, так і оцінювання якості перекладу є доперекладацький аналіз, який науковці одноставно називають засобом запобігання перекладацьких помилок.

Апробація результатів дисертації. Основні висновки дисертаційного дослідження були викладені на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях: на Всеукраїнському науково-методичному семінарі «Актуальні проблеми філологічної науки та педагогічної практики» на базі факультету романо-германської філології Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара, 4-5 грудня 2009; на Міжнародній науковій конференції «Стан та перспективи лінгвістики фахових мов та термінознавства в Україні», Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара, 2010; на II Всеукраїнській конференції «Людина. Комп'ютер. Комунікація», «Львівська політехніка» 5-7 травня 2010 р., на Міжнародній науковій конференції «Стан та перспективи лінгвістики фахових мов та термінознавства в Україні», м. Чернівці, 7-8 жовтня 2011 р; на Міжнародних науково-практичних конференціях «Мови і світ: дослідження та викладання» м. Кіровоград, 2012 р., 2013 р. та 2014 р.; на щорічних науково-практичних семінарах з актуальних проблем перекладознавства на кафедрі англійської філології та перекладу Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля.

Публікації. Основні положення дисертації, результати й висновки проведеного дослідження викладено у 14-ти публікаціях (загальним обсягом 20 друк. арк.), серед яких 5 опубліковано у виданнях, затверджених ВАК України як фахові та 1 закордонному виданні.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі обґрунтовуються вибір та актуальність теми, формулюються мета і завдання дисертації, розкриваються об'єкт, предмет та методи дослідження, визначається наукова новизна, зазначається матеріал дослідження, висвітлюється теоретичне значення та практична цінність роботи, наводяться положення, винесені на захист, інформація стосовно апробації та публікації результатів дослідження, а також структури роботи.

Розділ I «Поняття фахових мов та особливості їхнього перекладу» присвячений вивченню особливостей фахових мов, з акцентом на місце фахової мови в когнітивно-дискурсивній парадигмі знань та на співвідношення понять дискурс – фахова мова – фаховий текст. Виявлено специфіку перекладу фахових текстів та вивчено лексичні, граматичні, стилістичні та прагматичні особливості англійських фахових текстів спорту з позицій перекладознавства.

Розділ II «Лігвістичний аналіз англійської фахової мови спорту в перекладацькому аспекті» присвячений вивченню особливостей англійської фахової мови спорту та специфіки спортивних текстів в залежності від стилю та жанру тексту з позицій перекладознавства. Акцент зроблено на лексичних особливостях та термінологічній насиченості текстів фахової мови спорту, а також надано характеристику фахової лексики спорту за рівнем абстрактності, що вимагає певних перекладацьких стратегій.

Розділ III «Жанрові та перекладознавчі особливості англійських фахових текстів спорту» пропонує розгляд жанрових особливостей фахових текстів спорту, що впливають на пошук та вибір перекладацьких рішень. Вироблено системний підхід до визначення та аналізу перекладацьких стратегій, а в прикладному аспекті зроблено спробу відтворення механізму перекладу тексту фахової мови спорту. Виявлено основні помилки при перекладі

фахових текстів спорту та запропоновані певні рекомендації перекладачам спортивних текстів.

У загальних висновках підсумовуються результати дисертаційного дослідження й окреслюються перспективи подальших розвідок з обраної тематики.

У додатках наведено допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття висновків дисертаційного дослідження та *Англо-російсько-український термінологічний глосарій зимових видів спорту*.

Загальний обсяг дисертації становить 257 сторінок, з них 211 сторінок – основний текст. Список використаних джерел налічує 394 позиції, з них 328 – науково-критичні праці, 45 з яких англомовні та німецькомовні видання, 22 – довідкова література та 42 – ілюстративні джерела.

РОЗДІЛ І

ПРОБЛЕМИ ФАХОВИХ МОВ ТА СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ

Розділ перший даного дисертаційного дослідження присвячений вивченню особливостей такого лінгвістичного явища як фахова мова, звертаючи особливу увагу на місце фахової мови в когнітивно-дискурсивній парадигмі знань та намагаючись виявити співвідношення понять дискурс – фахова мова – фаховий текст. Маємо також за мету виявити специфіку перекладу фахових текстів, вивчаючи лексичні, граматичні, стилістичні та прагматичні особливості англійських фахових текстів спорту з позицій перекладознавства.

1.1. Визначення фахової мови. Докогнітивний та когнітивний підходи.

Сучасне мовознавство переходить від вивчення мови як абстрактної системи до вивчення функціонування мови в мовленні. Яскравим проявом цієї тенденції є вивчення функціонування лінгвістичних одиниць в межах малих мовних підсистем, які обслуговують різноманітні сфери спілкування. З середини 60-х років минулого сторіччя науковці активно вивчають особливості комунікації в різних галузях наукового знання й професійної діяльності, основні проблеми якої залишаються актуальними і донині.

На першому етапі вивчення фахових мов лінгвісти (Л. Гофман, Р. Г. Піотровський) називали мову професійної комунікації «підмовою науки та техніки» [166, с. 14]. Поступово лінгвісти дійшли висновку, що термін «підмова науки та техніки» має менш визначене поняття ніж той комплекс мовних явищ, що закладено в поняття «мова професійної комунікації».

Багато науковців вважають термін «підмова» доволі вдалим з точки зору внутрішньої форми, але зараз лінгвісти використовують декілька рівнозначних термінів для позначення мови професійної комунікації: «мова для спеціальних цілей», «спеціальна мова», «підмова», «субмова»,

«технолект», «фахова мова», «соціолект», «лінгвема», «підмовний союз», «мовна підсистема», «мала мовна підсистема», LSP, «спеціолект» [51, с. 10–11; 6, с. 43; 117, с. 48]. Слід зауважити, що британські та американські лінгвісти використовують термін ‘language for special purposes’ (LSP). Аббревіатура LSP займає домінуючі позиції не тільки в англomовній літературі, але й в матеріалах багатьох міжнародних наукових форумів, що доволі зрозуміло з огляду на сучасний статус англійської мови як мови міжнародного спілкування. Показовим також є той факт, що починаючи з 1970-х років було проведено біля 20 міжнародних симпозіумів з питань фахових мов, робочою мовою яких була, звісно, англійська. Російський еквівалент «LSP» – акронім «ЯСЦ» не є популярним у російськомовних лінгвістів [5, с. 16], що, на думку, Н. В. Васильєвої, пояснюється його важкою вимовністю [36, с. 69], тому російські науковці слідом за англomовними лінгвістами надають перевагу термінам LSP, «мова для спеціальних цілей» або «спеціальна мова». Цікавим, до речі, є той факт, що терміни «мова для спеціальних цілей» або «спеціальна мова» в російській лінгвістичній традиції використовують лише для позначення певної сукупності мовних явищ. При номінації окремих мов прикметник «спеціальна» зникає, тобто маємо «мову фізики», «мову лінгвістики», «мову економіки», «мову спорту», але не «спеціальну мову спорту».

В німецькомовних країнах мова професійного спілкування здобула назву «*Fachsprache*» [168, с. 16]. Франкомовні лінгвісти вживають термін «французька мова певної науки або галузі діяльності», наприклад, «*France medicale*» або «*France chemie*» тощо. В науковій літературі для позначення фахових мов іноді використовується термін «спеціолект» – за аналогією з терміном «соціолект» [36, с. 55], але даний термін не отримав широкого використання. В українській лінгвістичній традиції переважає термін «фахова мова».

На думку С. Д. Берсенєва, фахова мова – це сукупність одиниць всіх рівнів мовної системи, що використовуються в даній сфері спілкування. Сукупність же текстів фахової мови визначають як «галузева література» [21, с. 34].

Основною функцією фахових мов, на думку Г. І. Морозова, є «максималізація ефективності фахової діяльності (за рахунок стиснення інформації, скорочення обсягів, прискорення темпів передачі інформації)» [182, с. 36]. Таким чином, на відміну від побутової мови, професійна мова носить більш виражений кодовий характер. Глибина кодування або «інформаційна ємність понять зростає з часом та розвитком наукових концепцій» [47, с. 349].

Один з найбільш відомих дослідників фахових мов німецький лінгвіст Лотар Гофман визначає фахову мову як «сукупність всіх мовних засобів, які використовуються в спеціально окресленій комунікативній сфері з метою досягнення розуміння між фахівцями певної галузі» [303, с. 203]. Проте, Т. Р. Кияк поглиблює визначення: «До цієї дефініції варто додати ще й той факт, що функціонування певної мови забезпечується чітко встановленою термінологією» [117, с. 203].

Під сукупністю лінгвістичних засобів Л. Гофман розуміє не тільки фонетичні, морфологічні й лексичні елементи та правила синтаксису, але й їх взаємодію у будь-яких можливих у цій сфері актах комунікації:

- мовні засоби, які наявні у всіх субмовах;
- мовні засоби, які наявні у всіх фахових мовах;
- мовні засоби, які наявні тільки в одній фаховій мові [117, с. 204].

Р. Г. Котов стверджує, що фахові мови виникають та функціонують іноді навіть у межах невеликих колективів та груп, забезпечуючи в них фіксацію, зберігання, передачу та обробку нового знання або необхідної спеціальної інформації [133, с. 16 – 23]. В документах Міжнародної організації зі стандартизації фахова мова визначається як мовна система, що призначена для комунікації, яка інтерпретується однозначно у конкретній галузі знання з використанням термінології та інших лінгвістичних засобів [166, с. 73].

Засновник австрійської термінологічної школи Е. Вюстер, запропонував наступні риси фахових мов: унормованість, однозначність, регламентованість, стандартизованість, ієрархічність та знеособленість. На думку науковця, саме ці риси пояснюють існування фахової мови як підмови в рамках літературної мови [327 с. 32]. Таким чином, мовознавці наполягають на тому, що в фахових мовах має бути відсутня синонімія, оскільки термінологічні дублети є небажаними.

Сучасні лінгвісти стверджують, що фаховим мовам притаманний єдиний семантичний план, точне відношення лексичних одиниць до висловлюваного поняття [117, с. 9].

Дж. Сейгер визначає фахову мову наступним чином: «Фахові мови – напівавтономні комплексні семіотичні системи, що базуються на загальнолітературній мові та походять від неї. Передбачається, що користувачі фахових мов мають спеціальну освіту та користуються нею в одній галузі знань або суміжних галузях» [318, с. 217].

Як бачимо з наведених визначень, фахова мова – тематично автономна сукупність спеціальних та загальних мовних засобів, що використовуються в професійних галузях людської діяльності: науці (техніці), військовій справі, медицині, археології, спорті тощо.

Підсумовуючи вищенаведені дефініції, можна виділити наступні ознаки фахових мов:

- співвіднесеність з певною предметною галуззю, єдність семантичного плану;
- специфічне коло користувачів;
- обмежена порівняно з загальною мовою кількість функцій;
- більша точність;
- базування на системі загальнонаціональної мови.

Деякі дослідники додають також економічність при передачі інформації [286, с. 17-18].

Фахові мови, як засіб професійної комунікації активно розвиваються в напрямках інтеграції, диференціації, інтернаціоналізації, уніфікації та економізації [5, с. 6].

Таким чином, визначаючи сутність фахових мов, науковці вважають, що фахові мови мають передавати фахові знання максимально економічними засобами вираження за рахунок автоматизації та кодифікації.

Поява когнітивної лінгвістики виявила новий підхід не тільки до вивчення мови в цілому, але й до її окремих аспектів. Так когнітивно-дискурсивна парадигма знання надає можливість виділити загальні характеристики фахової мови та визначити місце окремих фахових мов в загальнонаціональній системі певної мови. Вивчення мови в межах когнітивного підходу передбачає об'єднання досягнень сучасної лінгвістики з досягненнями суміжних наук [78, с. 20]. Саме такий міждисциплінарний підхід до об'єкту та предмету вивчення покладено в основу одного з сучасних напрямів лінгвістики, а саме когнітивно-дискурсивного, який був розроблений О. С. Кубряковою та її школою [138, с. 4].

В межах когнітивно-дискурсивного підходу фахову мову дефінують як лінгвокогнітивне утворення, призначене для зберігання об'єктивованих в мові структур людського знання та досвіду, що забезпечує функціонування та розвиток особливої галузі знання та спілкування в її межах [91, с. 45].

До даної дефініції доцільно було б додати визначення характеру комунікативної ситуації, в якій фахова мова використовується, а також визначити фахову мову як систему мовних засобів, що описує галузь знання або діяльності та вживається спеціалістами даної галузі для комунікації, яка однозначно інтерпретується та пов'язана з професійною діяльністю мовців [91, с. 46]. Відомо, що професія формує відносно замкнутий простір та детермінує особливий погляд на реальність своїх представників. На думку Є. В. Харченко «фахівець є носієм певної культури, певної «картини світу», що формується в межах однієї професії» [249, с. 36].

Релевантність певної фахової мови обумовлюється релевантністю відповідної галузі знання, а її специфіка пов'язана саме з рівнем розвитку даного знання в соціумі. Фахові мови служать для комунікації в фахових галузях, для примноження, розвитку знань та передачі їх від покоління до покоління [191, с. 218 –220].

Науковці виявляють значну зацікавленість в особливостях комунікації в різних галузях наукового знання та професійної діяльності, а також апелюють до різних ситуацій реального спілкування, стверджуючи, що феномен фахових мов неможливо відокремити від тих типів текстів, в яких вони використовуються та заради яких вони створюються. Таким чином, вивчаючи особливості англійської фахової мови спорту, маємо проаналізувати специфіку текстів всіх мовних жанрів, в яких реалізується спортивна професійна діяльність.

1.2. Місце фахової мови в системі загальнонаціональної мови

Проаналізувавши роботи, присвячені відносинам між фаховими мовами та літературною мовою, а також місцю фахової мови в системі загальнонаціональної мови, ми дійшли висновку, що це питання є зараз доволі дискусійним. Існують щонайменше три підходи до аналізу взаємовідносин між фаховою та загальнонаціональною мовами:

- фахова мова як особливий функціональний стиль;
- фахова мова як функціональний різновид загальнолітературної мови;
- фахова мова як особлива підмова національної мови [91, с. 44]

Перший підхід не суперечить уявленню про функціональні стилі як «різновид літературної мови, в якій мова виконує ту чи іншу соціально значущу роль в суспільній та мовній практиці людей і особливості якої обумовлені особливостями спілкування в даній галузі» [334, с. 227]. Слід зауважити, що такий підхід розробляли радянські дослідники 1950-х років,

які одноставно виділяли в рамках літературної мови науковий стиль як один з п'яти або чотирьох функціональних стилів [39, с. 121; 49, с. 54].

В межах даного напрямку лінгвісти виділили низку рис, що були притаманні науковому стилю, при цьому, науковий стиль сприймався та розглядався як щось гомогенне, без урахування його диференціації на усні та письмові форми, а також горизонтального та вертикального членування мови науки та техніки [249, с. 59; 218, с. 40].

Однак, в той самий період з'являється низка наукових праць, автори яких розглядають мову науки та техніки як феномен, що дозволяє лінгвістам враховувати особливості різних жанрів наукової літератури, а також специфіку усної та письмової форми мови [65, с. 123; 179, с. 12; 164, с. 33;].

Аналіз показує, що всі ці дослідження були проведені в межах вивчення мови науки та техніки. Але зараз немає сумніву, що поняття «фахової мови» охоплює ширше коло явищ, ніж «мова науки та техніки», що, звісно, унеможлиблює їх об'єднання в єдиному функціональному стилі. В результаті аналізу текстів фахової мови спорту можемо констатувати, що фахова мова спорту може бути реалізована в усіх функціональних стилях, що характерні для сучасних мов: літературному, газетно-політичному, виробничо-технічному, офіційно-діловому та науковому. В. М. Лейчик бачить вирішення даної проблеми у поділі всіх комунікативних галузей, в яких функціонують терміни, на першочергові та другорядні, а також в членуванні науково-технічного стилю на підстилі [150, с. 44-45].

Проте таке визначення, на наш погляд, швидше ставить питання ніж відповідає на них. Так, дискусійними залишаються такі питання:

- Чи є різниця між підстилем та жанром?
- Чи є загальні риси, що характерні усім підстилям та жанрам, що об'єднують їх в один стиль, або чи є щось, що об'єднує, наприклад, наукові праці В. В. Виноградова з посібником користувача мобільного телефону?

Аналіз поданої вибірки дає змогу припустити, що розуміння фахових мов як функціональних стилів або сукупності підстилів та жанрів виглядає дещо непослідовним та суперечливим.

Прихильники іншої теорії [66, с. 70, с. 190-192] вважають фахову мову функціональним різновидом національної літературної мови та протиставляють феномени функціональної мови та функціонального стилю, що вперше було запропоновано ще в 30-ті роки ХХ сторіччя видатним чеським лінгвістом Б. Гавранekom. Згідно з поглядами науковця, функціональна мова має загальний змістовний план, єдину мету та набір мовних засобів, а функціональний стиль, натомість, визначається лише особливою метою висловлювання. В. П. Даниленко ставить мову науки як функціональну підсистему загальнолітературної мови поряд з такими поняттями як розмовна мова та мова художньої літератури [66, с. 243].

Зовсім інший погляд на проблему спеціальної лексики та фахових мов було представлено О. В. Суперанською, яка стверджує, що незважаючи на те, що фахові мови відрізняються від загальноновживаної мови функціонально, вони складаються з матеріально інших елементів і тому не можуть вважатися ані функціональними різновидами мови, ані функціональними стилями [234, с. 71]. Авторка вважає, що особливості фахових мов пояснюються специфікою матеріалу, який їх формує, а, отже, функціональний підхід до їх виділення невиправданий.

Наші спостереження доводять, що незважаючи на те, що фахові мови вирізняються не за функціональним критерієм, саме функціональний підхід може бути доволі продуктивним при вивченні фахових мов.

В. П. Даниленко, вивчаючи співвідношення фахових мов та загальнолітературної мови, стверджує: «Співвідношення мови науки з загальнонаціональною мовою є складним та неоднозначним. Це не просто зв'язок між частиною та цілим, оскільки частина в даному співвідношенні має певні риси самостійності, що значно впливають на ціле. Ця частина входить до загальної семіотичної системи та формується під впливом інших

семіотичних засобів, з одного боку, та під впливом штучних структур типу інформаційно-логічних мов, програмування – з іншого» [66, с. 87].

Це протиріччя, на нашу думку, нівелюється, якщо взяти за основу інтерпретацію поняття «підмова», надану М. Я. Цвиллінгом. Він пропонує називати підмовою «сукупність мовних одиниць, репрезентованих в обмеженому масиві текстів» [250, с. 14]. Очевидно, що таким обмеженням має бути предметна галузь фахової мови.

Н. Д. Андрєєв, погоджуючись з цією ідеєю, зауважує, що головним в підмовах є те, про що йдеться, в той час як для стилю важливо, як написано чи сказано. Такий підхід до підмови та стилю дає підстави для висновку, що в одній підмові можуть бути репрезентовані декілька стилів, тоді, як в різних підмовах використовується той самий стиль [12, с. 238].

Показовими в даному аспекті є також ідеї М. Галідея, О. В. Суперанської, Р. Квірка. Науковці вважають, що кардинальна відмінність фахової мови від загальнонаціональної полягає у наявності особливих лексичних підсистем в фахових мовах, дещо редукованої та видозміненої системи синтаксису. Тобто, фахові мови не мають особливих граматичних структур, але статистичний розподіл граматичних структур значно відрізняється від наявного в загальнонаціональній мові. М. Галідей розглядав фахові мови як «обмежене використання мовних засобів» [301, с. 78]. Так, науковець стверджував, що «...фахові мови взагалі не мають особливих граматичних структур, що не представлені в інших мовних підсистемах; їхня відзнака – особливі лексичні засоби; але фахова мова відрізняється від загальної мови статистичним розподілом граматичних структур (а також їхнім особливим значенням)» [301, с. 78]. О. В. Суперанська стверджує, що «майже усі професійні системи, базуючись на граматичній системі загальнонаціональної мови, мають відмінності від неї в галузі словотворення і словозміни та значні відмінності в лексиці» [234, с. 203]. Р. Квірк вважає, що мовні форми в фахових мовах використовуються обмежено, пропонуючи термін «restricted» для визначення різновиду наукового мовлення, в якому мовні ресурси

використовуються обмежено [315, с. 21]. Так, Р. Квирк стверджує, що в деяких галузях своєї діяльності люди використовують «менший мовний об'єм», ніж в інших галузях [315, с. 177]. В якості прикладів науковець наводить мову спілкування пілотів міжнародних авіаліній з диспетчерською або мову туризму [315, с. 178].

К. Х. Бауш відзначає «...особливе, використання в фахових мовах морфологічних, синтаксичних та лексичних засобів, що відхиляється від загальнолітературної норми» [286, с. 118], не уточнюючи ці особливості. Однак дослідження, що були проведені на матеріалі мов різних галузей науки та техніки, а також різних національних мов, показали, що за виключенням спеціальної лексики та фразеології всі ці особливості не виходять за межі системи даної національної мови та демонструють іншу, ніж в загальнолітературній мові, частотність використання окремих словотворчих моделей, тих чи інших частин мови тощо [305, с. 257]. В науковій літературі згадуються специфічні синтаксичні явища, що зустрічаються лише в жанрах, що використовують фахові мови [237, с. 113], але такі моделі мають доволі обмежений характер, що не дозволяє говорити про розрив фахових мов з системою граматики загальнолітературної мови. Тобто, науковці одностайні щодо граматичного аспекту фахових мов: граматики фахової мови, що була б відмінна від граматики загальнолітературної мови не існує.

Фахові мови виникають на базі природних мов, надбудовуються над ними, здобуваючи деякі нові специфічні ознаки в лексиці, словотворенні, синтаксисі, стилістиці, які дають їм змогу задовольняти соціолінгвістичні потреби спілкування в фахових сферах [150, с. 74]. Тобто на рівні граматики, морфології та синтаксису, фахова мова значною мірою повторює ознаки загальнонаціональної мови, відрізняючись від неї лише своїм лексичним компонентом та функціями. Таким чином, головним носієм спеціальної, фахової інформації є термінологія – система одиниць спеціальної номінації даної галузі.

Але специфічність лексичного складу науковці також рекомендують не перебільшувати, оскільки фахові мови розвиваються в постійній взаємодії з загальнонаціональною мовою, а межа між фаховою та загальною лексикою виявляється доволі розмитою. З одного боку, спеціальні слова можуть переходити до загальнонаціональної мови, а з іншого – загальнонаціональні одиниці можуть термінологізуватися.

Іншою відзнакою загальнолітературної та фахової мов є стильова диференціація. Фахова мова характеризується високим ступенем неоднорідності, розпадаючись на функціонально-стилістичні різновиди [168, с. 25]. Продовжуючи тему функціонально-стилістичної неоднорідності, З. І. Комарова вирізняє постійні та змінні мовні ознаки регістру. Постійними виявляються ознаки, пов'язані з понятійною орієнтацією текстів, а ті ознаки, що першочергово впливають на ускладнення мовної тканини текстів та лише опосередковано на їхній зміст, сприймаються як варіативні. Різні комбінації постійних та змінних ознак складають функціонально-стилістичні різновиди фахових мов [129, с. 56].

Виокремлюючи фахові мови в особливі підсистеми літературної мови, дослідники виходять з таких ознак останньої, як багатоструктурність та багатофункціональність, тобто літературна мова використовується абсолютно в усіх галузях діяльності людини, в тому числі фахових. «Всередині ідеального універсального словника виділяється лексика літературного словника в широкому сенсі, основною відмінністю якого є присутність в ньому всіх термінологій природних, суспільних та технічних наук, усіх галузей промисловості, сільського господарства, транспорту, зв'язку тощо. Фахове просторіччя та фахові жаргони, як явища поза літературного мовлення при цьому виключаються» [68, с. 31].

Аналіз специфіки взаємовідносин фахових мов з загальнолітературною в рамках лінгвістичних теорій, представлений в даному розділі, не є вичерпним і відкриває перспективи подальшого вивчення, але слід зауважити, що саме на цих теоретичних засадах ми плануємо вести наші подальші дослідження.

В межах когнітивно-дискурсивного напрямку сучасної лінгвістики можна виділити наступне визначення фахової мови: «Фахова мова – лінгвокогнітивне утворення, призначене для зберігання об'єктивованих в мові структур людських знань і досвіду та забезпечення опису особливої галузі знань, спілкування в її межах, та її розвитку [91, с. 48]. До даної дефініції слід додати посилання на комунікативну ситуацію, в межах якої використовується фахова мова. Отже, фахова мова – система мовних засобів, що описує будь-яку галузь знань або діяльності та використовується фахівцями даної галузі для однозначності комунікації, пов'язаної з фаховою діяльністю мовців [168, с. 29].

Таким чином, в нашому подальшому дослідженні, ми виходитимемо з того, що фахова мова – це система, що розвиває лінгвістичні засоби загальнонаціональної мови, репрезентуючи структури знання, які склалися в певний період розвитку науки, та демонструє рівень розвитку певної галузі знання, важливий для суспільства, що забезпечує його власний розвиток та прогрес. Варто також згадати, що за такими лінгвістичними характеристиками, як граматики, морфологія та синтаксис, ця система повторює ознаки системи загальнонаціональної мови та кардинально відрізняється від неї за своєю лексичною термінологічною складовою та функціями, є частиною системи загальнолітературної мови. Лексика даної системи репрезентує особливі структури знання, об'єктивуючи їх та забезпечує спілкування фахівців певної галузі.

Результати нашого дослідження уможливають систематизацію різних підходів до вивчення фахових мов та узгоджуються з висновком, що незважаючи на те, що в докогнітивний період (в працях 70-80х років) науковці активно вивчали особливості фахових мов, наявних підходів вивчення фахових мов було недостатньо для виділення загальних характеристик та повного опису таких мов. Це стало можливим лише з появою когнітивної науки та когнітивної лінгвістики, що підкреслює необхідність врахування міждисциплінарних зв'язків при вивченні специфіки

фахових мов. Перевагою когнітивного підходу є те, що когнітивно-дискурсивна парадигма знання сприяє чіткішому визначенню фахової мови. Звертаємо увагу на те, що природа фахової мови обумовлюється тим, вираженню яких структур досвіду та знань вона служить та яким чином репрезентує за допомогою відповідних засобів особливу предметну галузь.

На даному етапі нашої роботи можна з впевненістю констатувати, що, якщо фахова мова – це насамперед певна система лінгвістичних засобів, яка відбиває уявлення про певну предметну галузь (а саме про спорт), то головний принцип опису такої системи має бути пов'язаний, насамперед, з виділенням спортивної лексики, яка характеризує досліджувану предметну галузь.

1.3. Підходи до стратифікації та стратегії класифікації фахових мов

Феномен фахових мов включає доволі широке коло різноманітних об'єктів, що викликає нагальну потребу в класифікації фахових мов.

Класифікація фахових мов розроблялася за двома напрямками: вертикальному та горизонтальному. Є. Вюстер пропонує поділяти фахові мови згідно з предметом та галуззю знань, які вони описують. Ця класифікація досить очевидна. Так, виділяють фахову мову медицини, фізики, архітектури, спорту тощо. Труднощі з розмежуванням фахових мов, згідно з горизонтальною класифікацією, виникають в період виникнення нових дисциплін, які на початковому етапі не мають свого словника [166, с. 32]. Та питання про кількість фахових мов залишається відкритим, оскільки згідно з різними даними їхня кількість коливається від 300 до 500. З іншого боку, деякі галузі знань та діяльності мають розгалужену внутрішню диференціацію, кожна з підгалузей яких описана доволі специфічними терміносистемами. Прикладом такої діяльності може слугувати галузь, що вивчається та фахова мова, що її обслуговує, тобто фахова мова спорту [91, с. 17].

Дещо складнішою виявляється вертикальна класифікація фахових мов, точніше кожної окремої мови. Так, Л. Макензі виділив власне фахову мову, мову виробництва та мову споживача [166, с. 34]. Вивчаючи мову медицини, Х. Ліпперт та Х. Шипперс виділяють:

- наукову мову
- професійну розмовну мову
- мову навчальних посібників
- мову практики, або мову клініки [166, с. 34].

Як бачимо з наведених фрагментів, згідно з даною класифікацією в фаховій мові спорту можна виділити підмову наукових досліджень, підмову навчальних посібників, професійну розмовну мову та підмову спортивного репортажу. З одного боку, Л. Гофман, як вже було зазначено, диференціює фахові мови згідно з їхньою предметною співвіднесеністю, а з іншого – розрізняє декілька рівнів усередині окремої фахової мови:

- ступінь абстрактності;
- специфіка мовних засобів;
- сфери функціонування;
- учасники комунікативних актів.

Таким чином, Л. Гофман виділяє п'ять основних страт, на які «розшаровується» окрема фахова мова:

- А. Мова теоретичних фундаментальних наук;
- Б. Мова експериментальних наук;
- В. Мова прикладних наук та техніки;
- Г. Мова матеріального виробництва;
- Д. Мова сфери споживання.

Кожна страта характеризується своїм ступенем абстрактності, мовною формою вираження, середовищем функціонування та користувачами. Фахова мова може мати всі страти або деякі з них, при цьому в мовленнєвих актах вони дуже рідко проявляються в чистому вигляді [303, с. 257].

Специфіка полягає в тому, що запропонована Л. Гофманом схема стратифікації фахових мов, безумовно, доволі спрощена та дещо віртуальна. Тобто:

1. Окрема фахова мова може мати всі п'ять страт, а може деяких і не мати. Тому для кожної окремої фахової мови можна змодельовати простішу матрицю, що надасть уявлення про внутрішню стратифікацію даної фахової мови.

2. В реальних комунікативних актах визначені страти рідко можна знайти в чистому вигляді. Так, науковець поряд з формулами використовує природну мову для опису своїх досліджень, додає таблиці та діаграми, тобто легко перейти зі страти А на страту Б та навпаки.

3. Спеціальна лексика розуміється дуже широко, включаючи слова, пов'язані з даним предметним полем, незалежно від того, чи є вони суворо дефінованими та нормованими. Семантичні характеристики цієї лексики можуть істотно змінюватися від страти до страти [303, с. 257].

На наш погляд, стратифікаційна модель Л. Гофмана має певні суттєві недоліки. По-перше, вона орієнтована в основному на мови природничо-наукових та технічних галузей знання, хоча науковець екстраполює її й на соціальні науки. Так, він вважає, що страту «матеріальне виробництво» можна замінити «суспільною практикою». Безумовно, наведену схему можна використовувати для різних фахових мов, але це не змінює сутності проблеми. Виходячи з даної схеми, слід розуміти, що суспільних фундаментальних наук не існує взагалі, або вони мають використовувати формалізовані штучні знакові системи. Такий жорсткий розподіл страт є не зовсім прийнятним, оскільки навіть в одному комунікативному акті можна знайти декілька страт А, Б, В, а страта А наявна не в усіх фахових мовах.

Виділення мови теоретичних фундаментальних наук в якості особливої страти є виправданим, про що стверджували багато мовознавців (К. Х. Бауш, Д. О. Пумпянський, В. П. Даниленко). Д. Мён пропонує диференціювати навіть термінологічні позначення та називати *Fachsprache* (фаховою мовою)

лише «центральної частини мови науки та теорії», а іншу частину спеціальної комунікації називати *Sprache im Fach* [311, с. 29]. Але все ж таки особливістю мови науки можна вважати не кількість спеціальних символів, а те, що це така «система знаків, в якій кожен елемент співвіднесений з одиницею наукового знання» [74, с. 234]. На думку Т. Г. Нікітіної, словник мови науки складають терміни, а граматику (синтаксис) – регулярні семантичні відносини, що пов'язують одиниці словника в теоретичних наукових працях. Мова науки займає серединну позицію між природними та штучними мовами [186, с. 4]. Як вважає більшість дослідників, фахова мова народжується з природної мови та розвивається в бік штучної.

Такий підхід, на наш погляд, описує не зовнішні, а змістовні характеристики знаків, які означають поняття теоретичних фундаментальних наук, що дозволяє включити до стратифікаційної моделі мови соціальних наук та мови фахової діяльності людини.

Іншим, доволі дискусійним моментом моделі Л. Гофмана, можна вважати виділення в фаховій мові страти Д («мова сфери споживання»), користувачами якої є «представники торгівлі та споживачі». Сьогодні відомо, що на страті Д відбувається детермінологізація спеціальних слів, які переходять до загальноповсякденного словнику, доступного як продавцю, так і середньому покупцю. Таким чином, загальнолітературна мова постійно розширюється за рахунок словників фахових мов, а фахові мови на цьому рівні розчиняються в загальнолітературній.

Слід зауважити, що сам Л. Гофман усвідомлює питання, які виникають з включенням страти Д до стратифікаційної моделі фахових мов. Але науковець вважає за необхідне розглядати її в якості складової частини фахової мови, мотивуючи тим, що основним критерієм при виділенні фахової мови є предметна співвіднесеність та відповідна предметна комунікативна сфера, а на страті Д тема комунікації пов'язана саме з предметною галуззю [287, с. 257]. Виходячи з цього, Л. Гофман вважає, що професійні жаргони,

метафоричні позначення спеціальних понять належать до лексики фахових мов та активно функціонують на стратах Г і Д [303, с. 258].

Аналогічний підхід до ненормованих форм спеціальних мовних засобів пропонує авторка монографії «Загальна термінологія» О. В. Суперанська: «...професійне просторіччя входить до фахової мови як неодмінний його елемент, що не підлягає офіційному нормуванню, але має свої неписані традиції, що змушує фахівців використовувати саме такі звороти мовлення» [234, с. 45].

Деякі науковці не поділяють таку точку зору. «Всередині спеціальних комунікативних систем, – вважає Н. В. Васильєва, – мови для спеціальних цілей протиставлені фаховим мовам – різновидам мови, що породжуються приналежністю до однієї професії» [36, с. 55].

Н. В. Васильєва стверджує, що основна відмінність між лексикою мов для спеціальних цілей та фахових мов полягає в сутності номінації. Номінація в фахових мовах має дублюючий характер, це не основна система вираження, а синонімічна загальноживаній: аргументи та жаргонні слова – знаки, що не стосуються певних денотатів, а відносяться до загальноживих слів, тобто являють собою «знаки знаків», які створюють певну метасистему. В той час, як в мовах для спеціальних цілей, номінація має предметно-мотивований характер та викликана об'єктивною необхідністю назвати предмет або явище, з яким стикаються спеціалісти в своїй діяльності [36, с. 59]. Тобто, згідно з класифікацією Н. В. Васильєвої, професійну мову можна поділити на дві групи, які вона пропонує називати мовою для спеціальних цілей та фаховою мовою, що відповідає за Л. Гофманом певним стратам. Так, якщо накласти стратифікаційну модель Л. Гофмана на класифікацію Н. В. Васильєвої, то мові для спеціальних цілей відповідатимуть страти А, Б та В, а фаховій мові – страти Г та Д. Ми не вважаємо за доцільне розмежування мов для спеціальних цілей та фахових мов, незважаючи на те, що деякі науковці наводять певні аргументи такого розподілу. Л. П. Крисін вважає, що важливу роль в такому розподілі відіграє такий параметр

комунікативної ситуації, як її формальність або неформальність, оскільки, на думку мовознавця, фахові мови функціонують в ситуаціях невимушеного спілкування; не випадково їх часто називають професійним жаргоном або професійним просторіччям. Показовим є також той факт, що професійний жаргон може функціонувати поряд з мовами для спеціальних цілей майже на всіх стратах, що були виділені Л. Гофманом [137, с.21].

Ідея Л. Гофмана про розшарування фахової мови за горизонталлю та за вертикаллю привертає увагу тим, що вона допомагає краще зрозуміти системно-функціональну та комунікативну природу не тільки більшості спеціальних мов, але й фахової мови з точки зору її залежності від певної галузі знання й діяльності – будь-яка з цих галузей, насправді, складається з низки суміжних галузей.

Аналіз вибірки, поданий в даному розділі, дає змогу зробити висновок, що стратифікаційна модель фахових мов Л. Гофмана є базовою для нашого подальшого аналізу, але має певні недоліки. Йдеться про те, що вищезгадана модель спрямована, в основному, на природничо-наукові та технічні фахові мови, що позбавляє даний підхід універсальності. Окрім того, доволі жорсткий розподіл страт теж не зовсім правильний, оскільки не всім наукам притаманна страта А. Іншим, доволі суперечливим моментом моделі Л. Гофмана є виділення страти Д в фахових мовах, оскільки на цій страті відбувається детермінологізація спеціальних слів, які переходять до загальноживаного словнику, що постійно розширюється за рахунок фахових мов. Серед науковців точаться дискусії щодо методів та підходів до стратифікації фахових мов, які ми, не претендуючи на однозначність та вичерпність, спробували зіставити та проаналізувати. Проблема внутрішньої стратифікації фахових мов, вочевидь, не є фундаментально вирішеною, але для нашого дослідження більш зручною та доцільною можна вважати стратифікаційну модель Л. Гофмана. Таким чином, незважаючи на деякі недоліки моделі фахових мов Л. Гофмана, вважатимемо саме цю модель основою для нашої класифікації фахової мови спорту.

1.4. Терміносистема як лінгвістична складова фахової мови

Деякі дискусійні проблеми термінознавства та можливі варіанти їхнього вирішення вперше були окреслені вже наприкінці 30-х років ХХ сторіччя в наукових працях Д. С. Лотте, Є. К. Дрезена, Г. О. Винокура. Пізніше, наприкінці 1970-х років, в період так званого термінологічного «буму», їхні ідеї були розвинуті в численних та різноманітних дослідженнях.

Тим не менш, проблема визначення загальних понять науки залишається актуальною, оскільки наука розвивається, та, на думку К. Я. Авербуха, «...в сучасному термінознавстві кількість знань про термін та терміносистеми переходить в якісно нові уявлення про природу та функціональний статус цих понять» [6, с. 45].

Розвиток радянського термінознавства пов'язують з діяльністю Д.С. Лотте, оскільки саме він обґрунтував необхідність вивчення термінології та став засновником класифікаційного підходу. Головна заслуга Д. С. Лотте полягає в тому, що він зробив термін науковим об'єктом, оскільки вимоги до термінів, що були запропоновані науковцем, стали об'єктом критики вже в 60-х роках.

На думку В. А. Татарінова, «становлення теорії терміна йшло доволі непростим та зовсім не прямолінійним шляхом» [236, с. 117].

В 70-80-ті роки ХХ сторіччя термінознавство виділяється в самостійну наукову дисципліну, що має свою теорію, понятійний апарат, методологію. Очевидно, що безперервні дискусії в теорії терміна пояснюються складною природою самого терміна, його специфікою. Сутність терміна, як свідчать численні наукові розвідки, не має однозначного тлумачення.

Становлення термінології, її розвиток пояснюються позамовними чинниками, але самі процеси становлення і розвитку термінології контролюються законами мови. «В термінології більшою мірою, ніж в інших шарах лексики, проявляється взаємодія екстра- та інтралінгвістичних чинників». [184, с. 56]. Цим пояснюється й те, що в лексикологічних

дослідженнях проблеми розвитку та формування галузевих термінологічних підсистем займають важливе місце.

За останні роки з'явилося багато термінологічних словників, підручників, посібників, монографій. Всі ці видання є результатом співпраці між фахівцями, науковцями та філологами на регіональному, державному та міжнародному рівнях. Отже, розвиток термінознавства задля досягнення однозначності професійної комунікації можливий лише за умов такої співпраці.

Свій внесок у розвиток термінознавства зробили такі науковці, як В. В. Виноградов, Д. С. Лотте, Г. О. Винокур, О. О. Реформатський, Т. Л. Канделакі, В. М. Лейчик, Є. Вюстер, Н. П. Кузьмін, Л. І. Скворцов, Н. М. Гладка, О. В. Суперанська, Н. В. Подольська, Н. В. Василь'єва, А. Д. Хаютін, Т. Р. Кияк, І. М. Кочан, С. В. Гриньов, Р. А. Будагов, О. С. Ахманова, Є. Ф. Скороходько, Т. І. Панько, Д. Н. Ушаков та багато інших науковців.

Б. Н. Головін, вивчаючи історію термінології та поняття терміна, стверджує, що поняття «термін» сформувалося вже на початку ХХ сторіччя. Так, «Енциклопедичний словник» Ф. А. Брокгауза та І. А. Ефрона визначає термін та термінологію наступним чином: «термін – слово, якому відповідає певне поняття, або ізольоване, або таке, що входить до складу судження та висновків... наукові терміни – слова, що мають спеціальне, певне в даній науковій галузі значення. Сукупність встановлених в даній науці термінів формує термінологію даної науки» [331].

Майже всі дослідники фахових мов одностайні в тому, що головну роль в них виконують терміни. Але при цьому слід зауважити, що загальноприйнятого визначення самого поняття «термін» поки що не існує. Визначення поняття терміна має певні труднощі. На думку Л. А. Морозової, надлишок дефініцій терміна демонструє їхню недосконалість, з одного боку, та складність об'єкту, який допускає можливість інтерпретацій, з іншого [182, с. 13]. Так, Б. Н. Головін наводить сім визначень цього поняття [56, с. 17-26], а

В. П. Даниленко – 18, до того ж автор підкреслює, що цей перелік можна продовжити [66, с. 177 – 180]. З. І. Комарова навіть запропонувала класифікацію підходів до визначення терміна, вважаючи, що їх існує щонайменше п'ять [129, с. 49]. В. М. Лейчик вважає, що абсолютно неможливо створити загальноприйняте визначення терміна, оскільки термін – це ознака та об'єкт цілої низки наук, а кожна наука прагне виділити в терміні ті ознаки, що важливі саме для неї, тому, наприклад, лінгвістичне визначення терміна має відрізнятися від філософського або власне термінознавчого [146, с. 135-144].

С. Д. Шелов серед труднощів при визначенні терміна називає численність та різноманітність предметних галузей, що описуються за допомогою термінів. «Особливо важко, – вважає науковець, – провести одну лінію в трактуванні цього поняття на матеріалі різних наукових дисциплін та галузей знання. Можливо, саме це пояснює той факт, що дослідники термінологій різних галузей виходять з різних положень та теоретичних принципів. Виникає небезпека існування кількох, нібито незалежних термінологічних теорій: «теорія математичної термінології», «теорія біологічної термінології», «теорія економічної термінології» тощо» [272, с. 152]. Ми поділяємо ідею С. Д. Шелова, що такий підхід до термінології як науки є деструктивним.

О. О. Зяблова вбачає ще одну проблему в тому, що поряд з горизонтальним членуванням фахових мов, на яке орієнтується С. Д. Шелов, вони підлягають також вертикальній стратифікації, а терміни кожної страти мають певні особливості [91, с. 52].

Таким чином, в силу вищенаведених причин, важко було однозначно дефінувати поняття «термін», тож розглянемо основні погляди та ідеї щодо дефініції поняття, що вивчається.

О. О. Реформатський визначає терміни «як однозначні слова, що позбавлені експресивності». [217, с. 107] Д. С. Лотте зауважує, що «термін не потребує контексту, як звичайне слово, оскільки він 1) член певної термінології, що є для нього контекстом; 2) може використовуватися

ізолювано, наприклад в текстах реєстрів або заказів в техніці; 3) для цього він має бути однозначним в рамках даної термінології, а не в мові взагалі» [157, с 61] В. М. Лейчик підкреслює першість сфери функціонування для терміна [150, с. 89]. На цьому наполягав і К. Я. Авербух, зазначаючи «першість системи термінів і вторинність її елементів (термін існує лише тому, що є елементом цієї системи)» [5, с. 7]. М. М. Глушко стверджує, що «термін – це слово або словосполучення для вираження понять та визначення предметів, що має, завдяки суворій та точній дефініції, чіткі семантичні рамки і тому однозначне в рамках певної класифікаційної системи» [51, с. 33]. «Словник лінгвістичних термінів» О. С. Ахманової визначає термін як «...слово або словосполучення особливої технічної мови, що було створено, запозичено або адаптовано для визначення понять науки та називання її спеціальних об'єктів», найважливішою ознакою наукового терміна визначають дефінітивність, оскільки саме ця ознака допомагає відрізнити термін від «звичайного» слова у разі зовнішнього збігу [329, с. 476]. Р. В. Попов запропонував ввести до визначення терміна роз'яснення, що термін називає поняття будь-якої фахової діяльності, а не лише науково-технічної. Робота з фаховою термінологією вимагає комплексного лінгво-професійного підходу, тобто повинна об'єднувати дві площини розгляду – професійну та лінгвістичну, а термін запропоновано вважати лінгво-професійним феноменом [206, с.15].

Б. М. Головін характеризує термін, як окреме слово, або утворене на базі іменника підрядне словосполучення, що означає професійне поняття та призначене для задоволення специфічних потреб спілкування у сфері певної професії (наукової, технічної, виробничої, управлінської) [55, с. 17]. Недоліком цього визначення, на нашу думку, є те, що терміни можуть бути утворені не лише на базі іменника.

Першою особливістю наукових та виробничих термінів Е. Ф. Скороходько називає те, що вони виражають спеціальні наукові поняття та відрізняються вищою змістовою точністю, що обумовлюється їхнім буквальним значенням

(змістова структура) [226, с. 13]. О. В. Суперанська виділяє декілька визначень термінів, наголошуючи на неоднозначність підходів до визначення термінів. Так «термін – це спеціальне слово (словосполучення), що прийняте в професійній діяльності та вживається в особливих умовах. Термін – це словесне визначення поняття, що входить до системи понять певної сфери професійних знань. Термін – це основний понятійний елемент мови для спеціальних цілей. В рамках свого термінологічного поля термін однозначний» [234, с. 24].

Таким чином, Д. С. Лотте, В. М. Лейчик, О. С. Ахманова, О. В. Суперанська, М. М. Глушко, Т. Р. Кияк, Б. М. Головін та багато інших науковців вважають, що термін – це особливе слово, в той час, як Г. О. Винокур, О. О. Реформатський, П. О. Флоренський, С. В. Гриньов дотримуються думки, що «терміни – це не особливі слова, а лише слова в особливій функції» та « в ролі терміна може виступати будь-яке слово [61, с. 11]. На думку П. О. Флоренського, термін – це варіант звичайного слова або культивована, спеціально створена одиниця, що має властивості як своєї первісної основи, так і нові, специфічні якості [244, с. 361]. Ці різні підходи отримали назви субстанціональної та функціональної теорій терміна відповідно.

Більшість термінознавців, як зазначено вище, однозначність та нейтральність позиціонують як основні риси терміна, але в останні роки, з'явилися роботи, що доводять можливість конотаційного забарвлення терміна. Так Р. О. Будагов наполягає на тому, що терміни гуманітарних наук, особливо філософії, історії, соціології, частково філології «нерідко розфарбовуються в «колір» того суспільного класу, з позицій якого проводиться дослідження» та наводить багато прикладів, що підтверджують цю ідею [цит. за 166, с. 73]. Але не тільки стилістична нейтральність та конотаційне забарвлення термінів залишаються дискусійними проблемами термінознавства, питання багатозначності, синонімії та омонімії термінів також викликають багато суперечок, оскільки такі бажані в теорії

характеристики терміна як однозначність, нейтральність відносно контексту, відсутність синонімів та омонімів, на практиці дуже часто відсутні у реального терміна.

Таким чином, ідеальне визначення терміна ще не вигадане, але є досить вдалі. Так, визначення сформульоване Комітетом науково-технічної термінології АН СРСР (КНТТ) можна вважати базовим: «Термін – це слово чи словосполучення, яке є єдністю звукового знаку та співвіднесеного (зв'язаного) з ним відповідного поняття в системі понять даної галузі науки й техніки» [182, с. 54]. І. Дуцяк, розширюючи дефініцію терміна, виводить більш повне, на наш погляд, визначення: «Термін – це назва тих об'єктів та їхніх ознак, які є предметом певної спеціалізованої діяльності людей, а критерії, за якими термін відрізняється від нетерміна, є позалінгвальні, тому, щоб встановити чи є дане слово терміном певної галузі, слід з'ясувати, що є предметом цієї діяльності» [73, с. 94].

Суттєвим для виділення є те, що зараз науковці все частіше говорять не про відсутність у термінів таких рис як багатозначність, синонімія, омонімія, невизначеність семантики, експресивність, контекстуальна обумовленість тощо, а про специфіку реалізації вищенаведених ознак.

Неможливість «позбавити» термін багатозначності, емоційної забарвленості, стилістичної маркованості, залежності від контексту, а також наявності синонімів обумовлена перш за все тим, що термін, незважаючи на свої особливі характеристики, є словом або словосполученням природної мови. Цю ідею приймають майже всі термінознавці, а різниця в підходах зводиться до визнання більшої чи меншої специфічності змістової, формальної та функціональної структур терміна [91, с. 63]. Крім того, терміни в межах фахових мов функціонують разом з нетермінологічною лексикою та підпорядковуються граматичним законам загальнолітературної мови, що, звісно, не може не впливати на них.

Номінативний характер терміна зумовлює той факт, що в якості термінів як специфічних мовних одиниць зазвичай розглядають іменники або

словосполучення на їх основі [61, с. 33], що буде докладно викладено на прикладі спортивних термінів в наступних главах даної дисертаційної роботи. Номінативність термінологічних одиниць в фахових мовах зумовлюється тим, що в якості основних категорій понять, що термінуються, виступають процеси, явища, предмети фахової діяльності людини (матеріали, інструменти, деталі тощо), а також якості та поняття. На думку С. В. Гриньова, тенденція виражати процеси іменниками призводить до десемантизації дієслівних компонентів в фахових текстах. Наприклад, замість того, щоб сказати *to clean after the welding*, фахівець каже *to do post-welding cleaning*. Те саме можна сказати і про фразу *the rollers get warnings of abnormalities in the rolling*, в якій використовується іменник *warning* множини з десемантизованим дієсловом *to get* замість буденної в загальному використанні дієслівної конструкції *to be warned about something* [61, с. 33].

Однак існує й інший погляд на частиномовну приналежність терміна, прибічники якого відносять до термінів дієслова, прикметники та прислівники. Але такий підхід постійно оскаржується. Так, С. В. Гриньов вважає, що дієслова не можуть мати самостійного термінологічного значення, оскільки легко розкладаються на змістові елементи «виконувати + дія, яка позначається відповідним терміном-іменником» [61, с. 33]. Такий підхід науковця не виправдовується в англійській термінології спорту, оскільки кількість термінів-дієслів в терміносистемі спорту є доволі суттєвою та, згідно з нашими підрахунками, складає 18 %.

Наступна риса термінології, номінативність, пов'язана з її денотативним характером. Проблему передачі денотативного значення слів особливо важливо підкреслити в межах фахового перекладу, оскільки предметно-логічний зміст, що фіксується значенням слова, релевантний для науково-технічної лексики завдяки спільності предметно-логічних категорій в фаховій галузі. В термінах мови спорту доволі сильний денотативний аспект. Такі терміни мають ярко виражене денотативне значення, означаючи конкретний предмет реальної дійсності.

Стосовно термінів науки та техніки доволі часто виникає питання про розподіл термінів та номенклатурних одиниць (номенів), виходячи з того, що «в основі термінів лежать загальні поняття, а в основі номенклатурних найменувань – поодинокі» [238, с. 233]. Подібний розподіл підтримують більшість термінознавців. Але слід зауважити, що чіткої межі між термінами та номенами неможливо провести, крім посилання на узагальненість терміна та конкретність, одиничність номену, що не є абсолютним. Відповідно до цього Б. Н. Головін визначає номенклатурні одиниці як особливі типи термінів, співвіднесені з поодинокими поняттями та такі, що актуалізують предметні зв'язки [55, с. 19].

При розгляді термінів тексту часто постає проблема стосунків термінів мови та термінів мовлення, яку вперше було окреслено Горьківською школою термінознавства. Спираючись на позицію Б. Н. Головіна, термін мови – мовна одиниця, зафіксована в лексикографічних джерелах, а термін мовлення належить до галузі функціонування мови, тобто виникає в процесі мовлення та актуалізується в науково-технічних текстах [55, с. 61]. С. В. Гриньов вказує на те, що терміни мовлення, на відміну від мовних термінів, створюються для висловлювання нових понять та можуть мати більшу лексичну довжину (до 15 слів) [61, с. 213]. В межах даної роботи ми не розмежуємо поняття «термін мови» та «термін мовлення», маючи на увазі те, що такий підхід є умовним, а межа такого розподілу доволі рухлива.

Дана розвідка дає можливість зробити висновок, що традиційне термінознавство орієнтоване на вивчення терміна в межах мови, упорядкування термінів терміносистеми, формулювання вимог до форми, вивчення термінологій в їхніх прагматиці та синтаксисі, тобто традиційне термінознавство є «лінгвоцентричним» [91, с. 45]. Когнітивна ж лінгвістика пропонує інший погляд на термін, спираючись не на логіку, а на сприйняття, та розглядає ті ментальні структури, що стоять за мовним знаком, терміном, в нашому випадку. Тобто когнітивна лінгвістика є антропоцентричною.

Зупинившись на проблемах визначення та вивчення терміна в докогнітивний період розвитку лінгвістики, пропонуємо аналіз даної

проблеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі, до «...установок якої входять принципи вивчення кожного мовного явища, кожної мовної форми, згідно з її участю у виконанні мовою двох її найважливіших функцій – когнітивної та комунікативної» [139, с. 7].

Йдеться про те, що в когнітивній лінгвістиці за кожним словом стоїть певна структура знання, тому визначення когнітивної суті термінів маємо шукати в особливостях структури знання, яке воно представляє. Така структура знання характеризується тим, що відображує частину спеціального знання, що було вироблено в певній науці або професійній галузі.

На поточному етапі багато досліджень в галузі термінознавства демонструють переваги когнітивно-дискурсивного підходу до аналізу терміна, що розширює можливості розуміння його функції й місця в лінгвістичній та розумовій діяльності людини.

Термін виконує важливу комунікативну функцію забезпечення взаєморозуміння між представниками окремих галузей знання та наукових дисциплін, оскільки саме терміни складають значну частку лексики сучасних літературних мов. Вже в дослідженнях докогнітивного періоду в термінологічній лексиці вбачали найбільш яскравого «мовного представника» тієї чи іншої галузі знання, оскільки термінологічна лексика, як стверджує О. О. Реформатський, – це лексика «галузей інтелектуально організованої суспільної дійсності» [218, с. 46].

Багатоаспектність терміна, яка, на думку О. О. Реформатського, пов'язана з положенням терміна як одиниці особливої галузі знання, спричиняє різноплановість його вивчення. Якщо в дослідженнях докогнітивного періоду тлумачення загальних характеристик терміна, зводилося до тлумачення терміна як мовного знаку в різних тематичних галузях, то на поточному етапі дослідники вбачають нові перспективи у визначенні та вивченні терміна, як результату пізнавального процесу, спеціально орієнтованого та організованого особливим співтовариством людей (науковців) для вирішення одного з завдань когнітивної лінгвістики – «пояснення постійних кореляцій

та зв'язків, що виявляються між структурами мови та структурами знання» [140, с. 9]. Йдеться про інформаційно-понятійний статус терміна. Інформація, що передається – це інформація про фрагмент світу, про ментальну форму відображення цього фрагменту, про умови використання такого знаку та про його зв'язки з іншими знаками. «Висловлюючи спеціальне поняття, термін стає носієм фрагменту інформації, яка має свою цінність в особливій понятійній системі, і в цьому сенсі термін являє собою особливу когнітивно-інформаційну структуру, в якій акумулюється виражене в конкретній мовній формі професійно-наукове знання, що було накопичене людством за весь період його існування» [41, с. 30].

Ми розглядаємо спортивну термінологію як результат пізнавальної діяльності фахівців, що репрезентує процеси концептуалізації та категоризації об'єктів спортивної галузі та їх мовне вираження. Термін являє собою структуру спеціального знання, що склалася на основі професійного досвіду.

Щодо концептуальної структури, то однозначного вирішення даного питання поки що не існує, оскільки різні науковці по-різному дефінують даний феномен, але всі дослідники розуміють під цією структурою результат узагальнення когнітивного досвіду людини, що зберігається у вигляді особливих ментальних утворень різних типів [335 с. 95].

Р. Джекендофф під концептуальною структурою розуміє певний рівень в голові людини, на якому порівнюється та переробляється вся інформація, що була отримана в результаті різних типів чуттєвого сприйняття та на якому відбувається одночасне мовне засвоєння цього досвіду [307, с. 81].

Концептуальна структура розглядається також як структура знання про світ, в якій відбивається пізнавальний досвід людини, причому це відбиття відбувається як на домовному, так і на мовному рівнях, але не зводиться лише до лінгвістичної сутності. Складові концептуальної структури, при такому розумінні, – окремі концепти, що формуються в процесі світопізнання та відбивають інформацію про цей світ [197, с. 86].

Концептуальною структурою іноді вважають систему знань про світ, які представлені концептами різного рівня складності та абстракції. Терміни з точки зору концептуальної структури можна розглядати як одиниці, що виконують особливу роль в «прирощенні» спеціального знання, оскільки передача та сприйняття нової інформації учасниками комунікативного акту пропонує наявність в їхній концептуальній системі певних концептів.

На думку Н. Н. Болдирева, при активізації концепту в процесі розумової або мовленнєвої діяльності людина, оперуючи концептом як одиницею знання, виділяє його більш конкретні характеристики (компоненти, концептуальні ознаки). Ці характеристики відбивають у свідомості об'єктивні та суб'єктивні ознаки предметів та також відрізняються за ступенем абстрактності. Конкретно-образні характеристики є результатом буденного пізнання та складають ядро концепту [27, с. 8]. Зміст терміна в кожній окремій науці та галузі знання підлягає стандартизації на різних рівнях, тому в його структурі виділяють як загальнонаціональні компоненти, так і фахові.

Таким чином, термінологія відбиває насамперед сформовану в суспільстві наукову уяву про світ та має справу з поняттями, тобто з логічно осмисленими концептами, які виникають на основі виділення істотних характеристик предметів та явищ не відволікаючись на другорядні ознаки.

З точки зору когніції термін відбиває елементи досвіду та оцінки спеціалістом даного фрагменту наукової галузі, а також зберігає наукові факти та примножує знання. Здійснюючи когнітивні операції зі структурами знання, спеціаліст має враховувати одночасно їх комунікативну функцію, функцію використання терміна в фаховому мовленні [190, с. 51]. В фахових мовах важливу роль відіграє зв'язок інформації зі знанням та використання термінів в мовній діяльності, які в когнітивній лінгвістиці розглядаються як особливі одиниці обробки інформації.

Однак пояснити та дефінувати термін з когнітивної точки зору видається доволі складним завданням, оскільки вся сутність цього визначення полягає у

відповіді на питання, чи маємо справу зі спеціальною або неспеціальною структурою знання. Якщо в дефініції слова не використовуються спеціальні знання, а знання, зрозумілі в буденній свідомості, – це слово загальноживаної мови. Якщо в дефініції самого слова використовуються спеціальні знання – це слово, скоріш за все, стало терміном. Термін виникає як результат взаємодії когніції та комунікації в професійній діяльності [91, с. 44].

Найбільш наглядно процес термінотворення виявляється у зв'язку з дискурсом або текстом, в якому перед введенням певного терміна, йому надається повний опис або пояснення. На думку В. Ф. Новодранової, для реалізації дискурсу необхідно мати стислий та місткий за змістом термін, що одночасно має передавати інформацію в простому вигляді. [190, с.52].

М. Н. Володіна доволі вдало дефінує термін як одиницю мовного та спеціального знання, надавши йому інформаційно-понятійного статусу.

Термінологічна інформація – це спеціальна понятійна інформація, що була об'єктивована в мові та являє собою узагальнення виражене в мовній формі, яке народжується в процесі практичного та теоретичного пізнання об'єктів світу та використовується в професійно-науковій діяльності людей.

Джерелом формування термінологічної інформації є практична діяльність людей, накопичений суспільно-корисний досвід, а базовою одиницею термінологічної інформації вважають концепти [41, с. 22-23].

«Закріпивши отриману людиною інформацію, термін сам стає інструментом пізнання, оскільки дає можливість узагальнювати наукові факти, примножувати знання й передавати їх наступним поколінням», – стверджує В.Ф. Новодранова. Когнітивно-інформаційна структура знаходить своє вираження в тому, що термін несе спеціальну інформацію про конкретне поняття в конкретній галузі знання [190, с. 68].

Вивчаючи проблеми визначення терміна в когнітивно-дискурсивній парадигмі знання, дотримуємося визначення поняття «терміна», запропоноване професором Б. Н. Головіним: «Термін – це слово або

словосполучення, що має фахове значення, яке висловлює та формує фахове поняття, що використовується в процесі пізнання та освоєння певного кола об'єктів та відношення між ними крізь призму певної професії» [56, с.265]. К. Я. Авербух до цього визначення пропонує заміну «слово або словосполучення» на «знак», що, на наш погляд, є виправданим [6, с. 131].

Даний підхід надає можливість не зводити зміст та значення терміна лише до змісту наукового концепту або категорії, який він позначає та робить більш зрозумілим механізм, що забезпечує можливість досить вільного використання одного й того ж термінологічного номінативного знаку в різних підмовах, стилях та жанрах загальнонаціональної мови. Це також пояснює й те, чому в тексті далеко не завжди дотримуються вимог, що висуваються до термінів, таких як однозначність, відсутність синонімів, емоційного навантаження тощо. Все це можна пояснити тим, що більшість номінативних знаків в функції термінів не втрачають зв'язок між «найближчим» значенням, що пов'язане з буденним знанням та «наступним» значенням, що представляє результат наукового пізнання [69, с. 79].

Підсумовуючи вищенаведені викладки, наведемо цитату зі статті Л. М. Алексєвої та С. Л. Мишланової про значення когнітивного підходу до вивчення термінології: «Когнітивний аспект примирює науковців з ідеєю про складність та суперечливість терміна, націлюючи термінознавців на вивчення внутрішніх закономірностей певних властивостей терміна. Когнітивні дослідження в галузі термінознавства сприяють усвідомленню більш глибинних проблем терміна, до яких входить проблема відношення людини до навколишнього світу та прагнення позначити в мові результати свого пізнання» [10, с. 10]. Таким чином, саме в межах когнітивно-дискурсивної парадигми термінознавство отримало нові перспективи розвитку.

Наступним за невідкладністю завданням є вивчення поняття терміносистеми, оскільки результати нашого дослідження свідчать про те, що термін не існує поза терміносистемою, тому феномен терміносистеми первинний і потребує детального розгляду.

Визначаючи місце термінознавства в системі сучасних наук, Є. Вюстер писав, що термінознавство – суміжна область між лінгвістикою, логікою, онтологією, інформатикою та науками [327, с. 73]. Таким чином, можна стверджувати, що термінознавство – це комплексна дисципліна, базовою для якою є лінгвістика, але яка взаємодіє з низкою суміжних наук.

Т. Р. Кияк виділяє декілька дефініцій поняття термінології. Термінологією називають:

1. Науку про терміни (стосовно цього популярнішим стає термін «термінознавство»);
2. Фахову лексику в складі всіх слів певної мови («термінологія української мови», «німецька термінологія» тощо);
3. Спеціальну лексику, що обслуговує певну галузь науки або техніки («термінологія обчислювальної техніки», «лінгвістична термінологія» тощо). Тобто наявна полісемія самого терміна «термінологія» [118, с. 8].

О. О. Реформатський визначає термінологію як «систему понять певної науки, що закріплені у відповідному словесному вираженні, наголошуючи на тому, що, незважаючи на можливу багатозначність слова поза певною термінологією, отримуючи статус терміна, слово стає однозначним» [217, с. 106].

«Термінологія – це сукупність термінів, які висловлюють поняття певної галузі науки й техніки, що сформувалися історично, взагалі – спеціальної сфери людських знань або діяльності» [150, с. 70]. Термінологія, як система наукових термінів, являє собою підсистему всередині загальної лексичної системи мови [цит. за 206, с. 9].

На початку 70-х років 20 сторіччя Б. Н. Головін запропонував назву «термінознавство» для самостійної дисципліни, що раніше називалася термінологією. Предметом термінознавства називають як терміни, так і терміносистеми. В. М. Лейчик визначає терміносистему як впорядковану сукупність термінів, що адекватно висловлюють систему понять теорії та

описують певну спеціальну галузь людських знань або діяльності [150, с. 71]. Таким чином, важливим фактором стає впорядкованість системи. Б. Н. Головін підтримує ідею системності, використовуючи термін «терміносистема». Термінознавець стверджує, що «терміносистема являє собою сукупність термінів, що разом виконують комунікативно-тематичне або комунікативно-ситуативне завдання» [56, с. 265].

Т. І. Панько та І. М. Кочан додають ідею впливу екстралінгвістичних чинників на формування терміносистем. Терміносистема – класифікаційне утворення, яке складається з певних термінологічних полів та взаємопов'язаних екстралінгвально й інтралінгвально елементів [200, с. 64].

Така велика кількість неоднозначних дефініцій ключових понять науки про терміни ставить низку дискусійних питань. Тож, такі науковці як Б. Н. Головін, Р. Ю. Кобрін, К. Я. Авербух, Т. Р. Кияк звертають увагу на доволі парадоксальну ситуацію, що склалася в термінознавстві. Виявляється, що наука яка має стандартизувати та уніфікувати терміни, не має однозначного визначення своїх основних понять, таких, як термін та терміносистема [215, с. 26]. Так, наприклад, В. М. Лейчик вирізняє поняття терміносистема (система термінів сконструйована спеціалістами) та термінологія (стихійно складена сукупність термінів) [150, с. 28-30]. Тоді як Б. Н. Головін вважає, що «випадкового скупчення термінів, які не пов'язані системно та не організовані, не має жодна галузь знань, оскільки сам світ, який відображує та обслуговує термінологія, системний» [55, с. 97]. Згідно з цим визначенням можна вважати терміни «термінологія» та «терміносистема» синонімами.

На існування різних типів термінів вказував ще Є. Вюстер, який поділяв термінологію на таку, що прийнята у «вищій галузі» – понятійно-орієнтовану та нижчу за рангом – предметно-орієнтовану [327, с. 98-104]. З. І. Комарова пропонує у зв'язку з цим розрізняти власне терміни та предметні терміни [129, с. 100]. Деякі дослідники називають власне терміни науковими термінами, а предметні терміни – технічними термінами [236, с. 44]. На

думку З. І. Комарової, в семантиці власне термінів на перший план виступає їхній сигніфікат, а у предметних термінів – їхній денотат. Предметні терміни науковці розглядають як проміжну ланку між власне термінами та номенами [129, с. 46]. Ми вважаємо класифікацію Т. Р. Кияка найбільш повною та актуальною. Так, науковець поділяє всю лексику фахового тексту на наступні види:

1. Терміни даної галузі, які мають власну дефініцію.
2. Міжгалузеві, загальнонаукові термінологічні одиниці (включно з термінами суміжних наук) – наприклад, поширені терміни філософії, політології, математики, філології, спорту.
3. Напівтерміни або професіоналізми, до яких можна віднести і номенклатури.
4. Професійні жаргонізми, які не претендують на точність та однозначність, мають великий рівень образності та емоційно забарвлене значення [117, с. 204].
5. Загальноновживана лексика [224, с. 27].

Така характеристика лексики фахового тексту підтверджує ідею неоднорідності лексичного складу фахової мови, та ставить питання необхідності класифікації лексики фахових мов.

Окрім того існують й інші терміни, що називають спеціальні лексичні одиниці, та мають як спільні з термінами риси, так і відмінні, що робить актуальним ще одне питання термінології: вирізнення та виявлення термінів з ряду спеціальних лексичних одиниць. Різновидом таких одиниць є прототерміни, терміноїди, передтерміни, квазітерміни, псевдотерміни, що були виявлені та описані такими науковцями: Г. О. Винокур, Н. П. Кузьмін, Л. І. Скворцов, Н. М. Гладка, В. М. Лейчик, О. Д. Хаютін, С. В. Гриньов. Важливим також є розмежування терміна та загальноновживаного слова. Більшість вищезгаданих науковців присвятили принципам термінологічності, що відрізняють термін від загальноновживаного слова, свої наукові праці.

Поповнення лексичного запасу терміносистем відбувається не тільки завдяки появі нових термінів. У процесі міжгалузевих комунікацій відбувається взаємне запозичення термінів відповідними галузевими терміносистемами. Такий процес називають інтеграцією терміносистем, можливе також okazionale вживання термінів з інших термінологічних систем тією чи іншою терміносистемою [215, с. 73].

Термінознавство, як і лінгвістика, містить в собі два розділи – теоретичний та практичний. Теоретичне термінознавство займається аналізом змістової, формальної та функціональної структури як окремих термінів, так і сукупностей термінів. В межах цієї науки сформувалося компаративне та історичне термінознавство, термінознавча теорія тексту та історія термінознавства. Практичне термінознавство представлено лексикографічною термінологічною діяльністю, уніфікацією термінів та терміносистем [114, с. 87].

Наприкінці XIX сторіччя завдяки активному розвитку науки та техніки виникло багато нових термінів, що своєю чергою спричинило необхідність упорядкування термінології. Оскільки для визначення одних й тих самих понять використовувалися різні терміни. Сьогодні проблема стандартизації, уніфікації, нормалізації та інвентаризації термінів залишається актуальною. Відчувається потреба в термінологічних словниках, що задовольнятимуть вимоги фахівців різноманітних галузей науки й техніки та відбиватимуть сучасні лексикографічні принципи: сучасність, інформативність, багатомовність, дидактичність. Це має зробити процес обробки науково-технічної інформації точнішим, якіснішим та швидшим, що є одним із найважливіших завдань термінознавства.

Важливим чинником, що впливає на активний розвиток термінології науковці називають «інформаційний бум, коли загальна кількість інформації подвоюється кожні 8–10 років, що ініціює появу великої кількості термінів, які в багато разів перевищують чисельність загальноновживаних слів і досягають кількох мільйонів лексичних одиниць» [114, с. 63]. І ця кількість

невпинно зростає, що спричиняє «потребу систематизації та кодифікації іноді доволі стихійно народжених термінів» [200, с. 97]. Тобто виникає необхідність «усебічного дослідження, вироблення концепції термінотворення, яка повинна базуватися на національному ґрунті і містити в собі попередній міжнародний досвід і надбання» [200, с. 97].

Основними етапами зі стандартизації термінології науковці вважають:

1. Проведення повної систематизації всіх назв, включаючи всі типи термінів в наукових текстах та в розмовній мові, всі синоніми. На даному етапі необхідно розробити різноманітні термінологічні словники, що надзвичайно актуально для спортивної термінології.
2. Розробка чіткої логіко-понятійної моделі терміносистеми, на основі якої оцінюють та уніфікують реально існуючі термінології.
3. Стандартизація термінології. Аналіз логіко-граматичної організації, дериваційної властивості, системності та інших важливих характеристик дозволить обрати термін, що рекомендуватиметься до офіційного вжитку.

Стандартизовані терміни обов'язкові для вжитку в усіх видах документації та літературі з даної науково-технічної галузі. Методи уніфікації термінів використовують і для міжмовного упорядкування, забезпечення порівнянності національної та міжнародної термінологій. Стандартизація дозволить уникнути полісемії та синонімії термінів, проблем термінознавства, що є актуальними на сьогоднішньому етапі.

Як було зазначено вище, термінологічна лексика розвивається та поповнюється надзвичайно швидко. Значення цього лексичного шару та його вага в загальному словниковому складі мови невинно зростає, тому, окрім потреб стандартизації, на сучасному етапі розвитку науки гостро постала проблема необхідності дослідження термінологічних систем різних наук задля уніфікації терміносистем.

Науковці доходять висновку, що задля уніфікації та однозначності комунікації в процесі реалізації фахових знань, сучасна наука вимагає

поглибленого вивчення таких питань, як формування термінологічних систем, семантизація термінів, їх стандартизація, прагмастилістична реалізація в науковій літературі та науковій комунікації, а також переклад термінологічної лексики. Прогрес людства, розвиток науки та техніки передбачає також активну дослідницьку діяльність у галузі термінологічної лексики, явищ і процесів номінації та термінологізації [118, с. 3].

1.5. Особливості перекладу фахових текстів

Вивчаючи специфіку окремого підвиду перекладу, спеціальна теорія перекладу розглядає три основні фактори, які потрібно враховувати досліджуючи особливості перекладу фахових текстів.

По-перше, сама по собі приналежність тексту оригіналу до фахової мови впливає на характер процесу перекладу та потребує використання особливих методів та прийомів. По-друге, орієнтованість на оригінал зумовлює стилістичні характеристики тексту перекладу, що передбачає вибір таких мовних засобів, що притаманні аналогічному функціональному стилю в мові перекладу. Та, як наслідок, взаємодія цих двох факторів виявляє перекладацькі особливості, пов'язані як зі спільними та відмінними рисами міжмовними характеристиками функціональних стилів вихідної мови та мови перекладу, так і з особливими умовами та завданнями процесу перекладу заданого типу.

В межах кожного стилю певної фахової мови можна виділити мовні особливості, які суттєво впливають на процес та результат перекладу.

Переклад фахової лексики науковці слушно вважають основою перекладу фахових мов, які є важливим засобом міжкультурної комунікації. Різні проблеми перекладу термінів (термінологічна синонімія та омонімія; етимологічні основи терміноутворення; стандартизація термінів; перекладацькі трансформації тощо) висвітлювалися у працях В. І. Карабана,

Ю. А. Зацного, Е. Ф. Скороходька, Т. Р. Кияка, З. І. Комарової, А.Ф. Циткіної та інших науковців.

Сучасний розвиток перекладознавства та термінографії вимагає більш кількісних лексико-семантичних досліджень як термінології безпосередньо, так і інших видів лексики фахових текстів, які функціонують поряд із термінами в англomовному науковому дискурсі й створюють значні проблеми в процесі відтворення мовою перекладу.

Спроба вирішення проблем перекладу фахових текстів ставить перед нами завдання розкриття взаємовідносин між фаховою мовою та фаховим текстом та вивчення феномену фахового тексту. На початку 80-х років минулого сторіччя центр уваги лінгвістів, що вивчали проблеми фахових мов, був переміщений з дослідження мовних одиниць на аналіз комунікативних зв'язків текстів і важливими в цьому аспекті стали рекомендації Л. Гофмана «вийти за межі одиниць традиційних мовних рівнів і звернутися до комунікативних зв'язків, які створюють передумову для утворення цілих текстів з цих одиниць» [303, с. 260]. Такий підхід зробив саме фаховий текст, а не набір мовних одиниць, об'єктом подальшого вивчення мовознавців. Розвиток досліджень фахових мов та лінгвістики фахового тексту зокрема, Л. Гофман вбачає у вивченні фахового тексту, стверджуючи, що:

- справжніми одиницями комунікації є тексти, а не речення;
- є правила і засоби, за допомогою яких створюють тексти;
- в результаті такого процесу виникають типи текстів із суттєвими розбіжностями;
- вживання простих і складних мовних одиниць у науковій прозі визначають: по-перше, статус учасників комунікації, конкретна ситуація комунікації, наміри та стратегія комунікації, по-друге, формальні обмеження, по-третє, зміст та предмет комунікації, по-четверте, наявність та доречність лексичних та граматичних засобів [303, с.260].

Показовим є також твердження Л. Гофмана, що структура наукових текстів залежить меншою мірою від двох останніх аспектів, оскільки інформацію можна передати по-різному, залежно від комунікативного наміру (інформативний, оцінний, директивний), партнерів по комунікації (експерт-експерт, експерт – не експерт), ситуації (аудиторія, лабораторія, стадіон) тощо, але також й від формальних обмежень (стандарти, накази, правила тощо). Урахування окреслених особливостей дозволяють Л. Гофману зробити висновок, що «фаховий текст, як результат комунікативного акту і як предмет лінгвістичного аналізу, має макроструктуру, а між його елементами існують відношення когерентності. Він має характерний фонд синтаксичних, лексичних, морфологічних, графічних та фонетичних одиниць» [302, с. 60].

На основі наведених викладок Л. Гофман пропонує визначення фахового тексту: «Фаховий текст – це інструмент і результат мовно-комунікативної діяльності, яка здійснюється у зв'язку зі спеціалізованою суспільно-продуктивною діяльністю; він складається з кінцевої, впорядкованої кількості логічно, семантично та синтаксично когерентних речень (текстем) або подібних до речень одиниць, які як комплексні мовні одиниці відповідають комплексним формуванням у свідомості людини та комплексним фактам в об'єктивній реальності» [303, с. 62]. Подібний погляд на фаховий текст пропонує К. Д. Бауман, стверджуючи, що «фахова мова не існує як самостійна форма мови, а лише актуалізується в фахових текстах» [285, с. 280]. Таким чином, ми слідом за К. Д. Бауманом, Д. Шифріним та Л. Гофманом вважатиме, що «фахові мови проявляються у вигляді фахових текстів» [321, с. 62], тобто об'єктом нашого подальшого вивчення стане фаховий текст, його специфіка та проблеми перекладу.

Як ми вже виявили, в межах кожного стилю певної фахової мови можна виділити мовні особливості, які суттєво впливають на процес та результат перекладу. Так, наприклад, перекладаючи тексти науково-технічного стилю, маємо акцентувати на лексико-граматичних особливостях науково-технічних матеріалів та, в першу чергу, на термінології та фаховій лексиці. В текстах

газетно-інформаційного стилю, окрім політичних термінів, імен та назв, маємо справу зі специфікою перекладу заголовків, газетних кліше, елементів розмовного стилю та жаргонізмів тощо. Окрім таких загальних особливостей, кожна мова пропонує особливості використання мовних одиниць в текстах аналогічних функціональних стилів, тобто тексти науково-технічного стилю українською та англійською мають певні пріоритети використання тих або інших мовних засобів. Як зазначають дослідники, фаховим текстам значною мірою властива деперсоніфікація автора – організації та інституції створюють здебільшого тексти згідно з певними вимогами, які неоднакові в різних країнах. Прагматична спрямованість текстів і коло адресатів тексту перекладу вирішальним чином впливають на оформлення лексичного, граматичного, семантичного рівнів тексту перекладу [160, с. 9]. Відомо, що наукові тексти англійською мовою можуть виконувати не лише комунікативну функцію, а й експресивну, тобто спостерігається доволі широкий вжиток експресивно-забарвленої лексики. В той час, як український науковий стиль повністю елімінує емоційне забарвлення, оскільки тяжіє до максимально точної та нейтральної передачі фактів та наукових викладок. Таким чином, перекладач має долати подібні стилістичні розбіжності та використовувати певні перекладацькі трансформації для зниження експресивності в таких випадках.

Отже, наші спостереження доводять, що переклад фахових текстів – комплексне явище, яке передбачає не лише роботу з текстом оригіналу, а й вимагає залучення додаткових аспектів, серед яких чільне місце посідають фахова мова, дискурс, інституційна комунікація. Урахування окреслених аспектів надає нам можливість комплексного підходу до перекладу фахових текстів, а саме фахових текстів спорту.

Наступним за невідкладністю завданням є виділення основних класифікацій видів перекладу. В основу першої класифікації покладено характер текстів, що перекладаються, тобто жанрово-стилістичні особливості оригіналу, а інша класифікація характеризується специфікою мовленнєвих

дій перекладача в процесі перекладу (психолінгвістичні особливості мовленнєвих дій в письмовій та усній формі). Жанрово-стилістична класифікація перекладів виділяє два функціональних види перекладу: художній переклад та спеціальний переклад [130, с. 95]. Вважаючи, що суспільно-політичний вид перекладу, на відміну від інших видів, характеризується пропагандистською або агітаційною настановою, В. В. Алімов наводить розширену класифікацію, яка складається з трьох видів перекладу та дозволяє виділити об'єкт кожного виду перекладу: художній, суспільно-політичний та спеціальний [11, с. 26].

В залежності від цілеспрямованості перекладу розрізняють його три аспекти:

- 1) науковий напрямок, пов'язаний з теорією перекладу, підвищенням якості перекладу й кваліфікації перекладача;
- 2) прагматичний напрямок, орієнтований на вдосконалення практичної інформаційної діяльності та перекладацького сервісу;
- 3) кібернетичний аспект, спрямований на розробку систем машинного перекладу, створення галузевих електронних словників, пам'яті перекладів тощо.

Спеціальний переклад обслуговує галузі знань, що мають специфічну термінологічну номенклатуру [187, с. 7]. Таким чином, об'єктом спеціального перекладу є матеріали, які відносять до різних галузей людського знання та практики науки й техніки. Дані матеріали характеризуються точним вираженням думки, а отже, широким використанням термінології [11, с. 28]. Тобто, переклад фахових текстів спорту відноситься саме до спеціального перекладу.

Під формами перекладу розуміємо способи перекладу. Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне у своїй роботі «Технічні способи перекладу» виділяють сім способів перекладу, які використовує перекладач в процесі перекладу, розташували їх у порядку зростання складності:

1. Запозичення – є найпростішим способом перекладу і дозволяє заповнити прогалину металінгвістичного характеру, тобто це можуть бути невідомі поняття або назви нової техніки. Прикладом можуть слугувати терміни *футбол*, *баскетбол* які були запозичені з англійської мови та широко використовується в інших мовах. В українській мові намагалися ввести національні еквіваленти цих термінів *копаний м'яч* та *кошиківка*, відповідно, але вони не мали успіху.
2. Калькування являє собою запозичення особливого виду, тобто запозичуємо з іноземної мови окремі елементи і перекладаємо їх буквально. Таким чином виникає або калькування вислову, або калькування структури.
3. Дослівний переклад реалізується при переході від вихідної мови до мови перекладу, що має, на думку лінгвістів, призвести до створення правильного й ідіоматичного тексту, а перекладач слідкує лише за дотриманням обов'язкових норм мови. Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне вважають цей спосіб єдиним беззаперечним рішенням проблеми перекладу, але зараз будь-який, навіть не надто досвідчений перекладач, може заперечити твердження щодо ідіоматичності такого перекладу через кількісні та якісні розбіжності в метафоричних картинах світу пари національних мов, які аналізуються, що, звісно, значно ускладнює переклад, але то є не єдина група проблем, що має вирішувати перекладач.
4. Заміна: відповідно до цього способу одна частина мови при перекладі замінюється іншою частиною мови без зміни змісту всього повідомлення.
5. Модуляція є варіюванням повідомлення, чого можна досягти, змінивши точку зору. Цей спосіб використовується, коли у результаті перекладу ми маємо граматично правильний вислів, але який взагалі не відповідає «духу мови перекладу».

6. Еквіваленція являє собою спосіб перекладу, коли, на думку французьких лінгвістів, «два тексти описують одну ситуацію, використовуючи різні стилістичні й структурні засоби» [38, с. 157-167]. Науковці зазначають, що більшість прикладів еквівалентного способу перекладу – це сталі вирази, які входять до складу ідіоматичної фразеології.
7. Адаптація: цей спосіб використовують у тих випадках, коли ситуація, про яку йдеться у вихідній мові, не існує у мові перекладу, тому потрібно її передати за допомогою іншої ситуації, що вважається еквівалентною [38, с. 157-167]. Така класифікація способів перекладу має певні недоліки, на наш погляд, але не в самій класифікації, а в тій оцінці, яку французькі науковці дають складності того або іншого способу перекладу.

Наступним кроком пропонуємо окреслити проблему адекватності та еквівалентності перекладу, що є однією з найдискусійніших проблем сучасного перекладознавства. Головне завдання перекладача, як відомо, є подання змісту вихідного тексту. Саме тому критерії вибору мовних одиниць для досягнення адекватного перекладу дуже активно обговорюється серед мовознавців (Я. І. Рецкер, О. Д. Швейцер, В. Н. Комісаров, Л. С. Бархударов, Л. К. Латишев, Є. В. Бреус та багато інших), які доходять доволі суперечливих висновків. Дискусії точаться навколо основної ідеї – чи еквівалентність та адекватність перекладу два терміни, що виражають єдине поняття, чи, все ж таки, слід відрізнити ці поняття одне від одного.

Так, В. Н. Комісаров вважає, що «еквівалентний переклад» та «адекватний переклад» – поняття неідентичні, хоча такі, що дуже тісно перетинаються. Еквівалентність розуміється як змістова єдність прирівнюваних мовних одиниць. Термін же «адекватний переклад», за В. Н. Комісаровим, має ширше значення та використовується як синонім «якісного» перекладу, тобто перекладу, що забезпечує необхідний об'єм міжмовної комунікації [130, с. 33].

Більшість науковців вважають, що абсолютна еквівалентність вихідного тексту та тексту перекладу неможлива завдяки семантичним, структурним та прагматичним відмінностям між вихідною мовою та мовою перекладу, а також зауважують, що можливо досягти лише відносної еквівалентності перекладу. Згідно з О. Д. Швейцером, «...головною при перекладі є комунікативна еквівалентність, що спирається на інваріантний комунікативний ефект вихідного тексту та тексту перекладу. Якщо комунікативна еквівалентність поширюється на семантичний та прагматичний рівні та доповнюється функціональною, можна говорити про повну еквівалентність» [269, с. 42]. Продовжуючи цю ідею, науковець зауважує, що «...повна еквівалентність – це ідеалізований конструкт, що її можна досягти лише за умови перекладу простих текстів з вузьким діапазоном функціональних характеристик та в простих комунікативних умовах. Значно частіше перекладачі мають справу з частковою еквівалентністю, що реалізується на одному з рівнів та частково або повністю відсутня на інших» [269, с. 43]. Протиставляючи поняття адекватності та еквівалентності, О. Д. Швейцер, стверджує, що «...вимоги адекватності – це вимоги доцільності: переклад має оптимально відповідати певним комунікативним цілям та завданням» [269, с. 95]. Таким чином, можемо зробити висновок, що за О. Д. Швейцером, будь-який переклад має бути адекватним, але ступінь та рівень його еквівалентності може змінюватися.

Поняття адекватності поки що залишається базовим в теорії та практиці перекладу. Це поняття дуже активно почало обговорюватися в наукових працях 50 – 60-х років. Концепція адекватності перекладу базувалася на визначенні перекладу як повного змістового аналогу оригіналу. Дана концепція адекватності перекладу мала за основу категорії семантичної (змістової) повноти та точності, що доповнювалися стилістичною еквівалентністю, включаючи принцип залежності тексту перекладу від

функціонально-стилістичних норм мови перекладу. Науковці називають таку адекватність семантико-стилістичною [269, с. 37].

В 70-80-х роках формується концепція функціонально-прагматичної адекватності перекладу (Л. С. Бархударов, В. Н. Комісаров, О. Д. Швейцер). Згідно з функціонально-адекватним підходом, переклад не має повно та точно відтворювати весь зміст та стилістичні особливості оригіналу, що узгоджуються з функціонально-стилістичними нормами мови перекладу. Від такого перекладу очікується лише те, що він має правильно передати основну комунікативну функцію оригіналу, його функціональну «домінанту». Інші властивості перекладу, на думку послідовників цієї концепції адекватності, не важливі.

За В. С. Віноградовим, під еквівалентністю слід розуміти «збереження відносної рівності змістової, суттєвої, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації оригіналу та перекладу». Науковець не розрізняє понять еквівалентність та адекватність [39, с. 18]. Еквівалентність пов'язана з матеріальною формою перекладу – усною або письмовою. Всі види усного перекладу характеризуються відотною еквівалентністю, в той час як при письмовому перекладі ступінь еквівалентності значно вище. В наукових текстах ступінь еквівалентності перекладу залежить від еквівалентності терміносистем вихідної мови та мови перекладу та може значно знизитися в результаті їхніх відмінностей. Різні рівні формалізованості наукових текстів також впливають на ступінь еквівалентності [39, с. 20].

Але, незалежно від підходів та розуміння принципів еквівалентного та адекватного перекладу, науковці схильні розрізняти поняття «адекватність» та «еквівалентність» в перекладознавстві за принципом загального та приватного. Саме на цю думку ми й будемо спиратися в нашій роботі. «Адекватним перекладом називають переклад, який забезпечує прагматичні завдання перекладацького акту на максимально можливому для досягнення даної цілі рівні еквівалентності, не припускаючись порушення норм або

узусу мови перекладу, дотримуючись жанрово-стилістичних вимог до текстів даного типу та відповідаючи суспільно-визнаній конвенціональній нормі перекладу» [130, с. 233]. Тобто, під адекватним перекладом ми, разом з В. Н. Комісаровим та О. Д. Швейцером, розуміємо «якісний» переклад, а під еквівалентним перекладом, разом з Л. К. Латишевим, вважаємо процес збереження певної рівності змістовної, змістової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації, що міститься в оригіналі та перекладі [144, с. 45]. Таким чином, можемо зробити висновок, що термін «еквівалентний переклад» стосується форми повідомлення, в той час як термін «адекватний переклад» відносимо до змісту.

Під текстом, з погляду лінгвістичної науки, ми розуміємо «мовне повідомлення, яке має завершеність, цілісність, зв'язність у вигляді письмового документа, літературно оформлено відповідно до типу цього документа, має структурну організацію складових частин (надфразна єдність, абзац), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, має визначену цілеспрямованість та прагматичне завдання» [49, с. 18].

Можемо припустити, що саме прагматичні особливості вивчення фахової комунікації та проблем перекладу пояснюють значну увагу науковців до типології фахових текстів [268, с. 287]. Незважаючи на те, що типологія фахових текстів займає центральне місце в загальній теорії тексту і активно вивчається дослідниками (І. Р. Гальперін, К. Райз, А. Нойберт, Г. Г. Почепцов, І. П. Сусов, М. Ю. Колокольнікова, Е. Даум, К. Норд, П. Сандріні та інші), вважаємо, що вона розроблена недостатньо, оскільки не визначено загальні принципи типологічного опису тексту, що пояснюється багатоаспектністю та складністю тексту як явища.

Ю. Найда одним із перших відзначив тісний зв'язок між лінгвістикою тексту та перекладознавством. А. Д. Швейцер наголошує, що проблема тексту – одна з центральних проблем теорії перекладу [269, с. 31].

В умовах міжмовної фахової комунікації кожний фаховий текст характеризується власною перекладацькою проблематикою. При аналізі технічних фахових текстів провідною виявляється проблема точної термінології, а при перекладі юридичних фахових текстів на перше місце виходить визначення функції вихідного тексту та його функціонально-стилістичної форми [312, с. 107]. Вперше теорія стилістичної диференціації мови була запропонована науковцями Празького лінгвістичного гуртка. Функціональні стилі було запропоновано визначати як замкнуті системи. Найпоширенішою класифікацією вважаємо класифікацію, яка пропонує: офіційно-діловий, художній, науковий, розмовно-побутовий і публіцистичні стилі [238, с. 25].

Оскільки нас цікавить саме переклад фахових текстів спорту, то для нас є актуальними науковий, офіційно-діловий і публіцистичний стилі, адже поле дії фахових текстів спорту широке і передбачає їх використання як в правовій сфері, так і в економічній, політичній, торговельній, громадській тощо.

Очевидно, що кожен із функціональних стилів реалізує свою специфіку в лексиці, фонетиці, фразеології, морфології, синтаксисі, у використанні емоційно-оцінних та експресивних засобів, однак, не зважаючи на приналежність до певного стилю, в текстах переважають загальномовні орфоепічні, орфографічні, лексичні, граматичні норми [120, с. 11].

Отже, як ми вже виявили, фахова мова є частиною загальнонаціональної мови та відповідає меті й завданню фахової літератури, що, як відомо, є обмін фаховою інформацією.

Фахові тексти мають ряд особливостей як на рівні лексики, так і граматики. Таким чином, ми дійшли до того, що при розгляді граматичних особливостей науково-технічного тексту слід враховувати той факт, що науково-технічні тексти базуються на граматиці загальнонаціональної мови, оскільки «науково-технічної граматики» не існує [122, с. 61]. Крім того, можна говорити лише про деякі особливості граматики загальнонаціональної

мови у науково-технічних текстах, тобто про частотність використання тих або інших граматичних структур в текстах науково-технічної літератури.

Як бачимо з наведених даних, граматичні проблеми перекладу спортивних текстів полягають у порівняльному аналізі граматики англійської та української мов.

Грамматичним особливостям перекладу присвячено багато публікацій, в яких обґрунтовуються причини й способи граматичних трансформацій. Такі визначні лінгвісти, як В. Н. Комісаров, В. І. Карабан, Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй, М. О. Кур'янова, А. Я. Коваленко, А. Л. Коралова, О. І. Федоренко та багато інших, вивчали цю проблему та дійшли висновку, що в англійській та українській мовах зустрічаються як подібні, так і відмінні граматичні структури. Однак подібність є лише випадковою та частковою, а відмінність – природною і нормальною, оскільки в кожній з мов своя система та свої закони функціонування [241, с. 11].

Зупинимося на деяких граматичних особливостях англійського тексту, далеких від стилю української науково-технічної літератури.

Для наукового стилю характерні попереднє обмірковування висловлювання, його логічна структурованість, точність у поданні фактів. Наукові роботи відзначаються монологічним характером. Специфіка стилю характеризується лексичною нейтральністю, яка виявляється як на морфологічному, так і на синтаксичному рівнях.

В англійському тексті, як помітили науковці, переважають особові форми дієслова, тоді як українському науковому стилю більше властиві безособові або невизначено-особисті звороти, що, цілком ймовірно, при перекладі вимагатиме цілу низку перекладацьких трансформацій [122, с. 30].

Суттєвим для виділення може бути й те, що в англійських текстах описового характеру нерідко вживається майбутній час для вираження звичайної дії, тому, керуючись контекстом, слід перекладати такі речення не майбутнім, а теперішнім часом, іноді з модальним відтінком [122, с. 31].

Показовим також є й те, що в англійських науково-технічних текстах дуже часто зустрічаються пасивні звороти, тоді як в українській мові пасивний стан вживається рідкіше, а отже, при перекладі дуже часто використовується трансформація заміни пасивних конструкцій засобами вираження, які є більш властивими українській мові, тобто активними конструкціями [130, с. 81].

Слід також зауважити, що автори англійських науково-технічних текстів широко використовують скорочення, які не є типовими в українській мові, що вимагає від перекладача розшифрування подібного скорочення й подання його повного позначення [241, с. 11].

Науковці також звертають увагу на той факт, що деякі слова або словосполучення в англійському тексті мають бути замінені аналогами, які є більш типовими для українського тексту [122, с. 34].

Розглянуті особливості наукового тексту свідчать про наявність універсальних закономірностей перекладу такого типу тексту, які характеризують твори усіх жанрів – від наукової монографії, розрахованої на вузьке коло фахівців, до шкільного підручника, призначеного для широкого вжитку. Проте, певні види наукових творів мають свої особливі риси, які відображаються й у перекладі. Так, зазначимо, що у текстах з фізики, математики, хімії тощо використовується більш регламентований синтаксис, ніж, наприклад, у текстах наук гуманітарного напрямку. Крім того, точність та «сухість» текстів з природничих наук, зазвичай неактуальна для текстів гуманітарного циклу, де в окремих випадках використовуються образні засоби [21, с. 56].

Лексичні особливості при перекладі науково-технічних текстів характеризуються широким використанням термінів, наявністю реалій, кліше та аббревіатур. Не зайвим буде зауважити, що реаліями науково-технічного тексту дослідники вважають назви фірм та компаній, бренди, марки обладнання, місцезнаходження підприємств, стереотипні слова і фрази називають кліше. На даному етапі вони посідають особливе місце серед

лексичних засобів, але частотність їх використання найбільша у періодичних публікаціях науково-технічного характеру [122, с. 56].

Таким чином, можемо констатувати, що труднощі перекладу термінів, кліше, реалій, аббревіатур становлять основні проблеми перекладу науково-технічного тексту на лексичному рівні.

Очевидно, що головне завдання, яке стоїть перед перекладачем науково-технічного тексту – точно передати думку автора, намагаючись, якщо це можливо, зберегти особливості авторського стилю.

Як зазначають дослідники, головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквіваленту. Еквівалент – постійний лексичний відповідник, який точно співпадає зі значенням слова [122, с. 35]. Такі терміни є ключовими у фаховому тексті, оскільки саме від них залежить можливість з'ясувати характер та тематичне спрямування тексту. Тому роль галузевих словників в роботі перекладача важко переоцінити. Щодо перекладу багатоеквівалентних термінів, то «...перекладацький еквівалент обирається на підставі відповідності між лексичними та граматичними значеннями тих слів, які беруть участь у перекладі, виходячи з контексту, ситуації та фонових знань [173, с. 41]». Найбільшу складність для перекладу становлять терміни-неологізми. Ці терміни, як правило, неможливо знайти у словниках. Найбільша кількість неологізмів серед фірмових назв, тобто назви тих чи інших виробів, які випускає фірма [122, с. 13]. В спортивних текстах у випадках, коли словник не дає чіткого відповідника, або термін не зафіксовано в словнику, виникає нагальна потреба користуватися наступними способами перекладу безеквівалентної лексики:

- транскодування;
- калькування;
- описовий переклад.

Окрім того, потрібен зважений та збалансований підхід до вибору форми терміна. При перекладі термінів треба по можливості уникати вживання іншомовних слів, віддаючи перевагу словам рідного походження: *воротар*

замість *голкіпер*, *півзахисник* замість *галфбек*, *суддя* замість *рефери* тощо [122, с. 34]. О. І. Чередниченко, продовжуючи тему захисту національних мов від іншомовної лексичної інтерференції, стверджує, що «...до традиційних функцій перекладу нещодавно додалася порівняно нова функція, зумовлена глобалізацією світового інформаційного простору. Вона полягає у захисті менш поширених мов від тиску однієї або декількох глобальних мов, які прагнуть захопити інформаційний простір. Захисна функція перекладу ставить перед перекладачами суворі вимоги: чинити опір надмірному іншомовному впливу, берегти національну культурну спадщину та сприяти розвитку і поширенню її головного надбання – рідної мови» [255, с. 25].

Отже, проблема стандартизації, уніфікації та унормованості української термінології досі залишається актуальною. «Основу мовного оформлення текстів науково-технічного стилю складає стандартизованість, тобто вибір єдиного можливого для даних умов комунікації клішованого мовного варіанту» [122, с. 34].

Т. Р. Кияк, продовжуючи тему перекладу термінів зауважує, що «...особливу увагу потрібно звертати на переклад вузькогалузевих термінів. Тут доводиться зважати на те, що термінам, на жаль, властива багатозначність в різних терміносистемах» [120, с.412].

Таким чином, можемо констатувати, що багатозначність терміна залишається актуальною проблемою як термінознавства, так і перекладознавства. При перекладі англійського тексту перекладач має повною і точно передати думку автора, наділяючи переклад формою, властивою українському науково-технічному стилю й аж ніяк не переносити до українського тексту специфічні риси англійського оригіналу [241, с. 27].

До особливостей синтаксичного оформлення науково-технічного тексту відносять синтаксичну повноту презентації висловлювання, наявність аналітичних конструкцій, часте вживання певних клішованих структур, переважно іменний характер висловлювання, розгорнуті періоди з цілими

рядами підрядних речень та однорідними членами, розгорнуту систему сполучників, сполучних слів тощо. До речі, довжина речень науково-технічних текстів сягає 50 слів, що потребує частотного використання типових сполучників і зворотів (*in terms of, in view of, in spite of*) задля логічності та детальності викладення наукових фактів та гіпотез.

Слід також зауважити, що використання особового займенника *we* замість більш типового авторського *I* та наявність займенників, що підкреслюють безособовість *one, it, they* додаються до переліку лексико-граматичних особливостей науково-технічного тексту. Це типово для наукового стилю мовлення, оскільки «...наукові здобутки та відкриття часто є результатом колективної праці науковців» [122, с. 34].

О. В. Федоров наголошує, що «стиль наукового тексту надає перекладачеві дуже широкі синтаксичні можливості: оскільки будова речення тут не відіграє самостійної стилістичної ролі, оскільки при перекладі на іншу мову можливі в дуже широких межах різного роду граматичні перебудови й синтаксичні перегрупування, аж до поділу речення на дрібніші частини, сполучення більш дрібних частин в єдине ціле, з'єднання однієї частини речення з частиною іншого тощо» [242, с.249].

Як бачимо з наведених даних, перекладач, який намагатиметься досягнути відповідного рівня адекватності перекладу, може застосовувати цілу низку перекладацьких трансформацій:

- конкретизація;
- генералізація;
- смисловий розвиток;
- антонімічний переклад;
- синтаксичні трансформації;
- перерозподіл змісту, за якого відбувається неспівпадіння як у плані лексики, так і в плані граматики тощо [120, с. 123].

Щодо стилістичних особливостей науково-технічного тексту, то вони також виходять з основних завдань даного стилю. Так, «...автор науково-

технічної статті прагне виключити можливість особистої інтерпретації наукової проблеми, що диктує майже повну відсутність образних засобів таких, як метафори, метонімія, порівняння та інші стилістичні фігури образного характеру» [28, с. 114]. Це відбувається зі зрозумілих міркувань і пояснюється тим, що виразні засоби порушують основний принцип науково-технічного стилю – точність та зрозумілість викладення фактів. «Такий підхід призводить до того, що науково-технічний текст здається сухим, позбавленим емоційного забарвлення» [28, с. 83]. Але, все ж таки, англомовні науковці досить часто використовують епітети та емоційно забарвлену лексику які, на думку лінгвістів, мають значний образний потенціал [27, с. 83]. Переклад таких образних засобів потребує від перекладача зниження експресивності, оскільки український науковий текст потребує максимальної точності висловів і не допускає жодної образності.

Підводячи підсумок, можемо впевнено констатувати, що граматичні труднощі, які виникають в процесі перекладу науково-технічного тексту, неможливо відокремити від лексичних. Будь-яка граматична конструкція перекладається тим або іншим способом залежно від лексичного наповнення науково тексту та часто потребує цілої низки перекладацьких рішень. Стилїстика наукового англійського тексту при перекладі також потребує певного редагування, а саме: зниження експресивності у випадку використання емоційно забарвленої лексики. Перекладачеві необхідно пам'ятати про існування способів та методів досягнення адекватності у перекладі та застосовувати їх на практиці задля уникнення неприпустимих помилок.

Адекватний переклад фахових текстів спорту вимагає від перекладача розуміння й специфіки перекладу текстів офіційно-ділового стилю.

Відомо, що офіційно-діловий стиль – це стиль документів і ділових паперів. Назва стилю не є уніфікованою, оскільки науковці вживають різні терміни для позначення даного стилю: офіційно-діловий, офіційно-канцелярський,

офіційно-документальний, діловий, адміністративний (Ф. С. Бацевич, А. С. Токарська та інші).

Завдання офіційно-ділового стилю – формувати ділові стосунки у державній, правовій, суспільній та економічній сферах. До типових ознак стилю належать: офіційність, чіткість, документальність, зрозумілість, стислість, мовні штампи та кліше, певний стандарт викладення. Специфічними мовними ознаками називають: відсутність багатозначних слів та слів, вжитих у переносному значенні, уникання емоційно-забарвленої лексики, використання фахової термінології, вживання певних синтаксичних конструкцій. Сучасні лінгвісти виділяють наступні підстили в офіційно-діловому стилі: законодавчий, дипломатичний, адміністративно-господарський [20, с. 69]. Законодавчий підстиль офіційно-ділового стилю характеризується директивністю викладення. Синтаксис мови законів значно відрізняється від синтаксису інших ділових текстів ускладненими синтаксичними конструкціями: значною кількістю підрядних речень, відокремленими членами речення, означеннями, які деталізують викладення в таких текстах. Таким чином, ми поділяємо думку В. І. Карабана, «...повнота, точність і правильність перекладу фахових текстів значною мірою залежить від того, наскільки правильно перекладач визначає і розуміє граматичні форми, синтаксичні конструкції та структуру речення» [109, с. 7].

Таким чином, адекватність перекладу офіційно-ділових текстів досягається не за рахунок словникової заміни лексичних одиниць тексту оригіналу еквівалентними одиницями тексту перекладу, а виявляється в процесі порівняльного аналізу законодавчих систем з урахуванням особливостей технічного, економічного, інтелектуального та культурного рівнів розвитку носіїв мов, їх історичних традицій. Такий висновок дає можливість стверджувати, що найбільш важливими компетенціями перекладача є наступні:

- мовна та культурна компетенція у вихідній та цільовій мовах, зокрема обізнаність у граматичних особливостях вихідної та цільової мов –

вміння правильно аналізувати граматичну будову іншомовних речень, правильно визначати граматичні труднощі перекладу й конструювати речення у перекладі відповідно до норм мови і жанру перекладу [109, с. 13];

- стилістична компетенція в рамках даного дослідження нами розуміється як знання типології фахових текстів спорту. При перекладі потрібно правильно зрозуміти зміст речень, смислові відношення між реченнями та значеннями метатекстових елементів тексту;
- перекладацька компетенція [300, с. 17] нами окреслюється як знання перекладачем базових принципів теорії перекладу та особливостей фахового перекладу, вміння використовувати перекладацькі еквіваленти, перекладацькі трансформації, способи перекладу різних мовних та мовленнєвих явищ;
- когнітивна та референційна компетенція трактується нами як знання галузі та предмета перекладу [109, с. 13], тобто розуміння функціонування мови інститутів спорту, характерною рисою якої є високий рівень абстрактності, чітка структурованість законодавчих текстів за розділами, статтями, абзацами, пунктами тощо та обов'язкове дотримання такої структури при перекладі.

Враховуючи позицію дослідників щодо загальної класифікації правничих текстів, ми відносимо законодавчі акти Міжнародного олімпійського комітету та Міжнародного паралімпійського комітету до перформативних текстів, які виконують нормотворчу функцію [319, с. 343]. На думку Л. К. Латишева, аналогічність функцій вихідного та цільового текстів має виражатися в аналогічності їх регулятивної дії на адресатів, в аналогічності комунікативних ефектів, що викликаються ними. Цільовий текст повинен бути еквівалентним вихідному тексту не лише за внутрішніми властивостями, а також й «зовнішніми», тобто за відношенням до адресатів, за регулятивним впливом на них. Таке відношення еквівалентності вихідного та цільового текстів Л. К. Латишев пропонує називати комунікативно-

функціональною еквівалентністю, маючи на увазі те, що обидва тексти виконують аналогічну функцію – кожний в рамках їхньої комунікації [145, с. 15].

Слід зазначити, що в процесі перекладу офіційно-ділових текстів їхні функції в мові перекладу можуть змінюватися. Наприклад, якщо переклад здійснюється з метою ознайомлення або порівняльного аналізу, то він виконує інформативну, а не нормотворчу функцію, в результаті чого змінюється специфіка його перекладу. Зазначена тенденція отримала в перекладознавстві назву варіантність функцій тексту [319, с. 343].

Таким чином, при перекладі офіційно-ділових текстів потрібно враховувати наступні аспекти:

- статус перекладу та його функції (теорія скопосу);
- приналежність діючого права вихідного та цільового тексту до певної правничої системи;
- адресатів цільового тексту;
- тип вихідного тексту;
- розбіжності в мовних картинах світу та розбіжності мовних структур [319, с. 343].

Позиція науковців щодо залежності способу перекладу від типу тексту тривалий час була неоднозначною. Сьогодні фахівці внаслідок чисельних практичних досліджень, особливо в контексті проблеми багатомовності Європи, схиляються до того, що тип фахового тексту зазвичай має важливе значення як для перекладу, так і для збереження текстуальних традицій фахових мов. Герхард Будін в монографії «Посібник з управління термінологією» (*Gerhard Budin The Handbook of Terminology Management*) пропонує розглядати текст як накопичувач певної інформації, комунікаційну функцію якого здійснюють терміни. Дана позиція дає розуміння того, що структура тексту визначає інформативну стратегію, а знання тексту, як відомо, є знанням світу. Саме такий підхід дуже важливий при роботі зі спортивними текстами, оскільки фахова мова спорту доволі відкрита та дуже

динамічно розвивається, що призводить до виникнення великої кількості неологізмів в спортивних текстах та спричиняє певні труднощі перекладу. О. Є. Махов вважає тексти першоджерелами для термінології та термінографії. На думку Карла Бюлера, текст та його структура мають визначальне значення для влучного та якісного перекладу [34, с. 98]. Таким чином, погляди науковців, що підтримують ідею залежності стратегій перекладу від типу тексту, можна сформулювати наступним чином: знання галузі перекладу, разом із знанням тексту та теорії перекладу є основними критеріями фахового перекладу [300, с. 23].

Збереження стилю тексту оригіналу, його структури та типології є надзвичайно важливою вимогою до перекладу офіційно-ділових текстів. «Головну увагу в процесі перекладу юридичних текстів необхідно приділяти не термінологічній лексиці, а тексту, його типам, структурі та синтаксису, на рівні якого відбувається пізнання змісту» [300, с. 86-87].

Розуміння структурного членування фахового тексту є важливою складовою компетентності перекладача, оскільки речення, надфразна єдність, абзаци, статті, розділи виступають орієнтиром для осмислення інформаційних повідомлень. Знання особливостей моделі вихідного тексту полегшують розуміння тексту законодавчого акта, оскільки кожна структурна частина відіграє самостійну роль, а розуміння суті надфразної єдності в тексті законодавчих актів сприяє адекватному перекладу вихідного тексту.

При роботі з фаховими текстами перекладач має справу з термінами, що вплетені у комунікативну ситуацію, а адекватний та еквівалентний переклад яких суттєво впливає на правильність перекладу тексту загалом, але терміни підпорядковуються прагматичним відношенням, які в тексті оригіналу і тексті перекладу можуть бути різними. Тексти містять відсилання за їхні межі – до різних видів знань, до дискурсу, який, залежно від фаховості, результує образністю, що є виразно притаманною фаховим текстам.

У разі відтворення термінології спортивних текстів при перекладі необхідно враховувати інtrateкстуальний, інтертекстуальний та власне перекладацький виміри термінологічної гомогенності задля передавання тексту мовою перекладу відповідно до комунікативної мети тексту в цільовій культурі.

Вживання терміна «жанр» в перекладознавстві достатньо суперечливе. Наприклад, в німецькій перекладознавчій традиції термін «жанр» не вживають, замінюючи його термінами «вид тексту» (Textsorte) та «тип тексту» (Texttyp). Поза увагою досі залишаються жанрові особливості перекладу спортивних текстів, коли власне терміни «жанр», «жанрові особливості» відбивають лише одну із складових процесу перекладу.

Вважаємо за доцільне розуміти жанр як конвенціалізовану форму тексту, що має специфічну функцію в культурі та відбиває мету, що її має відправник і може передбачити реципієнт. Тоді у фокусі дослідження опиняється комплекс взаємопов'язаних явищ, які дають змогу вести мову про цілісність аналізу тексту і комунікативної ситуації до початку процесу перекладу, під час нього та після завершення роботи, а також про обґрунтоване оцінювання виконаних перекладів.

На основі проаналізованого було виокремлено такі жанри спортивних текстів, які сьогодні найбільше перекладають в Україні: правила певних видів спорту; кваліфікаційні умови участі спортсменів у змаганнях високого рівня (регіональні чемпіонати, чемпіонати світу, Олімпійські та Паралімпійські ігри); наукові статті та монографії; інструкції до спортивного знаряддя та спорядження; газетні спортивні статті; спортивні репортажі.

Стосовно перекладу спортивних текстів і фахових текстів взагалі, перш за все необхідно визначити, яку функцію виконуватиме перекладений текст. Безумовно, чисті типи текстів трапляються не так вже й часто, приміром, інформативні можуть мати апелятивні чи експресивні моменти, однак завжди в наявності буде одна домінанта. Вже з огляду на функцію тексту можна

зрозуміти також потенційне коло адресатів, до яких цей текст звертатиметься – науковці, чиновники, тренери, спортсмени, вболівальники, судді тощо.

Функція тексту та коло адресатів (тобто, по суті, прагматика) визначають відповідним чином структуру, семантику, лексику, граматику, стиль тексту перекладу, а також відповідні перекладацькі стратегії.

Саме такий комплексний підхід дає змогу позбутися недоліків перекладознавчих досліджень, які оперують статистичними даними. Наприклад, термін *athlete* може бути перекладений як *спортсмен*, *учасник змагань*, *спортовець*, зрештою, *атлет*. Лише перший термін є адекватним перекладом, якщо йдеться про нормативні тексти. Це ж стосується і терміна *track* – *трек*, *бігова доріжка*, *стадіон*, *траса*. Кожен з цих термінів може вживатися, але вживання того або іншого терміна залежатиме від жанру тексту та виду спорту, який він описує: якщо останній варіант зустрічається у розмовній мові, то фаховим виразом є саме перший – у фахових спортивних текстах вживання терміна *бігова доріжка* при перекладі текстів з легкої атлетики вказуватиме на непрофесійність перекладу, а в текстах велоспорту вживатиметься термін *траса*, коли йдеться про вид дисципліни велоспорту *шосе*, а, коли змагання відбуваються на велодромі, то адекватним перекладом має бути *трек*. Статистичні дані, скільки разів і якою саме конструкцією було перекладено той чи той термін, не будуть достовірними, якщо не зазначити текстовий жанр, вид спорту і комунікативну ситуацію, коли термін було вжито, що ми й плануємо зробити в наступному розділі нашої наукової розвідки.

1.6. Методи та методологія дослідження фахової мови спорту

Лінгвістика та перекладознавство як і інші науки потребують об'єктивних інструментів для отримання об'єктивних результатів дослідження для чого використовується ціла низка методів наукового дослідження. Вибір методу наукового дослідження пояснюється метою, завданнями й матеріалом

лінгвістичної розвідки. Згідно з базовою науковою парадигмою лінгвістичних досліджень, науковці пропонують дещо різні з позицій термінології класифікації метод та методологію досліджень. На основі аналізу методологічних положень сучасного мовознавства пропонуємо розглянути найбільш вагомні методи наукового пошуку разом з Л. А. Ковбасюк та Н. В. Романовою, до яких ці науковці відносять:

- *метод лінгвістичного опису та спостереження*, принцип дії якого пропонує опис та систематизацію, класифікацію та інтерпретацію структурних, семантичних та функціональних властивостей мовних одиниць, що дає змогу встановити корпус аналізованих одиниць. Даний метод є, на нашу думку, базовим методом лінгвістичних досліджень;
- *метод аналізу лексикографічних джерел* завжди використовується в наукових розвідках, присвячених проблемам перекладу. Цей метод базується на порівнянні лексикографічних експлікацій значень мовних одиниць;
- *метод аналізу словникових дефініцій* дозволяє виявити семну структуру мовних одиниць, визначити змістовний мінімум концепту, інваріант, що створює базу для подальшого вивчення як мовної одиниці, так і концепту [123, с. 8-9];
- *метод компонентного аналізу* допомагає визначити семантичну структуру досліджуваних мовних одиниць та виявити семантичні зміни, семантичні трансформації та розкрити семантичні зв'язки між лексичними одиницями в контексті, що, в свою чергу, пояснює причини лексичних та граматичних трансформацій в процесі перекладу;
- *метод контрастивного аналізу* використовується для аналізу спільного та відмінного у використанні мовних засобів різними мовами; даний метод дає можливість встановити контрастивні відношення на всіх мовних рівнях;

- *соціолінгвістичні методи* (анкетування, інтерв'ю) дозволяють встановити зв'язок між мовними одиницями, що аналізуються та соціокультурними компонентами на синхронічному та діяхронічному рівнях дослідження;
- *метод контекстно-ситуативного аналізу дискурсу* дає змогу вивчити особливості функціонування мовних одиниць у різних типах текстів;
- *метод трансформаційного аналізу* виходить з того, що основою класифікації мовних одиниць є здатність чи нездатність перетворюватися на інші одиниці. Якщо одна з досліджуваних одиниць допускає якусь трансформацію, а інша – ні, то такі одиниці належать до різних класифікаційних рубрик. Трансформаційний аналіз знайшов практичне застосування в прикладній лінгвістиці, особливо в перекладі й у викладанні рідної та іноземної мов [123, с. 8-9].

Корисним також для нашої розвідки вважаємо математичні методи дослідження тексту, оскільки мова — це гнучка, рухлива, динамічна, а не жорстка система, тому для її пізнання мають використовуватися методи, дослідження частотних, ймовірнісних та інших нелогічних характеристик. Науковці пропонують кількісні й статистичні методи дослідження. Кількісні методи базуються на простому підрахунку частоти вживання певних мовних одиниць. Статистичні методи пропонують використання формул для дослідження закономірностей розподілу мовних одиниць у мовленні, для виявлення зв'язків між мовними елементами, для вивчення тенденцій у розвитку та функціонуванні мови та для встановлення взаємозалежності між якісними й кількісними характеристиками мови.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Фахова мова – це сукупність одиниць всіх рівнів мовної системи, що використовуються в даній сфері спілкування. Основною функцією фахових мов є максималізація ефективності фахової діяльності, прискорення темпів передачі інформації. Таким чином, на відміну від побутової мови, фахова

мова носить більш виражений кодовий характер. Можна виявити наступні риси фахових мов: унормованість, однозначність, регламентованість, стандартизованість, ієрархічність та знеособленість.

В рамках когнітивно-дискурсивного підходу фахову мову визначають як лінгвокогнітивне утворення, призначене для зберігання об'єктивованих в мові структур людського знання та досвіду, що забезпечує функціонування та розвиток особливої галузі знання та спілкування в її межах.

Кардинальна відмінність фахової мови від загальнонаціональної полягає в наявності особливих лексичних підсистем в фахових мовах та дещо редукованої та видозміненої системи синтаксису. На рівні граматики, морфології та синтаксису фахова мова повторює ознаки загальнонаціональної мови, відрізняючись від неї лише своїм лексичним компонентом та функціями. Таким чином, головним носієм спеціальної, фахової інформації є термінологія – система одиниць спеціальної номінації даної галузі.

Фахова мові характеризується високим ступенем неоднорідності, оскільки вона розпадається на функціонально-стилістичні різновиди.

Проблема внутрішньої класифікації фахових мов є не вирішеною, але для нашого дослідження більш зручною можна вважати стратифікаційну модель Л. Гофмана, згідно з якою фахові мови «розшаровуються» на п'ять страт. Кожна страта характеризується своїм ступенем абстрактності, мовною формою вираження, середовищем функціонування та користувачами.

Термін – це спеціальне слово (словосполучення), що прийняте в професійній діяльності та вживається в особливих умовах. Термін – це основний понятійний елемент мови для спеціальних цілей. В межах свого термінологічного поля термін однозначний, а питання однозначності термінів разом з проблемами стилістичної нейтральності, синонімії та омонімії термінів викликають багато суперечок серед науковців. Неможливість «позбавити» термін багатозначності, емоційної забарвленості, стилістичної маркованості, залежності від контексту, а також наявності

синонімів обумовлена, перш за все, тим, що термін є словом або словосполученням природної мови. Значення термінологічної лексики в загальному словниковому складі мови невпинно зростає, тому, окрім потреби в стандартизації, гостро постала проблема дослідження термінологічних систем різних наук задля уніфікації терміносистем фахової комунікації.

Переклад фахових текстів – комплексне явище, яке передбачає не лише роботу з текстом оригіналу, а й вимагає врахування специфіки понять фахова мова, дискурс, інституційна комунікація та надає можливість комплексного підходу до перекладу фахових текстів, а саме фахових текстів спорту. Крім того, знання фаху, так само як і знання тексту та теорії перекладу є основними критеріями фахового перекладу. Функція тексту та коло адресатів визначають відповідну структуру, семантику, лексику, граматику, стиль тексту перекладу, а також певні перекладацькі стратегії.

Основні висновки першого розділу даного дисертаційного дослідження викладені в наступних публікаціях:

1. Іщенко Т. В. Лексико-семантичні особливості фахової мови спорту / Т. В. Іщенко // Матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару «Актуальні проблеми філологічної науки та педагогічної практики». Дніпропетровськ, ДНУ, 2009.
2. Іщенко Т. В. Концепт «спорт» в концептосфері англійської мови / Т. В. Іщенко // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми філологічної науки та педагогічної практики». Дніпропетровськ, ДНУ, 2010.
3. Іщенко Т. В. Термін та термінологія як об'єкти лінгвістичних досліджень. Т. В. Іщенко // Збірник наукових праць. «Людина. Комп'ютер. Комунікація». Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 355 с.
4. Іщенко Т. В. Комунікативні аспекти англійської фахової мови спорту / Т. В. Іщенко // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного

університету ім. Івана Огієнка. Філологічні науки. Випуск 26.
Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2011. – 401 с.

РОЗДІЛ II

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ АНГЛІЙСЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ СПОРТУ В ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ

Другий розділ дисертаційного дослідження присвячений вивченню особливостей англійської фахової мови спорту та специфіки спортивних текстів в залежності від стилю та жанру тексту з позицій перекладознавства на основі корпусу текстів, що складається з 42 джерел та налічує 3623 сторінки. Акцент зроблено на лексичних особливостях та термінологічній насиченості текстів фахової мови спорту та надано характеристику фахової лексики спорту за рівнем абстрактності, що вимагає певних перекладацьких стратегій.

2.1. Загальні особливості фахової мови спорту з позицій перекладознавства

«Спорт посідає важливіше місце в культурі сучасного суспільства, відповідно зростає значення наукових розвідок в цій галузі», – така ідея англійських науковців Н. Блейна та Р. Бойла [23, с. 464] зараз стала актуальною для великої кількості науковців, хоча різноаспектне та комплексне вивчення галузь спортивної комунікації в межах сучасної лінгвістичної парадигми отримала лише наприкінці 20 сторіччя.

Втім, вже з'явилися наукові розвідки, в яких, з одного боку, детально вивчається термінологія, лексика та фразеологія спорту в порівняльному аспекті (Л. А. Авакова, Є. І. Гурєєва, О. О. Єлістратов, С. В. Кисельова, І. Г. Кожевнікова, А. В. Мілюк, Н. І. Мухамедова, М. О. Романовська, О. С. Рілов, А. Н. Савченко, І. Ю. Хмелевська, Н. О. Шафранова тощо); з іншого боку, описується специфіка жанрової системи спортивного дискурсу

(Є. П. Александрова, Ф. С. Бацевич, М. Б. Бергельсон, П. Істрате, Т. Г. Нікітіна, М. В. Токарева); з третього боку – вивчаються лінгвокогнітивні, лінгвосеміотичні та інтертекстуальні особливості спортивного дискурсу (І. Є. Дубчак, Л. А. Комлева, О. О. Панкратова); і, нарешті, розглядаються питання, пов'язані з дискурсивними особливостями спортивної галузі (О. Б. Зільберт, Б. О. Зільберт, Г. О. Трубченінова).

Таким чином, можна констатувати, що, незважаючи на велику кількість наукових розвідок різного рівня, присвячених вивченню спортивної комунікації, до сьогодні не було проведено досліджень, в яких на різноманітному автентичному мовному матеріалі системно було б описано лінгвокультурологічну та лінгвопрагматичну специфіку сучасної англійської фахової мови спорту, оскільки більшість дослідників вивчали або особливості спортивної термінології, або специфіку спортивного дискурсу. Тому питання різниці між фаховою мовою спорту та спортивним дискурсом залишається відкритим, оскільки деякі дослідники, визначаючи дискурс вживають слово мова. Так, на думку К. В. Сняtkова, спортивний дискурс – це «мова (в усній або письмовій формі), яка транслює значення, що визначають спортивну діяльність (дискурс як процес) та сукупність створених текстів, в яких репрезентуються ці значення (дискурс як результат), тобто сукупність мовних творів, зафіксованих аркушем або пам'яттю» [228, с. 77]. Отже спортивний дискурс за К. В. Сняtkовим – це фахова мова + фахові тексти, тож вважаємо за доцільне вивчити цю проблему на даному етапі нашої наукової розвідки.

Якщо узагальнити наявні сьогодні в лінгвістичній літературі погляди на межі спортивного дискурсу та на зміст самого поняття спортивний дискурс, то можна констатувати, що позиції дослідників сходяться в наступних, несуперечливих і здебільшого справедливих тезах.

В загальному дискурсивному просторі спортивний дискурс вступає в різноманітні взаємодії (тематичне зіткнення, концептуальна взаємодія, включення) з іншими дискурсивними різновидами [91, с. 109].

Специфіка сучасної комунікації у сфері спорту полягає, передусім, у тому, що спортивний дискурс опосередкований засобами масової інформації, більше того, «дискурс мас-медіа фактично зростає із спортивним дискурсом»; «канали масової комунікації є у наш час основними каналами здійснення спортивного дискурсивного спілкування» [91, с. 104]; «спортивний дискурс є виключно медіальним, за співвіднесеністю з видами засобів масової інформації виділяється газетно-журнальний, телевізійний, радіо – і інтернет-різновиди» [244, с. 66].

Аналіз спортивного дискурсу дає можливість виділення «системотворчих ознак спортивного дискурсу та його базових концептів, враховуючи при цьому відмінність ігрових спортивних дискурсів від неігрових» [91, с. 110]. «Медіаспорт виробив безліч своїх власних жанрів, форм і технічних прийомів. У різних країнах і на різних континентах виробився свій стиль спортивного репортажу, свій спосіб спілкування з читачем або глядачем» [178, с. 69].

Під «ментальною основою» дискурсу К. В. Снятков розуміє сукупність різнорівневих когнітивних структур, в яких зафіксовані знання про явища зовнішнього світу і особливості мовної репрезентації цих знань. Таким чином, спортивний дискурс транслює значення, що визначають спортивну діяльність. Існують фонетичні, лексичні, синтаксичні засоби їх експлікації. На думку дослідника, спортивний дискурс є неізолюваним, він контактує з іншими дискурсними різновидами в загальному дискурсивному просторі [244, с. 90].

О. Б. Зільберт виявив перетин спортивного дискурсу з науковим, педагогічним, діловим, юридичним, політичним військовим, театральносценічним інституціональними дискурсами. Так, на думку дослідника, спортивний дискурс перетинається з науковим дискурсом у сфері наукової літератури, присвяченої проблемам спорту та фізичної культури: біомеханіка, фізіологія спорту, проблеми технічної та психологічної підготовки спортсменів, історія спортивно-фізкультурного руху тощо.

О. Б. Зільберт також бачить взаємозв'язок спортивного дискурсу з педагогічним в учбових і навчально-методичних текстах для учбових закладів спортивного профілю, спортивних педагогів і психологів, тобто усіх, зайнятих у сфері спортивної освіти. Спортивний дискурс перетинається з офіційно-діловим і юридичним дискурсом у великій групі письмових спортивно-нормативних текстів.

Таким чином, міра інтертекстуальності спортивного дискурсу виявляється дуже значною. Найбільш «чистим» видом спортивного дискурсу вважається спортивний мас-медійний дискурс, «спортивний дискурс в комунікативній сфері мас-медіа» [91, с. 45], «спортивний дискурс в ЗМІ» [154, с. 59], «телевізійний спортивний дискурс» [244, с. 132].

Очевидним є той факт, що спроба виділити «чистий» різновид спортивного дискурсу натрапляє на певні об'єктивні протиріччя. Так, чи можна віднести тексти, що породжені комунікацією на спортивні теми між уболівальниками, спортивними чиновниками, політиками, вченими, викладачами до спортивного дискурсу? Висновок, який робить О. Г. Малишева в своїй монографії «Російський спортивний дискурс: лінгвокогнітивне дослідження» узагальнює ретельний аналіз поглядів науковців на феномен спортивного дискурсу: ««Чистого» спортивного дискурсу не існує як такого, а його виділення можна вважати не більше, ніж дослідницьким конструктом. Проте можна, з певною долею умовності, говорити про існування ядра, ядерної зони спортивного дискурсу, до якого більшість дослідників відносять спортивний журналістський дискурс, в межах якого якнайповніше відбивається як концептуальна, тематична і жанрово-стильова специфіка спортивного дискурсу, так і його інституціональний характер» [178, с. 98]. Та, навпаки, існування фахової мови спорту неможливо заперечити, оскільки тоді маємо заперечити існування спорту як соціального інституту та той факт, що його обслуговують фахівці, а фахова мова спорту, як ми вже виявили, – це професійна мова спортивних фахівців, що є засобом їхнього спілкування за наявності подібного розуміння реальності.

Іншими словами, спортивний дискурс – це передусім процес професійного спілкування спортсменів і тренерів, а також сукупність текстів, які породжуються ними під час заняття спортом (тренувань, змагань, навчального процесу), а фахова мова спорту, на наш погляд, це інструмент, яким оперують учасники спортивного дискурсу для досягнення своїх комунікативних завдань, при тому, що фаховий текст, це зафіксована історія або продукт чи результат такого професійного спілкування.

На поточному етапі вивчення фахових мов, крім терміносистем, що характеризуються високим ступенем впорядкованості, як наприклад, термінології багатьох галузей науки, техніки, медична, військова терміносистеми, існують «стихійно утворені» [160, с. 78] термінології, при розгляді яких, загальні проблеми термінознавства знов стають актуальними. Такі термінології мало вивчені як в аспекті функціонування їхніх засобів в текстах різних жанрів, так і в плані їхньої фіксації (термінологічні словники, збірки рекомендованих термінів тощо). До таких стихійних терміносистем науковці відносять термінологію спорту, що ставить цілу низку дискусійних питань:

- Чи має спортивний термін самі такі самі якості, що й науковий або технічний термін?
- Чи можна вважати мову спорту фаховою мовою?
- Яка внутрішня структура фахової мови спорту?
- Чи можна описати лексичний склад фахової мови спорту та термінологічні шари, що її складають?
- В чому специфіка значення спортивного терміна?

Йдеться про те, що деякі науковці категорично не визнавали існування фахової мови спорту та не вбачали в одиницях спортивної номінації термінів. Так З. С. Логінова стверджує, що вивчення спортивної лексики не має безпосереднього відношення до проблем термінології. Використання слів «термін» та «термінологія» пояснюється не принциповими настановами, а лише міркуваннями зручності [168, с. 4]. С. І. Кондрашкіна, включаючись в

дискусію, продовжує: «Словосполучення «спортивний термін» та «спортивна термінологія» використовуються нами лише тому, що їх використання вважається загальноприйнятим в спеціальній літературі. Характеристики, що зазвичай приписують термінам різних галузей знання, в спортивній термінології майже ніколи повністю не реалізуються» [131, с. 9].

Маємо зауважити, що вимоги, які висувалися до ідеального терміна та терміносистеми, й досі залишаються недосяжними, оскільки ніколи повністю не реалізуються в термінах та є скоріше бажаними, ніж реальними.

З цього виходить, що неправомірно відмовляти одиницям спортивної номінації в статусі терміна. Єдина, на наш погляд, закономірна вимога до терміна – критерій системності була висунута Д. С. Лотте та його послідовниками на перше місце, оскільки системність терміна має вирішальне значення при класифікації понять для вибору та створення терміносистем, тобто для впорядкування термінологій.

Прибічники теорії позбавлення одиниць спортивної номінації статусу термінів вважають, що широке розповсюдження спортивної термінології в різних функціональних варіантах мови, розуміння та активне використання спортивної термінології мільйонами носіїв мови обумовлюють тісні зв'язки термінів спорту з загальноживаними словами, що зумовлює іноді відсутність між ними чітких меж» [206, с. 33]. Дані обставини пояснюють, чому «деякі дослідники уникають називати цей лексичний шар термінами, надаючи переваги менш точному терміна «спортивна лексика»» [281, с. 51]. Проте, маємо погодитися з думкою, що «єдиний критерій доступності терміна для розуміння широкому колу користувачів, що використовується в даному підході, недостатньо для того, щоб позбавити слова та словосполучення, що позначають поняття, об'єкти, дії, співвіднесені зі спортом, статусу термінів» [281, с. 51].

Отже, наші спостереження доводять, що ми маємо справу з термінологічними одиницями, що репрезентують спеціальне знання спорту

при аналізі фахової мови, тому доречно буде розглянути термінологічну лексику як головну складову фахової мови.

С. І. Кондрашкіна пропонує ідею, що спортивна термінологія — найбільш вживана термінологія сучасної російської мови [131, с. 4]. Немає сумніву, що цей висновок зроблено завдяки тому факту, що спортивні терміни активно використовуються в засобах масової інформації (щоденних спеціалізованих та суспільно-політичних виданнях, в новинах тощо).

Видається доцільним екстраполювати це твердження на англійську мову, оскільки спорт — доволі значна частина комунікативно-інформаційного простору, в якому людина незалежно від національності, мови, країни існує як біологічний вид, реалізує свої потреби в фізичній досконалості та, відповідно, — в формуванні готовності вести боротьбу за виживання. Зважаючи на це, можемо стверджувати, що спортивна термінологія — найбільш уживана термінологія сучасної англійської мови.

Спортивна термінологія характеризується підвищеною мобільністю, тенденцією до постійного розвитку, оскільки є однією з найбільш стихійних термінологій, внаслідок того, що «вона найменше підлягає втручанням термінознавців в процесі її розвитку та пов'язана в цьому процесі з моменту зародження з загальнонаціональною мовою» [131, с. 4].

Продовжуючи цю ідею, С. І. Кондрашкіна все ж таки не заперечує конвенційність спортивної термінології, стверджуючи, що «в формуванні спортивної термінології беруть участь спортсмени та журналісти...» [131, с. 17].

Стихійність спортивної термінології проявляється в слабкій кодифікованості, оскільки нормативні вузькогалузеві спортивні словники як англійської, так і української мов представлені словниками з максимальним обсягом 1000 термінів, а їх тираж надзвичайно малий, тобто вони не доступні навіть фахівцям галузі спорту. Так, *A Dictionary of Sports Studies* пропонує лише 1100 лексичних одиниць, а найбільш сучасний український словник спортивних термінів описує 1000 термінів (з української, російської,

французької, іспанської, німецької та англійської мов) і присвячений лише одному виду спорту: «Мова футболу: ілюстрований шестимовний словник футбольної лексики», укладачами якого є Р. С. Помірко, М. Б. Дубяк, Т. Р. Іваньо та М. І. Проців. Значним внеском в систематизацію спортивної лексики російської мови можна вважати «Російсько-англійський спортивний словник», що був виданий виданням «Русский язык–Медиа» в 2006 під авторством І. В. Нечаєва. Словник містить майже 9000 слів та словосполучень з найпопулярніших видів спорту та розрахований на широкий загал користувачів, серед яких: спортсмени, тренери, спортивні журналісти, перекладачі. До того ж, активність російських лексикографів в спортивній сфері пояснюється також зимовими Олімпійськими та Паралімпійськими іграми в Сочі в 2014 році. Так офіційний сайт заходу вже в 2013 році запропонував двомовні (англо-російські) термінологічні глосарії з усіх зимових видів спорту, що були представлені на Олімпійських та Паралімпійських іграх в Сочі в 2014 році. Але українська спортивна лексикографія, на жаль, не може поки що запропонувати більш-менш серйозні двомовні видання, що допомогли б перекладачам спортивних текстів.

Таким чином, з огляду на вищезазначене, ми поділяємо думку О. І. Романчук та Р. С. Ковалю про те, що «одне з першочергових завдань українських лексикографів і фахівців з фізичного виховання та спорту полягає у створенні не лише великого тлумачного словника спортивних термінів, в якому, крім дефініції, обов'язково необхідно подати етимологію терміна, наявні синоніми та українські назви, а також дво- та багатомовних перекладних словників, в яких повинні бути зафіксовані новітні терміни, якими нещодавно почали послуговуватися. Маємо також додати, що зазначені праці доцільно видавати великими накладками та робити загальнодоступними» [221, с. 272].

Необхідно також зважати на таку якість термінології спорту, зазначає С. І. Кондрашкіна, як активна участь суб'єкту в процесі номінації. Найбільш

яскраво ця ознака виявляється в тих випадках, коли автору тексту (спортсмену, журналісту, науковцю) не достатньо номінацій, які могли б точно позначити поняття, охарактеризувати дію [132, с. 12], наприклад: *Dwayne Bowe Gave New Meaning to Alligator Arms With This Pathetic Effort Against the Steelers.* // Двейн Боу надав нового значення зневажливому жесту “тюхтій”, докладаючи максимум зусиль в нерівній боротьбі зі Стілерс. [331], або: *It's time for these warrior poet loser heroes to step out of the darkness and take their bow. These are the 25 biggest tomato cans in the history of the sport of mixed martial arts* // Славимо воїнів-невдах, вклоняймося та схиляймося перед їхньою сміливістю вийти на татамі! Представляємо вашій увазі 25 найвідоміших “лантухів” змішаних єдиноборств! [361]. *The rash of editorializing by fans and media in the days following Texas' feeble “Two and Barbecue” elimination from the College World Series in Omaha this week has split into two schools of thought* // Запекла боротьба, що розгорнулася серед фанів та в ЗМІ одразу ж після ганебного програшу Техасу двох матчів поспіль, та вильоту зі Світової університетської першості, призвела до розколу навіть у стані прибічників команди [357]. Підкреслені словосполучення були введені в активний обіг завдяки творчому підходу спортивних коментаторів та журналістів, тобто, саме активні користувачі фахової мови спорту ініціювали появу цих спортивних термінів, які пізніше знайшли своє місце в словнику *A Dictionary of Sports Studies*.

В межах нашого дослідження вважаємо за необхідне також виділити ще одну якість спортивної термінології – її загальнодоступність. Саме ця особливість термінології спорту викликала дебати науковців щодо існування фахової мови спорту та спортивного терміна як лінгвістичних явищ (З. С. Логінова, Е. А. Молдатієв). Сутність таких дискусій можна пояснити тим, що спортивна термінологія менш замкнена система, ніж, скажімо, наукова або технічна терміносистеми, що призводить до того, що вона зазнає значної детермінологізації.

Приклади детермінологізованих спортивних термінів широко відомі: *round, start, finish, relay race, knockout (K.O.) , time trouble, outsider, pressing, doping, time off, football (to football), ping-pong, foul* тощо. Коло осіб, що користуються спортивними термінами, постійно розширюється, внаслідок чого терміни стають зрозумілими навіть в текстах, що тематично не пов'язані зі спортом [154, с. 17]. Тобто, спортивні терміни, виходячи за рамки спортивного дискурсу, підлягають процесу семантичної деривації (переосмислюються). Тема спортивної метафори в політичному, воєнному, масмедійному та інших дискурсах зараз дуже активно вивчається англомовними, російськомовними та вітчизняними науковцями, було захищено низку кандидатських дисертацій на дану тематику: Ю. Н. Кирилова «Спортивна концептуальна метафора в сучасному німецькомовному дискурсі ЗМІ» (Барнаул 2011), С. О. Кудрін «Базові метафори спортивного дискурсу як текстоутворюючі моделі» (Москва, 2011), Т. І. Літвінова «Спортивна та ігрова метафора в німецькому політичному дискурсі» (Воронеж, 2008), Н. Г. Шехтман «Порівняльне дослідження театральної та спортивної метафори в російському та американському політичному дискурсі» тощо. Маємо також наукові розвідки, що підтверджують надзвичайну актуальність даної теми: М. О. Жданова «Метафора в термінології екстремальних видів спорту», С. О. Руткевич «Спортивна метафора в російській мові», Є.Є. Анікін «Спортивна метафора як засіб концептуалізації президентських виборів США у французьких ЗМІ», Н. Б. Філіпова «Спортивна метафора як сублімація воєнної метафори (на матеріалі політичної комунікації)», К. Ю. Буйских, О. О. Каслова «Концептуальні метафори з вихідною понятійною сферою «спорт» в англомовних ЗМІ», Р. В. Белютін «Мова спорту на німецькій політичній арені», О. П. Чудінов «Спортивна метафора в сучасному російському політичному дискурсі» тощо. Таким чином, тема використання спортивної термінології в неспортивному дискурсі, тобто певна загальнодоступність спортивного терміна, є надзвичайно актуальною. Однак видається дуже важливим підкреслити, що «загальнодоступність

терміна ще не означає його детермінологізацію» [279, с. 180]. В спортивній термінології, дійсно, немало одиниць з «прозорою» семантикою, мотивованих «внутрішньою формою»: *attack, defense, goal, football, ring, referee* тощо. Можна сказати, що для англійської спортивної термінології характерна тенденція до вмотивованості найменувань. Однак немає сумніву, що далеко не всі спортивні терміни загальнодоступні, а лише ті, що можна назвати загально-спортивними термінами. Коли йдеться про вузькоспеціальну термінологію, що складає термінологічне ядро фахової лексики спорту, абсолютно недоцільно говорити про активне використання та розуміння такої лексики широким колом носіїв мови. Таку термінологію розуміють та використовують лише фахівці галузі.

Особливо слід виділити той факт, що широке розповсюдження спортивної термінології, її популярність передбачає тісні зв'язки спортивних терміноодиниць з загальноживаною лексикою. «Спортивна лексика (як воєнна, суспільно-політична тощо) посідає особливе місце в лексичній системі мови: вона слабо відмежована від загальнолітературної лексики» [279, с. 161]. Така якість спортивної лексики сприяє спеціалізації загальнолітературної лексики в спортивній сфері.

Цілком ймовірно, що близькість спортивних термінів до загальноживаної лексики можна ще пояснити тим, що «спортивний термін не виражає наукових понять» [154, с. 6]. Однак Р. В. Попов, дискутуючи з З. С. Логіною стверджує, що «спортивний термін називає професійне поняття. Інше питання в тому, що часто спортивне поняття доволі складно відмежувати від побутового, оскільки не вирізняються або майже не вирізняються необхідні диференційні ознаки, внаслідок чого межі між спортивним терміном та загальноживаним словом виявляються доволі «розмитими» [206, с. 76].

Аналіз вибірки наукової літератури дає змогу виділити ще одну якість спортивної термінології – її розвиток від конкретного до абстрактного, а не навпаки, як це відбувається, наприклад з науковою термінологією. Спортивні

термінології створювалися протягом сторіч та називали спочатку конкретні дії спортсменів. В процесі розвитку того або іншого виду спорту ці дії ускладнювалися та стали виражати абстрактні поняття тактики та техніки ігри. Таким чином, в процесі еволюції суспільства спортивні поняття розвивалися від конкретного до абстрактного [222, с. 17].

Аналізуючи термінологію спорту Р. В. Попов виділяє оцінний характер спортивної термінології. Але, як відомо, термінознавці та лінгвісти вимагають від терміна абсолютної об'єктивності, тобто відсутності емоційного забарвлення. «Термінознавці рішуче заперечують проти термінів, які несуть в собі образність, експресивність» [204, с. 106].

Пам'ятаючи про вже згадані вимоги до терміна, що були запропоновані О. О. Реформатським: «несхильність терміна до модальності, експресії та стилістики» [217, с. 103], все ж таки, разом з В. І. Петушковим, можемо стверджувати, що «значна частина лінгвістів позитивно оцінюють наявність образності та експресивності в термінології» [204, с. 106].

Р. В. Попов наголошує, що «спортивній термінології властиві всі види конотації (в широкому розумінні): образність, експресивність, емоційність, оцінність. Для термінології спорту це явище доволі частотне, на відміну від наукової або технічної термінології, для якої конотативні відносини традиційно вважаються нетиповими та мінімізуються [207, с. 34].

Наявність конотації в значеннях спортивних термінів, на думку Р. В. Попова, пов'язана з певними моментами:

1. Багато спортивних термінів активно функціонують в газетно-журнальних текстах, в яких вони можуть набувати конотативний компонент завдяки сполучуваності з широким колом оцінних слів: *breaking hit, fantastic run, blue riband event, brutal fifth round, great fight, mouthwatering clash* тощо. Але, поєднуючись з оцінними словами, спортивні терміни не змінюють предметно-понятійної співвіднесеності. Така лексична синтагматика неможлива для більшості наукових термінів. Публіцистичний стиль розширює лексичну валентність спортивних термінів, «спонукає спортивних

журналістів використовувати експресивні еквіваленти офіційних термінів» [223, с. 16].

2. Конотативний компонент деяких термінів (*slam dunk, to blast the ball, route to the final, to break the deadlock, the defensive wall, toe the line, turn the tables on smb., to fire past the post*) міститься в семантичній структурі самих термінів, він уточнює та доповнює їхнє предметно-логічне значення. Конотативне значення складних спортивних термінів часто виявляється в першому компоненті-прикметнику: *dramatic equaliser, clinical right-footed finish, astonishing freestyle leg, exquisite performance in jumping* тощо. Неабияку роль в оцінному характері спортивної термінології відіграють позамовні фактори: заданість гри, її характер, позитивний або негативний результат. А з цього – можливість емоційної оцінки [131, с. 18].

Спортивні терміни здатні конотуватися, викликати емоційну реакцію, створювати особливий комунікативно-оцінний ефект поза своєю фаховою сферою. В загальномовному середовищі вони часто використовуються як прагматичні засоби впливу на адресат мовлення. «Термін в непрофесійній ситуації спілкування є конотативним, оскільки містить інформацію про ту галузь, яку він обслуговує (наука, мистецтво, спорт). Вживання термінів в непрофесійному середовищі або непрофесіоналом демонструє або причетність мовця до тієї або іншої сфери діяльності, або його шанобливе ставлення до неї» [256, с. 79].

В роботах термінознавців (особливо в учбовій літературі) і досі існує некоректне, на наш погляд, твердження про повну стильову нейтральність терміна. Але «до спеціального слова слід підходити диференційно, враховуючи його стратифікаційний розряд...», зважаючи «не стільки на галузь фіксації (словники та довідники), скільки на галузь реального функціонування термінів» [129, с. 33]. «Некоректна уява про стилістичну нейтральність термінології склалася під впливом наукових, технічних терміносистем та через ігнорування інших термінологій» [129, с. 33]. Продовжуючи тему, З. І. Комарова стверджує, що коли йдеться про стильову

маркованість термінів, то мають на увазі ряди паралельних найменувань: науковий (нормативний) термін – його розмовний (ненормативний) синонім» [129, с. 32], а розмовний термін, згідно з поширеними серед науковців поглядами – це професіоналізм, тобто «спеціальне слово, яке має три основні характеристики: не нормативність використання, стилістична маркованість (розмовний характер) та наявність емоційно-експресивного забарвлення» [129, с. 18]. Іноді професійні жаргонізми та сленгізми розглядають як розмовні терміни [222, с. 5], наприклад: *beezer – boxing: the nose; frog kick – swimming: butterfly kick; move the goalposts – football: to change the rules* тощо.

Результати нашого дослідження свідчать про те, що спортивні терміни функціонують в науковому, офіційно-діловому та публіцистичному стилях, тому можна говорити про те, що, принаймні, в цьому розумінні вони стилістично марковані. Функціонування спортивних термінів в різних типах книжного мовлення, в фаховому розмовному мовленні – основна специфічна риса спортивної термінології.

Причину активного вживання синонімів в спортивній термінології деякі науковці вбачають в її специфічному характері, що відрізняє її від науково-технічної термінології, якій властива точність, суворість науковості (З. С. Логінова, С. І. Кондрашкіна). Розглянуті приклади свідчать про те, що спортивні терміни є неточними або називають поняття з невисокою точністю. Але, на наш погляд, синонімія спортивної термінології обумовлена, по-перше, стильовою маркованістю термінів, по-друге, тим, що спортивні терміни-синоніми «називають завжди одне поняття, але мають часткові розходження в виділенні окремих якостей поняття (предмету, явища)» [236, с. 190-194], по-третє, низьким рівнем стандартизації та значною потребою в гармонізації спортивної лексики.

При такому погляді на спортивну термінологічну синонімію стає зрозумілим, що явище «абсолютної синонімії» або «дублетності» їй не властиво, воно, навіть, неприродно, оскільки «перешкоджає появі нових мовних засобів» [205, с. 106]. Виходячи з цього, Р. В. Попов робить

висновок, що в процесі стандартизації усувати синонімію спортивних термінів не тільки безглуздо, але й навіть шкідливо. На думку науковця, негативна відповідь очевидна ще й тому, що спортивні терміни функціонують в публіцистичних текстах, автори яких мають використовувати терміни-синоніми, щоб уникнути повторів [206, с. 77]. Але наші спостереження доводять, що англійська спортивна термінологія меншою мірою, а українська більшою потребують стандартизації та гармонізації.

Підводячи підсумок дискусій з проблеми синонімії спортивної термінології, пропонуємо взяти за основу ідеї З. І. Комарової, яка стверджує: «...теорія стандартизації припускає три категорії термінів: стандартизовані, неприпустимі та паралельні». Відтак, сама наявність «категорії паралельних термінів», тобто термінів-синонімів, «обумовлена необхідністю враховувати стилістичну диференціацію фахового мовлення та сферу функціонування» [129, с. 32].

Пам'ятаючи про вже згадані риси спортивної термінології, маємо додати ще одну властивість: в терміносистемі спорту існують ядерні терміни, що є структурно-семантичними центрами для певної групи найменувань, які об'єднуються в термінологічне гніздо [281, с. 49]. Такі терміни більш абстрактні, виражають базові (родові) поняття та є основою для створення інших, логічно підпорядкованих їм термінів [129, с. 18-19]. Всі назви видів спорту, назви рухів та процесів є ядерними. Наприклад, в футбольній терміносистемі термін *kick* використовується для формування багатьох видових найменувань: *free kick, onside kick, placekick, quick kick, kickoff, pooch kick, squib kick, kicker, roughing the kicker, placekicker, kicking game, kicking tee, kick out, scrimmage kicks* тощо.

Найбільш яскравою граматичною характеристикою спортивної термінології можна вважати велику кількість термінів-дієслів. Оскільки спорт — це вид «рухової» діяльності людини та «саме поняття «спорт» містить ідею руху» [131, с. 15], то до складу спортивної термінології входить

значна кількість дієслів. Це здебільшого багатозначні дієслова, що входять до словникового складу загальнолітературної мови, але такі, що мають спеціальне значення в спорті [281, с. 49]. Дієслова-терміни називають різноманітні види руху, процесів, що складають специфіку того чи іншого виду спорту: *to attack, to dribble, to block, to kick, to marshal, to misjudge* тощо.

Поняття про процес виражається за допомогою віддієслівних іменників. В спортивній термінології існує значна кількість іменних терміносполучень: *long pass, lay-off, one-touch passing, knockdown, pass-back, progression, simulation, withdrawal* тощо). Як бачимо з наведених прикладів, кожному дієслівному терміносполученню в спортивній терміносистемі відповідає іменне терміносполучення. Віддієслівні іменники зберігають притаманну дієслову семантичну функцію позначення дії, в той час, як імена, задовольняють потреби в термінологічній номінації. Але не кожному дію, можна передати за допомогою віддієслівних іменників. На думку С. І. Кондрашкіної, «лише дієслова здатні переводити терміни в план уявлень, пов'язаних з ідеєю дії, руху» [131, с. 16].

Крім того, слід зауважити, що, на думку О. С. Рилова, спочатку були створені терміни-дієслова, які позначали певні дії гравців в конкретних ситуаціях, але поступово такі дії стали розглядати як прояв стабільних, сталих прийомів техніки, але оскільки елементи техніки можна позначати лише іменником, то «іменники, що називають опредмечувані дії, стали сприймати як вихідні, первинні, а терміни-дієслова — як похідні від них» [222, с. 105]. Наприклад: *breakaway — to break away*.

Фахова мова спорту, як ми вже виявили – це професійна мова спортивних фахівців, що є засобом їхнього спілкування за наявності подібного розуміння реальності. Коло таких фахівців доволі вузьке, тому автор фахового тексту чітко уявляє, кому він адресує свій текст, що визначає його структурні та комунікативні параметри [25, с. 305]. Очевидно, що прагматика одержувача в ситуації професійного спілкування відіграє вирішальну роль.

В спортивному дискурсі суб'єкти спорту поділяються на три групи мовців, які по-різному вербалізують свої комунікативні наміри: перша група (спортсмени та їхнє безпосереднє оточення – тренери, судді, адміністратори) структурують свою мову з метою досягнення спортивного результату; друга – вболівальники та глядачі – емоційно оцінюють дії та результати підготовленості учасників спортивних подій; третя – спортивні коментатори та спортивні журналісти – фіксують та описують хід подій для віртуальних вболівальників (телеглядачів, радіослухачів та читачів). Так, наприклад, головний тренер збірної команди з академічного веслування при виборі та закупівлі нового спорядження або екіпірування спілкується з чиновниками, з виробниками спорядження, зі спонсорами, радиться зі спортсменами, з тренерами, суддями, лікарями, з власниками та обслуговуючим персоналом об'єктів спортивної інфраструктури, у зв'язку з чим ми можемо констатувати, що фахова мова спорту неоднорідна за своїм складом. В ній можна виділити декілька мовних страт в залежності від ступеню кодифікованості та інформаційної змістовності мовних одиниць: термінів, номенклатури, нетермінологічної лексики, усної професійної лексики, професійних жаргонізмів. Вузькість фахової мови спорту пов'язана з вузькістю кола спеціалістів, які мають спільний досвід в галузі спорту. Саме спільний досвід формує «професійний образ світу» [151 с. 18], що адекватний реальності, стану справ в певній галузі знань, наприклад в спорті. Для співвідношення структур знань концепту «спорт» з мовними одиницями потрібно спиратися як на теоретичні засади спорту, так і на структурно-семантичні характеристики мовних одиниць, які об'єктивують ці знання. Спілкування виявляється можливим лише за умови наявності в свідомості кожного мовця, в його картині світу, певних змістових, інформаційних «згустків» («фреймів», «ментальних моделей», «сценаріїв», «моделей ситуацій») [166, с. 45]. Фреймова модель знань спирається на теорію фреймів М. Мінського та презентує когнітивну модель пам'яті людини.

Для аналізу концептуальної структури фахової мови спорту ми використовуємо фреймовий метод, враховуючи те, що фреймова семантика вивчає та обґрунтовує зв'язок лінгвістичної та енциклопедичної інформації при створенні номінативних одиниць спорту. [166, с. 47]. Мегаконцепт «Спорт» пропонуємо розглядати як універсальну ідеологему, що є домінантою як спортивного, так і політичного та ідеологічного дискурсів [166, с. 73]. Таким чином, характеристика фахової мови спорту – це характеристика фреймової структури спорту, тобто когнітивна карта спорту.

Загальну когнітивну карту спорту пропонуємо, разом з О. П. Чудіновим, представити у вигляді фреймів:

1. «Види спорту».
2. «Кваліфікація спортсменів та підсумки змагань».
3. «Правила змагань та покарання» [260, с. 72].

Ціннісний зміст концептосфери «спорт» отримав своє мовне вираження в значеннях слова «спорт». Первісне значення лексеми «спорт» -1. відволікатися від роботи – *to carry away from work*; 2. забавлятися – *to divert or amuse*; 3. веселитися – *to make merry*. Споконвічно ядром концепту «спорт» було поняття, виражене словом «забава» [125, с. 62]. Зараз це значення виражається у фразеологічних зворотах: *for sport's sake* – жартома, *to become the sport of fortune* – стати улюбленцем долі, *to be the sport of circumstances* – бути жертвою обставин, *to say sth in sport* – пожартувати, *to make sport of sb* – висміювати кого-небудь. Слід зауважити, що окрім основного значення слова «спорт» – *a physical activity in which people compete against each other* – фізична діяльність, в якій люди змагаються один з іншим – виділяється ряд інших значень: *helpful person /strong character man — to be a sport do sth* – бути другом, зробити щось, *he is a good sport about losing* – він не вішає носа коли програє, *he is a good sport* – він хлопець, що треба.

Досить часто в інших дискурсах, як наприклад, в політичному, військовому, театральному, юридичному активно використовуються різноманітні фрейми з концептуальної сфери «Спорт» та, навпаки, військові

та політичні метафори використовуються в спортивному дискурсі. Одне й те саме слово в спорті може отримувати різні значення залежно від специфіки виду спорту та мати значення, які частково співпадають у схожих видах спорту (футбол та американський футбол). Слова, що відносяться до загальноживаної лексики, в спортивному дискурсі, знаходять свої термінологічні значення шляхом метафоричного переосмислення, при цьому слід зауважити, вони припиняють бути загальноживаними та стають вузькоспеціальними. Мова спортсменів, тренерів, суддів, спортивних коментаторів та вболівальників наповнена спортивною термінологією, що не ускладнює, а, навпаки, полегшує та прискорює розуміння в межах одного виду спорту серед знавців мови спорту.

Ґрунтуючись на інтегральних ознаках, фахові мови та їх текстові реалізації об'єднуються в функціональні стилі. Фахові мови реалізуються здебільшого в виробничо-технічному, офіційно-діловому, науковому стилях. Щодо фахової мови спорту, то значна кількість її текстів реалізована також і в публіцистичному стилі. Спортивний дискурс реалізується в мовних жанрах, які виникають в місцях зіткнення спортивного та інших дискурсів [159]. Автор статті «Спортивний дискурс та його учасники» В. Р. Мангутова пропонує дискурси, що перетинаються зі спортивним: «...спортивний та педагогічний – тренування, тренувальні старти, ігри або виступи, зібрання спортсменів та тренерів; спортивний та медичний – лікування та надання медичної підтримки спортсменам; спортивний та діловий – контракт між тренером або спортсменом та адміністративними органами, фінансовий звіт за рік, місяць тощо, документи, які підтверджують проведення змагань, уточнюють строки змагань, грошові винагороди; спортивний та рекламний – контракт спортсмена з будь-якою фірмою, яка навіть не обов'язково спеціалізується на спорті; спортивний та юридичний – різноманітні договори, угоди та контракти тощо. Серед цих жанрів можна виділити усні та письмові. Так серед письмових, окрім вищезазначених, є ще спортивні календарі, плани

та звіти тренерів, щоденники спортсменів, списки світових рейтингів спортсменів, спортивні сайти в мережі Інтернет» [159].

Взявши за основу стратифікаційну теорію Л. Гофмана, ми здійснили спробу зробити стратифікаційний аналіз фахової мови спорту. Наше дослідження свідчить про наявність декількох мовних страт в залежності від учасників комунікації, від ступеню кодифікованості та інформаційного змісту одиниць, що використовуються: термінологія, номенклатура, усна професійна лексика (професіоналізми та професійні жаргонізми).

Накладення моделі, запропонованої Л. Гофманом, на англійську фахову мову спорту дозволяє виділити п'ять страт, кожна з яких має свої підстрати, які ми будемо розглядати як підмови фахової мови спорту:

I. Підмова теоретичних фундаментальних наук спорту:

1. Теорія спорту
2. Теорія фізичної культури

II. Підмова експериментальних наук спорту:

1. Дослідження
2. Розробки
3. Випробування

III. Підмова прикладних наук:

1. Види спорту
2. Спортивна медицина
3. Економіка спорту
4. Психологія спорту
5. Біологія спорту
6. Спортивна біомеханіка
7. Спортивна кінезіологія
8. Спортивна метрологія
9. Правові аспекти фізичної культури та спорту.
10. Комп'ютерні технології в спорті

IV. Підмова матеріального виробництва.

1. Будівництво об'єктів спортивної інфраструктури
2. Виробництво спортивного спорядження та знаряддя
3. Виробництво спортивного екіпірування та одягу

V. Підмова сфери споживання. Підмова учасників спортивного дискурсу.

1. Спортсмен – тренер – суддя
2. Вболівальники
3. Спортивний коментатор

Стратифікаційний аналіз фахової мови спорту, поданий у цій главі, дозволяє припустити, що мова спорту являє собою систему окремих або обмежених підмов (підмова легкої атлетики, підмова будівництва спортивних об'єктів, підмова програмного забезпечення спорту тощо). Таким чином, на даному етапі нашого дослідження можна з впевненістю констатувати, що стратифікаційний аналіз фахової мови спорту допомагає зрозуміти зв'язки між мовними та когнітивними процесами в галузі спорту.

Крім стратифікаційного аналізу Л. Гофмана, та жанрового підходу до внутрішньої класифікації фахових мов, вважаємо за доцільне ще звернути увагу на ідеї К. Райс, яка пропонує класифікацію, що заснована на типології текстів, яку вважаємо найбільш релевантною для перекладу. Очевидно, що метод перекладу має відповідати типу тексту, оскільки його головне завдання – зберегти при перекладі найбільш суттєве, те, що визначає тип тексту. Основою типології текстів може бути функція, яку мова виконує в даному тексті. Виходячи з класифікації таких функцій, яка була запропонована Карлом Бюлером, К. Райс вважає, що існує три основних типи тексту. В одному типі тексту на першому місці є функція опису (повідомлення інформації), в другому типі тексту основна роль належить функції вираження (емоційних або естетичних вражень), а в третьому типі тексту домінує функція звернення (заклик до дії або реакції). Перший тип орієнтований на зміст, другий – на форму, третій – на звернення. Науковець припускає, що три типи текстів, які виділені на основі функцій мови, можна доповнити

четвертою групою текстів, пропонуючи їх називати аудіо-медіальними. Йдеться про тексти, що зафіксовані в письмовій формі, але доходять до одержувача в усній формі та такі, що їх сприймають на слух. На думку дослідниці, різниця між цими чотирма типами текстів обумовлює й характер методу, що використовується при перекладі текстів кожного типу. При перекладі текстів, що орієнтовані на зміст (комерційна кореспонденція, повідомлення й коментарі преси, фахові тексти гуманітарних, природознавчих та технічних наук тощо), потрібно забезпечити інваріантність на рівні плану змісту. До того ж, мовне оформлення перекладу має повністю відповідати нормам мови перекладу аби читач міг отримати інформаційний зміст в звичайній мовній формі.

При перекладі текстів, що орієнтовані на форму, завдання перекладача полягає в передачі їх естетичного впливу. Такі тексти передають певний зміст, але вони втрачають свій специфічний характер, якщо в перекладі не зберігається їхня зовнішня та внутрішня форми, що визначається нормами поезики, стилем або художніми прагненнями автора. Інваріантність плану змісту поступається аналогії форми, що потребує еквівалентності естетичного впливу. Відтак, доцільно зазначити, що мовне оформлення перекладу текстів, що орієнтовані на форму, детермінується мовою оригіналу [216, с. 207].

Тексти, що орієнтовані на звернення, не тільки передають зміст в визначеній мовній формі, але й мають певну мету, певний екстралінгвістичний ефект. А отже, при їх перекладі найважливішим завданням перекладача є, насамперед, збереження чіткого звернення до слухача або читача. Даній меті має відповідати й мовне оформлення перекладу, яке повинно забезпечити певну реакцію, іноді спонукати до конкретної дії. Для її досягнення перекладачу дозволено більше, ніж при перекладі інших текстів, відхилятися від змісту та форми оригіналу, а при оцінюванні перекладу такі необхідні відхилення не слід розглядати як порушення вимог «вірності оригіналу». В таких текстах вірність оригіналу й

полягає саме в досягненні запланованого автором ефекту, в збереженні закладеного в тексті звернення. Аудіомедійні тексти (тексти радіо – та телепередач) є елементами більш значного цілого та не можуть існувати без позамовного (технічного) простору та немовних графічних, акустичних та візуальних форм вираження.

Проте, для досягнення наших практичних цілей, зручнішим підходом до внутрішньої стратифікації фахової мови спорту вважаємо підхід Д. Н. Шмелева, який пропонує вирізняти в межах фахової мови наступні функціональні стилі: науковий функціональний стиль, офіційно-діловий стиль та публіцистичний стиль [277, с. 90].

Таким чином, функціональні стилі ми розглядаємо як внутрішні компоненти фахової мови. Корпус вивчених текстів, виявив, що фахова мова спорту реалізується в усіх трьох зазначених Д. Н. Шмелевим функціональних стилях: науковому, офіційно-діловому та публіцистичному. Наступним за невідкладністю завданням вважаємо вивчення специфіки реалізації фахової мови спорту в текстах різних стилів та жанрів, що надасть нам максимально повну та об'єктивну уяву про лінгвістичні та функціональні особливості англійської фахової мови спорту.

2.2. Специфічні ознаки науково-технічного різновиду англійської фахової мови спорту. Комунікативно-прагматичні норми та переклад

Матеріалом дослідження англійської фахової мови спорту став досить великий масив англомовних текстів спорту від наукових монографій та статей до спортивних репортажів загальним обсягом 42 джерела, що налічує 3623 сторінок, ретельний аналіз англійської фахової мови спорту було проведено на основі 15 джерел, загальною кількістю 58132 повнозначного слововживання, що складає 270 сторінок фахових текстів різних стилів та жанрів, які перераховані в додатку Б. До роботи були також залучені 22

словники, з яких 17 словників – фахові словники спорту, а решта – словники довідкового та енциклопедичного характеру.

Сукупність усіх спортивних текстів можна поділити на три групи. До першої групи належать науково-технічні тексти (монографії, підручники, посібники); друга група фахових текстів спорту актуалізується в офіційно-ділових текстах (правила, звіти, інформаційні листи, договори тощо); до третьої групи відносимо газетно-журнальні тексти (інформаційні повідомлення, коментарі, репортажі, доповіді науковців, аналітичні огляди). Сутність трьох зазначених типів текстів репрезентується відповідними моделями представлення фахової інформації.

Структурно й функціонально науково-технічний стиль фахової мови спорту, як і мови взагалі, неоднорідний. В його межах можна виокремити такі основні підстили (жанри): академічну наукову літературу, технічну наукову літературу та галузеву наукову літературу (наукові статті в академічних журналах, вісниках *Science and Football*, *Journal of Sports Science and Medicine (JSSM)*, *Science & Sports*, *Journal of Sports Sciences*, *Medicine and Science in Sports and Exercise*, *Journal of Athletic Training*, *European Journal of Sport Science*, монографії тощо). Взагалі, в он-лайн доступі ми знайшли 64 англomовних наукових журнали, присвячених спортивній тематиці, що вказує на неабияку популярність наукових розвідок в сфері спортивної фізіології, біомеханіки, психології, медицини, спортивного харчування, спортивних технологій тощо. В нашому дослідженні ми проаналізували статтю Томаса Хайнена (*Thomas Heinen*) *When is Manual Guidance Effective for the Acquisition of Complex Skills in Gymnastics*, опубліковану в науковому журналі з психології спорту *International Journal of Sport Psychology*.

Композиція статті відображує послідовність фаз наукового дослідження: анотація; формулювання проблеми; огляд останніх досліджень і публікацій; методи наукового дослідження; формулювання завдання дослідження; виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів, які подані за допомогою не тільки лексичних, граматичних та

стилістичних засобів, а й з використанням малюнків, графіків, таблиць; висновки; список використаних джерел. Основна, визначальна мовна функція даної наукової статті, як вже було відзначено, комунікативна, оскільки текст статті має забезпечити інформаційні процеси в галузі спорту, що передбачає використання лексичних одиниць в прямому значенні: *gymnastics, procedure, guidance, performance, psychological factors, evidence, experiment* тощо.

Вторинна функція мови статті, що аналізується – експресивна та реалізується в тексті за допомогою експресивно забарвленої лексики, такої як епітети, метафори та сталі вирази: *noteworthy, successful, significant, dangerous, excellent, crucial, great, naive, top-level, in light of these findings, remained blind, are in line with* тощо. Експресивна функція також реалізується в тексті наукової англomовної статті завдяки використанню автором різних типів емпатичних конструкцій. Наприклад: *We found no significant main effect of Experimental Group, $F(1,24) = 3.37, p = .08, \text{Cohen's } f = 0.37, \text{achieved power} = .72, \text{but a significant main effect of Learning Step, } F(2.93, 70.38) = 4.71, p = .002, \text{Cohen's } f = 0.44.$* Або: *In Experiment 2, we found that guidance had no effect on movement quality in the acquisition phase or in the transfer test since neither the differences in performance rating scores in the steps of the methodical progression nor those in the transfer test were significant* [362]. Заперечний займенник *no* та конструкція ... *neither... nor* вельми продуктивні засоби створення емпатичності в науковому тексті.

Фаховості тексту статті також додають латинські вирази *post-hoc, per se*, що мають виключно професійне застосування в англomовному тексті, оскільки ступінь стилістичної маркованості цих одиниць є дуже високим та як результат – чітке обмеження сфери застосування.

Перекладач наукового тексту має зважати на різні вимоги до стилю наукових текстів англійською та українською мовами та при перекладі уникати емоційної лексики та емпатичних конструкцій, знижуючи експресивність тексту, якщо, звісно, замовник перекладу не поставив іншого завдання.

Основні текстоутворюючі функції виконують категорії зв'язності, оцінюваності (що було продемонстровано вище), тональності, локальності та темпоральності. Але, якщо говорити про домінуючу категорію, то в тексті нашої наукової статті це категорія зв'язності, тональності та темпоральності. Щодо формальних засобів забезпечення когезії тексту, то в аналізованому тексті маємо лексико-граматичні засоби: іменники (*guidance, experience, skill, stage тощо*), займенники різних розрядів (*he, they, this, it, that, some тощо*); прислівники *neither, either*, що можуть формувати сполучник *neither...nor, either...or*; прислівники з просторовим та часовим значеннями (*now, at the moment, then, after, later, next, before, already, last, lately, past*). Досить часто функцію засобу зв'язку самостійних речень виконують лексичні повтори іменників, дієслів, прикметників та інших частин мови. Серед функціонально-синтаксичних засобів забезпечення когезії наукового тексту маємо: конструкції зв'язку (*in addition, as well as, apart from, in addition to, for example, for instance*), вставні слова, прислівники (*firstly, namely, alternatively, finally, therefore*).

В статті, що аналізується, конструкції зв'язку доволі різноманітні. В процесі вивчення наукової статті ми виявили 7 конструкцій, 21 вставне слово та словосполучення, 18 прислівників та прислівникових зворотів, 14 різноманітних сурядних та підрядних сполучників, що виражають різноманітні відношення між висловлюваннями. Таким чином, як бачимо з наведених прикладів, логічна схема тексту даної наукової статті має експліцитне вираження та забезпечена мовними зв'язками. Отже, спостереження доводять, що надзвичайно важливим завданням перекладача є не стільки максимально повне відтворення змісту окремих одиниць тексту оригіналу, скільки збереження змістової єдності тексту та адекватна передача характеру зв'язку між окремими висловлюваннями. Під адекватною передачею зв'язності при перекладі ми розуміємо відтворення зв'язків оригінального тексту на максимально можливому рівні еквівалентності. Одна з мовних розбіжностей полягає в тому, що лінгвістичні засоби зв'язку між

реченнями англійської мови не завжди здатні виконати таку саму функцію в українській мові та навпаки. Відповідно, лише правильного перекладу окремих речень недостатньо. Перекладач має використовувати додаткові зміни (перекладацькі трансформації), щоб адекватно передати зв'язність оригінального тексту в перекладі (А. Нойберт, К. Клауди, Б. Качру).

Тональність тексту наукової статті – тональність об'єктивності. Коефіцієнт тональності надзвичайно низький, оскільки, за І. Р. Гальперіном, безособові тексти мають слабе поле тональності, але тональність присутня завдяки оцінній лексиці, що є проявом особистості автора, крім того, тональність об'єктивності – це також тип тональності. Тексту наукової статті характерна об'єктивна та фактуальна модальність, що, неминуче призводить до використання модальних дієслів. Для викладення фактів маємо модальні дієслова *can, will*. Наприклад: *Because it can be adjusted according to the learner's stage of skill and experience of the coach, manual guidance is an adaptive procedure providing physical support, assistance, or assurance as a result of the physical force the coach applies to the learner (Arkaev & Suchilin, 2004). Guidance will usually have, by definition, strong effects on performance during acquisition, whereas there is conflicting evidence about its effects on retention and transfer (Schmidt & Lee, 2005) [362]*. В описі потенційних можливостей домінують динамічні модальні дієслова *can, could, may*. Наприклад: *Manual guidance may also affect psychological factors such as fear of injury or self-efficacy. Effects of manual guidance on acquisition and transfer of motor skills can be explained by the specificity of learning hypothesis (Schmidt & Lee, 2005) [362]*.

Категорія темпоральності, тобто організація поля часу, пов'язана з загальною настановою наукового тексту інформувати про результати наукових розвідок. Морфологічні засоби вираження категорії часу в тексті реалізуються, перш за все, завдяки використанню «позачасового презенса» [1, с. 177] Лексичними сигналами об'єктивного часу в тексті статті *When Is Manual Guidance Effective For The Acquisition Of Complex Skills In Gymnastics?*

можна вважати маркери часу: *when, after, before, next time, previous attempt* тощо. Окрім функції загально текстового зв'язку, маркери часу виконують функцію сегментації, оскільки вони розташовуються, як правило, на початку абзаців, іноді – на початку та наприкінці змістового фрагменту наукового тексту, наприклад: *Each individual session began with a 10- to 15-min warm-up phase, including physical preparation exercises and lead-up activities. Then, a learning phase of 40 to 45 min was conducted and the training session ended with a 10- to 15-min cool-down period* [362].

Маркерами наукової інформації в текстах на граматичному рівні виступають: складні речення з чітко вираженим сурядним або підрядним сполучниковим зв'язком, пасивні конструкції, інфінітивні, прикметникові та герундіальні звороти, безособові, узагальнені чи неозначені дієслівні форми, як правило, теперішнього часу, еліптичні речення, наприклад: *The athlete will acquire a novel skill better with manual guidance techniques than without, as long as the following two conditions apply: the manual guidance enables him/her to perform the skill accordingly and the applied guidance technique does not alter the task intrinsic feedback the athlete needs when acquiring the movement pattern of the criterion movement* (ср., Coull, Tremblay, & Elliott, 2001; Keetch, Schmidt, Lee, & Young, 2005) [362]. Даний приклад – речення з журнальної наукової статті, складної синтаксичної конструкції з підрядним, сурядним та безсполучниковим зв'язком. Крім того, останнє підрядне речення часу еліптичне, що є засобом мовної економії в тексті статті, але не дуже типовим явищем в науковому тексті. Використання займенників *him/her* робить речення максимально коректним, об'єктивним та безособовим. Таке ж завдання вирішує й використання пасивного залугу: *Because it can be adjusted according to the learner's stage of skill and experience of the coach, manual guidance is an adaptive procedure providing physical support, assistance, or assurance as a result of the physical force the coach applies to the learner* (Arkaev & Suchilin, 2004) [362].

Використання саме цих граматичних категорій підтверджує думку про безособовість викладення інформації у науковому тексті, яка характеризується формальною відсутністю суб'єкта дії, його пасивністю, неозначеним або узагальнюючим характером. Ця ознака суттєва для правильного сприйняття та розуміння фахового тексту і досягається використанням такого важливого стилістичного прийому, як узагальнення викладення інформації [220, с. 109].

Характерною рисою наукових статей можна також вважати використання посилань та цитування, та, як результат, список використаних джерел. В науковій статті, що аналізується, автори використовують гарвардську систему посилань та оформлення бібліографії.

Текст статті сприймається нелегко, оскільки насичений науковою лексикою, спортивними термінами. В тексті 8231 слово, з них іменників – 2875, займенників – 356, числівників – 217, прикметників та дієприкметників – 1090, прислівників – 250, службових слів – 2750 та лише 693 дієслова, з яких 78 модальних дієслів. Цей розклад підтверджує, що текст науковий, книжний з дуже обмеженою динамічністю. Одноманітність лексики та її термінологічність, дієслівна обмеженість тексту ускладнює його читання і, навіть, наукове осмислення. Такі тексти досить характерні для наукового стилю та створюються для обмеженого кола науковців та фахівців, що лише підкреслює їх певну елітарність.

Характерною рисою фахових текстів першої групи можна також вважати використання таблиць, малюнків, схем, діаграм. Наведені маркери виступають розпізнавальними лінгвістичними сигналами інтертекстуальної взаємодії неоднорідних англомовних фахових текстів спорту.

2.3. Специфічні ознаки офіційно-ділового різновиду фахової мови спорту в перекладацькому аспекті

У якості прикладу офіційно-ділового стилю розглянемо «Правила Міжнародного паролімпійського комітету з плавання», що були видані для

Паралімпійських ігор в Лондоні 2012 (*IPC Swimming Rules and Regulations 2011-2014*). Саме правила спортивних змагань з різних видів спорту є найтипівішим прикладом спортивних текстів офіційно-ділового стилю, хоча наявні тут і листи, і контракти, і статuti, і накази, і конвенції тощо. Корпус офіційно-ділових текстів, що було проаналізовано налічує 14 текстів загальною кількістю 1752 сторінки та демонструє приклади текстів всіх чотирьох підстилів офіційно-ділового стилю (законодавчий, дипломатичний, юридичний, адміністративно-канцелярський). Для ретельного аналізу було обрано 5 текстів, серед яких, окрім правил з паралімпійського плавання, маємо «Протокол засідання Міжнародної федерації з настільного тенісу» від 25 січня 2013 року, «Порадник менеджера команди з плавання. Лондон 2012», лист до редактора спортивного журналу ©*Journal of Sports Science and Medicine* від 27 січня 2009 року та «Офіційні результати етапу Кубка світу з велосипедного спорту», що проходив у місті Мерано (Італія) в червні 2013 року. Найбільш цікавим текстом для досягнення мети даного розділу, як вже було зазначено, вважаємо «Правила Міжнародного паралімпійського комітету з плавання», що були видані для Паралімпійських ігор в Лондоні 2012 (*IPC Swimming Rules and Regulations 2011-2014*), оскільки саме правила змагань з різних видів спорту формують, на нашу думку, ядерну групу текстів фахової мови спорту.

Стилістична особливість «Правил з плавання» обумовлюється цілями, тематикою, змістом та функціями регламентуючого документу. Проте, можна виділити деякі загальні риси даного тексту, а саме: логічність, документальність, точність, стереотипність, об'єктивність, ясність, конкретність, суворість, високий рівень стандартизації та нейтральний тон. Документальність тексту створюється цілеспрямованим відбором всіх мовних засобів, та в першу чергу, лексичних одиниць. В документі, що аналізується, вживається лише нейтральна лексика. Такий вибір лексичних одиниць обумовлений також визначальною мовною функцією даного документа – комунікативною функцією. В синтаксисі офіційність

створюється завдяки використанню інфінітивних, герундіальних, дієприкметникових зворотів, пасивних конструкцій. Наприклад: *In the event that swimmers from the same or different heats have equal times registered to 1/100 second for the eighth/tenth place depending on the use of 8 or 10 lanes, there shall be a swim-off to determine which swimmer shall advance to the final* [364]. Дієприкметниковий зворот, пасивна конструкція та інфінітив створюють безособовий тон даного речення. Або: *In the absence of a written statement from the Team Physician confirming that the athlete is capable of continuing in the competition the athlete will not be permitted to compete unless the LOC is able to obtain a form of waiver of liability in favour of the LOC and the IPC which they believe (having taken legal advice) will be sufficient to absolve the LOC and the IPC of any legal responsibility of any further injury or aggravated illness that might occur to this athlete* [364]. Герундіальні та дієприкметникові звороти в різних функціях, а також підрядні речення та модальні дієслова створюють офіційність та документальність тексту. Використання інфінітиву в функції обставини цілі додає формальності діловому тексту: *To qualify to compete in short course competitions a swimmer must have achieved the qualifying time set in a ecognized 25 metre length pool (Short Course) or 50 metre (Long Course) length pool* [364].

Крім того, документальність створюється завдяки реквізітам, які мають певну черговість, що дозволяє довго зберігати традиційні стабільні форми ділового мовлення. Наприклад: *International Paralympic Committee, Adenauerallee 212-214, 53113 Bonn, Germany, Tel. +49-228-2097-200, Fax. +49-228-2097-209, E-mail: info@paralympic.org, www.paralympic.org, www.ParalympicSport.TV*. Закріплення за реквізітами постійного місця робить документи зручними для зорового сприйняття, спрощує їх опрацювання. Актуальність документу заявлена в назві, де подані дані про терміни дії даних правил IPC Swimming Rules and Regulations 2011-2014. Логічність тексту підкреслюється його композицією, яка реалізується за певною моделлю та синтаксисом, що на 76% представлений

складнопірядними та складносурядними реченнями з прямим порядком слів, завдяки чому забезпечується однозначність розуміння змісту тексту. Наприклад: *Should the first swimmer in a relay team complete the distance in record time in accordance with the provisions of this subsection, his performance shall not be nullified by any subsequent disqualification of the his relay team for violations occurring after his distance has been completed pool* [364]. Наведене речення є складнопірядним з умовним пірядним, яке передує головному реченню та пірядному реченню часу. Найуживаніші засоби, які виражають логічні відношення між частинами тексту, як відомо, – сполучники та сполучні слова, за допомогою яких мовець полегшує адресатові сприйняття логіки викладу, послідовність розгортання змісту. Наприклад: *If the starting signal sounds before the disqualification is declared, the race shall continue and the swimmer(s) shall be disqualified upon completion of the event. If the disqualification is declared before the starting signal, the signal shall not be given, but the remaining swimmers shall be called back and start again* [364]. Або: *All swimmers competing in the event regardless of gender or sport class should be started at the same time and compete on the course simultaneously with the following exception: If the safety and manageability of such a start is in question due to number of swimmers it is recommended that two separate start times be used that separate swimmers either by gender or by sport class* [364]. Дані приклади демонструють чітку логіку вимог щодо організації та проведення міжнародних змагань з плавання та роль сполучників у створенні зв'язного та логічного викладу.

Характерним для текстів офіційно-ділового стилю є широке застосування пасивної форми як лексико-граматичного способу створення безособовості тексту та посилення модальності часових відносин. *The water temperature should be a minimum of 16°C and a maximum of 30°C. It should be checked two hours before the start, in the middle of the course and at a depth of 40 centimetres. This control should be done in the presence of a Commission made up of the following persons present: a Referee, a member of the LOC and one coach from*

the teams present designated during the Technical Meeting [364]. Або: *Any relay team shall be disqualified from an event if a team member, other than the swimmer designated to swim that length, enters the water when the race is being conducted, before all swimmers of all teams have finished the race [364].*

Діловому тексту характерна об'єктивна та фактуальна модальність, яка, реалізується через використання модальних дієслів. Для викладення фактів маємо модальні дієслова *can, will*. *If the lead swimmer has not completed three quarters (.) of the course the event will be restarted from the start at the earliest possible time.* В описі потенційних можливостей домінують динамічні модальні дієслова *can, may, shall*. Наприклад: *The swimmer may not lose hand/feet contact with the starting place until such time as the preceding team member touches the wall otherwise the swimmer shall be disqualified [364].* Або: *For each relay event, each NPC may enter only one team. All swimmers entered per the classification system can be used in the relevant relay event [364]. It shall be permissible for a swimmer to be completely submerged for a distance of not more than 15 metres after the start and after each turn [364].*

Високий ступінь категоричності прескриптивного підтипу ділового дискурсу, до якого належать правила спортивних змагань, інтенсифікується за рахунок модальних дієслів *must, should, be to*. Наприклад: *The names of the swimmers and their sport class must be submitted on the IPC Swimming official form minimum one hour before the start of the session in which the event is to take place, in the order in which they are to swim. The names must be listed in their order of competing and the swimmers in medley relay events must be listed for their respective strokes. Failure to swim in the order listed will result in disqualification. Substitutions may be made only in the case of a medical withdrawal [364].* Або: *The area leading to the finish apparatus should be clearly marked by rows of buoys, which narrow, as they get closer to the finish wall. Escort safety craft should be stationed at the approach to and entrance of the finish lane to ensure that only the escort safety craft authorized to do so enter or cross this entrance [364]. A swimmer, in a relay event, who is to commence with a*

water start, may enter the water only when the preceding takeoff at the same end has been executed [364].

Специфічне виявлення категорії темпоральності у синтаксичній структурі залучених до аналізу офіційно-ділових спортивних текстів характеризується тим, що часова віднесеність усіх дій і станів, позначених текстовими одиницями різних структурних типів офіційно-ділових спортивних текстів, закріплена тільки за площиною синтаксичного актуального теперішнього часу. Виходячи з того, що ідея часу нерозривно пов'язана з поняттям руху, розгортання, розвитку, дієслово як носій динамічної ознаки найповніше передає у спортивних текстах часові величини. Саме категорія часу визначає частиномовну специфіку дієслова, тому, традиційно, основними засобами вираження категорії темпоральності у структурі текстів вважають комплекс морфологічних форм часу дієслова, які складають його часову парадигму – суфіксів і закінчень [22, с. 137-140]. Наприклад: *The IPC Swimming Forum comprises mandated technical representatives from the NPCs widely practicing swimming to meet and discuss the development of the sport* [364]. Лексичні одиниці темпоральної та нетемпоральної семантики, які виступають у синтаксичних функціях підмета та обставин, сприяють створенню контекстуального значення позачасової, гіпотетичної, передбачуваної дії в плані теперішнього або майбутнього. Наприклад: *The list of NPCs widely practicing swimming will contain NPCs that participated in IPC Swimming recognized competitions within the last 2 years. Або: If in the opinion of a Referee, an action of a swimmer or an escort safety craft, or a swimmer's approved representative/Support Staff is deemed to be 'unsporting' the Referee shall disqualify the swimmer concerned immediately* [364]. Точність змісту тексту зумовлена тим, що автори прагнуть до таких формулювань, які б не допускали неоднозначних тлумачень змісту. Особливу роль у досягненні точності тексту відіграє використання номенклатурних слів, термінології. Наприклад: *If in the opinion of a Referee, an action of a swimmer or an escort safety craft, or a swimmer's approved representative/ Support Staff is deemed to*

be 'unsporting' the Referee shall disqualify the swimmer concerned immediately [364].

Вимоги точності викладу призводять до пріоритетного використання іменників у порівнянні з дієсловами в тексті правил, оскільки ділові тексти мають розпорядчий характер: дієслова переважають в описовій частині правил. В тексті 19476 слів, з них іменників – 8875, займенників – 1156, числівників – 217, прикметників та дієприкметників – 4090, прислівників – 1250, службових слів – 2750 та лише 1693 дієслова, з яких 138 модальних дієслів. Такі викладки підтверджують, що офіційно-діловий текст, як і науковий – текст книжний з дуже обмеженою динамічністю. Обмеженість лексики та її термінологічність, наявність кліше, книжної лексики, дієслівна недостатність тексту ускладнює його розуміння для непідготовленого читача та є свідченням певної елітарності даних текстів.

Іменний характер тексту, що аналізується, проявляється у великій кількості дієслівних фраз, в яких дієслова мають послаблене лексичне значення: *It is the responsibility of the Open Water Technical Delegate (TD) to make this decision. Або: In conjunction with the Safety Officer, advise the Referee if, in their opinion, conditions are unsuitable for staging the competition and make recommendations for the modification of the course or the manner in which the competition is conducted [364].*

Точність викладу вимагає значних уточнень, що призводить до використання ускладнених конструкцій, тобто речень з дієприкметниковими зворотами та з однорідними членами, вставних слів та речень. Наприклад: *The composition of a relay team may be changed between heats and finals of an event, provided that it is made up from the list of swimmers properly entered for that event. Або: When executing the turn there must be a touch of the wall with some part of the swimmer's body in his respective lane [364]. Або:*

The Chief Timekeeper shall:

4.2.5.1 assign at least three Timekeepers to positions for the start and finish.

4.2.5.2 ensure that a time check is made to allow all persons to synchronize their

watches with the official running clocks 15 minutes before start time.

4.2.5.3 collect from each Timekeeper a card showing the time recorded for each swimmer, and if necessary, inspect their watches.

4.2.5.4 record or examine the official time on the card for each swimmer [364].

Ділові тексти також характеризуються об'єктивністю. Тут неприпустима найменша можливість вираження суб'єктивної думки особи, що складає документ. Об'єктивність проявляється в повній відсутності емоційно забарвленої лексики. Об'єктивність викладу породжує таку рису, як офіційність, повна відсутність емоційності. Офіційність ділових текстів проявляється у відсутності слів, вжитих у переносному значенні, у відсутності розмовної та жаргонної лексики.

Крім того, офіційно-діловий стиль характеризується стислістю, компактністю викладу, економним використанням мовних засобів. Стислість досягається завдяки використанню аббревіатур, уніфікованих графічних скорочень, відсутністю зайвої інформації. Наприклад: *Applications for records must be made on the IPC Swimming official form by the responsible authority of the LOC and must be accompanied by a copy of the AOE output. The power to ratify records is vested in IPC Swimming. Або: An athlete with a New "N" or Review "R" sport class status needs to undergo an international classification assessment within six (6) weeks after a record breaking performance for official record recognition [364].*

Крім зазначених особливостей тексту, що розглядається, діловому стилю притаманні й певні структурні ознаки. Наприклад, велику роль відіграє рубрикація. Так, текст правил з плавання складається з семи розділів: 1, 2, 3, 4, 5 тощо. Кожен з розділів поділяється на глави. Глави першого розділу мають позначки – 1.1., 1.2., 1.3. Глави поділяються на параграфи. Параграф першої глави має такий вигляд: 1.1.1. Так само позначаються й наступні глави – у порядку зростання. Використання даної системи рубрикації дозволяє уникнути використання слів «частина», «розділ», «глава», що

служить засобом економії в тексті. Важливими засобами рубрикації є заголовки та підзаголовки. Наприклад:

2 IPC SWIMMING REGULATIONS

These regulations apply to IPC Swimming competitions as defined in 1.6.1 and 1.6.2. Any regulations published specifically for the aforementioned competitions shall take precedence over these regulations.

2.1 Competition Management [364]

Таким чином, заголовок в діловому тексті завжди є структурним елементом тексту. Він дозволяє в короткій формі відобразити тематику документа, а нерідко і його головну ідею.

Перераховані принципи визначають чітку структуру тексту «Правил змагань», яку можна поділити на три основні частини: преамбулу, основну та заключну частини. Композиційно «Правила змагань з плавання» складаються з 7 пунктів, які поділяються на підпункти, що є відносно самостійними і складаються з одного або кількох речень. Як бачимо, текст *IPC Swimming Rules and Regulations 2011-2014* – складне утворення, офіційність якого забезпечується сталою сукупністю мовних засобів, які створюють ефект офіційності, нейтральності та формальності, а вживання яких пов'язано з екстралінгвістичними властивостями досліджуваного тексту.

2.4. Специфічні ознаки газетно-журнального різновиду фахової мови спорту та проблеми перекладу газетно-журнальних текстів.

Газетно-журнальні спортивні тексти висвітлюють актуальні спортивні події та характеризуються яскравою експресією та лексикою, оригінальними метафорами, чітко розробленою символікою, численними неологізмами, штампами та кліше [296, с. 63]. Важливо виділити вплив газетно-журнальної мови на політичну риторичку, оскільки вона дозволяє встановити міцніший зв'язок з масовою аудиторією виборців, відбиваючи при цьому демографічну диференціацію американського суспільства. Наявний певний вплив

спортивної журналістики США на весь світ та, безперечно, спортивний медіа простір України. Перш за все, це можна побачити в поданні інформації, телевізійному коментарі, форматуванні друкованих ЗМІ та телепередач, в манері поведінки журналістів та коментаторів в прямому ефірі [296, с. 64].

Так, саме діяльність засобів масової інформації сприяла створенню особливого спортивного менталітету американського суспільства, в якому спортивну перемогу розглядають як важливу складову особистого успіху в житті, приклад для наслідування та один із засобів реалізації так званої «Американської мрії» [296, с. 64].

Спортивна публіцистика забезпечує публічність, відкритість спортивної діяльності, організовує на своїх сторінках ефективну пропаганду фізичної культури та спорту.

Таким чином, маємо визнати, що спортивні періодичні видання – самостійно організована система, з певними, властивими тільки для неї рисами, що виконують її завдання та функції завдяки грамотно побудованій роботі. Стиль та мова, які використовують спортивні журналісти, доволі специфічні, оскільки професійна сфера, яку вони описують динамічна [296, с. 65]. Газетна публіцистика як вид масової комунікації – досить складне явище. З одного боку, перед нею ставиться багато неоднорідних завдань, а з іншого боку, її екстралінгвістична основа має певні особливості. Мовні жанри даного функціонального стилю, на думку М. П. Брандес, являють собою «...комунікативну модель тексту, яка включає прагматичну функцію переконання та конструктивну структуру тексту, що визначає загальну синтаксичну схему його оформлення» [28, с. 152]. Не претендуючи на однозначність у визначенні та дефініції мовних жанрів засобів масової інформації, пропонуємо використовувати класифікацію М. П. Брандес.

Серед жанрів масмедійного спортивного дискурсу одним з найпопулярніших видів друкованої спортивної журналістики після спортивного репортажу науковці називають аналітичну статтю з її аналізом спортивної події та ситуації, що склалася навколо змагання або певного

спортсмена. Не менш популярним жанром друкованої спортивної журналістики є звіт, завданням якого є опис спортивної події, до того ж, оповідь у ньому подана в певних просторово-часових межах. Огляд має лише інформативну функцію, що робить цей жанр менш популярним серед читачів. Нарис – доволі рідкісний жанр спортивної журналістики, поєднує в собі публіцистичну та художню складові. Інтерв'ю ж можна знайти майже в усіх спортивних виданнях, оскільки воно фокусується на поданні думок та планів діячів спортивного дискурсу: тренерів, популярних спортсменів, президентів клубів, експертів та знавців певного виду спорту. Незважаючи на досить чітко прописані класифікації жанрів друкованої журналістики, слід зауважити, що на практиці межі між жанрами доволі прозорі та в реальному матеріалі можна знайти комбінацію ознак того або іншого жанру [239 с. 7-8]. Лінгвісти, до того ж, не поділяють мову спортивного дискурсу на мову репортажу або статті, виділяючи лише характерні для даного дискурсу явища.

Вивчаючи спортивний масмедійний дискурс, найбільш продуктивним жанром якого, безперечно, є спортивний репортаж, А. А. Трубоченінова звертає увагу на розважальну форму подання інформації про спортивні події – інфотейнмент ($information+entertainment=infotainment$), що обумовлено потребами сучасного суспільства та впливом масової культури [239, с. 7-8]. Інфотейнмент пов'язаний з акцентуванням на тих якостях спортивної події, які є найбільш привабливими для читачів [276]. Таким чином наголошується, що сучасний спортивний репортаж націлений не лише на інформування про спортивні події, але й на їхнє коментування, аналіз містить, також, авторську оцінку, тобто вплив на формування думки читача та емоційний вплив на аудиторію.

Висновки наукової розвідки, подані в даній главі, пропонують нам проаналізувати спортивний репортаж як найбільш типовий жанр газетно-журнальних текстів в межах фахової мови спорту. Для отримання репрезентативної вибірки ми вивчили особливості 16 газетно-журнальних

текстів (загальний обсяг 33250 знаків), розміщених в британських (*The Guardian, Financial Times, BBC, Sky Sport, The Independent, The Times*) та американських (*USA Today, New York Times*) виданнях, як в друкованому так і в електронному форматах. Для ретельного аналізу були обрані 5 газетно-журнальних текстів, що розміщені в Додатку Б під номерами 11 – 15.

Для лінгвістичного аналізу газетно-журнальної фахової мови спорту пропонуємо взяти статтю *Shakhtar Donetsk 2 Chelsea 1*, що була подана в електронній версії щоденника *The Guardian* відомим спортивним журналістом Девідом Хінтером.

Поєднання інформаційної та впливової функції жанру спортивного репортажу обумовлює мовно-стилістичні особливості статті, що вивчається. Для реалізації інформаційної функції використовують однотипні, регулярно відтворювані мовні стандарти, які характеризуються логічністю, офіційністю, точністю, що допомагає автору статті оперативно подати результати матчу «Шахтар» – «Челсі» в рамках 3 туру групового етапу Ліги Чемпіонів, а читачам – швидко та правильно їх сприймати. Реалізація функції впливу потребує експресивних, образних мовних засобів. Таким чином, комунікативна інтенція задає спортивному репортажу певних мовних якостей, аналіз яких і є завданням даної глави.

Про належність тексту статті, що аналізується, до публіцистичного стилю свідчать вдале поєднання логізації викладу з емоційно-експресивним забарвленням; текст одночасно як впливовий, так і інформативний.

За жанром стаття *Shakhtar Donetsk 2 Chelsea 1* – спортивний репортаж, тобто інформаційно-інтерпретативний різновид журналістського тексту, в якому розповідь про події, яка супроводжується коментарем автора-спостерігача, подається ніби одночасно зі змаганням, що розгортається.

Текст композиційно складається з 12 абзаців з кількома мікротемами: опис ситуації з захисником Джоном Террі, капітаном Челсі, який незважаючи на дискваліфікацію на чотири гри та штраф 320000 фунтів за «використання расистської лексики», все ж таки зберіг капітанську пов'язку; опис самого

матчу та його найнебезпечніших моментів; аналіз попередніх матчів Челсі та шансів команди на вихід з групового турніру та перемогу в Лізі Чемпіонів. Досить легко встановити межі мікротем і надфразних єдностей в тексті статті.

Структурно текст цілісний та зв'язний. Глибинна структура простежується в ідейно-тематичному змісті тексту, поверхнева – це лінгвістична форма вираження глибинної структури тексту, яка з формального боку представлена будовою речень, а зі змістового – їх тематичним наповненням та послідовністю. Спортивний репортаж *Shakhtar Donetsk 2 Chelsea 1* викладений у зворотній та прямій послідовності: рух викладу від причин до наслідків, від минулого до теперішнього (і навпаки), від простого до складного, від відомого до невідомого, від подібного до відмінного тощо. Усе це допускає вільне введення до тексту емоційно-риторичних структур. Жанроутворюючі ознаки певною мірою відбиваються на різних мовних рівнях. При цьому найбільш показовими та інформативними є лексичні та синтаксичні рівні, тому специфіку мовних засобів спортивного репортажу маємо розглядати на матеріалі лексичних та синтаксичних фігур мови.

Значну частину лексики спортивного репортажу становлять загальнолітературні слова та терміни: як перші, так і другі в контексті репортажу можуть переосмислюватися та отримувати публіцистичне забарвлення. Так, атрибутивна група *four-match domestic suspension* головним словом має юридичний термін *suspension*, який поєднуючись з ад'єктивним денумеративом *four-match* стає спортивним терміном. Серед 529 повнозначних слововживань статті маємо 193 спортивних термінів та терміносполучень (36,5%). Крім того, в тексті широко представлені антропоніми, тобто імена та прізвища, які асоціюються саме з футболом: *John Terry, Anton Ferdinand, Fernandinho, Alex Teixeira, Eden Hazard, Petr Cech, Branislav Ivanovic, Roberto Di Matteo, Luiz Adriano, Adriano, Willian, Henrikh Mkhitaryan, Frank Lampard, Ashley Cole, Fernando Torres, Dario Srna, Tomas Hubschman, Ramires, Olexandr Kucher, Mikel John, Andriy Pyatov,*

Hubschman, Hazard. Маємо, також, власні імена та географічні назви (топоніми): *Manchester United, Premier League, Chelsea, Shakhtar, UEFA, Stamford Bridge, Donetsk*. Таким чином, можемо говорити про наявність прецедентних імен в тексті статті, а саме імен спортсменів та назв організацій, які, на думку Є. Ф. Косиченко, хоч і вважаються найбільш нестабільною групою прецедентних імен, але дана група «завжди зустрічається та зберігається в спортивному дискурсі» [132, с. 4].

Особливо потрібно виділити квантитативну лексику в фаховій мові спорту та денумеральні терміносполуки у спортивних публіцистичних текстах, оскільки числівники належать до одиниць високої абстракції та наділені словотвірними потенціями. Здатність числівників конструювати нові лексичні одиниці сприяє розширенню словникового складу мови.

Денумеративи розуміємо як вторинні конструювання, вихідною морфемою яких є коренева основа числівників [259, с. 12]. Аналіз спортивного репортажу *Shakhtar Donetsk 2 Chelsea 1* свідчить про наявність у спортивній лексиці тексту, що вивчається, двох основних груп денумеративів: ад'єктивні (*second best, three-man line, four-match domestic suspension*) та субстантивні (*to score their second, one-on-one*). Серед квантитативної спортивної лексики маємо також первинні словосполучення іменник + числівник: *second half, first half, second period* тощо.

Специфіку лексичного складу спортивного публіцистичного тексту становлять також аббревіатури, але спортивний репортаж, що аналізується, не є показовим в даному сенсі, оскільки автор не зловживає аббревіатурами. Маємо лише аббревіатуру з двома фінальними константами *UEFA – Union of European Football Associations* та двокомпонентну аббревіатуру *TV – Television*.

Серед засобів, що забезпечують єдність змісту, у тексті наявні: лексичний повтор: *stadium, season, blow, team, group, game, shot* тощо. Для уникнення зайвих повторів та тавтології, вживаються слова з дейктичною функцією (зокрема займенники *he, it, him, his, their* тощо), синоніми (*period – half, to*

score – to goal, anti-racism slogan – anti-racism message, magnificent – exciting тощо), родові й видові назви (*Terry – captain, game – match, team – Chelsea, Ukrainian side – Shakhtar, Cech – goalkeeper* тощо). Яскраво проявляється й предметно-логічна сітка висловлювання, яка об'єднує, перш за все, тематично близькі слова, більшість з яких представлена термінами футболу: *team, captaincy, Champions League, the defending champions, the captain's armband, Shakhtar's opening goal, substitute, victory, stadium, domestic record* тощо. Протилежні за змістом слова, за допомогою яких створюється контраст, зустрічаються рідше: *ask – explain, start – stop, group – regroup* тощо. Найуживаніші засоби вираження логічних відносин між частинами тексту – сполучники, за допомогою яких мовець полегшує адресатові сприймання логіки викладу, послідовність розгортання змісту (*and, but, or, after, when, how, for* тощо).

В морфологічному плані звертає на себе увагу активне використання дієслівної лексики, яка задає динаміку оповіді, до того ж, домінуючий час – минулий неозначений в активному стані, що пов'язано з тривалістю дії у часі та просторі, а також відображенням подій в тому вигляді, в якому вони мали місце насправді, оскільки жанр спортивного репортажу не має піддаватись реконструкції, ретроспекції, творчої вигадки.

Щодо особливостей синтаксису тексту спортивного репортажу, то маємо в більшості речень прості дієслівні присудки, виражені фразовими дієсловами, що робить текст максимально динамічним та експресивним.

В тексті яскраво представлена змістово-фактуальна інформація, що розкриває конкретні факти, які вже відбулися: Джон Террі знову капітан «Челсі» після відсторонення на чотири матчи за расистські висловлювання на адресу Антона Фердинанда, що дає певну надію на перемогу, але Алекс Тейшейра, за іронією долі, обійшов Джона Террі та відкрив рахунок на користь «Шахтаря», зробивши впевнену заявку на перемогу, після чого вдача була на боці «Шахтаря». Така сукупність фрагментів представляє реально існуючі в минулому події.

Неможливість повного відображення подій в письмовому тексті компенсується мовною яскравістю в описі визначних деталей. Ефект присутності та активна роль особистості самого репортера – основні засоби досягнення наочності. Присутність автора явно відчувається в тексті: «*There had been bitter irony at the outset ...*» або : «*The surprise at the end was...*» або: «*It felt as though all eyes were on Terry at the start and...*», що видається інформаційно доречним та є логічним завершенням поданої інформації щодо загальної теми та змісту тексту.

Емоційність викладу досягається, також, через використання автором різних стилістичних засобів, що додає репортажу додаткової переконливості та привертає увагу читачів, а також надає даному жанру актуальності в спортивній публіцистиці [211, с. 98]. Так, автор статті, що аналізується, активно використовує епітети: *vital, bitter, brave, jubilant, outlandish, prohibitive, exhilarating, encouraging, jolting, significant, magnificent* тощо. Було виявлено також метафори: *a journey into the unknown, corner had led to chaos, frustration encapsulated in Fernando Torres' performance, sparked brief alarm*. Антономазія, тобто використання *Tannoy* назви компанії, що виготовляє гучномовці та акустичні системи для позначення, системи гучного зв'язку на стадіоні «Донбас-Арена», додає оцінної експресії тексту: *It felt as though all eyes were on Terry at the start and even the TV director who supplied the cut for the stadium's big screen focused on him during the pre-match build-up, when Uefa's anti-racism message was read out over the Tannoy*. Крім антономазії, в наведеному прикладі маємо порівняння *as though all eyes were on Terry*, пов'язане з характером авторського оцінювання ситуацій на стадіоні. «Порівняння має модальність, воно не є нейтральним: у ньому передається авторське ставлення до того, що зображується. Водночас, асоціації, які виникають при сприйнятті порівнянь, говорять значно більше, ніж простий, логічно розчленований опис» [242, с. 60]. Тобто авторська модальність реалізована на всіх текстових рівнях.

Синтаксис статті характеризується широким використанням емпатичних конструкцій різних типів: конструкція *it ... is he who*, заперечні емпатичні конструкції *not only... but also*. Граматична емпатична конструкція *it ... is he who* виступає як засіб інтенсифікації значення підмета. При перекладі такої конструкції емпфаза передається лексичними засобами – словами на зразок «саме» або порядком слів: те, що виділено цією «рамковою конструкцією», подається наприкінці речення: *Shakhtar missed chances, Petr Cech distinguished himself in the Chelsea goal and **it was Oscar**, stealing in to meet Branislav Ivanovic's cross, **who** reduced the deficit and sparked brief alarm inside a jubilant stadium* [363]. Прикладом лексичних емпатичних конструкцій вважаємо наступне речення: *As this vital Champions League tie emphatically got away from him and the defending champions, it seemed almost appropriate that a Shakhtar Donetsk player called Fernandinho should **not only** star **but** conjure up the decisive blow* [363]. Як бачимо з наведених прикладів, рівень емотивної експресивності значно збільшується, коли автор зі стилістичною метою використовує граматичні та лексичні емпатичні конструкції.

Результати нашого дослідження узгоджуються з висновками Н. О. Пром, яка стверджує, що «функціональні якості фігур мовлення в газетному спортивному репортажі знаходяться у взаємодоповнюючих відносинах, що обумовлено інтенцією автора максимально ефективно та ефектно вплинути на читача» [211, с. 98].

Всі мовні засоби (лексичні, морфологічні, синтаксичні та стилістичні), що були виявлені в тексті статті *Shakhtar Donetsk 2 Chelsea 1*, створюють суб'єктивну модальність, яка виконує текстоутворюючу функцію. Текст спортивного репортажу, характеризується емоційністю, відкритістю авторської оцінки, бажанням вплинути на адресат, тому коефіцієнт суб'єктивної модальності доволі високий: «Публіцист прямо та безпосередньо звертається до читача зі своїми думками, почуттями, оцінками» [35, с. 12].

Модальні дієслова – найбільш очевидні лексико-граматичні засоби створення авторської модальності, що передають значення можливості (...*game might have been over*), необхідності (*They must regroup*), бажання (...*Fernandinho should not only star...*) та відтворюють ставлення автора до змісту висловлення. Але, як ми вже виявили, в тексті спортивного репортажу модальність не завжди виражена лише на поверхневому, лексико-граматичному, рівні. Існує імпліцитна модальність, що трактується як модальність думки, яка виражає ставлення автора до висловлення, тобто «експлікація авторського «я» [167, с. 46].

За результатами аналізу тексту статті *Shakhtar Donetsk 2 Chelsea 1* можемо констатувати, що виявлені в спортивних публікаціях лексичні та стилістичні процеси свідчать про живий, динамічний характер простору спортивного дискурсу та ілюструють широкі можливості використання мови, що проявляється в активній участі спортивної лексики в розвитку лексико-семантичної системи англійської мови, а також в її проникненні в різноманітні сфери діяльності та комунікації.

Таким чином, розуміння фахової мови як засобу вираження текстової інформації вимагає ґрунтовного визначення загальних особливостей фахового тексту в плані лексичного наповнення.

2.5. Лексичні особливості та термінологічна насиченість текстів фахової мови спорту як джерело перекладацьких проблем фахових текстів.

2.5.1. Характеристика фахової лексики спорту за рівнем абстрактності як маркер перекладацьких проблем фахових текстів спорту.

Англійська фахова мова спорту репрезентує всі шари фахової лексики: вузькогалузеві, загальнонаукові терміни, професіоналізми, номенклатура та загальноповивана лексика. Завдяки сформованості, низькому рівню абстрактності, наближеності до побутової лексики та достатній кодифікованості структурної організації, тексти фахової мови спорту

вимагають певних стратегій передачі українською мовою та демонструють усі види та механізми трансляції.

В основі системності термінів та терміносистем лежить принцип класифікації. Науковці пропонують декілька загальнолінгвістичних класифікацій термінів. За формальною структурою виділяються терміни-слова, (кореневі та похідні), аббревіатури, терміни-словосполучення. Семантичний аспект класифікації відбивається у виділенні однозначних термінів, багатозначних термінів, термінів-вільних словосполучень, термінів-сталих словосполучень (у тому числі фразеологізмів), а також повністю або частково мотивованих, немотивованих та невірно мотивованих термінів. Виділяються також запозичені, інтернаціональні, гібридні терміни.

Статистична класифікація реєструє високочастотні, середньо-частотні та низькочастотні терміни. Нормативна класифікація включає виділення стандартизованих, рекомендованих, неприпустимих, нерекomenдованих, а також паралельно допустимих термінів. Історична класифікація припускає розрізнення термінів-неологізмів, термінів-історизмів, термінів-архаїзмів.

Для вирішення практичних завдань нашої роботи, вивчення особливостей фахової мови спорту, а саме, її лексичного складу, вважаємо найбільш продуктивними класифікації за формальною структурою, семантичну, статистичну, а також класифікацію за сферою використання.

Класифікація термінів за формальною структурою надає відомості про поширені моделі термінів. Досліджені англійські терміни спорту були розподілені на групи, згідно з класифікацією Т. Р. Кияка, за формальною структурою: «терміни – кореневі слова, похідна лексика, терміни – складні слова, терміни-словосполучення, терміни-аббревіатури, літерні умовні скорочення, символи та номенклатура» [120, с. 15]. Але варто зазначити, що одиниці номенклатури не являють собою слів з окремою структурою, тож мають визначатися як вузькогалузеві терміни, адже номенклатура – це сукупність назв конкретних об'єктів певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо. Їх слід відокремлювати від термінів, які позначають абстрактні наукові

поняття з дефінітивною функцією. Як зауважує Т. Р. Кияк, номени є «проміжною ланкою між термінами та власними назвами» [120, с. 15]. Тож ми, слідом за Т. Р. Кияком, не виділяємо номенклатуру в окремий прошарок фахової лексики.

Терміни-кореневі слова (823 терміни): *dash, coach, pool, game, set* тощо. Переважно це лексика із загального вжитку, тож зрозуміла широкому колу користувачів. Для термінологічного словотворення широко використовується субстантивація: *to throw – a throw, to drill – a drill*. У терміносистемі домінують іменники, утворені від дієслівних коренів: *to strike – a strike, to save – a save, to tackle – a tackle, to volley – a volley, to kick off – a kickoff, to dribble – a dribble, to chip – a chip*, маємо, також, терміни спорту, похідні від прикметників, що, до речі, не є типовим способом словотворення для терміносистеми спорту: *equestrian – equestrian*, та іменники, утворені від числівників: *the second, the first*.

Одним із продуктивних типів морфологічного словотворення англійської терміносистеми спорту є суфіксація. Продуктивність цього способу пояснюється тим, що у термінах такого зразка закладені основи структурної систематизації, тобто, для позначення однотипних понять спорту використовуються однотипні способи словотворення. Характерними для термінології спорту є моделі із суфіксами: *-ing, -er, -or*, за допомогою яких утворені назви майже всіх видів спорту та їх учасників: *swimming – swimmer, wrestling – wrestler, boxing – boxer, dribbling – dribbler, racing – racer, windsurfing – windsurfer* тощо. Селекція словотворчих засобів підвищує зрозумілість фахової лексики. Менш продуктивними суфіксами для утворення термінів спорту є *-s, -tion, -sion, -ism, -ment, -ance, -y*: *aerobics, acrobatics, billiards, droughts, athleticism, alpinism, obstruction, deprecation, dislocation, archery, jeopardy* (джиу-джитсу), *recovery, archery*. Зустрічаються також в терміносистемі спорту префіксальні моделі. Найпродуктивнішими є префікси *de-, fore-, mis-, inter-, dis-, il-, pre-, mid-, sub-, out-, up-, semi-, over-, anti-, in-*: *defence, dislodge, inline, midfielder, pre-competition, infighting, in-*

competition, antidope, illegal charge, interference, outsider, upfielder, semifinal, overshoot, foreward тощо.

Терміни-складні слова є однією з найбільших груп словникового складу англійської фахової мови спорту. Такі утворення не тільки надзвичайно актуальні, а й оптимальні, оскільки за їх допомогою досягається номінація з необхідною кількістю релевантних ознак. Найуживанішими є саме двокомпонентні терміни. Важливий елемент таких утворень – іменник. Характерними є три моделі: 1) іменник + іменник: *baseball, goalkeeper, chessboard, golfscope, sideline*; 2) дієслово + іменник: *checkman, blockboard, fight-for-the-position*; 3) числівник + іменник: *two-hand, one-handed, plus-fours*; 4) прикметник (прислівник) + іменник: *hardball, light-handed, freeball, longswing, freestyle*. Складні слова стали одним із головних засобів для досягнення мовної економії, оскільки вони часто замінюють іменникові групи або підрядні означальні речення. Трьохосновні терміни: *sit-back-throw, heel-slap-jump, jack-knife-pike* також зустрічаються в терміносистемі англійської фахової мови спорту, але кількість їх незначна.

Аналіз формальних критеріїв термінології спорту демонструє, що в структурній організації лексики англійської фахової мови спорту переважають багатоконпонентні терміни, що свідчить про інтенсифікацію процесу спеціалізації спортивних термінів, формування ієрархічної структури терміносистеми, встановлення дериваційних зв'язків між термінами. Для детального аналізу специфіки спортивної терміносистеми ми проаналізували 15 повних текстів, різних стилів та жанрів загальною кількістю 58132 повнозначних слововживань, звертаючи увагу на кількість термінів та на їхнє відсоткове співвідношення до загальної кількості унікальних термінів як в кожному тексті окремо, так і в усіх 15 текстах, що були проаналізовані.

Таблиця 2.1

**Співвідношення одно- та багатокomпонентних термінів спорту в
англійській фаховій мові спорту**

Номер тексту згідно додатку	Однокомпонентні		Двокомпонентні		Трикомпонентні		Чотирикомпонентні		П'яти-вісьмикомпонентні	
	Кількість термінів	% від загальної кількості термінів	Кількість термінів	% від загальної кількості термінів	Кількість термінів	% від загальної кількості термінів	Кількість термінів	% від загальної кількості термінів	Кількість термінів	% від загальної кількості термінів
1	478	33,8	620	44,1	225	15,9	77	5,4	12	0,8
2	123	37,4	118	35,9	76	231	9	2,7	3	0,9
3	18	33,3	23	42,6	11	20,4	2	3,7	0	0
4	117	28,7	170	41,8	64	15,7	53	13,1	3	0,7
5	701	34,7	931	46,1	247	12,3	101	5	35	1,8
6	135	21,7	225	39,3	198	31,7	59	6,4	6	0,9
7	230	23,8	401	41,5	305	31,7	19	1,9	11	1,1
8	112	31,6	153	43,2	63	17,7	21	5,9	5	1,4
9	27	40,3	24	35,8	12	17,9	4	5,9	0	0
10	34	35	31	31,9	23	23,7	7	7,2	2	2,1
11	21	40,3	8	15,4	19	36,5	4	7,8	0	0
12	17	31,5	9	16,7	21	38,9	7	12,9	0	0
13	31	48,4	10	15,6	16	25	7	10,9	0	0
14	17	40,5	6	14,3	4	9,5	15	35,7	0	0
15	46	28,9	63	39,7	15	9,4	33	20,7	2	1,3
Разом	2107	31,5	2792	41,7	1299	19,4	415	6,2	80	1,2

Статистичні дані, подані в Таблиці 2.1, наочно демонструють перевагу багатокomпонентних термінів (64,8%) над однокомпонентними (31,5%) в текстах фахової мови спорту, що були проаналізовані. При цьому, найбільш чисельною виявилася група двокомпонентних спортивних термінів, а найменш чисельною – п'ятикомпонентних. Маємо зауважити, що вибірку з 29263 термінів, яку ми отримали, аналізуючи корпус спортивних текстів різних стилів та жанрів, скоріше слід називати термінологічною насиченістю спортивною фаховою лексикою текстів, що вивчалися, оскільки кількість унікальних термінів є значно меншою, а саме – 6696 термінів (22,9%).

В межах даної роботи ми також пропонуємо аналіз частиномовного складу 6696 унікальних термінів спорту, виявлених в корпусі спортивних текстів,

що вивчалися, та зафіксованих в лексикографічних виданнях, а саме: *Oxford Dictionary of Sports Studies* Алана Томлінсона та «Русско-англо-латышско-немецком спортивном словаре» під редакцією професора Улдиса Швінка. Частиномовне членування лексики – один з найоб'єктивніших способів класифікації лексикону, що доволі важливо для вивчення фахової мови. В результаті аналізу ми констатуємо, що найтипівішими для даної вибірки можна вважати двокомпонентні терміни спорту: іменник. + іменник. (15,2%), прикметник + іменник (12,8%) дієслово + іменник (12,3%). Найменш частотні в межах даної вибірки двокомпонентні спортивні терміни типу: прислівник + іменник 1,4%. Щодо однокомпонентних термінів спорту, так званих симплексів, то тут маємо іменники 25,8%, та дієслова 5,7%. Загальні результати аналізу відображені в діаграмі 2.1.

Діаграма 2.1

Частиномовний простір англомовних спортивних термінів

Згідно з даними діаграми 2.1, в межах нашої вибірки найбільш частотними виявилися двокомпонентні терміни, загальна кількість яких – 2792 (41,7%), дещо меншою виявилася кількість однокомпонентних термінів 2107 (31,5%), далі, з великим відривом, маємо трикомпонентні терміни 1299 (19,4%), потім – чотирікомпонентні терміни 415 (6,3%) та на останньому місті знаходяться багатоконпонентні терміни 80 (1,2%).

Терміни-аббревіатури також становлять певний відсоток дослідженого матеріалу (2,5 %): *IPC, ETTU, OTTF, ITTF, TD, OPC, PTT, APC, ATTF, EPC, NPC, ATTU, TTFI, LATTU, IWAS, CISS, ICSD, MSL, CP-ISRA, INAS, ID, TWC, VAHO, PIAC, SID, SIC, LOCOG, LSTM, TA, MPC, SVR, AVM, WADA, DRM, AGM, IOSD, RFU, FIFA, IRB, UCI, SF, STC, FINA, LOC, MQS, AOE*. Аналіз вибірки свідчить, що для даного прошарку терміносистеми спорту характерна ініціальна аббревіація. Використання скорочень в спортивних текстах потребує високої компетентності учасників фахової комунікації та чіткого розуміння контексту, оскільки більшість з досліджених аббревіатур неможливо зрозуміти та перекласти без глибокого знання тематики та термінології. Окрім того, слід також зазначити, що більшість аббревіатур було вжито в спортивних текстах ділового та наукового стилів, щодо публіцистичного стилю, то такі тексти містять лише загальновідомі спортивні аббревіатури, більшість з яких є назвами спортивних організацій та федерацій: *FIFA, NFL, NHL, IOC, IAAF* тощо. Фахові тексти спорту насичені також і цифровими скороченнями: *S5, SM7, SB4*. Крім того, доволі частотними в лексиці фахових текстів спорту є географічні коди – короткі алфавітні або цифрові умовні скорочення, що розроблені для представлення країн та залежних територій в обробці даних та комунікаціях. Поки що зовсім не існує лінгвістичних наукових розвідок щодо морфологічних та структурних характеристик геокодів. Маємо лише відзначити, що Міжнародний олімпійський комітет разом з Міжнародним паралімпійським комітетом використовують свою трибуквену систему кодування назв країн, до того ж, Міжнародна федерація футболу також присвоює країнам трибуквені коди, які називають триграмами ФІФА: *GBR, NZL, HUN, CAN, RSA, THA, ISL, BEL, JPN* тощо. Наші спостереження доводять, що тут немає єдиного підходу до скорочення або аббревіації. Серед таких умовних скорочень маємо ініціальні буквенні аббревіатури: *GBR*, зустрічаються також стягнення *JPN*, маємо приклади складових скорочень *HUN, THA*, також були виявлені змішані скорочення: *NZL* тощо.

В фахових текстах, лексика яких була ретельно вивчена, зустрічаються як терміни з буквеними умовними позначеннями, так і терміни-символи (1,3%):
from $r = .75$ to $r = .94$ ($p < .05$), $t(50) = .69$, $p = .49$., $\Delta t = 1078$ ms.

В процесі аналізу термінологічного матеріалу виявлено, що спортивна термінологія значною мірою складається з термінів-слів та термінів-словосполучень, однак аббревіатури та терміни-символи також становлять певний відсоток лексичних одиниць фахових текстів спорту.

Таблиця 2.2

Структурні особливості термінів англійської фахової мови спорту

Номер тексту	Терміни – кореневі слова	Насиченість тексту %	Похідні терміни	Насиченість тексту %	Терміни-складні слова	Насиченість тексту	Терміни-словосполучення	Насиченість тексту %	Абревіатури	Насиченість тексту	Умовні позначення	Насиченість тексту	Кількість унікальних термінів
1	163	11,5	276	19,5	39	2,8	893	63,3	41	2,9	0	0	1412
2	46	14	69	21	8	2,4	204	62	2	0,6	3	0,9	329
3	6	11,1	9	16,7	3	5,6	33	61,1	2	3,7	1	1,9	54
4	53	13	46	11,3	18	4,4	269	66,1	3	0,7	18	4,4	407
5	275	13,6	390	19,3	36	1,8	1232	61,1	77	3,9	6	0,3	2016
6	63	10,1	57	9,2	15	2,4	481	77,2	7	1,1	0	0	623
7	73	7,6	126	13	31	3,2	698	72,2	12	1,3	26	2,7	966
8	57	16,1	39	11	16	4,5	227	64,1	3	0,9	12	3,4	354
9	18	26,9	7	10,5	2	3	36	53,6	1	1,5	3	4,5	67
10	19	19,6	11	11,3	4	4,1	54	55,8	1	1	8	8,2	97
11	9	17,3	7	13,5	5	9,6	25	48	3	5,8	4	7,7	52
12	8	14,8	5	9,3	4	7,4	30	55,6	1	1,9	6	11	54
13	7	10,9	18	28,2	6	9,4	31	48,4	2	3,1	0	0	64
14	5	11,9	9	21,4	3	7,2	21	50	4	9,5	0	0	42
15	21	13,2	17	10,7	8	5	106	66,7	7	4,4	2	1,3	159
Разом	823	12,3	1093	16,2	198	2,9	4341	64,8	166	2,5	89	1,3	6696

Таким чином, вивчення формальних критеріїв, а саме структурних особливостей англійської фахової лексики спорту дає нам підстави зробити висновки, що в терміносистемі спорту домінують багатоконпонентні терміни, середня кількість яких дорівнює 64,8% від загальної кількості термінів (табл. 2), що свідчить про інтенсифікацію процесу спеціалізації спортивних

термінів, формування ієрархічної структури терміносистеми, встановлення дериваційних зв'язків між термінами. Значно меншу кількість, а саме 16,2%, становлять похідні терміни. Було також виявлено 12,3% термінів кореневих слів, 2,5% термінів аббревіатур і скорочень та 1,3% спеціальних спортивних умовних позначень та символів-знаків.

Семантична природа терміна зумовлена притаманними мові закономірностями, які відбуваються на лексичному рівні та стосуються тих процесів і змін, які об'єктивно існують в мові та впливають на формування фахової лексики. Розвиток полісемантичних зв'язків у будь-якій терміносистемі – явище неминуче, адже зміст мовного знака розвивається активніше й швидше, ніж його форма. Нові значення термінів виникають внаслідок розвитку первинного значення зазначеного фахового слова або в результаті різноманітних видозмін. Найпоширенішими в досліджуваній терміносистемі є терміни з двома значеннями: *to kick* – а) забивати м'яча в футболі та регбі; б) виконувати удар по воротах в футболі та регбі; *a bat* – а) бейсбольна біта; б) клюшка для гольфу. Значно рідше трапляються у поданій терміносистемі тризначні терміни: *a hook* – а) короткий боковий удар левою в боксі; б) неправильна траєкторія м'яча в футболі; с) неправильний удар в футболі. Дані приклади полісемії пояснюються внутрішньосистемними лексико-семантичними зв'язками. Але в терміносистемі спорту маємо також приклади міжсистемної полісемії, яку, науковці іноді називають омонімією, оскільки єдиного визначення різниці між міжсистемною полісемією та омонімією термінології не існує, оскільки обидва явища є небажаними для терміна. Так термін *concrete* в термінології будівництва має значення: будівельний матеріал, що отримують в результаті затверділості цементу – бетон, в той час, як в терміносистемі спорту, а саме футболу – захистний варіант гри, або *scissors* – 1) інструмент для різання, підстрігання, що складається з двох хрест-нахрест поєднаних лез з ручками у вигляді кілець; 2) технічний прийом, при якому нападник, стоячи спиною до

воріт, наносить удар по м'ячу, падаючи через себе. Але дані приклади, на нашу думку, є результатом розпаду багатозначного слова на омоніми.

Явище омонімії охоплює невелику кількість англійських термінів спорту, які були виявлені в корпусі текстів, що вивчалися. В процесі аналізу терміносистеми спорту були виявлені випадки як внутрішньогалузевої, так і міжгалузевої омонімії. В якості прикладів міжгалузевої омонімії можна навести:

Skate – *sport* one of a pair of boots with metal blades on the bottom, for moving quickly on ice.

zoology – a large flat sea fish that can be eaten.

Game – *sport* one part of a competition in activities such as tennis

hunting – wild animals and birds that are hunted for food or sport.

Forward – *sport* – a player stationed in advance of others on a team.

finance – something bought, as a security, for future delivery.

Inside – *sport* – passing on the side of home plate nearer the batter (baseball)

inform. – confidential or secret information.

Albatross – *textiles* – a.a lightweight worsted fabric with a crepe or pebble finish.

Zoology – any of several large, web-footed sea birds that have the ability to remain aloft for long periods.

Sport – a score of three strokes under par for a hole.

Щодо внутрішньої омонімії, тобто омонімії в рамках спортивного дискурсу, яку, як ми вже з'ясували, також можна назвати і полісемією, то маємо наступні приклади:

Scissors – *gymnastics* – any of several feats in which the legs execute a scissorlike motion.

Wrestling – a hold secured by clasping the legs around the body or head of the opponent.

Touch – *rugby, soccer* the area outside the touchlines, beyond which the ball is out of play (esp in the phrase in touch)

fencing – a scoring hit in competitive fencing.

Catcher – *baseball*. The player stationed behind home plate, whose chief duty is to catch pitches not hit by the batter.

Acrobatics – a member of an aerialist team, as in a circus, who hangs head down from a trapeze and catches another member who has completed a jump or somersault through the air.

Використання лексеми в різних галузях знання можна пояснити міжнауковим запозиченнями та, як ми вже виявили, розпадом багатозначного слова на омоніми, розходженням з часом значень багатозначних слів.

Крім того, типовою рисою англійської мови можна назвати модельовану омонімію, коли в формуванні омонімічної групи бере участь словотворча конверсія (*kick – n, v; track – n, v; swing – n, v, jam – n, v; run – n, v; umpire – n, v тощо*) [79, с. 34].

Синонімія термінів фахової мови специфічна порівняно з аналогічним явищем у загальноживаній мові. Її специфіка зумовлена особливостями лексичного значення терміна, яке вичерпується змістом вираженого фахового поняття та не включає периферійних семантичних компонентів. Внаслідок аналізу термінів спорту можна констатувати присутність таких рядів синонімічних зв'язків між термінами досліджуваної терміносистеми: а) зв'язки семантичної рівності значень, які мають місце за повного збігу словникових дефініцій: *athlete – sportsman, competition – event, seeding – draw, team box – team pigeonholes, Medal Ceremony – Victory Ceremony, coach – trainer, racket – bat*; б) зв'язки семантичної близькості, для яких характерний частковий збіг словникових дефініцій синонімічних термінів, тобто неповний збіг компонентного складу денотативних значень: *referee – umpire, venue – field of play, team – squad, anti-doping chaperone – anti-doping officer, competition – tournament, capitation fee – entry fee, play doubles – play teams, athlete – player*.

Антоніми дають оцінку відповідним фактам дійсності та виражають це в контрастній формі. Явище антонімії в англійській терміносистемі спорту представлене достатньою кількістю термінів. За структурним критерієм

антонімічні пари в термінології традиційно поділяють на дві групи: лексичні (різнокореневі) та словотворчі (однокореневі). За нашими спостереженнями, в спортивних текстах, що було проаналізовано, переважають лексичні антоніми 43 пари (58,1%), диференційна семантична ознака яких реалізується шляхом семантичного протиставлення коренів. Словотворчі антоніми в досліджуваних текстах представлені меншою кількістю пар – 31 пара (41,9%). Здебільшого це лексеми, що антонімізувалися за допомогою префіксів протилежного чи заперечного значення. У цій функції використовують префікси як власномовні (non -, un-, in-, im-, dis-), так і іншомовного походження (de-). Так, в корпусі текстів, що було вивчено, зафіксовано 74 антонімічних пари: *start – finish, heat – final, eligible – non-eligible, team sports – individual sports, Opening Ceremony – Closing Ceremony, award – punishment, victory – failure, first place – last place, First Call Room – Final Call Room, warm-up – cool-down, qualify – disqualify, Time Trial – Road Race, singles – teams, functional aerodynamic devices – non-functional aerodynamic devices* тощо. Отже, результати дослідження антонімічних відношень в англійській терміносистемі галузі спорту свідчать про те, що явище антонімії характерне не лише для загальноживаних лексичних одиниць, але й для термінологій, зокрема для досліджуваної. За словотворчою структурою антоніми терміносфери спорту представлені кореневими, похідними, складними словами, а також двокомпонентними словосполученнями, кількість яких найбільша. Щільна взаємодія антонімічних і синонімічних відношень у терміносистемі спорту свідчить про системність антонімії.

Парадигматичні відносини фахової лексики спорту: синонімія, антонімія, полісемія, омонімія – відображають та ще раз підкреслюють системність термінології спорту, позитивно відповідаючи на питання щодо можливості називати спеціальну лексику спорту термінологією.

Глибоке вивчення фахової лексики спорту вважаємо одним з найактуальніших завдань лексикології, лексикографії, перекладознавства та

мовознавства взагалі. Перспективним завданням, на нашу думку, видається створення англо-українського та україно-англійського термінологічного словника, який стане в пригоді фахівцям з різних видів спорту, перекладачам спортивних текстів, спортивним коментаторам та вболівальникам.

В англomовних спортивних текстах публіцистичного стилю окрім лексичних одиниць, що вже були об'єктом нашого вивчення, досить часто використовується професійний жаргон, сленг та просторіччя. Образність, емоційність спортивного мовлення провокує до частого використання такої лексики, яка «посилює експресію, наближує журналіста до читача, тобто є одним із способів наближення тексту до відтворюваної реальності» [142, с. 199]. Журналісти, вживаючи професійний жаргон спортсменів, намагаються зробити читача свідком яскравих подій спортивного життя: *Against a guy who would “fight a Klitschko,” expect Adrien Broner to knock Paulie Malignaggi onto Queer Street within eight lopsided rounds this summer in Gotham* [389].

Такі ж мотиви спонукають спортивних журналістів вживати сленг замість літературної лексики: *Following a Texas touchdown against Iowa State, Longhorns receiver Mike Davis dove at the knees of defensive back Deon Broomfield. Neither player was near the touchdown and it was just a malicious cheap shot from Davis* [390]. Або: *Two unlikely combatants, Justin Williams of the L.A. Kings and Patrick Sharp of the Chicago Blackhawks, dropped the gloves just before a faceoff in the neutral zone during the first period of Game 3 Tuesday night* [391].

Втім, вважаємо, що вживання журналістами подібної лексики має також певний негативний аспект. «Дестандартизація мови» може бути зумовлена непрофесійністю репортерів та коментаторів, їхнім недостатнім знанням мови [142, с. 199], а вміння грамотно подати матеріал, точно змалювати картину події в рамках мовних норм (що, втім не виключає певні авторські неологізми чи метафори, якщо це потрібно) є, на нашу думку, в умовах певної загальної культурної деградації англomовних, як втім і вітчизняних ЗМІ, ефективним способом завоювання прихильності читача.

Таким чином, можемо константувати, що чіткої межі між термінами спорту та загальноживаною лексикою не існує, оскільки постійно відбуваються процеси взаємодії між ними. За допомогою термінологізації відбувається збагачення фонду термінології існуючими мовними одиницями загальнолітературної мови в процесі вторинної номінації.

Підсумовуючи вищесказане, можемо зробити висновки, що спортивні терміни міждисциплінарні, унікальні та системні. Міждисциплінарність спортивної термінології демонструє, що термінологія спорту легко та швидко асимілює нове знання та вводить його до системи фахової мови спорту. Системність спортивної термінології відіграє значну роль при вивченні як фахової мови спорту, так і самої спортивної науки в цілому. Крім того, врахування системності термінології спорту важливе при вивченні проблем перекладу спортивних термінів.

2.5.2. Термінологічна насиченість фахової мови спорту як показник складності перекладу фахового тексту

Розрізняють два підходи у вивченні функціонування термінів у тексті: від тексту до терміна (термінологічний аналіз тексту), який ми вже зробили спробу презентувати, та від терміна до тексту (текстовий аналіз терміна). Обидва ці підходи правомірні, проте другий має більш якісно розроблені методики та інструментарій, в той час, як перший тільки починає формуватися [147, с. 36].

Існує цілий комплекс методів, які використовуються сучасним термінознавством в процесі термінологічного аналізу тексту і текстового аналізу терміна, а саме: термінознавчі методи аналізу структури та конструювання терміносистем, виділення терміноелементів, розчленування сполучень терміна, а також лінгвістичні методи, логічні методи класифікації, математико-статистичні методи, методи загальної теорії тексту, методи теорії варіантності, комплексні логіко-лінгвістико-термінознавчі методи. Слід

вказати, що сьогодні найпопулярнішим напрямком вивчення термінів та їхнього функціонування в фаховій мові є саме відбір термінів з фахових текстів. Е. Ф. Скороходько вважає, що аналіз функціонування термінів у тексті дозволяє побудувати моделі, які, з одного боку, регламентують та об'єктивізують процедуру дослідження, а з іншого – не надто спрощують складну картину різноаспектних та різнорівневих зв'язків складових тексту [224, с. 23].

Фаховий текст розглядаємо як організований і співвіднесений з темою та адресатом текст фахового спрямування, а фахову мову, за визначенням Державного стандарту України, як «підсистему мови, в якій використовують терміни та інші лінгвістичні засоби, призначені для запобігання неоднозначності спілкування у конкретній предметній галузі» [69].

Аналіз фахових текстів, який запропонував К. Галінські [297, с. 117-131], на предмет їх розуміння та сприйняття адресатами залежно від термінологічної насиченості, полягає у відокремленні на першому етапі власне термінів спорту у тканині фахового тексту й намаганні зрозуміти мету, задля якої цей текст було створено, на другому етапі – відокремлення загальноживаної лексики й спроби встановити ступінь розуміння за наявними терміноодинацями. Даний аналіз дає можливість виявити точки, які є відправними для розуміння фахового тексту адресатом, незалежно від його соціально-фахової приналежності.

Поки що наші дослідження англійської фахової мови спорту були сфокусовані на класифікаційному підході, але вивчення неоднорідного словникового складу фахової мови спорту може також мати стратифікаційний характер, тобто аналіз вертикального розподілу лексичних одиниць на страти. Саме цей підхід ми пропонуємо взяти за основу при виявленні ступеню термінологічної насиченості фахових текстів спорту. Так, науковці розподіляють фахову лексику за функціональними ознаками, тобто за ступенем спеціалізованості значення на такі страти:

- загальнонаукові терміни, що виражають категорії та поняття, такі, що принципово та продуктивно придатні до використання в усіх галузях наукового знання [66, с. 46];
- спеціальні найменування, що належать до певних галузей наукового знання, так звані міжнаукові терміни або терміновані слова та словосполучення [175, с. 123];
- вузькогалузеві терміни, що називають специфічні для кожної галузі знань реалії, поняття, категорії, які дефінують в різних наукових трудах по-різному: спеціальні слова та словосполучення [175, с. 123], конкретно-наукові терміни [66, с. 77].

Тож, можемо зробити спробу використати стратифікаційний підхід до лексики фахової мови спорту на основі корпусу текстів, що вивчаються, але в нашому випадку, екстраполюючи дану класифікацію на терміносистему спорту, пропонуємо наступну стратифікацію термінології фахових текстів спорту:

- загальнонаукові терміни;
- міжгалузеві терміни, такі що використовуються в суміжних зі спортом галузях, як-то: спортивна медицина, спортивне харчування, спортивна педагогіка тощо;
- вузькогалузеві терміни, тобто такі, що зустрічаються лише в спортивних текстах певного виду спорту;
- напівтерміни або професіоналізми, до яких можна віднести й номенклатуру;
- професійні жаргонізми, які не претендують на точність та однозначність, мають великий рівень образності та емоційно забарвлене значення;
- нетермінологічна лексика, яка складається з загальновживаних і загальнонаукових слів, об'єктивуючи повсякденні та фонові значення.

Оскільки, як ми з'ясували раніше, термінологічна лексика фахової мови спорту, несе, згідно з визначенням терміна, нову інформацію, задля повідомлення якої саме й створений цей текст, то, вочевидь, чим вища насиченість тексту вузькогалузевими та міжгалузевими термінами, тим вищий ступінь зорієнтованості цього тексту на проблеми спорту. Таким чином, виникає нагальна потреба визначення термінонасиченості фахових текстів спорту.

Для оцінювання термінонасиченості текстів маємо оперувати такими поняттями, як терміновживання та повнозначне слововживання.

Терміновживанням, разом з Ф. А. Циткіною, пропонуємо називати кожен випадок використання в тексті термінологічної одиниці. Повнозначним же слововживанням будемо називати кожен випадок використання в тексті повнозначних слів та лексикалізованих словосполучень, а також їхніх дейктичних замінів [252, с. 17].

Звідси, під термінологічною насиченістю тексту розуміємо відношення множини терміновживань у тексті до множини повнозначних слововживань у цьому тексті та виражатимемо її у відсотках. Робоча формула має такий вигляд:

$$\rho = \frac{\Sigma t-v}{\Sigma n.c-v} \times 100$$
, де

ρ – термінологічна насиченість тексту

$\rho_{в-г т.}$ – насиченість тексту вузькогалузевими термінами;

$\rho_{з-н т.}$ – насиченість тексту загальнонауковими термінами;

$\Sigma t-v.$ – множина терміновживань у тексті;

та, відповідно,

$\Sigma_{в-г т-в.}$ – множина вузькогалузевих терміновживань у тексті;

$\Sigma_{з-н т-в.}$ – множина загальнонаукових терміновживань у тексті;

$\Sigma_{п.с-в.}$ – множина повнозначних слововживань у тексті.

У 15 спортивних текстах різних стилів та жанрів, що було проаналізовано, ми підраховали кількість вузькогалузевих (вузькоспортивних та

міжспортивних), загальнонаукових і міжнаукових терміновживань та повнозначних слововживань загальноновживаної лексики.

Сума цих величин дає множину повнозначних слововживань у тексті. Перш ніж запропонувати отримані статистичні дані, маємо висловити важливе, на наш погляд спостереження.

Спроби встановити термінологічну насиченість фахового тексту це, на наш погляд, процес даволі суб'єктивний. Така ідея пояснюється тим, що не в кожному випадку використання терміноодиниці можна провести чітку межу між вузькогалузевими й загальнонауковими термінами та загальноновживаною лексикою.

По-перше, автор, виходячи з вимог певного мовного стилю та жанру може замінювати термін адекватним перефразом, який не вважається терміном, крім того, замість повторення терміна автор тексту скоріш за все надасть перевагу дейктичним словосполукам, які навіть можуть і не містити загальноновживану повнозначну лексику, але, однак, імпліцитно термінологічне поняття присутнє.

По-друге, один дослідник фахового тексту віднесе ту або іншу лексичну одиницю до, скажімо, вузькогалузевого терміна, тоді, які інший дослідник, віднесе ту саму лексичну одиницю до іншої категорій термінів або навіть до загальноновживаної лексики. Так, яскравим прикладом може слугувати родове для терміносистеми спорту поняття, виражене лексичною одиницею *sport*. Чи можна дане слово однозначно віднести до вузькогалузевих термінів, загальнонаукових чи, все ж таки, це – загальноновживане слово?

Зважаючи на такі зауваження, статистичні дані термінологічної насиченості спортивних текстів виглядають дещо умовними. Так, на наш погляд, можливим гіпотетичним вирішенням проблеми могло б бути «редагування» тексту, щоб замінити всі стилістичні перефрази термінів та дейктичні висловлювання на відповідні їм терміни. В результаті такої роботи, з огляду на насиченість тексту термінованими поняттями ми отримаємо точніші статистичні дані. Правомірність здійснення таких

операцій легко заперечити, оскільки дана процедура виглядає як намагання підтасувати результати, адже очевидно, що в масиві текстів, створених людиною, таких текстів не існує. Таким чином, досліджуючи термінологічну насиченість фахового тексту спорту, на перший план слід було б висунути вивчення насиченості тексту спортивними термінологічними поняттями, а не зовнішніми формами, тобто термінологічними одиницями. Розуміючи всю відповідальність за можливу фальсифікацію результатів та висновків, ми не наважилися замінити стилістичні перифрази та дійктивні висловлювання на відповідні їм терміни. Термінологічну насиченість фахових текстів можна оцінювати з точністю 0,05 та достовірністю 95% [252, с. 18]. Для оцінювання термінологічної насиченості фахових текстів спорту було проаналізовано 15 (по п'ять текстів кожного з трьох стилів та різних жанрів) текстів обсягом від (379 до 478 повнозначних слів), оскільки традиції лінгво-статистичного аналізу пропонують опрацювання приблизно рівних текстів. Але наша думка дещо відрізняється від традиційної, оскільки ми вважаємо, що в наукових розвідках слід аналізувати реально існуючі тексти різних стилів та жанрів, що входять до корпусу текстів фахової мови спорту, а правила змагань та рецензії на наукову монографію апріорі не можуть бути навіть приблизно однаковими за кількістю повнозначних слововживань, навмисний же вибір певного сегменту тексту або його скорочення може викривити результати та спричинити штучність висновків. Тому в якості експерименту, пропонуємо порівняти результати, що були отримані шляхом традиційного підходу до лінгво-статистичного аналізу фахової мови спорту та нашого експериментального підходу, де ми надаємо аналіз повних текстів.

У дослідженні, крім вузькогалузевих або міжгалузевих термінів та загальної лексики, підраховуємо також відсоток виявленої загальнонаукової лексики. Таким чином, в Таблиці 2.3 пропонуємо першу цифру кожної колонки вираховану згідно з традиційним підходом, а друга цифра була отримана шляхом наших експериментальних підрахунків. Задля зручності,

отримані дані у відсотках ми округлили до цілих чисел згідно з загальними правилами округлення.

Таблиця 2.3

Термінологічна насиченість фахової мови спорту

Номер тексту згідно з додатком	Кількість повнозначних слововживань		Загальноживана лексика				Вузькогалузеві терміни				Міжгалузеві терміни				Загальнонаукові терміни			
	Традиційний	Експеримент	Кількість лексичних одиниць	Насиченість тексту %	Кількість лексичних одиниць	Насиченість тексту %	Кількість лексичних одиниць	Насиченість тексту %	Кількість лексичних одиниць	Насиченість тексту %	Кількість лексичних одиниць	Насиченість тексту %	Кількість лексичних одиниць	Насиченість тексту %	Кількість лексичних одиниць	Насиченість тексту %		
																	Традиційний	Експеримент
1	438	6815	279	3387	64	50	76	1876	17	27	52	934	12	14	31	618	7	9
2	401	3664	301	1950	75	53	46	721	12	20	38	776	9	21	16	217	4	6
3	392	691	295	429	75	62	76	197	19	29	7	29	2	4	14	36	4	5
4	383	1286	282	556	73	43	52	321	14	25	34	302	9	24	15	107	4	8
5	379	12826	298	6188	79	48	43	2846	11	22	29	2004	8	16	9	1788	2	14
6	417	5792	282	3038	68	52	64	1634	15	28	38	731	9	13	33	389	8	7
7	451	5901	344	3303	76	56	56	1221	13	21	16	574	4	10	35	803	7	13
8	444	2901	290	1541	65	53	91	706	21	24	34	237	8	8	29	417	6	13
9	446	446	380	380	84	84	25	25	6	6	11	11	3	3	30	30	7	7
10	385	956	239	567	62	59	63	176	16	18	48	104	13	11	35	109	9	12
11	454	454	387	387	85	85	20	20	4	4	29	29	6	6	18	18	5	5
12	475	637	415	477	87	75	30	79	6	12	18	51	4	8	12	20	3	5
13	488	488	411	411	84	84	35	35	7	7	29	29	6	6	13	13	3	3
14	479	637	420	544	88	85	28	32	6	6	9	34	2	5	22	27	5	4
15	455	1319	404	1106	89	84	17	147	4	11	20	49	4	4	14	17	3	1
Разом	6487	45488	5027	23884	77	54	856	9856	13	22	412	5894	6	14	329	4609	4	10

Результати аналізу термінологічної насиченості фахової мови спорту на прикладі 15 текстів офіційно-ділового, наукового та газетно-журнального стилів з використанням традиційного та експериментального підходів (аналіз приблизно рівних за кількістю повнозначних слововживань уривків та аналіз повних текстів) суттєво відрізняються, особливо, коли йдеться про кількість термінів в науковому та офіційно-діловому тексті. Тобто, як ми й

припускали, штучне виділення певних уривків тексту для аналізу термінологічної насиченості суттєво спотворює результати, в деяких випадках (тексти № 3, 4, 5, 7, 8, 15) майже на 100%. Таким чином, маючи результати аналізу термінологічної насиченості реальних повних текстів, ми вважатимемо їх найбільш достовірними та спиратимемося на них в нашому подальшому дослідженні та висновках.

Міжфахова та зовнішньофахова лексика значна за об'ємом у терміносистемі галузі спорту, проте ядром залишається лексика внутрішньофахова, оскільки, саме вона формує терміносистему. Зовнішньофахова лексика використовується для зв'язку понять, вираження відносин між ними, тлумачення понять, опису матеріалу, експериментів, для оцінювання літератури, точок зору, наукових напрямків та виступає у якості слів організаторів фахових текстів [195, с. 53], виступає не індикатором власне фахової мови спорту, а маркером фахового мовлення взагалі. Деякі дослідники, як ми зазначали раніше, не вважають термінами фахову лексику спорту, мотивуючи тим, що вони позначають не об'єкти дослідження, а процес пізнання цих об'єктів [261, с. 101]. Проте, функціонуючи в фаховій мові спорту, такі терміни суттєво звужують та конкретизують свою семантику в тих випадках, коли стають компонентами термінів-словосполучень.

Спираючись на загальнонаукові, міжгалузеві та вузькогалузеві терміни, а також загальноповсякденну лексику, змістовий простір спортивного тексту відтворює стійку модель своєї структурно-семантичної організації, яка спеціалізується на об'єктивації логічних зв'язків в галузі спорту [220, с. 16].

Тобто, фахові тексти спорту, як ми вже виявили, актуалізують загальнонаукові, міжгалузеві й вузькогалузеві терміни, які разом визначають ступінь термінологічної насиченості цих текстів. Ми не вносили до таблиці 2.3 данні про професіоналізми та професійні жаргонізми, оскільки їхня присутність в текстах, що були вивчені, дуже обмежена. Такі результати дають нам право говорити про те, що професіоналізми та професійні жаргонізми не є

типовими для письмових фахових текстів спорту, що вважаємо дещо неочікуваним висновком, оскільки існує загальна думка, принаймні, ми вели на цю тему дискусії на конференціях, що професіоналізми та професійні жаргонізми часто вживаються в спортивних текстах. Такі непрогнозовані висновки можемо пояснити тим, що ми вивчали лише фахові тексти спорту, що існують в письмовій формі. Коли ж йдеться про усне спортивне спілкування, то наш десятирічний досвід спортивних перекладів підтверджує наявність як професіоналізмів, так і професійних жаргонізмів в усних спортивних текстах. Аналіз саме усного спілкування можна вважати доволі перспективним напрямом подальшого вивчення фахової мови спорту.

Згідно з даними Таблиці 2.3, середня термінологічна насиченість даних текстів вузькогалузевими термінами становить 22 %, міжгалузевими термінами – 14%, а загальнонауковими та міжгалузевими термінами – 10%, загальною лексикою фахового тексту – 54%. Підрахунки проводилися, як було зазначено вище, за індексом винятковості для тексту $E_m = V_1/N$ [31, с. 35] – відношення кількості лексичних одиниць (V_1) до обсягу тексту (N). Сума цих величин дає множину повнозначних слововживань у фаховому тексті спорту.

Результати, представлені в Таблиці 2.3, дають нам змогу зробити класифікацію текстів англійської фахової мови спорту згідно зі ступенем їхньої термінологічної насиченості. Так очевидним стає той факт, що всі тексти, що були проаналізовані, можна поділити на 4 групи за рівнем абстрактності:

- тексти з найвищим рівнем насиченості фаховою лексикою спорту, тобто, найвищим рівнем абстрактності;
- тексти з високим рівнем насиченості фаховою лексикою спорту та високим рівнем абстрактності;
- тексти з середнім рівнем насиченості фаховою лексикою спорту та середнім рівнем абстрактності;

- тексти з низьким рівнем насиченості фаховою лексикою спорту та низьким рівнем абстрактності.

До першої та другої групи текстів відносимо тексти №1, №2, №4, №5, №7, №8, №10. До текстів з середнім рівнем насиченості фаховою лексикою, згідно з Таблицею 2.3 відносимо тексти №3, №6, №11, №13, №14, №15. Текстів з низьким рівнем насиченості фаховою лексикою, серед тих, що були проаналізовані, маємо лише два: №9 та №11. Отримані результати можна пояснити тим, що тексти з найвищим рівнем абстрактності – це правила, регламент, результати змагань та наукові статті, що були подані в фахових наукових журналах. Такі тексти є найбільш інформаційно закриті для стороннього читача та є певною мірою елітарними. Третя група – це вибірки з монографії, яка звертається до тренерів як до професійної групи людей, а не як до тренерів певного виду спорту та журнально-газетні статті з середнім ступенем кодифікованості, де загальний рівень термінологічної насиченості галузевою термінологією становить 29% – 20%. До четвертої групи текстів відносимо рецензію на наукову монографію та газетну статтю, в яких ступень кодифікації, тобто рівень абстрактності надзвичайно низький задля доступності широкому загалу читачів таких текстів.

У науковому тексті роль термінів відрізняється від їхньої ролі у терміносистемі. У тексті терміни зі значним когнітивним значенням несуть порівнянно низьке смислове навантаження, оскільки вони не стільки передають нову інформацію, скільки прив'язують її до певних базових категорій відповідної галузі науки, тобто виконують роль певних категоріальних маркерів. Терміни з великою інформативною насиченістю відображають маловживані складні наукові поняття. У науковому тексті вони отримують особливий статус, оскільки саме вони передають нову інформацію, головним чином ту, заради якої створювався текст. Вони виконують роль інформативних маркерів [224, с. 26].

За принципом частотності вживання термінів, їх можна поділити на:

- часто вживані терміни (ключові слова);
- терміни середньої частоти вживання;
- зрідка вживані терміни.

Розгляд термінів згідно з такою класифікацією має теоретичне та практичне значення, що дозволяє простежити за функціональним рухом термінів, виявити певні закономірності їхнього розвитку в межах однієї та ряду мов, науково передбачити комунікативну функцію термінів у перспективі. Частотність терміна, що певним чином корелює з його продуктивністю, дуже важливий чинник при складанні частотних термінологічних словників, фахових словників з різних галузей знань, термінологічних словників-мінімумів та спеціальних предметних словників. Для підрахунків частотності вживання термінів широко використовується метод статистичного аналізу. Він дозволяє виявити ключові та опорні слова. На думку Г. М. Стрелковського, автора монографії та підручників з військового перекладу, 600 найбільш частотних слів дають розуміння 80% вузьконаукового тексту. Терміни з меншою частотою вживання несуть менше комунікативне навантаження, проте вони не перешкоджають розумінню тексту [233, с. 272].

Під термінологічною частотністю розуміють частку термінологічних слововживань серед усіх слововживань у тексті, тобто частоту вживання термінологічних одиниць у тексті [251, с. 16].

Розрізняють абсолютну та відносну частотність вживання термінів. Абсолютна частотність показує як часто термін або терміносполучення зустрічається в досліджуваному тексті.

Наприклад, абсолютна частотність іменника *swimming* та похідних термінів становить 1721 терміновживання, в текстах №1 та №5 з нашого додатку, що є правилами змагань з плавання та регламентом проведення Лондонських Паралімпійських ігор 2012 року з плавання.

Термінологічна частотність, згідно з Л. Л. Нелюбіним, автором «Тлумачного перекладознавчого словника» – це частка термінологічних

слововживань серед всіх слововживань тексту [337, с. 224]. Таким чином, відносну частотність можна вирахувати поділивши абсолютну частотність на величину вибірки, яка становила 19641 повнозначних слововживань в текстах №1 та №5 $1721:19641 = 0,088\%$. Така висока частотність вживання іменника *swimming* та похідних від нього термінів дозволяє нам зробити висновок про його належність до ключових слів фахової мови спорту, а ключові слова та словосполучення, як відомо, створюють семантичну сітку тексту.

Отже, основними характеристиками структури фахових текстів спорту є наявність спеціальних термінів-слів та словосполучень, що позначають поняття наукової та фахової діяльності учасників спортивного дискурсу, характеризуються вмотивованістю, номінативністю, точністю, дефінітивністю, системністю, відносною стилістичною нейтральністю, моносемічністю в межах вузькоспортивної термінології.

Проведений в даній главі статистичний аналіз насиченості термінологічною лексикою англійських фахових текстів спорту пропонується лише як етап, необхідний для дослідження фахового тексту, перш за все з огляду на його розуміння та адекватного перекладу засобами української мови. Натомість, для аналізу фахових мов недостатньо оперувати тільки лексикою, необхідне також знання фахового синтаксису, який надає вичерпну інформацію про частотність вживання таких феноменів як: форма, функція і позиція членів речення; селективне використання різних видів (розповідних, окличних, питальних) та типів речень (простих та складних); види підрядних речень; засоби анонімізації речень; номіналізацію присудків та використання функціональних дієслів; інфінітивні та пасивні конструкції тощо [303, с. 255]. Тобто, те, що ми вже спробували проаналізувати в попередніх главах.

Таким чином, теоретичні положення лінгвістики, разом з системним описом мов на всіх рівнях мовної ієрархії дозволяють перекладачу, перш за все, зрозуміти сутність перекладацького процесу, саму принципову

можливість його реалізації. Знання лінгвістики тексту потрібні перекладачу для проведення комплексного аналізу текстів з метою передачі їхнього змісту мовою перекладу зі збереженням комунікативної значущості, що часто потребує залучення екстралінгвістичних факторів для розуміння змісту тексту та ситуації спілкування взагалі. З іншого боку, наукові розвідки в перекладознавстві дозволяють лінгвістам порівнювати мови задля вивчення засобів відображення явищ реальності та задовольняти комунікативні потреби людини в різних соціальних галузях та ситуаціях. Переклад, таким чином, сприяє розвитку загальної лінгвістики.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Спроби виділити «чистий» різновид спортивного дискурсу натрапляють на певні об'єктивні протиріччя. Традиційно говорять про існування ядра, до якого відносять спортивний журналістський дискурс, в межах якого відображається як концептуальна, тематична та жанрово-стильова специфіка спортивного дискурсу, так і його інституціональний характер. Та, навпаки, існування фахової мови спорту неможливо заперечити, оскільки тоді маємо заперечити існування спорту як соціального інституту та той факт, що його обслуговують фахівці, а фахова мова спорту, як ми вже виявили, – це професійна мова спортивних фахівців, що є засобом їхнього спілкування за наявності подібного розуміння реальності. Іншими словами, спортивний дискурс – це передусім процес професійного спілкування спортсменів і тренерів, а також сукупність текстів, які породжуються ними під час заняття спортом (тренувань, змагань, навчального процесу), а фахова мова спорту, на наш погляд, це інструмент, яким оперують учасники спортивного дискурсу для досягнення своїх комунікативних завдань, при тому, що фаховий текст, це зафіксована історія або продукт такого професійного спілкування.

Спортивна термінологія характеризується підвищеною мобільністю, тенденцією до постійного розвитку, тому термінологію спорту науковці

відносять до стихійних терміносистем. Спортивна термінологія – найбільш уживана термінологія сучасної англійської мови, оскільки спортивні терміни активно використовуються в засобах масової інформації не тільки спортивної тематики. Стихійність спортивної термінології виявляється в слабкій кодифікованості, оскільки нормативні вузькогалузеві спортивні словники як англійської, так і української мов представлені словниками з максимальним обсягом 1000 термінів, а їх наклад надзвичайно малий, тобто вони недоступні навіть фахівцям галузі спорту.

Спортивна лексика слабо відмежована від загальнолітературної лексики, що сприяє спеціалізації загальнолітературної лексики в спортивній сфері. Спортивній термінології властиві всі види конотації: образність, експресивність, емоційність, оцінність. Функціонування спортивних термінів в різних типах книжного мовлення, в фаховому розмовному мовленні – основна специфічна риса спортивної термінології. Синонімія спортивної термінології обумовлена стильовою маркованістю термінів, низьким рівнем стандартизації та значною потребою в гармонізації спортивної лексики. Найбільш яскравою граматичною характеристикою спортивної термінології можна вважати велику кількість термінів-дієслів (8,5%).

Фахові мови реалізуються здебільшого в виробничо-технічному, офіційно-діловому, науковому стилях. Щодо фахової мови спорту, то значна кількість її текстів реалізована, як ми виявили, в публіцистичному стилі.

За формальною структурою терміни були поділені на: терміни – кореневі слова (12,3%), похідну лексику (16,2%), терміни – складні слова (2,9%), терміни-словосполучення (64,8%), терміни-аббревіатури (2,5%), літерні умовні скорочення та символи (1,3%). Аналіз формальних критеріїв термінології спорту демонструє, що в структурній організації лексики англійської фахової мови спорту переважають багатокomпонентні терміни, що свідчить про інтенсифікацію процесу спеціалізації спортивних термінів, формування ієрархічної структури терміносистеми, встановлення дериваційних зв'язків між термінами.

За результатами частиномовного аналізу лексики фахової мови спорту ми констатуємо, що найбільш типовими для даної вибірки можна вважати двокомпонентні терміни спорту: іменник. + іменник (15,2%), прикметник+іменник (12,8%), дієслово + іменник (12,3%). Найменш частотні в межах даної вибірки двокомпонентні спортивні терміни типу: прислівник + іменник 1,4%. Щодо однокомпонентних термінів спорту, так званих симплексів, то тут маємо іменники 25,8%, та дієслова 5,7%.

Розвиток полісемантичних зв'язків у терміносистемі спорту – явище неминуче, а найпоширенішими в досліджуваній терміносистемі є терміни з двома значеннями (72,4%), однак значно рідше трапляються терміни, які мають три та більше значень (27,6%), що пояснюється внутрішньосистемними лексико-семантичними зв'язками.

Явище омонімії охоплює невелику кількість англійських термінів спорту, виявлених в корпусі текстів, що вивчалися. В процесі аналізу терміносистеми спорту були виявлені випадки як внутрішньогалузевої (31,2%), так і міжгалузевої омонімії (67,8%).

Синонімія термінів фахової мови спорту специфічна. Можна констатувати присутність таких рядів синонімічних зв'язків між термінами досліджуваної терміносистеми: зв'язки семантичної рівності значень (73 пари синонімів, 46,5%) та зв'язки семантичної близькості (84 пари синонімів, 53,5%).

Явище антонімії в англійській терміносистемі спорту представлене достатньою кількістю термінів. За нашими спостереженнями, в спортивних текстах, що було проаналізовано, переважають лексичні антоніми – 43 пари (58,1%), словотворчі антоніми в досліджуваних текстах представлені меншою кількістю пар – 31 пара (41,9%). За словотворчою структурою антоніми терміносфери спорту представлені кореневими, похідними, складними словами, а також двокомпонентними словосполученнями, кількість яких найбільша. Щільна взаємодія антонімічних і синонімічних відношень у терміносистемі спорту свідчить про системність антонімії.

Парадигматичні відносини фахової лексики спорту підкреслюють системність термінології спорту, позитивно відповідаючи на питання щодо можливості називати спеціальну лексику спорту термінологією.

Фахові тексти спорту актуалізують загальнонаукові, міжгалузеві й вузькогалузеві терміни, які визначають ступінь термінологічної насиченості фахових текстів, тобто їхній рівень абстрактності. Середня термінологічна насиченість даних текстів вузькогалузевими термінами становить 22%, міжгалузевими термінами – 14%, загальнонауковими термінами – 10% та загальною лексикою – 54%. Таким чином, доцільно говорити про певну «відкритість», низький рівень кодифікованості фахової мови спорту, яку забезпечує розроблена терміносистема, що відповідає можливим модусам галузевої комунікації та долучення непрофесіоналів до участі у фаховій комунікації. В фаховій мові спорту такими зацікавленими особами є вболівальники спортивних змагань, які досить часто не володіють фаховою лексикою того або іншого виду спорту, а отже, й відповідним фондом знань. Крім того, така відкритість допускає збагачення мови лексичним фондом інших суміжних фахових мов.

Основні положення другого розділу дисертації, результати і висновки викладено в наступних публікаціях:

1. Іщенко Т. В. Специфіка дискурсу спорту / Т. В. Іщенко // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Випуск 105 (2). – Кіровоград, 2012. – 591 с.
2. Іщенко Т. В. Науково-технічний різновид фахової мови спорту: комунікативно-прагматичні норми та переклад / Т. В. Іщенко // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Випуск 116. Кіровоград, 2013. – 657 с.
3. Іщенко Т. В. Англійська фахова мова спорту. Особливості спортивного терміна / Т. В. Іщенко // Актуальні проблеми перекладознавства: Збірник наукових праць. Дніпропетровськ, 2014 – 220 с.

РОЗДІЛ ІІІ

ЖАНРОВІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ СПОРТУ

Третій розділ даного дисертаційного дослідження присвячений вивченню жанрових особливостей фахових текстів спорту, що впливають на вибір перекладацьких стратегій. Таким чином, метою даного етапу нашої роботи є вироблення системного підходу до визначення та аналізу перекладацьких стратегій, а в прикладному аспекті – відтворення механізму розробки стратегії перекладу тексту фахової мови спорту. Крім того, маємо виявити основні помилки при перекладі фахових текстів спорту та запропонувати певні рекомендації перекладачам спортивних текстів. Плануємо, також, вивчити стратегію визначення рівня складності тексту, що забезпечить більш якісний рівень для процесів оцінювання, перекладу, аналізу перекладу та редагування спортивного тексту.

3.1. Жанрові особливості перекладу фахових текстів. Проблема оцінювання якості перекладу.

Два попередні розділи нашої розвідки були присвячені особливостям фахових текстів, які є актуальними для перекладача, а також опису рівнів знання, статусу учасників комунікації, кола адресатів тексту залежно від його жанрових особливостей. Ми також вивчили специфіку англійської фахової мови спорту, структуру англійського фахового тексту та регулятивну функцію замовника перекладу тексту. Всі вищезгадані етапи важливі в перекладі, оскільки перекладач може припуститися помилок на кожному з них, але здебільшого перекладача звинувачують у мовних помилках, які, на думку К. С. Макеева, виникають не внаслідок недостатньої мовної підготовки перекладача, а недостатньої перекладацької підготовки, адже перекладач – це не лише знавець мови, а й експерт з комунікації, а

комунікація, як відомо, не обмежується лише усним або письмовим текстом [160, с. 13].

Відтак, на поточному етапі дуже актуальною є проблема оцінювання якості перекладу, яку фахівці вважають однією з найскладніших та неоднозначних проблем сучасного перекладознавства, оскільки хвилює вона не лише лінгвістів та перекладознавців, а й компанії, що пропонують перекладацькі послуги, великі промислові підприємства, міжнародні організації, політичні інститути, провідні університети в усьому світі та самих перекладачів. За останні роки було запропоновано декілька теоретичних підходів для вирішення даної проблеми, а також кілька практичних кількісних систем оцінювання якості перекладів.

Однак всі вони мають певні недоліки та не можуть бути визнані універсальними, незважаючи навіть на створення міжнародних та європейських стандартів якості перекладу, оскільки вищезгадані стандарти не пропонують ані чітких критеріїв, ані універсального підходу до оцінювання [325].

Першим теоретиком перекладознавства, який зацікавився питанням оцінювання якості перекладу, був Ю. Найда, який стверджував, що першорядну роль в оцінюванні перекладу має реакція читача. На його думку, переклад може бути оцінений як «хороший», якщо він викликає у читачів таку саму реакцію, що й текст оригіналу. Таке розуміння якості перекладу виходить з концепції «динамічної еквівалентності», яка була запропонована Ю. Найдою [184, с. 115]. Пізніше, в 80-ті роки 20 сторіччя, набула популярності теорія скопосу (К. Райс та Г. Вермеєр), яка запропонувала свої підходи оцінювання якості перекладу, а 90-ті роки вивели на перше місце принципи функціоналізму. Однак, якщо детальніше розглянути найбільш відомі теорії оцінювання якості перекладів, то стає очевидно, що більшість з них лише пропонує норми та стандарти, яким має відповідати переклад, згідно з тою або іншою концепцією перекладознавства. Так, наприклад, Гідеон Турі запропонував концепцію норм перекладу, яка базується

безпосередньо на перекладацьких нормах, які він поділяє на попередні та операційні норми перекладу [299, с. 59]. Ці норми безпосередньо або опосередковано впливають на відношення між текстом оригіналу та текстом перекладу.

В. Н. Комісаров, виявив та описав вимоги, що висуваються до якості перекладу та норми еквівалентності перекладу, жанрово-стилістичні норми перекладу, прагматичні норми перекладу та конвенційні норми перекладу [130, с. 24].

Ендрю Честерман [293, с. 87] пропонує свої характеристики, якісного перекладу: прийнятність, зв'язок тексту перекладу з текстом оригіналу або еквівалентність, комунікативну норму тощо. Доволі новаторський підхід до проблеми можна знайти у Катаріні Райс, яка вважає, що перекладач має враховувати тип тексту, що перекладається, що саме по собі вже задає критерії та параметри якості перекладу цит. за [121].

Показовими також можна вважати теоретичні підходи, які пропонують саме моделі оцінювання якості перекладу, а не лише описують норми. Так, наприклад, Джуліан Хаус [305, с. 248] пропонує функціонально-прагматичну модель оцінювання перекладу. Еквівалентність – ключовий критерій оцінювання якості, оскільки, згідно з Дж. Хаус, еквівалентність пов'язана не лише з формально-адекватною передачею лексичних та синтаксичних одиниць, тому саме функціональна, прагматична еквівалентність має бути ключовим параметром оцінювання якості перекладу. В функціонально-прагматичній моделі важливо зберігти «значення» (семантичне, прагматичне та текстуальне), при передачі його з однієї мови до іншої, та при переміщенні його з одного лінгвокультурного фону до іншого. Переклад розглядають як реконтекстуалізацію тексту оригіналу в семантично та прагматично еквівалентний йому текст перекладу. Під функцією в даному контексті розуміють використання тексту в особливому контексті. На думку Дж. Хаус, для того щоб робити висновки відносно якості перекладу, потрібно

проаналізувати та порівняти текст оригіналу та текст його перекладу на рівнях: мови / тексту, регістру та жанру [305, с. 248].

Деяку іншу схему аналізу якості перекладу пропонує Кристіана Норд [313, с. 134-136]. На думку дослідниці, критикуючи переклад потрібно спиратися на поняття «скопосу» або цілі перекладу. К. Норд вважає, що для того, щоб робити висновки про якість перекладу, важливо не лише проаналізувати помилки перекладу, а й класифікувати ці помилки. Науковець припускає, що класифікація помилок залежить від функції тексту і, таким чином, екстратекстуальні помилки (на прагматичному або лінгвокультурному рівні) мають розглядатися, як такі, що серйозніше перекручують значення. Норд не пропонує формальних критеріїв оцінювання перекладу, а розглядає такі критерії залежно від типу перекладу: від буквального до вільного, до речі саме замовник, на думку Норд, висуває вимоги до перекладу та встановлює цілі. Схожий підхід використовує і канадійський науковець Р. Лароз. Як і в «скопос»-підході К. Норд, на перший план при оцінюванні якості перекладу висувається ціль, але не ціль перекладу або замовника, а ціль, автора тексту оригіналу. Р. Лароз вважає, що будь-який переклад може вважатися «правильним», якщо перекладач має на меті те саме, що й автор тексту оригіналу. Він також особливо підкреслює, що саме цілями автора, а не своїми, має послуговуватися той, хто оцінює переклад [326, с. 9].

Таким чином, на основі аналізу різних підходів до оцінювання якості перекладу, можемо зробити висновок, якщо теорія еквівалентності передбачає, що переклад має бути еквівалентним тексту оригіналу, то теорія скопосу, скоріше, акцентує на адекватності перекладу, причому він має бути адекватним не оригіналу, а цілі перекладу.

Проблема врахування при перекладі екстралінгвістичних факторів доволі дискусійна та викликає багато суперечок. Очевидно, що багато перекладачів, як теоретиків, так і практиків (Г. Е. Мірам, І. Бернштейн, М. Снелл-Хорнбі та інші) не вважають за необхідне враховувати їх при перекладі. Лише деякі

перекладачі-теоретики: Х. Бюлер, К. Райс, К. Норд, О. Л. Бурак, Ю. Найда та інші враховують екстралінгвістичні фактори при перекладі. Тому ці фактори мають відобразитися в доперекладацькому аналізі.

Таким чином, перше, що має зробити перекладач, починаючи роботу над текстом – це визначитися з перекладацьким завданням [313, с. 137]. На першому етапі, перекладач або перекладацька група мають чітко розуміти, що саме вони мають створити та який текст буде використовуватися. Такий підхід, на думку К. Норд, дозволить перекладачу в першу чергу з'ясувати:

- передбачувану функцію тексту;
- передбачувану аудиторію;
- очікуваний час та місце, в яких текст буде сприйматися;
- засоби передачі ідей тексту;
- причину створення тексту [313, с. 142].

Як бачимо з поданих викладок К. Норд, характер майбутнього перекладу визначається його скопосом. Таким чином, при виборі стратегії перекладу важливу роль відіграє ініціатор або замовник. Тобто прагматика відправника та прагматика отримувача тексту, згідно з теорією скопоса домінують. Функціональний переклад при такому підході – лише один з випадків, який К. Райс та Г. Вермеєр назвали імітуючим перекладом.

Незважаючи на те, що теорія скопосу має цілу низку недоліків, К. Норд радить зробити функціональний аналіз тексту для з'ясування того, де вводиться тема, де повідомляється нова інформація, де автор звертається до читача. Адже, при перекладі на мову з іншим синтаксисом риторика і навіть логіка тексту нерідко порушуються, зв'язний виклад перетворюється на набір правильних синтаксичних конструкцій, не зв'язаних між собою. Іншими словами, схема доперекладцького аналізу, що була запропонована К. Норд, є найбільш розробленою, такою, що враховує як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні фактори. Однак її недоліком є те, що доволі незрозуміло, як розмежовувати деякі пункти даного аналізу, такі, наприклад, як «для чого?» та «з якою метою?». Доперекладцький аналіз тексту має спрямувати

увагу перекладача на найбільш значущі моменти в комунікативній та предметній ситуації вихідного тексту, а також на суттєві характеристики самого вихідного тексту. Відбір ключових характеристик вихідного тексту здійснюється з урахуванням функціональних та культурно-мовних умов комунікації.

Взявши за основу схему К. Норд, І. С. Алексєєва, науковець, що представляє комунікативний підхід до перекладу, запропонувала свій детальний план доперекладцького аналізу:

1. Зовнішні відомості про текст (автор тексту, час створення та публікації, побажання змовника перекладу). Враховувати побажання змовника важливо, коли замовник потребує не лише переклад тексту, а також його обробку: вибірковий переклад, заміну стильового реєстру, адаптацію тощо.
2. Джерело тексту та реципієнт.
3. Вид інформації (когнітивна, оперативна, емоційна, естетична) та її щільність. Вид інформації програмує тип тексту та має свої засоби мовного оформлення. Наш досвід перекладу підтверджує викладки І. С. Алексєєвої про те, що перекладач переважно має справу з текстами, в яких змішані різні види інформації, оскільки іноді, навіть наукові тексти мають певну частку емоційної інформації, особливо, коли йдеться про англомовні наукові тексти. В такому разі перекладач має усвідомлювати, що вид інформації визначає вибір мовних засобів при перекладі. Розуміння ступеня щільності інформації також важливо для перекладача, коли він приймає рішення щодо передачі аббревіатур, конвенційних символів, скорочень тощо.
4. Наступним пунктом доперекладцького аналізу І. С. Алексєєва виділяє комунікативне завдання, яке, як стверджує науковець, часто є комплексним: надати нові відомості та переконати придбати одночасно. Таке формулювання допомагає перекладачу виявити домінанти перекладу.
5. Мовний жанр дає максимально повне уявлення про оформлення тексту, оскільки це типова інтернаціональна форма [10, с. 65].

Переваги теорії І. С. Алексеєвої, на наш погляд, очевидні, оскільки в схемі доперекладцького аналізу І. С. Алексеєвої враховані всі аспекти, на які перекладач має звернути увагу. Однак серед недоліків даної схеми, лінгвісти називають її громіздкість та об'ємність.

М. П. Брандес та В. І. Протовортов, в свою чергу, вважають, що перекладач має передавати не лише «про що» йдеться в тексті, а «що» описується та «як» це виражається в тексті та мові тексту. «Що» та «як» створюють форму фактуального змісту тексту. При цьому «що» – функціональний зміст, що існує у вигляді «мовного жанру», а «як» – інформаційна структура функціонального змісту, що задає мовний стиль тексту. Таким чином, згідно з М. П. Брандес та В. І. Протовортовим, предметом професійного перекладу є форма, оскільки вирішити проблеми форми можна лише на рівні конкретного тексту, спираючись на знання теорії тексту. Тобто, перекладач має справу зі зв'язним текстом, а окремі мовні труднощі мають бути вирішені в рамках певного тексту. Іншими словами, саме функціональний стиль, на думку науковців, задає ту форму конкретному тексту, яка має свої характеристики та засоби мовного оформлення [27, с. 3-5].

Л. Л. Нелюбін характеризує перекладацьку інтерпретацію вихідного тексту як сприйняття його очима носія іншої мови та іншої культури. Доперекладцький аналіз тексту дозволяє перекладачу виявити:

- правильні орієнтири в перекладі,
- перекладацьку стратегію;
- домінанти перекладу;
- тип тексту, його особливості, від яких залежить внутрішня та зовнішня форми тексту;
- мовні особливості, які мають бути передані в перекладі;
- інформаційну цінність уривків тексту;
- що можна та чого неможна допускати при перекладі [187, с. 46].

Так само, як і І. С. Алексєєва, Л. Л. Нелюбін пропонує певну схему доперекладцького аналізу, але деякі пункти висловлені нечітко та можуть бути розтлумачені двояко (наприклад, домінанти перекладу).

Інші лінгвісти не використовують поняття «доперекладцький аналіз тексту». Так, наприклад, Р. К. Міньяр-Белоручев виходить з того, що текст – це не лише набір графічних або звукових мовних знаків, що обмежені єдиним призначенням, це система мовних одиниць, що несуть нерівнозначну інформацію. Тому перекладач має розрізняти:

- унікальну або ключову інформацію;
- додаткову інформацію;
- уточнюючу інформацію;
- повторну інформацію;
- нульову інформацію [172, с. 97].

Ми поділяємо думку Р. К. Міньяр-Белоручева, але вважаємо, що розуміння лише типу інформації недостатньо для досягнення цілі комунікації, потрібно також розуміти, до якого жанру та стилю належить текст.

С. В. Тюленєв, розвинувши ідею В. Н. Комісарова про репрезентативність перекладу, говорить про те, що «переклад представляє оригінал іншомовному читачу, тобто репрезентує оригінал в іншомовному середовищі» [240, с. 132]. Виходячи з цього, він виділяє критерії репрезентативності перекладу:

- переклад має правильно відбивати фактичну сторону оригіналу, тобто правильно передавати його зміст;
- переклад має правильно відбивати цілі оригіналу, тобто донести до іншомовного реципієнта його прагматичний компонент;
- переклад має відтворити тон та важливі стилістичні особливості оригіналу;
- переклад має точно донести до реципієнта авторську модальність [240, с. 132].

Таким чином, С. В. Тюленєв пропонує лише критерії якісного перекладу, не зупиняючись на доперекладцькому аналізі тексту.

В результаті ми можемо констатувати, що майже всі теорії мають спільний пункт – це необхідність враховувати жанрово-стильові особливості тексту, оскільки саме ці особливості дають напрямок перекладу, задають його домінанти. Крім того, в результаті нашої розвідки стало зрозуміло, що цих двох критеріїв (стилю та жанру тексту) також недостатньо, як недостатньо знати лише тип інформації, що домінує в тексті, як пропонує Р. К. Міньяр-Белоручев.

В нашій подальшій роботі ми будемо використовувати схему, що була запропонована І. С. Алексєєвою в дещо редукованому варіанті, оскільки, на нашу думку, вона найбільш повно та якісно описує всі фактори, що має враховувати перекладач при роботі з текстом. Дана схема дозволяє уникнути саме прагматичних та культурологічних помилок, оскільки привертає увагу до цих аспектів перекладу. Також схема І. С. Алексєєвої допомагає досягнути цілі комунікації, що саме і є основним завданням перекладу. Наступним етапом нашої роботи ми пропонуємо доперекладцький аналіз текстів фахової мови спорту задля виявлення специфіки роботи з перекладом даних текстів та передбачення можливих перекладацьких помилок. Для досягнення певної репрезентивності висновків, вважаємо за необхідне проаналізувати тексти різних стилів в рамках фахової мови спорту.

3.2. Доперекладцький аналіз фахового тексту як метод запобігання перекладацьких помилок

3.2.1. Проблеми оцінювання складності тексту в процесі доперекладцького аналізу.

Наявність перекладацьких помилок обумовлюється двома факторами: компетенцією перекладача та складністю тексту, що перекладається. Проблеми перекладацьких компетенції ми вже розглянули, тому існує нагальна потреба в розробці стратегій визначення складності тексту, що

перекладається. Розуміння складності тексту перекладу потрібно як перекладачам-практикам для оцінювання вартості перекладу та витрати часу, так і викладачам перекладу для аналізу рівня тексту та його відповідності етапам навчання. А. Б. Кутузов пропонує перелік та опис різних стратегій та методів оцінювання складності перекладу на етапі доперекладцького аналізу, один з яких ми пропонуємо розглянути та використати для оцінювання складності текстів з нашого додатку, як більш-менш реальний з точки зору практичного застосування та такий, що не потребує значних фінансових інвестицій в програмне забезпечення та витрат часу на опанування технологій роботи з таким програмним забезпеченням. Так, науковець пропонує проблему складності тексту з площини суто суб'єктивної перенести до об'єктивної, тобто зробити явище складності таким, що можна виміряти за допомогою певних інструментів та описати певний алгоритм дій. Алгоритм виявлення складності тексту – суто математичний та базується на понятті інформаційної ентропії (міра хаотичності інформації). Загальна сутність алгоритму – обчислення міри надлишковості або передбачуваності тексту, тобто, чим менш передбачуваний та надлишковий текст, тим він складніший. Таким алгоритмом, на думку А. Б. Кутузова, може стати використання програм-архіваторів, тобто програм, що стискають файли. Логіка використання таких програм пояснюється тим, що текст, стиснутий програмою *zip* або *rar* – це певна «програма», яка при декомпресії інтерпретується так, що на виході отримується вихідний текст. Таким чином, за ступенем стиснення тексту програмою компресії, можна судити про його надлишковість, та, як наслідок, про ступінь його складності. Якщо текст стискається добре (тобто отримуємо стиснутий файл меншого розміру), то він має високу надлишковість, а його складність незначна. Якщо стиснутий текст за розміром майже такий, як не стиснутий, то можна говорити про його високу складність. Цей метод виявлення складності тексту найбільш швидкий та доступний, оскільки на кожному комп'ютері можна швидко та безкоштовно встановити програми-архіватори [141].

Для оцінювання складності текстів фахової мови спорту ми стиснули кожен текст з нашого додатку компресором *gzip* 1.3.12-1, що реалізує алгоритм стиснення Лемпеля-Зива (*LZ77*), налаштування стиснення за замовчанням. Таким чином, ступінь складності оцінюємо згідно з коефіцієнтом стискання, чим нище коефіцієнт стиснення, тим менше в тексті надлишкової інформації, а отже, тим складніше текст для перекладу. Ступінь складності пропонуємо оцінювати згідно зі шкалою:

- складні тексти з коефіцієнтом стиснення 24 – 34;
- тексти середньої складності з коефіцієнтом стиснення 35 – 44;
- прості тексти з коефіцієнтом стиснення 45 – 55.

Оцінні результати рівня складності тексту знайшли відображення в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Аналіз складності тексту згідно з теорією інформаційної ентропії

Номер тексту згідно з додатком	Обсяг вихідного тексту, байт	Обсяг вихідного тексту, що був стиснений, байт	Коефіцієнт стиснення	Ступінь складності тексту
1	66351	16541	24,9	Складний
2	33053	11685	35,4	Середній
3	6132	2684	43,8	Середній
4	10762	4316	40,1	Середній
5	110251	32330	29,3	Складний
6	56508	18178	32,2	Складний
7	53828	16177	30,1	Складний
8	26597	8932	33,6	Складний
9	3698	1776	48,0	Простий
10	8742	3631	41,5	Середній
11	3987	2025	50,8	Простий
12	5168	2561	49,6	Простий
13	4680	2361	50,4	Простий
14	5258	2613	49,7	Простий
15	10449	4773	45,7	Простий
Загалом	405889	124014	30,6	Середній

Подані в Таблиці 3.1. данні дозволяють нам говорити про певне право даного підходу оцінювання складності тексту перекладу на існування,

оскільки отримані результати співпадають з тими, що ми вже отримали шляхом лінгвістичного аналізу. Так, до групи складних текстів та текстів з середнім рівнем складності відносимо тексти офіційно-ділові та наукові. До групи текстів з низьким рівнем складності або до групи простих текстів відносимо всі газетно-журнальні тексти, що цілком зрозуміло.

Проте, маємо відмітити, що наша вибірка недостатня для виведення остаточних висновків та рекомендацій щодо використання методу інформаційної ентропії для оцінювання складності тексту. Тим не менш, наша розвідка показала, що певна кореляція з очікуваними результатами є, метод визначення складності тексту через його інформаційну ентропію демонструє певні результати, з чого виходить, що можна продовжувати вивчення даного методу та користуватися ним для практичних цілей.

3.2.2. Доперекладцький аналіз офіційно-ділового тексту фахової мови спорту

Як ми вже виявили, «доперекладцький аналіз тексту передбачає «укладання» тексту, що перекладається в широкий екстралінгвістичний контекст, визначення цілей його створення, цілей його перекладу, потенційного отримувача перекладу, його відмінностей від адресату оригіналу, а також особливостей структури тексту та тих мовних засобів, за допомогою яких автор досягає мети» [170, с. 42].

Для доперекладацького аналізу офіційно-ділового тексту фахової мови спорту пропонуємо взяти текст № 1 з нашого додатку *London 2012 Team Leaders' Guide Swimming*, назву якого було перекладено «Паралімпійські ігри Лондон 2012. Посібник для менеджера команди з плавання», оскільки правила змагань, умови та регламент змагань є прескриптивними текстами та вважаються типовими зразками офіційно-ділового стилю фахової мови спорту. Ступінь складності тексту, згідно з даними таблиці 3.1, високий, що

ставить перед перекладачем завдання вже на першому етапі роботи над перекладом працювати в тісному контакті з фахівцями галузі спорту.

Мета створення тексту, що аналізується – надати максимально повну інформацію про регламент змагань з плавання на Паралімпійських іграх в Лондоні. Розрахований текст на тих осіб, що відповідають за підготовку та організацію змагань як на міжнародному, так і національному рівнях, тобто цей посібник був базовим документом як для оргкомітету Паралімпійських ігор 2012 для проведення змагань з плавання, для виконкому Міжнародного паралімпійського комітету з плавання, в якому були заявлені основні вимоги, критерії, формат та форми проведення змагань, так і для національних паралімпійських комітетів для забезпечення якісної підготовки спортсменів та досягнення максимального результату в головних змаганнях паралімпійського циклу. Таким чином, переклад тексту має бути розрахований на спортивних функціонерів, що відповідають за підготовку команди до змагань, тренерів з плавання і спортсменів, що мають володіти інформацією про правила, етапи та процедури змагань. Тобто, коло адресатів перекладу – фахівці з плавання, які не відрізняються від адресатів вихідного тексту. Таким чином відсоток прагматичної адаптації тексту в плані вилучення або додавання певної фонові інформації має бути незначним, оскільки фонові інформацією при роботі з фаховими текстами є фахові знання, якимим мають володіти як фахівці вихідної мови, так і цільові. Саме тут виникають проблеми перекладу, що можуть призвести до суттєвих викривлень тексту перекладу, оскільки перекладач апріорі не може мати тих самих фонових знань або спільного з фахівцями професійного досвіду, якщо він не працює в системі спорту та не є тренером з плавання. Лише тісна співпраця з фахівцями, в даному випадку, може допомогти перекладачу створити адекватний текст перекладу.

Текст *London 2012 Team Leaders' Guide Swimming* є прикладом офіційно-ділового стилю, законодавчого підстилю, жанр тексту – правила та умови змагань. Первинна функція тексту інформативна, тому переважають

стилістично-нейтральні лексичні одиниці, що вживаються в прямих значеннях, наприклад: *summer*, *rules*, *number*, які слід перекладати українськими аналогами літо, правила, число.

Для даного тексту характерне широке вживання термінів, зокрема термінів зі сфери спорту. Загальна кількість термінів спорту у тексті, тобто термінологічна насиченість фаховою лексикою спорту становить 41 %.

За морфологічною структурою терміни поділяються на прості: *athlete*, *stroke*, *medal*, *relay*, *point*, *heat*, *final*, *tie*, *event*, *track*, *boccia*, *judo*, похідні: *competition*, *training*, *accreditation*, *swimming*, *aquatics*, *referee*, *medley*, *swimmer*, *seeding*, *coaching*, *doping*, *medalist*, *session*, *stadium*, *rowing*, *cycling*, *fencing*, *shooting*, складні: *freestyle*, *backstroke*, *breaststroke*, *butterfly*, *swimsuit*, *tracksuit*, *headgear*, *eyewear*, *armband*, *scoreboard*, *goalball*, *velodrome*, *powerlifting* та терміни-словосполучення: *team leader*, *competition venue*, *sporting stage*, *training venue*, *paralympic village*, *competition rules*, *final entry*, *evaluation period*, *judge of the course*, *inspector of turns*, *medal event*, *medley relay*, *freestyle relay*, *team relay*, *sporting equipment*, *body suit*, *swimming cap*, *athlete substitution*, *doping control*, *training schedule*, *lane rope*, *sports medicine*, *team sport*, *wheelchair basketball*, *racket sport*, *wheelchair rugby*, *wheelchair tennis*, *football 5-a-side*, *football 7-a-side*, *table tennis*, *sitting volleyball*. Крім того, маємо терміни аббревіатури та скорочення: *S1*, *50m*, *NPC*, *IPC*, *PLV*, *TD*, *SID*, *SIC*, *DRM*, *LOCOG*, *WADA*, загальна кількість яких становить 41 унікальна лексична одиниця, що складає 2,9% від кількості унікальних термінів.

Вивчаючи способи перекладу термінів в даному тексті, можемо зробити висновок, що певна частина термінів англійської фахової мови спорту перекладається на українську мову за допомогою транскодування, іноді адаптивного транскодування: *accreditation* – акредитація, *referee* – рефері, *medal* – медаль, *butterfly* – батерфляй, *final* – фінал, *doping* – допінг, *medalist* – медаліст, *stadium* – стадіон, *goalball* – голбол, *velodrome* – велодром, *boccia* – бочча, *judo* – дзюдо.

Маємо, звісно, терміни, що мають бути перекладені за допомогою словникового відповідника: *competition* – змагання, *swimming* – плавання, *backstroke* – плавання на спині, *breaststroke* – брас, *medley relay* – комбінована естафета, *freestyle relay* – естафета вільним стилем, *swimmer* – плавець, *lane rope* – розділова мотузка, *scoreboard* – табло, *rowing* – веслування, *cycling* – велоспорт, *aquatics* – водні види спорту, *evaluation period* – випробувальний термін, *judge of the course* – суддя на дистанції, *inspector of turns* – суддя на повороті, *powerlifting* – жим штанги, *fencing* – фехтування, *archery* – стрільба з лука, *shooting* – стрільба.

Питома вага термінів були перекладені за допомогою аналогу: *team leader* – керівник команди, *sporting stage* – спортивна арена, *final entry* – кінцева заявка, *stroke* – гребок, *medal event* – розігрування медалей, *medley* – комбіноване плавання, *relay* – естафета, *point* – бал, *heat* – заплив, *tie* – рівний рахунок; *swimsuit* – купальний костюм, *tracksuit* – тренувальний костюм, *event* – спортивна дисципліна, *coach* – тренер, *warm-up* – розминка.

Дослівний переклад або калькування: *paralympic village* – паролімпійське селище, *competition rules* – правила змагання, *team relay* – командна естафета; *sporting equipment* – спортивне спорядження, *athlete substitution* – заміна спортсмена, *training schedule* – розклад тренувань, *sports medicine* – спортивна медицина, *wheelchair basketball* – баскетбол на візках, *table tennis* – настільний теніс.

Описовий переклад: *competition venue* – місце проведення змагань, *training venue* – спортивні споруди для тренувань, *freestyle* – вільний стиль плавання, *seeding* – розподіл сильних гравців за групами, *withdrawal* – офіційна процедура відсторонення спортсмена від участі у змаганнях, *chaperone* – свідок, присутній при процедурі забору допінг проби у спортсмена.

Аналіз способ перекладу аббревіатур пропонуємо зробити на основі класифікації, що була запропонована Б. А. Гончаровим [58, с. 144]. Так серед способів перекладу аббревіатур, які були використані при перекладі тексту, що було проаналізовано, можна виділити наступні методи: транскодування

(транскрибування або транслітерування) скорочення: *WADA* – ВАДА, *TD* – ТД, *FINA* – ФІНА; переклад відповідною повною формою слова або словосполученням: *PLV* – паролімпійське селище; передача англійського скорочення еквівалентним українським скороченням або інакше кажучи переклад відповідним скороченням: *NPC* – НПК, *IPC* – МПК; описовий метод: *DRM* – реєстрація членів національної збірної, *AVMs (Athlete Venue Meals)* – їжа для спортсменів, що можна замовити на місці проведення змагань; метод прямого запозичення, іноді у поєднанні з експлікацією: *LOCOG* – оргкомітет паролімпіади LOCOG. Метод транскодування повної форми відповідного скорочення нетиповий для перекладу аббревіатур фахової мови спорту ділового стилю, оскільки в перекладі тексту, що аналізується, цей метод не було використано жодного разу.

Виходячи з прагматики користувачів перекладу спортивного тексту, пропонуємо передавати аббревіатури в тексті правил або регламенту міжнародних змагань, які не мають сталих еквівалентів в українській мові, зберігаючи вихідну форму аббревіатури, принаймні в дужках, тобто надавати перевагу методу прямого запозичення. Це допоможе запобігти плутанині в термінології, як в прикладі з центром спортивної інформації, що представлений двома різними аббревіатурами. Так, в регламенті проведення паролімпійських ігор маємо дві аббревіатури для позначення інформаційного центру: *SID (Sport Information Desk)* та *SIC (Sport Information Center)*. Різниця між цими двома інфоцентрами в їхній локалізації та функціях. Так, *SIC* розташований на території паролімпійського селища, а *SID* – на спортивних спорудах крім того, функції в них зовсім різні. А оскільки всі спортивні процеси чітко регламентовані правилами змагань, то звернення до *SIC* замість *SID*, наприклад, з формою протесту на результати змагань або класифікації, може коштувати спортсмену, команді та країні медалі, в яку було інвестовано немало зусиль, коштів та років життя. Таким чином, недостатньо дану аббревіатуру перекласти описово як *інфоцентр* або методом перекладу повною формою словосполучення *спортивно-інформаційний*

центр, слід або додати інформацію про місце знаходження інфоцентру (інфоцентр селища, інфоцентр стадіону, басейну, спортзалу тощо) або скористатися методом прямого запозичення з експлікацією: інфоцентр SIC, щоб запобігти інформаційних викривлень. Вважаємо недоречним створення україномовних аббревіатур, щось на кшталт СІЦ, оскільки замість економії мовних засобів перекладач створює інформаційний бар'єр.

Текст також характеризується широким використанням інтернаціоналізмів, що є типовим, як ми вже виявили, для спортивних текстів: *sport, plan, information, classification, training session, start list*. Кількість термінів-інтернаціоналізмів досягає 27% (381 термін).

Текст характеризується широким вживанням кліше, наприклад: *please do not hesitate to contact us*, що слід перекладати аналогом «просимо, не зволікаючи звертатися до нас»; *on behalf of*, що слід перекладати еквівалентом «від імені»; *if you need any further information*, що слід перекладати послівно «якщо вам знадобиться подальша інформація».

В даному тексті тако ж використовуються засоби виразності, незважаючи на нетиповість використання стилістичних засобів в діловому тексті. Так, наприклад, маємо епітети *exciting and memorable summer*; метафори: *Olympic Games in 1948 heralded a revival in the city's fortunes, birthplace of Olympic Movement, 500-year-old landmarks sit next to brand new skyscrapers*. Отже, друга функція тексту – експресивна. Таким чином, ідентифікуючи в діловому тексті засоби виразності, перекладач має одразу ж планувати зниження експресивності при перекладі, щоб не допустити нетипових для українського ділового тексту форм та засобів.

Синтаксис тексту складний. Речення переважно складнопідрядні з підрядними часу, місця, умови та причини, означальними та додатковими підрядними реченнями. В тексті також можна побачити багато простих поширених речень, ускладнених однорідними членами, наприклад:

- *the seedings for heats and finals* – однорідні додатки;
- *clothing and equipment must comply* – однорідні підмети;

- *Sport Information Desks are located at all competition venues and at the Sport Information Centre* – однорідні обставини.

У тексті широко вживаються безособові форми дієслів, зокрема:

- інфінітиви: *will be able to explain, will be able to assist, will need to display, shouldn't have to wait* в функції предикативу;
- прислівники та дієприслівники: *laboratory established for games, results posted, roads linking all venues.*

Маємо також інфінітивні та прислівникові звороти, наприклад: *we want everyone to have; with more than 1,100 athletes competing; with no Games waste being sent to landfill*. Слід зауважити, що дані конструкції *Complex Object* та *Absolute Participial Construction* відносять до безеквівалентних в українській мові граматичних структур, що, як відомо, є причиною цілої низки граматичних трансформацій, серед яких, напевно, матимемо членування речення, заміну граматичних форм, випущення прийменників (в абсолютних прислівникових зворотах) та артиклів, додавання сполучників тощо. Таким чином, увага перекладача має бути зосереджена не лише на фаховій лексиці та пошуку лексичних еквівалентів в процесі перекладу, а й на складних граматичних конструкціях, що є типовими для ділового тексту фахової мови спорту.

Багато дієслів в тексті вживається в пасивному стані, наприклад: *will be made, will be issued, will be cancelled, will be made, rules are breached*, при перекладі яких зберігається тенденція пасивізації задля збереження об'єктивного та нейтрального тону викладення.

Для тексту характерне широке вживання атрибутивних словосполучень, наприклад: *river route, team leader, sport entries process, sport class, competition venue*, більшість з яких є термінами, способи перекладу яких вже були розглянуті вище.

В тексті міститься багато модальних дієслів з різним значенням модальності, наприклад: модальне дієслово «*should*» зі значенням необхідності слід перекладати відповідним українським дієсловом «мають»;

модальне дієслово «*must*» зі значенням зобов'язання слід перекладати відповідним українським дієсловом «повинні»; модальне дієслово «*may*» зі значенням можливості слід перекладати відповідним українським дієсловом «можуть».

Окреслена нами схема доперекладацького аналізу тексту передає в загальних рисах характер перетворення тексту з метою виявлення його прагматичної, композиційно-сислової та комунікативної структури, тобто визначення стратегії та тактики перекладу тексту, що є визначальним для успішної передачі змісту вихідного тексту мовою перекладу.

3.2.3. Доперекладцький аналіз наукового тексту фахової мови спорту

Доперекладцький аналіз наукового тексту пропонуємо зробити для тексту № 8 з додатку *Using Bench Press Load to Predict Upper Body Exercise Loads in Physically Active Individuals*, який був опублікований в науковому журналі *Journal of Sports Science and Medicine* 01.03.2013 року. Стаття створена авторським колективом наукової лабораторії, що вивчає можливості людського організму, педагогічного інституту Гон Конгу. Запорукою якісної англійської мови для нас при відборі статей для аналізу став той факт, що в авторському колективі є носій англійської мови, доктор філософських наук Ендрю Сміт. Рівень складності тексту, згідно з даними Таблиці 3.1, високий. Мета створення тексту – донести до читача-науковця, або читача-фахівця, тренера в нашому випадку, результати дослідження, таким чином, цільова аудиторія як тексту оригіналу, так і тексту перекладу – фахівці, що розмовляють однією фаховою мовою, але різними національними мовами. Виходячи з цього, відсоток прагматичної адаптації тексту буде низький.

Даний текст є прикладом наукового стилю. Жанр тексту – науково-дослідницька стаття. Первинна функція – інформативна, тому слова переважно нейтральні та вживаються в прямих значеннях: *years* – роки,

difference – різниця, *weeks* – тижні, які маємо перекладати словниковими еквівалентами.

Оскільки текст, що аналізується належить до стилю наукової прози, для нього характерне широке вживання термінів, зокрема термінів зі сфери спорту. Загальна кількість вузькоспортивних та загальноспортивних термінів у тексті становить 32%.

За морфологічною структурою в науковій статті маємо весь спектр термінів: від термінів кореневих слів – *muscle, rack, grip*; похідних термінів – *instructor, lifter, fitness, contraction*; термінів складних слів – *basketball, dumbbell, trial-and-error, quadriceps, hamstring*; до термінів словосполучень – *assistance exercise, bench press exercise, weight training, body mass index, barbell bicep curl, dumbbell overhead triceps extension, hammer curl, dumbbell shoulder press, test-retest reliability*; та аббревіатур – *RM, NSCA, BMI, SD, MAPE*.

У свою чергу англійські терміни-словосполучення поділяються на словосполучення, утворені поєднанням двох і більше іменників: *assistance exercise, bench press exercise, weight training, body mass index, barbell bicep curl, hammer curl, dumbbell shoulder press, test-retest reliability*; та словосполучення, утворені поєднанням прикметника з іменником: *upper body, linear regression, prime mover, flat dumbbell fly, American football, sedentary participants, dead lift, angular velocity, single leg dead lift, lower body, upper thighs, closed supinated grip, seated position, pronated grip*.

Аналіз способів перекладу термінів наукового тексту показав, що транскодування – домінуючий спосіб перекладу спортивних термінів в науковому тексті: *triceps* – трицепс, *biceps* – біцепс, *instructor* – інструктор; *agonist* – агоніст (м'яз), *antagonist* – антагоніст, *fitness* – фітнес, *basketball* – баскетбол, *quadriceps* – квадрицепс.

Маємо значну кількість термінів, що були перекладені за допомогою словникових еквівалентів: *deltoid* – дельтовидний м'яз, *limb* – кінцівка, *forearm* – передпліччя, *hamstring* – підколінне сухожилля, *upper body* – верхня

частина тіла, *Barbell bicep curl* – підняття штанги на біцепс, *Dumbbell shoulder press* – жим гантелей від плечей.

Аналог як спосіб перекладу термінів наукового тексту відіграє значну роль в тексті, що аналізується: *weight* – навантаження, *squat* – упор сівши, *lifter* – важкоатлет, *set* – підхід (при виконанні вправи), *stretch* – розтяжка, *bar* – штанга з постійною вагою, *rack* – стійка для гантелей, *grip* – гриф штанги, *jerking* – ривок, неправильне виконання вправи, *contraction* – скорочення м'язів, *test-retest* – повторення тесту.

Дослівний переклад або калькування є також актуальним способом перекладу термінів спорту в науковому тексті: *trial-and-error method* – метод спроб та помилок, *body mass index* – індекс маси тіла, *linear regression* – лінійна регресія, *training load* – тренувальне навантаження, *repetition maximum* – повторний максимум, *muscle group* – м'язова група, *american football* – американський футбол, *arm position* – положення рук, *supinated grip* – закритий супинований хват, *mean absolute percentage error* – середня абсолютна похибка у відсотках, *stretch-shortening cycle* – цикл розтягування-скорочення.

Описовий переклад також знайшов своє місце серед способів перекладу спортивних термінів наукової статті: *spotter* – тренер, який слідкує за правильністю виконання вправ та підстраховує; *bench press exercise* – жим штанги лежачи на лаві, *weight training* – вправи з підняттям гантелей або штанги; *dumbbell overhead triceps extension* – французький жим на трицепс (жим гантелей над головою); *hammer curl* – згинання рук з гантелями; *test-retest reliability* – статичність результатів тестування від випробування до випробування; *resistance training* – тренування з додатковими навантаженнями; *sedentary participants* – учасники експерименту, які ведуть малорухомий спосіб життя; *dead lift* – надмірні зусилля при спробі підняти штангу.

В даному тексті можна спостерігати велику кількість інтернаціоналізмів, які, які відомо, транслітеруються *student* – студент, *test* – тест, *coefficient* – коефіцієнт.

При перекладі власних назв було застосовано як транскрибування: *Pearson* – Пірсон, так і переклад з експлікацією: *Human Research Ethics Committee* – Комітет з етики наукових досліджень людського організму або калькування: *Declaration of Helsinki* – Гельсінкська Декларація.

Серед засобів передачі абревіатур домінують описовий метод: *MAPE* – середня абсолютна помилка у відсотках, та переклад абревіатури відповідним українським скороченням: *BMI* – ІМТ, *RM* – ПМ.

Текст характеризується вживанням наукових кліше, які маємо перекладати як за допомогою калькування: *using the results of this study* – використовуючи результати дослідження, так і українським аналогом: *in consideration of this* – беручи це до уваги, *it has been reported* – відомо, що.

Синтаксис тексту складний. Речення переважно складнопідрядні з підрядними часу та місця, означальними та додатковими підрядними реченнями. В тексті також можна побачити багато простих поширених речень. Маємо також прості речення, ускладнені однорідними членами, наприклад:

- ...*difference between the actual load and the predicted load* – однорідні додатки;
- *Age, body mass, height were first measured...* – однорідні підмети;
- ...*in most health clubs or fitness centers* – однорідні обставини.

У тексті широко вживаються безособові форми дієслів, зокрема:

- інфінітиви: *it is logical to hypothesize, it is possible to predict, to change exercise loads, to determine*;
- дієприкметники обох типів: *the difference between the actual load and the predicted load using the four equations ranged between 6.52% and 8.54, using the results of this study.*

Багато дієслів вживається в пасивному стані, наприклад: *were determined, can be strengthened, were supervised, was made, were given*, що при перекладі маємо зберігти задля збереження офіційності, нейтральності та безособовості викладу наукового тексту.

Для тексту характерне широке вживання атрибутивних словосполучень, наприклад: *assistance exercises, strength load, muscle group, correlation coefficient*, при перекладі яких перекладач має використати цілу низку перекладацьких трансформації, починаючи з заміни іменника в функції означення в англійському тексті на прикметник в українському.

Модальність тексту реалізується також і на рівні лексико-граматичних засобів, тобто модальних дієслів з різноманітними значеннями:

- модальне дієслово *should* зі значенням необхідності маємо перекладати відповідним українським дієсловом «повинні»;
- модальне дієслово *can* зі значенням спроможності, слід перекладати відповідним українським дієсловом «можуть»;
- модальне дієслово *might* зі значенням можливості, слід перекладати відповідним українським дієсловом «може».

Вузькоспеціальна частина фахової лексики спорту, з якою досконало обізнані лише спортивні фахівці (тренери, судді, спортсмени, спортивні чиновники) та яка не належить до загальноживаної лексики й використовується лише в текстах, розрахованих на фахівців, представлена переважно термінами, що не змінюють свого функціонального статусу, навіть за межами спеціальних контекстів. Водночас, чимало одиниць фахової мови спорту ширшої семантики залежно від контексту можуть перетворюватися з терміна на реалію або з реалії на термін. Отже, в кожному конкретному випадку для адекватного перекладу таких одиниць фахової мови спорту на етапі доперекладацького аналізу вихідного тексту важливо коректно встановити їх статус з урахуванням типу тексту, що дасть змогу виявити облігаторні для відтворення в перекладі елементи семантики.

3.2.4. Доперекладцький аналіз публіцистичного тексту фахової мови спорту.

Для доперекладцького аналізу газетно-публіцистичного тексту фахової мови спорту пропонуємо взяти текст № 15 *Lawrence Okoye throws his weight behind NFL shot instead of discus* з додатку. Даний текст було опубліковано 15 квітня 2013 року в розділі спортивних новин електронної версії відомого британського щоденника *The Guardian*. Рівень складності тексту, згідно з таблицею № 3.1, низький, рівень абстрактності також низький. Мета створення публіцистичного тексту, що аналізується – проінформувати читача, не уникаючи авторської оцінки. Читач вихідного тексту та читач тексту перекладу значно відрізняються, оскільки фонові знання англомовних вболівальників, що цікавляться розвитком американського футболу, значно відрізняються від фонових знань україномовного вболівальника, не зважаючи на те, що кількість таких вболівальників також відрізняється серед англомовних та україномовних читачів на користь англомовних. Таким чином, текст, що аналізується має стати суб'єктом активної прагматичної адаптації в процесі перекладу.

Текст *Lawrence Okoye throws his weight behind NFL shot instead of discus* є прикладом газетно-публіцистичного стилю, жанр тексту – газетна стаття. Первинна функція тексту інформативна, що диктує вживання переважно стилістично-нейтральної лексики: *week, day, decision*, які маємо перекладати українськими аналогами *тиждень, день, рішення*.

Тексту газетно-публіцистичного стилю фахової мови спорту характерно широке вживання спортивних термінів: *discus, American football, rugby, NFL draft, discus-thrower, stadium, rival, athleticism, NFL scout, championship, athlete, bench press test, dash, vertical leap, broad jump, coach, throw, training, drill, free agent, rookie, Olympic medal, defensive end, final, Super Bowl*. За морфологічною структурою терміни поділяються на непохідні: *drill, dash, coach, throw, athlete*, кожен з яких маємо перекласти словниковим

еквівалентом; похідні: *discus, rugby, stadium, final, athleticism, championship, training*, які слід перекласти транскодуванням з адаптацією; складні: *discus-thrower*, що перекладаємо калькуванням; та терміни-словосполучення: *American football (Adjective + Noun)* перекладаємо калькуванням, при тому, що *football* було транскрибовано – американський футбол; *NFL scout, (Abbreviation + Noun)* перекладаємо описово – агент, що підшукує перспективних гравців для національної футбольної ліги; *bench press test (Noun + Noun + Noun)* також було перекладено описово – жим штанги, лежачи на лаві тощо.

Загальна кількість спортивних термінів в тексті публіцистичного стилю становить 15%, а його термінологічна насиченість – 16%.

Всі власні імена в тексті, що аналізується, передавалися за допомогою транскодування: *Lawrence Okoye* – Лоуренс Окойе, *Atlanta* – Атланта, *New Orleans Saints* – Нью-Орлеан Сэйнтс тощо.

Певний відсоток спортивних термінів представлений інтернаціоналізмами: *sport* – транслітерується, *football* – транскрибується, *discus* – був транслітерований та адаптований.

Абревіатуру *NFL* маємо передати за допомогою прийому транскодування НФЛ, що співпадає за формою з відповідною українською абревіатурою.

Проаналізований газетно-публіцистичний текст характеризується також наявністю кліше: *prime objective* – калькуємо головна мета; *make correct decision* – також передаємо калькуванням, але маємо також й смисловий розвиток дієслова – прийняти вірне рішення; *there is a long way to go* передаємо українським аналогом – маємо ще багато зробити тощо.

Для газетного тексту характерно використання образних засобів, а саме: епітети: *ambitious and lucrative career change* – амбітні та вигідні зміни в кар'єрі, *gleaming stadiums* – сяючі стадіони, *disastrous nature* – нищівна природа, *hone skills* – відточена майстерність, *amazing day* – прекрасний день при перекладі яких вдаємося до аналогічних засобів в мові перекладу;

метафори: *send mobile phones in ecstatic meltdown, his coolness might have its roots etc.* Таким чином, текст має вторинну мовну функцію – експресивну.

Синтаксис тексту складний. Домінують складносурядні та складнопідрядні речення з підрядними означальними, з'ясувальними, підрядними часу та причини. Прості поширені речення, ускладнені однорідними означеннями, присудками, додатками та підметами, що в більшості випадків зберігається при перекладі:

- *ambitious and lucrative career change* – амбітні та вигідні зміни в кар'єрі – однорідні означення;
- *I went on the site and applied* – Я відправився на місце та застосував – однорідні присудки;
- *he also has explosive speed and athleticism* – він дуже швидкий та атлетично складений – однорідні додатки, що при перекладі були замінені на означення;
- *The sheer force and speed of him almost sent...* – Його натиск та швидкість... – однорідні підмети.

В тексті широко вживаються безособові форми дієслова:

- інфінітив: *got asked to attend, waits to hear, going to put a limit, had to do;*
- дієприкметники обох типів: *having previously played rugby, underrated players not expected to feature in the draft, proving he has the flexibility;*
- герундій: *after deferring an offer, soon after arriving, after watching me in drills.*

Автор тексту широко використовує атрибутивні групи: *career change, summer's world championships, bench press test, football career*, переклад яких вимагає від перекладача певних навичок.

Маємо також речення, в яких реалізується вторинна предикація за рахунок використання *the Subjective Infinitive Construction* – *Okoye appears to be picked*, що, напевно, стане причиною членування речення при перекладі.

Пасивні конструкції в газетно-журнальному тексті фахової мови спорту переважно мають бути передані з використанням трансформації заміни: *to be picked, have been blessed, to be included, was invited, is announced* тощо.

Лексико-граматичні засоби вираження модальності, тобто модальні дієслова, доволі активно використовуються автором: модальне дієслово *might*, що має значення припущення, пропонуємо передати за допомогою модального прислівника «можливо». Модальне дієслово *can*, що має значення фізичної спроможності, найбільш доречно відтворить модальне дієслово «може». Модальне дієслово *should* зі значенням зобов'язаності можна передати модальним дієсловом «має».

Модальне дієслово *could*, у значенні вірогідності, пропонуємо передати модальним дієсловом «могли».

Серед способів перекладу термінів маємо переклад термінів за допомогою транскодування: *discus* – диск, *athlete* – атлет, *rugby* – регбі, *championship* – чемпіонат, *stadium* – стадіон, *final* – фінал; аналогу: *dash* – забіг, *drills* – фізичні вправи, *coach* – тренер, *broad jump* – стрибок в довжину, *rival* – суперник, *vertical leap* – стрибок у висоту, *throw* – кидок; калькування: *american football* – американський футбол, *discus-thrower* – метальник диска, *Super Bowl* – Суперкубок, *olympic medal* – олімпійська медаль; описовий переклад: *rookie* – молодий спортсмен, *free agent* – спортсмен-професіонал, не зв'язаний контрактом, *defensive ends* – захисні енди, два гравці, що стоять по краях захисної лінії.

Таким чином, запропоновані компоненти та послідовність доперекладацького аналізу є спробою продемонструвати комплексний підхід та систематизувати дії перекладача, що передують безпосередньо перекладу тексту. Включення до аналізу прагматичного, функціонального, лінгвістичного та перекладацького компонентів дозволяє забезпечити інваріантність тексту перекладу не лише на рівні його змісту та форми, а й на функціональному та комунікативному рівнях.

3.3 Типові помилки при перекладі фахових текстів спорту

Переклад, як ми вже виявили, – явище багатоаспектне, може бути різних видів та передбачає роботу з текстами різних стилів та жанрів. Виходячи з цього, перекладознавці пропонують різні підходи до класифікації помилок в усному та письмовому перекладах. Виділяють, також, особливості типології помилок в художньому або технічному тексті, розроблено класифікації лексичних та граматичних помилок в перекладі (тобто помилок, що пов'язані з перекладом, наприклад, фразеологізмів, каламбурів або видового значення дієслова – тобто за типом вихідної одиниці). Класифікації помилок можуть бути орієнтовані на оцінювання перекладу, а можуть пропонувати аналіз не стільки результатів перекладу, скільки процесу перекладу та відображати можливі причини помилок.

В межах даної глави нашої розвідки, ми спробуємо представити найбільш практичну, на наш погляд, класифікацію помилок, що можна застосовувати в усіх жанрово-стилістичних різновидах спортивних текстів та зробити аналіз найбільш типових помилок при перекладі фахових текстів спорту.

Під помилкою, ми, разом з Л. К. Латишевим вважаємо «неправильність, ненавмисне відхилення від нормативного, стандартного, правильного, відхилення від правил, порушення вимог» [144, с. 15].

В Асоціації перекладачів України, при розробці «Стандарту професії» від 2008 року виробили показники якості письмового перекладу, в якому прописано, що переклад вважається якісним, якщо:

- переклад відповідає вимогам замовника та відповідає початковому тексту за змістом, смислом, оформленням;
- переклад не містить граматичних, орфографічних і пунктуаційних помилок;
- термінологія перекладу відповідає галузевій приналежності початкового тексту;
- у перекладі дотримується одноманітність термінів, найменувань, умовних позначень, скорочень, символів [18].

Тобто, фактично, в стандарті перекладачі-практики зафіксували найважливіші норми перекладу, а саме, норми перекладу, що були озвучені В. Н. Комісаровим:

- 1) норма еквівалентності перекладу;
- 2) жанрово-стилістична норма перекладу;
- 3) нормативність мови перекладу;
- 4) прагматична норма перекладу;
- 5) конвенціональна норма перекладу [130, с. 151].

Вимоги стандарту логічно перегукуються з класифікацією Крістіани Норд в монографії «Аналіз тексту та переклад», в якій авторка виявила три основні групи перекладацьких помилок:

1. Прагматичні помилки (недотримання вказівок та інструкцій, що були отримані від замовника перекладу, порушення основного призначення тексту).
2. Культурологічні (недотримання стилістичних норм культури мови перекладу).
3. Мовні помилки (порушення лексичних, граматичних, орфографічних та пунктуаційних норм) [313].

Мовні помилки пов'язані з недостатнім знанням як іноземної, так і рідної мови, але науковці вважають такі знання базовими для перекладача [32, с. 67], тому більшість перекладацьких помилок експерти вважають саме прагматичними помилками, які можна розглядати за такими зовнішніми текстуальними факторами, як специфіка адресата, попередні знання про адресата або цільову аудиторію [313]. Практичне уявлення перекладача про якість перекладу значною мірою формується саме через розуміння помилок у перекладі [144, с. 78], тому вважаємо що класифікація перекладацьких помилок Крістіани Норд є недостатньо розробленою для практичного використання в роботі редакторів та викладачів перекладу.

А. В. Шевнін пропонує досить цікавий погляд на природу перекладацьких помилок, поділяючи помилки перекладачів на експресивні та імпресивні.

Імпресивні помилки походять від неправильного розуміння та сприйняття тексту оригіналу, в той час як експресивні помилки виникають у тексті перекладу, коли перекладач, приймає хибні рішення [270, с. 33].

В. В. Сдобніков класифікує перекладацькі помилки за значущістю, тобто за ступенем викривлення вихідного тексту, пропонуючи градацію від найсерйозніших помилок до незначних:

- 1) змістові помилки (коли порушується зміст тексту);
- 2) логічні помилки (коли перекручуються логічні зв'язки між окремими частинами тексту, що перекладається, або порушуються причинно-наслідкові відношення);
- 3) стилістичні помилки (коли порушується узус мови перекладу, норми сполучення слів, використовуються терміни або слова іншого стилю, має місце дуже ускладнений синтаксис тощо);
- 4) орфографічні помилки;
- 5) помилки в пунктуації [цит. за 121].

В. А Єфименко в статті «Класифікація перекладацьких помилок та її використання для оцінювання якості перекладів» пропонує типологію перекладацьких помилок, яка, на нашу думку, найбільш якісно та практично відбиває помилки, що є типовими при перекладі текстів фахової мови спорту, принаймні її офіційно-ділового варіанту, який є об'єктом нашого аналізу. Так, науковець надає наступну класифікацію помилок в тексті перекладу:

1. Змістові помилки (перекручування інформації, неповнота або надлишковість, неперекладені фрагменти, втрата послідовності викладу);
2. Термінологічні помилки (порушення єдності термінології, невідповідність термінів глосарію, словникам, певним галузевим стандартам);
3. Мовні помилки (граматичні, лексичні, орфографічні, пунктуаційні);
4. Стилiстичні помилки (стильова невідповідність дiбраних мовних засобiв, незв'язність тексту, невідповідність структури речень, усталених фраз певному жанру);

5. Культурно-специфічні помилки (нерелевантні посилання на культурні пам'ятки мови перекладу, помилкове відтворення етноспецифічних концептів, цитат, алюзій тощо) [85].

Типологія помилок, розроблена В. А. Єфименко, є, на нашу думку, найбільш зручною для виконання наших завдань, а саме, для аналізу помилок в тексті перекладу Правил Міжнародного паролімпійського комітету з плавання *IPC Swimming Rules and Regulations 2011-2014*. Вибір тексту пояснюється нашим доступом до реальних двосторонніх текстів, переклад яких українською мовою був виконаний не фахівцями Національного паролімпійського комітету України, а перекладачами перекладацької компанії ДЕІР міста Дніпропетровську. Такий вибір було зроблено задля «чистоти експерименту», тобто ми вважаємо за необхідне проаналізувати переклад, зроблений професійними перекладачами, які, однак, не є перекладачами фахових спортивних текстів, що допоможе виявити вміння та навички, якимим мають володіти перекладачі текстів фахової мови спорту.

Змістові помилки, що разом з В. А. Єфименко ми вважаємо найсуттєвішими, такими, що спотворюють зміст оригіналу поділяють на два види – буквализми та вільності. Дефініцію цих понять, давно усталених в теорії перекладу можна знайти у будь-якому термінологічному словнику, а всю історію перекладацької думки науковці розглядають як намагання знайти баланс між цими двома крайнощами в перекладі.

Так, в тексті, що аналізується, маємо численні приклади як буквализмів, так і вільностей. Найпоширеніша помилка, яку можна назвати буквальним перекладом, тобто така помилка перекладача, що полягає в передачі формальних або семантичних компонентів слова, словосполучення або фрази зі шкодою для змісту [172, с. 99], це засоби передачі модальності, які перекладач тексту, що аналізується, використовував некоректно, тобто буквально. Так, абсолютно в усіх випадках вживання в тексті (88 випадків) модальне значення повинності, виражене лексико-граматичними засобами, тобто модальними дієсловами *must*, *shall* та *should* було передано за

допомогою українського модального дієслова *повинен* без урахування стилістичних особливостей українського офіційно-ділового стилю, в якому модальне значення повинності передається імпліцитно, крім того, в більшості випадків некоректний засіб передачі модальності супроводжується невиправданим збереженням пасивного стану в українському тексті, частотність використання якого, як відомо, в українській мові значно нижча, ніж в англійській:

- *The entry criteria (number of athletes/NPC, MQS, list of events, etc.) shall be defined in the Qualification Documentation for a specific competition.*//
4.1.Критерії зарахування для кожного окремого змагання (кількість спортсменів/НПК, Мінімальні Кваліфікаційні Стандарти, список змагань тощо) повинні бути визначені (наш переклад: визначаються) в Кваліфікаційній Документації.
- *The heat preceding the last three heats shall consist of the next fastest swimmers; the heat preceding the last four (4) heats shall consist of the next fastest swimmers, etc. Lanes shall be assigned in descending order...*//
Заплив, що передував останнім трьом запливам, повинен складатися (наш переклад: складається) з наступних найшвидших плавців; заплив, що передував останнім чотирьом (4) запливам, повинен складатися з наступних найшвидших плавців і так далі. Доріжки повинні бути розподілені між спортсменами відповідно до їхніх результатів по кожному запливу у зворотному напрямку...

Серед змістовних помилок маємо також перекручення інформації:

- 2.4 *Entry Criteria and Competition Format*//2.4 Критерії Зарахування (наш переклад: критерії допуску) та Формат Змагань.
- 2.4.2.1.*Single class event, 1 MQS of the event class, 1 medal event of the event class* //2.4.2.1.Змагання в одному класі (наш переклад: змагання серед спортсменів одного класу), 1 МКС класу змагань, 1 змагання за медалі у класі змагань.

- *The swimmer keeps his classification for this event.*// ... а класифікація учасника для участі в такому запливі буде збережена. Перекручення інформації в данному реченні призводить до повного викривлення фактів. Йдеться про збереження або зміну класифікації, тобто про те, що в подібних змаганнях, незважаючи на те, що можуть бути спортсмени кількох класів в одному змаганні, оцінювання результатів здійснюється лише серед спортсменів одного класу, та, якщо спортсмен прийшов третім серед всіх, а першим серед спортсменів свого класу, то він отримує золоту медаль. Тобто перекласти слід було: ... спортсмени змагаються в своїх класах.

Наступний приклад перекручування може призвести до дискваліфікації спортсмена та необхідності сплатити 50 євро штрафу, якщо опублікувати такий переклад як офіційні правила:

- *2.6.2 In competition medical withdrawals shall normally be reported no later than 30 minutes prior to the start of the event.*// 2.5.2. За умов змагання, про відсторонення з медичної причини необхідно повідомляти щонайменше за 30 хвилин до початку запливу (наш переклад: до початку сесії). Насправді, треба подати медичну довідку про відсторонення хворого спортсмена за 30 хвилин до початку відповідної сесії, а не до початку запливу, оскільки заплив спортсмена може стояти в розкладі о 19.30, а фінальні сесії, зазвичай починаються о 17.00. Таким чином, медична довідка має бути подана не пізніше ніж о 16.30, а не о 19.00, інакше спортсмена буде дискваліфіковано, що означає втрату шансу отримати медаль, в яку було вкладено багато часу та зусиль. Крім того, спостерігаємо зміну номеру розділу, що пояснюємо неуважністю перекладача.

Наступним прикладом непоправних наслідків перекладацьких помилок може слугувати приклад: *2.7.3 For heats and finals, swimmers (including reserves in the finals) must report to the Call Room no later than 20 minutes prior to the start of their event.*// 2.7.3. Для участі в запливах та фіналах, спортсмени (включаючи резервних спортсменів у фіналах) повинні підтвердити свою

участь щонайменше за 20 хвилин до початку їхнього запливу. Викривлення фактів в даному прикладі коштуватиме спортсмену 50 євро та дискваліфікації, оскільки спортсме має з'явитися та вже не полишати передстартових приміщень, а не просто підтвердити свою участь. Крім того, лексичний повтор *участь* в даному випадку є стилістичною вадюю, а саме, тавтологією.

Формулювання наступного речення не залишає сумнівів щодо того, хто платитиме за протест: *IPC Swimming will retain the protest fee.*// Плата за подання протесту буде утримана ІРС з Плавання. Так, виходячи з тексту перекладу, платити буде Плавання, до речі, не відомо, чого це загальне ім'я, а саме назва виду спорту, написано з великої літери на користь ІРС, хоча насправді, платить федерація, що подає протест, а у разі відхилення протесту, 150 євро застави не повертаються.

The detailed rules of procedure in respect of Appeals to the BAC are provided in the IPC Handbook // Детальні правила проведення процедури апеляції в ВАС наведені у Керівництві ІРС. Некоректний переклад *Handbook* призводить до викривлення значення речення, адже серед значень слова «керівництво», поданих в тлумачному словнику української мови немає значення «посібник». Питання також виникають і до передачі абревіатур в даному прикладі. Так, абревіатура ІРС є ключовою в текстах паралімпійської тематики, тому має сталий український еквівалент МПК (Міжнародний паралімпійський комітет), зафіксований, доречі, в «Словнику спортивних наук» Алана Томлінсона (*A Dictionary of Sports Studies*). Щодо іншої абревіатури ВАС, то найбільш адекватним та ємним варіантом вважаємо словосполучення «апеляційна комісія», що є мотивованим на відміну від ВАС. Некоректна передача абревіатур наразі не викривлює значення тексту, але значно ускладнює, а не спрощую, як це має бути в фахових текстах, його розуміння.

Наступний приклад демонструє наявність фактичної помилки при передачі абревіатури, коли перекладач зробив спробу передати абревіатуру повною

формою, припустивши, але не перевіривши, що *LOC* – це місцевий олімпійський комітет, в той час, як йдеться про паралімпійське плавання, де *LOC* має значення *Local Organizing Committee*, тобто оргкомітет змагань. Словники не дають розшифровку даної аббревіатури, але на сайті секції плавання Міжнародного паралімпійського комітету можна знайти розшифровку всіх офіційних аббревіатур: *In the event that the breach is not immediately remedied the competitor may be requested to wear attire provided by the LOC.*// . У випадку, якщо порушення не було негайно усунене, учасника можуть попросити одягти екіпіровку, надану Місцевим Олімпійським Комітетом (наш переклад: оргкомітетом).

Маємо, також приклади неправомірного застосування антонімічного перекладу, тобто передачі абсолютно протилежного значення, що можна пояснити лише неуважністю перекладача та відсутністю етапу редагування перекладу та конторлю якості перекладу в перекладацькій агенції, що зробила переклад тексту. Але, не зважаючи на те, що спричинило такі помилки, значення тексту спотворено, а факти перекручені: *When AOE is used, it may be necessary to use the full complement of timekeepers, when a video backup system or finish judges are used.*// При застосуванні АОЕ, може постати необхідність у використанні повного комплекту секундомірів у тому випадку, якщо не застосовується система відео повторів та не залучені судді на фініші. В данному прикладі можна також заперечити правомірність використання англійської аббревіатури АОЕ для передачі назви електронного судівського обланання.

Ще один приклад буквалізму призводить до появи надлишкової інформації в тексті перекладу: *Such swimmer must complete the scheduled distance of the event to apply for a record at the intermediate distance.*// Такий спортсмен повинен завершити внесену до розкладу дистанцію запливу для того, аби претендувати на встановлення рекорду на проміжній дистанції. Замість модального дієслова *повинен* пропонуємо передати модальність

повинності модальним дієсловом має, як таким, що стилістично більш доречне.

Наступне речення також є прикладом буквального перекладу: *...his performance shall not be nullified by any subsequent disqualification of the his/her relay team...* // ... жодні порушення зі сторони інших спортсменів його команди або їхня наступна дискваліфікація (наш переклад: можлива дискваліфікація)...

Видається доцільним до змістовних помилок віднести й випадки непереведених блоків інформації, які також присутні в тексті перекладу, що вивчається, так, пункт 3.5.2.4 повністю відсутній в тексті перекладу.

Наступна група перекладацьких помилок, згідно з типологією В. А. Єфименко – термінологічні помилки. В цій групі маємо невідповідність спортивної термінології та порушення єдності термінології.

Перший термін, який перекладач передав некоректно – *Control Room Supervisor* – Наглядач Пункту Управління, переклад якого знаходимо в «Правила проведення змагань з плавання» як наглядач у кімнаті контролю. Можливо, це також не ідеальний термін, але це той самий термін, яким оперують україномовні фахівці з плавання. Наступна груба помилка термінології *Technical Delegate* – *Представник з Технічних Питань*, в той час як цей термін в правилах звучить як *технічний делегат*, доречі, орфографічну помилку, а саме написання кожного слова з великої літери, не можна назвати значною помилкою, що спотворює зміст тексту, але вона спотворює вигляд тексту перекладу.

Наступна термінологічна помилка не спотворює змісту терміна та має доволі мотивовану форму, але не є терміном *competition medical officer* – *медичний інспектор змагань*, при тому, що терміном є *офіційний лікар змагань*.

Переклад терміна *Multiple class event* – *змагання у багатьох класах* також вважаємо некоректним та причину перекладацької помилки вбачаємо в відсутності перекладача професійних знань в галузі саме паралімпійського

плавання. Пропонуємо перекласти цей термін як *мультикласові* або *багатокласові змагання*, який, принаймні, має збережену внутрішню мотивацію.

Наступний термін *wild card* – *допуск до змагань за рішенням організаторів* має сталий відповідник в українській мові *біла карта*, що не є зафіксованим в словниках, оскільки перша спроба створити двомовні словники паралімпійських видів спорту була здійснена на замовлення оргкомітету XIV зимових паралімпійських ігор в Сочі 2014. Таким чином, варіант, що надав перекладач є описовим перекладом, який не спотворює зміст тексту, але не є терміном, яким оперують фахівці та терміном, що має використовуватися в офіційно-діловому тексті.

Терміну *freestyle* – *фрістайл* відповідає в українському плаванні термін *вільний стиль*, що, до речі, зафіксовано в словниках.

Некоректний переклад терміна *the list of events* – *список запливів* спотворює зміст тексту та має перекладатися як *види програми*.

Правопис терміна *параолімпійський* також некоректний, оскільки даний термін пишеться без серединного -о-, тобто правильна форма написання *паралімпійський*, не зважаючи, до речі, навіть на той факт, що модуль перевірки орфографії в текстовому редакторі Майкрософт Ворд пропонує саме *параолімпійський* варіант.

Така велика кількість термінологічних помилок в тексті перекладу правил змагань пояснюється тим, що перекладач не мав досвіду перекладу спортивних текстів, а також не мав жодної уяви про специфіку паралімпійського спорту, але перекладач мав би уникнути таких помилок, відкривши правила змагань українською мовою та скориставшись зафіксованою термінологією хоча б олімпійського плавання. До того ж, більшість термінологічних помилок, що були виявлені, суттєво впливають на зміст тексту, перекручуючи його.

Наступна група помилок, виявлених в тексті перекладу правил змагань з плавання – це мовні помилки, серед яких є синтаксичні, як на рівні

словосполучення так і на рівні речення, а також лексичні, морфологічні та орфографічні. Деякі орфографічні помилки ми вже виявили. Маємо також наступні граматичні помилки:

- Використання некоректного виду дієслова: ... *керівник команди відповідної країни повинен відсторонити необхідну кількість спортсменів, аби виконувати вимоги, вказані у Кваліфікаційній Документації*. Згідно з нормами української мови замість недоконаного виду дієслова перекладач мав би скористатися дієсловом доконаного виду ...*аби виконати вимоги...*
- Використання некоректного часу в тексті перекладу: *У випадку якщо Головний Класифікатор встановить відсутність дійсної причини для подання протесту, або виявить, що Бланк Протесту містить не всю необхідну інформацію, Головний Класифікатор відхилить протест та повідомить про це всі зацікавлені сторони*. Така помилка, а саме використання майбутнього часу замість теперішнього при перекладі офіційно-ділових текстів українською, є типовою для перекладу даного тексту та пояснюється інтерференцією тексту перекладу та браком перекладацьких компетенцій перекладача.
- Типовою помилкою, про яку ми вже згадували в групі змістових помилок є також частотність використання пасивного стану, що пояснюється впливом вихідного тексту та недосвідченістю перекладача.
- Частотною граматичною помилкою, що, на нашу думку, пов'язана з білінгвальним середовищем центральної України, можна назвати використання активних дієприкметників при перекладі на українську, які, як відомо, не існують в українській мові: *Протягом естафетних запливів, всі показники часу на 50 метрах та на 100 метрах повинні фіксуватися та відображатися в офіційних результатах лідируючих спортсменів*.

Серед стилістичних помилок, представлених в тексті, що аналізується, маємо порушення лексичної сполучуваності слів: *Протести повинні вирішуватись у спосіб, який би завдавав якомога меншого впливу на учасників змагань...* В поданому прикладі, некоректна лексична сполучуваність, оскільки завдати можна лише шкоди, що спричинило також використання прийменника *на*, що є недоречним в словосполученні *завдати шкоди*, оскільки дане дієслово потребує безприйменникового керування.

До культурно-специфічних помилок можемо віднести помилки, що пояснюються необізнаністю перекладача в питаннях толерантності та політкоректності. Так в пункті 2.12.3.4., перекладаючи словосполучення *the name and nationality of the swimmer*, перекладач пропонує кальку: *ім'я та національність плавця*, в той час, як національність громадян України, неможливо встановити згідно з офіційними документами, оскільки з причин толерантності така графа була вилучена з паспортів громадян України, тобто можна говорити лише про громадянство, а саме ця інформація важлива для організаторів спортивних змагань. Таким чином, спроби перекладача встановити національність українських плавців видаються дещо некоректними.

Наведені приклади не вичерпують всіх змістових, термінологічних та мовних перекладацьких помилок, які потребують уваги перекладача, редактора перекладу або менеджера з контролю якості перекладу, та, звісно, викладача перекладу. Але даний аналіз перекладацьких помилок дає нам змогу говорити про брак лінгвістичної, соціокультурної та інформаційно-технологічної компетенцій перекладача текстів фахової мови спорту. Оскільки весь спектр помилок, визначених і виділених в теорії, а саме в класифікації В. А Єфіменко, знайшов своє місце в перекладі лише одного офіційно-ділового тексту фахової мови спорту, про складність якого, до речі, свідчать також дані, що були нами отримані в результаті аналізу з погляду теорії інформаційної ентропії та викладені в Таблиці 3.1.

Підсумовуючи сказане, вважаємо за потрібне наголосити на тому, що професійна компетентність перекладача – це інтегративна характеристика особистості фахівця, що включає лінгвістичну, соціокультурну, психологічну та інформаційно-технічну компетенції, та дозволяє перекладачеві ефективно здійснювати свою професійну діяльність. В тексті, що було проаналізовано, прогалини в професійній компетентності спричинили цілу низку значних перекладацьких помилок, на що, безперечно, слід звернути увагу при підготовці перекладачів.

3.4. Рекомендації перекладачам текстів англійської фахової мови спорту.

Як вже було виявлено в попередній главі, перекладач спортивних текстів має розуміти особливості спортивного дискурсу як англійської, так і української мов. На зміст спортивного дискурсу впливають всі фактори, що присутні в свідомості продуценту та реципієнту тексту, що важливі для породження та сприйняття мовлення, включаючи фонові та професійні знання учасників комунікації [260, с. 75].

В двомовній комунікації через переклад до таких факторів додаються як об'єктивні фактори, що пов'язані з подоланням мовного та лінгвоетичного бар'єру, так і суб'єктивні фактори, що пов'язані з особистісними характеристиками перекладача [67, с. 122]. Таким чином, в двомовній комунікації через переклад виникає ще один споживач та відправник тексту, що примножує кількість факторів, які впливають на породження та сприйняття мовлення.

Наукові розвідки, що вивчають національні дискурси в зіставленні [255] пропонують висновки про кількісні та якісні розбіжності в метафоричних картинах світу пари національних мов, які аналізуються, що, звісно, викликає значні труднощі перекладу, але то є не єдина група проблем, що має вирішувати перекладач.

Маємо зробити застереження, що ми розглядаємо роботу лише професійного перекладача та лише в умовах професійного перекладу, хоча переклад текстів, що відносяться до ядра або периферії спортивного дискурсу (від правил змагань до спортивного коментаря), може бути актуальним в усіх видах – в професійному, учбовому та побутовому перекладах. Так, перекладачі-волонтери, що брали участь в обслуговуванні відбіркових матчів до Євро 2012 та перекладали для груп вболівальників безпосередньо на чемпіонаті Європи з футболу в червні 2012 року, опинилися в ситуаціях, що вимагали від них якостей та вмінь, необхідних фахівцям з міжкультурних комунікацій в широкому сенсі [322, с. 51-56].

Професійний перекладач має справу з текстами спортивного дискурсу в таких випадках усного та письмового перекладів:

- переклад на міжнародних спортивних зібраннях (Генеральна асамблея Міжнародного олімпійського комітету, Генеральна асамблея Міжнародного паролімпійського комітету тощо), на спортивних форумах (законодавчі органи спортивних федерацій), на різного роду зібраннях на Олімпійських та Паралімпійських іграх (нарада шефів місій, церемонія привітання команд, реєстрація команди, церемонія відкриття тощо), на засіданнях технічних комітетів з видів спорту та тренерських нарадах;
- переклад виступів та інтерв'ю спортивних функціонерів, офіційних осіб та спортсменів, що досягли видатних результатів та їхніх тренерів;
- неофіційний переклад в умовах кулуарного спілкування;
- реферативний та повний переклад іншомовних новин;
- переклад слухань в антідопінговому агентстві та слухань в спортивних судових інстанціях (Міжнародний спортивний арбітражний суд) як наживо, так і в телефонному режимі або режимі відеоконференції;
- переклад різного роду спортивної документації та листування;

- переклад ділових переговорів щодо постачання спортивного устаткування, обладнання та екіпірування або щодо умов контрактів зі спортсменами.

Маємо звернути увагу, що незалежно від типу і форми перекладу, перекладач має розуміти, що, якщо для нього переклад – це, в першу чергу, процес, то для замовника переклад – це, в першу чергу, результат, тобто текст [120, с. 149-150]. Такий підхід має змусити перекладача уважніше та вимогливіше ставитися до результату перекладу.

Пропонуємо ряд аспектів, які впливають на якість перекладу спортивних текстів та спробу дати відповідь на деякі питання, що хвилюють перекладачів. Робимо застереження, що наші спроби знайти вирішення перекладацьких проблем при роботі з текстами фахової мови спорту виходять з десятирічного досвіду роботи на посаді тренера-адміністратора штатної збірної команди Національного паролімпійського комітету України за сумісництвом у поєднанні з п'ятнадцятирічним досвідом викладання перекладу на кафедрі англійської філології та перекладу Дніпропетровського університету імені А. Нобеля, однак вони, звісно, не претендують на істину в останній інстанції.

3.4.1. Текстологічні аспекти перекладу текстів фахової мови спорту

Характеристики текстів вихідною мовою та мовою перекладів можуть мати відмінності, як ми вже виявили на прикладах лінгвістичного та доперекладцького аналізів. Найяскравіше це було видно на прикладах наукових (наявність вторинної експресивної функції в англійському науковому тексті та повна її відсутність в українському) та газетно-журнальних текстів (значна частка прагматичної адаптації з урахуванням прагматики реципієнту тексту). Офіційно-ділові тексти також мають певні розбіжності, що слід враховувати перекладачу, як, наприклад, засоби вираження модальності в англійському та українському офіційно-діловому

текстах, тобто, стилістичні та прагматичні характеристики кожного конкретного тексту, що перекладається в усній або письмовій формах. Синтаксичні розбіжності англійських та українських текстів також потрібно враховувати при перекладі.

Окрім того, звертаємо увагу на надзвичайну важливість уніфікованої та чіткої термінології для фахової мови взагалі та фахової мови спорту зокрема, що є значною перекладацькою проблемою, спричиненою недостатністю галузевих перекладацьких словників. Тісна співпраця з галузевими фахівцями та лексикографічна робота, а також використання перекладачами в процесі перекладів САТ-програм (систем автоматизації перекладу) зі створенням фонду пам'яті галузевих перекладів з часом, без значних фінансових витрат, на наш погляд, призведе до уніфікації галузевої, зокрема спортивної, термінології. Таким чином, текстологічні аспекти перекладу, на наш погляд, вивчені найбільш глибоко та якісно в сучасному перекладознавстві.

3.4.2. Метафоричність та переклад фахових текстів спорту

В англійській мові завдяки її аналітичній структурі метафори створюються легше ніж в синтетичних мовах [48, с. 63], до яких традиційно відносять українську мову, а отже, кількісно в англійській мові їх більше, ніж в українській. Такого висновку, на думку М. Ю. Бродського, емпірично доходить будь-який професійний перекладач, викладач перекладу та, звісно, таку думку поділяють лексикографи, що працюють над англійсько-українськими та українсько-англійськими словниками різних типів та галузей. Вища метафоричність англомовних текстів проявляється також й при порівнянні та перекладі текстів спортивного дискурсу.

Вивчаючи результати порівняльних досліджень [134, с. 58], можемо зробити висновок, що метафори в різних мовах не співпадають за фреймо-слотовому складу, також очевидні випадки метафоричних лакун. Такі якісні

та кількісні розбіжності досить частотне явище при перекладі англійських фахових текстів спорту, які виникають якщо в парі робочих мов метафори не співпадають якісно, тобто концептуально. Для спортивного дискурсу вирішення питання метафоричності доволі важливе, оскільки багато науковців (А. П. Чудінов, Є. С. Белов, Дж. Андерхилл, Е. В. Будаєв, А. А. Каслова, А. М. Стрельников, Н. Хоув, Дж. Лакофф та інші) стверджують, що спортивний дискурс є джерелом метафор для політичного, військового, економічного, масмедійного та інших видів дискурсу, оскільки спортивна метафора актуалізує в інших дискурсах прагматичні значення перемоги, боротьби, звитяги тощо. Таким чином, помилки та неточності при перекладі метафоричних моделей фахової мови спорту «...можуть значно викривити комунікативну настанову автора вихідного тексту» [19, с. 155-156].

Пропонуємо кілька прикладів спортивних метафор та їхній переклад як в спортивному дискурсі, так і в інших: *Sabres beaten to the punch, again Buffalo ties club record for winless start to season* [353]. // «Баффало Сейбрз» програли все, що тільки можна програти, ще один безпросвітний сезон чекає на вболівальників великого хокею з Буффало (переклад наш). Маємо приклад метафоричної лакуни при перекладі спортивної метафори з боксу *beaten to the punch*, в спортивному тексті, але присвяченому іншому виду спорту. При перекладі мали вдатися до описового перекладу, але експресивність вдалося зберігти завдяки використанню розмовної фрази, що передає розпач від поразки: *програли все, що тільки можна програти*.

Яскравим прикладом апеляції до світу спорту може бути економічний дискурс з ідеєю суперництва та перемоги: *If Apple (NASDAQ: AAPL) wants to enter the TV market, it might want to do it sooner rather than later, as competitors seem poised to beat it to the punch*. [389] // *Якщо компанія Apple (NASDAQ код: AAPL) планує вихід на телевізійний ринок, то краще це зробити скоріше, ніж пізніше, оскільки конкуренти зухвало заявляють про свою перемогу в фінальному довгоочікуваному бою* (переклад наш). Спортивна метафора *to*

beat it to the punch була передана з частковим збереженням образу бою та підсилена за допомогою епітетів зухвало, фінальному та довгоочікуваному.

Масмедійний дискурс також не цурається спортивних метафор: *The WSJ Had A Cook Interview, Too, But Bloomberg Beat It To The Punch* [386]. // *Впливова американська газета Уолл Стріт Джорнал запросила виконавчого директора компанії Apple Тіма Кука на ексклюзивне інтерв'ю, але журналісти агентства Блумберг обійшли своїх колег на повороті* (переклад наш). Нам не вдалося зберігти образність вихідної метафори, але було знайдено аналог також зі сфери спорту, а саме з легкої атлетики: обійшли своїх колег на повороті.

Таким чином, метафорично перероблена спортивна лексика стає одним із засобів осмислення суспільно-політичних та економічних процесів, виразним засобом передачі фактів суспільного життя, політичного та економічного суперництва, та засобом впливу на читача, а шляхи вирішення окреслених проблем перекладу ми бачимо в дослідженнях на межі дискурсів та лексикографічної активності перекладачів-практиків, що вирішують дані проблеми кожен день.

3.4.3. Фонові знання як чинник адекватного перекладу спортивних текстів

Роль фонових знань як важливого фактору розуміння тексту, з одного боку, й культури народу, з іншого боку, є недостатньо вивченою. Існують різні дефініції поняття «фонові знання», але в нашій роботі ми спираємося на дефініцію, що подана в Словнику лінгвістичних термінів під редакцією О. С. Ахманової: «двостороннє розуміння реалій тим, хто говорить й тим, хто слухає, що є основою спілкування» [329].

Очевидно, що фонові знання являють собою складну, багаторівневу систему, що має певну структуру й специфічний зміст. Перекладач має усвідомлювати загальну структуру фонових знань як системи, разом з

семантичним складом фонових знань певної мовної культури [145, с. 94]. Це, перш за все, необхідно для адекватного вибору прийомів перекладу при відтворенні фонові інформації з мови оригіналу на мову перекладу.

Експлікація фонових знань потрібна для заповнення інформаційних прогалів про життєдіяльність мовного колективу тексту оригіналу, семантичних лакун, що мають отримувачі перекладу. Таким чином, переклад, як інструмент міжмовного та міжкультурного спілкування, забезпечує адаптацію культур для мов, що взаємодіють, шляхом передачі фонових знань [145, с. 95]. При відтворенні фонових знань використовуються різні перекладацькі способи, а саме – різні види експлікації. Під експлікацією розуміємо повне вираження компонентів ситуації, повне відображення глибинної предикації. Експлікація може відбуватися за допомогою:

- уточнюючих елементів;
- описового перекладу;
- паралельного перекладу;
- відбудови цілого з частини;
- повної заміни форми за умов збереження змісту повідомлення;
- позатекстових посилань й приміток тощо [269, с. 275].

Згідно з результатами нашого дослідження, можемо стверджувати, що найбільшу кількість експліцитних елементів фонових знань було додано в публіцистичних текстах фахової мови спорту, оскільки аудиторія таких текстів надзвичайно широка, тому перекладач таких текстів має орієнтуватися на «пересічного реципієнта», а не на фахівця в галузі спорту. Елементи експлікації в текстах інших стилів реалізуються лише на рівні перекладу термінів та аббревіатур.

Відмінності у співвідношенні експліцитності та імпліцитності різних мов визначають зміну не лише окремих слів при перекладі, але й структур вищого рівня мови, окремих речень зокрема [28, с. 5]. Так, наприклад, експлікація іноді обумовлюється наявністю в оригіналі назв різноманітних географічних та спортивних реалій: *Loughborough-based Halsall, a*

predominantly freestyle specialist who will also swim the 50m backstroke event in Herning, is certainly enjoying the new regime [393]. // Фристайлер Френ Халсалл, який живе та тренується у Лоуборо, плануючи плисти нову для себе дистанцію 50м. на спині на змаганнях в данському місті Хернінг, схвально висловлюється про нову, більш жорстку політику тренера національної збірної з плавання Великої Британії (переклад наш). Даний приклад пропонує нам три види експлікації, два з яких пов'язані з географічними назвами та іменами людей, а при перекладі словосполучення *the new regime* було використано експлікацією, яка пояснюється вербалізацією контекстуальної інформації, що обумовлює необхідність використання прийому смислової конкретизації *про нову, більш жорстку політику тренера національної збірної з плавання Великої Британії*.

Ми вже отримали підтвердження ідеї, що зміст фахового тексту у більшості випадків є достатнім для виявлення значення терміна, але не завжди він є достатнім для адекватної вербалізації терміна в перекладі. Так, *swimming suit* в плаванні називають *костюм*, а не купальник; *inspector of turns* має перекладатися як *суддя повороту*, а не інспектор повороту; *starting place* українською називають *стартова платформа*, а не стартове місце; спортивна команда «*take your marks*» має переклад «*на старт*», а не станьте на старт тощо.

Таким чином, приймаючи рішення про необхідність експлікації фонових знань в тій чи іншій формі, перекладач має враховувати: доступність інформації та її зрозумілість для пересічних рецепторів різних культур; актуальність інформації, тобто діахронічний зріз культур, що взаємодіють; належність інформації до універсальних або специфічних знань різних категорій; а також асоціативні та конотативні зв'язки, що виникають при використанні певної фонові інформації [29].

Переклад, як інструмент міжмовного й міжкультурного спілкування, забезпечує адаптацію культур тих народів, мови яких взаємодіють, шляхом адекватної передачі фонових знань. Якщо раніше основним джерелом

національно-специфічних фонових знань тієї чи іншої культури була література та усна творчість, то в останні десятиріччя провідними «постачальниками» національно-специфічних фонових знань стали радіо, телебачення, Інтернет та кінематограф. Тобто, загальна тенденція до глобалізації робить навіть національний спорт, не кажучи вже про міжнародний, об'єктом глобальних фонових знань завдяки електронним засобам масової інформації.

Серед причин, що пояснюють необхідність використання експлікації при перекладі вербальних репрезентацій фонових знань, можемо виділити об'єктивну та суб'єктивну причини: з одного боку, загальна тенденція до стислості англійської мови в порівнянні з тенденцією до розгортання в українській, з іншого боку, припущення перекладача про різницю необхідних фонових знань можливих одержувачів тексту перекладу та тексту оригіналу.

Найбільш поширеним прикладом розгортання при перекладі фахових текстів спорту на українську з об'єктивних причин можна назвати переклад спортивних абревіатур та термінів, наприклад: *multiple medal events* – змагання з кількома комплектами нагород, *DRM (Delegation Registration Meeting)* – процедура реєстрації членів делегації, *PVM (Paralympic Venue Meal)* – послуги харчування на місці змагань тощо.

Пропонуємо виділити три групи помилок, що спричинені недостатніми фоновими знаннями перекладача:

- перекладач не ідентифікує фонові знання в тексті: *2.4.2.3 Multiple class event, multiple MQS, multiple medal events / 2.4.2.3. Змагання у багатьох класах, різні МКС, різні змагання за медалі [364]*. Даний приклад свідчить, що перекладач не зміг ідентифікувати наявність екстралінгвістичних чинників в термінах, що мали бути перекладені та не потурбувався про те, щоб зрозуміти контекст, а за умови відсутності словників з паралімпійського плавання така легковажність перекладача спричинила викривлення змісту тексту. Незважаючи на те, що більшість наукових та технічних термінів є незалежними від контексту,

можемо стверджувати, що специфіка паролімпійського спорту сприяє певній залежності термінології спорту від контексту. Так, *multiple class event* має бути перекладено як змагання за участю спортсменів кількох класів, а *multiple medal events* слід перекласти як змагання з кількома комплектами нагород.

- перекладач виявив фонові знання, але порушив норми мови перекладу при вербальній репрезентації: *A medical withdrawal shall be submitted to the Control Room Supervisor on the IPC Swimming official form certified by the team physician or competition medical officer [364] / Повідомлення про відсторонення від змагань з медичної причини повинно бути надане Наглядачу Пункту Управління на офіційному бланку IPC з Плавання, завіреному лікарем команди або медичним інспектором змагань.* Виходячи з перекладу даного терміна, можемо стверджувати, що перекладач зміг ідентифікувати екстралінгвістичні чинники, але порушив норми мови перекладу, вербалізуючи їхнє значення та запропонував неіснуючий термін замість загальноприйнятого *офіційний лікар*.
- перекладач розпізнав фонову інформацію, але передав лише її денотативне значення, що не є достатнім: *Matthew Cowdrey, Australia's most successful Paralympian of all-time, and his teammate Jacqueline Freney, a winner of eight London 2012 gold medals, are two of the headline names set for the Glasgow 2014 Commonwealth Games para-swimming competition which gets underway on Thursday 24 July [394] / Метью Коудрі, найбільш щасливий паролімпійський спортсмен збірної команди Австралії з плавання та восьмиразова чемпіонка Паралімпійських ігор в Лондоні 2012 Жаклін Френей стали обличчям змагань з плавання Ігор Співдружності, що розпочнуться 24 липня.* Даний приклад, на нашу думку, наочно ілюструє достатні фонові знання перекладача для розуміння фонові інформації, але глибина відтворення фонові інформації не є достатньою. Так, вважаємо, що

переклад словосполучення *headline names* за допомогою *обличчя* дещо спрощує значення оригіналу та звучить дещо гламурно, тому пропонуємо дати більш глибокий з екстралінгвістичних позицій та більш адекватний щодо контексту відповідник *символ*, оскільки, на нашу думку, людина, що була здатна завоювати 8 нагород найвищого ґатунку протягом одних лише Паралімпійських ігор, є справжньою легендою й символом мужності, працьовитості та самовідданості.

Як демонструють результати даної розвідки, кількість перекладацьких помилок, спричинених екстралінгвістичними особливостями фахових текстів спорту не є великою, але такі помилки найбільш небезпечні, оскільки саме вони призводять до інформаційних втрат та викривлення змісту оригіналу. Очевидно, що стратегії та засоби уникнення таких помилок слід вводити до обов'язкових програм навчання перекладу.

Таким чином, підводячи підсумки, можемо стверджувати, що фонові знання – один з ключових факторів успіху міжкультурної, міжнародної та міжмовної комунікації. Репрезентація й відтворення фонових знань в спортивних фахових текстах має низку особливостей, які слід враховувати перекладачеві. Недостатньо розвинена індивідуальна когнітивна система перекладача, відсутність або недостатність його фонових знань та недостатній практичний досвід можуть стати причиною перекладацьких помилок та збою в комунікації.

3.4.4. Парадигма політкоректності та її відтворення при перекладі

Постколоніальне західне суспільство, рух за права жінок та сексуальних меншин спричинили значні зміни в лексичному складі англійської мови. Колоніалізм, цей «первородний гріх Європи та Америки», нав'язав постколоніальному суспільству відчуття провини [50, с. 44] та вплинув, відповідно, й на вибір лексики. Такі суспільні та мовні процеси не могли не

знайти свою реалізацію також і в англійських фахових текстах спорту, що певним чином впливає на вибір перекладацьких відповідників.

В гендерних політкоректних евфемізмах спостерігаємо нейтралізацію за статевими ознаками шляхом уникання «сексистських» суфіксів -man, -woman, -er та -ess: sportsman – sportswoman – athlete, swimmer – athlete. Щодо відображення цих тенденцій в українському перекладі, то пропонуємо серед всіх синонімів ряду спортсмен – атлет – спортсовець, обирати спортсовець, що є більш милозвучним та є вмотивованим, хоча ненормативним, оскільки атлет звучить неприродно, а термін спортсмен несе іншомовну мотивацію.

Наступне питання, що виникає, коли перекладач стикається з проявами толерантності в мові, як передавати при перекладі політкоректні евфемізмисловосполучення? В англійській фаховій мові спорту в процесі інтеграції спорту інвалідів до олімпійського спорту таких словосполучень з'являється все більше: замість *deaf* спостерігаємо тенденцію використання *aurally inconvenienced*, замість *blind* – *visually impaired*, слово *invalid* категорично не вживається, замість нього використовується *physically disabled person*, замість *mentally ill* в паролімпійському спорті активно використовується *intellectually disabled*. Щодо перекладу таких евфемізмів, пропонуємо варіанти перекладу, які використовуються в Національному паролімпійському комітеті України:

- *aurally inconvenienced athlet* – спортсмен-інвалід з вадами слуху;
- *visually impaired athlet* – спортсмен-інвалід з вадами зору;
- *physically disabled athlet* – спортсмен-інвалід з ураженнями опорно-рухового апарату;
- *intellectually disabled athlet* – спортсмен-інвалід з вадами інтелекту.

Можна дискутувати щодо використання слова інвалід в таких українських термінах, але саме це слово пояснює сутність системи паролімпійського спорту та її відмінність від олімпійського спорту, хоча, на нашу думку, звучить дещо образливо. Тому в наших перекладах надаємо перевагу варіанту *спортсмени з обмеженими можливостями*.

Зрозуміло, що проблема передачі евфемізмів українською мовою ускладнюється тим, що лексикографія не встигає за толерантністю, а отже не всі евфемізми зареєстровані навіть тлумачними словниками, не кажучи вже про двомовні словники [29].

Підводячи підсумки спостережень даної глави, можемо ще раз наголосити на нагальних потребах фахової мови спорту в словниках різних типів та тематики. Акцентуємо увагу перекладачів на потребах постійно працювати над фаховою термінологією та фоновими знаннями та закликаємо перекладачів-практиків брати участь в лексикографічній роботі, тобто ділитися з перекладацьким співтовариством та студентами-перекладачами своїми здобутками в роботі з перекладом фахових текстів, що, до речі, сьогодні можливо навіть не полишаючи свого робочого місця та потребує мінімального часу, якщо брати участь в роботі «відкритих» лексикографічних джерел, таких як, www.multitran.ru та www.lingvo.ru. Автори таких ресурсів «відкритої лексикографії» пропонують інструментарій для створення словників у спеціальному форматі користувача або додають до своїх словників після певної модерації запропоновані перекладачами варіанти перекладів. Дуже корисним, також, на наш погляд, буде робота з використанням засобів автоматизації перекладу (CAT) та створення єдиного банку пам'яті галузевих перекладів, що неминуче призведе до стандартизації та уніфікації галузевих терміносистем.

ВИСНОВКИ ДО III РОЗДІЛУ

Проблема оцінювання якості перекладу – одна з найскладніших та неоднозначних проблем сучасного перекладознавства, оскільки хвилює вона не лише лінгвістів та перекладознавців, а й компанії та організації, що пропонують та споживають перекладацькі послуги, самих перекладачів та викладачів перекладу. За останні роки було запропоновано декілька теоретичних підходів для вирішення даної проблеми, а також кілька

практичних кількісних систем оцінювання якості перекладів. Однак всі вони мають недоліки та не можуть бути визнані універсальними, незважаючи навіть на створення міжнародних та європейських стандартів якості перекладу, оскільки вищезгадані стандарти не пропонують ані чітких критеріїв, ані універсального підходу до оцінювання якості перекладу. Незважаючи на модель оцінювання якості перекладу, що обирається базовою для аналізу перекладу, найважливішим етапом як створення адекватного перекладу, так і оцінювання його якості є доперекладський аналіз, який перекладознавці одноставно називають засобом запобігання перекладацьких помилок.

В нашій роботі ми використали схему, що була запропонована І. С. Алексєєвою, тому що вона найбільш повно та якісно описує всі фактори, що має враховувати перекладач при роботі з текстом та дозволяє уникнути прагматичних та культурологічних помилок, оскільки привертає увагу до цих аспектів перекладу. Також схема І. С. Алексєєвої допомагає зрозуміти та, як результат, досягти цілі комунікації, що саме і є основним завданням перекладу.

Наявність перекладацьких помилок обумовлюється двома факторами: компетенцією перекладача та складністю тексту, що перекладається. Ми пропонуємо перенести проблему складності тексту з площини суто суб'єктивної до об'єктивної, яку можна виміряти за допомогою певних інструментів та описати певний алгоритм дій. Таким інструментом для нас стала програма-архіватор *zip*. За ступенем стиснення тексту програмою компресії, можна робити висновки про його надлишковість, та, як наслідок, про ступінь його складності. Цей метод виявлення складності тексту найбільш швидкий та доступний, оскільки на кожен комп'ютер можна швидко та безкоштовно встановити програми-архіватори. Отримані результати співпадають з тими, що ми вже отримали шляхом лінгвістичного аналізу. Так, до групи складних текстів (коефіцієнт стиснення 24 – 34) та текстів з середнім рівнем складності (коефіцієнт стискання 35 – 44)

відносимо тексти офіційно-ділові та наукові. До групи текстів з низьким рівнем складності (коефіцієнт стиснення 45 – 55) або до групи простих текстів відносимо всі газетно-журнальні тексти.

Практичне уявлення перекладача про якість перекладу значною мірою формується саме через розуміння помилок у перекладі, тому типологія помилок, розроблена В. А. Єфименко, є найбільш зручною для аналізу помилок при перекладі фахових текстів спорту. Аналіз перекладацьких помилок дає нам змогу говорити про брак лінгвістичної, соціокультурної та інформаційно-технологічної компетенцій перекладача текстів фахової мови спорту. Оскільки весь спектр помилок, визначений та виділених в класифікації В. А. Єфименко, знайшов своє місце в перекладі лише одного офіційно-ділового тексту фахової мови спорту, про складність якого, до речі, свідчать також дані, отримані в результаті його аналізу з погляду теорії інформаційної ентропії. В тексті, що було проаналізовано, прогалини в професійній компетентності спричинили цілу низку значних перекладацьких помилок, на що, безперечно, слід звернути увагу при підготовці перекладачів.

Перекладач спортивних текстів має розуміти особливості спортивного дискурсу як англійської, так і української мов. Професійний перекладач має справу з текстами спортивного дискурсу в таких випадках усного та письмового перекладів:

- переклад на міжнародних спортивних зібраннях (Генеральна асамблея міжнародного олімпійського комітету, Генеральна асамблея міжнародного паролімпійського комітету тощо), на спортивних форумах, на різного роду зібраннях на Олімпійських та Паралімпійських іграх (нарада шефів місій, церемонія привітання команд, реєстрація команди, церемонія відкриття тощо), на засідання технічних комітетів з видів спорту та тренерських нарадах;
- переклад виступів та інтерв'ю спортивних функціонерів, офіційних осіб та спортсменів, що досягли видатних результатів та їхніх тренерів;

- неофіційний переклад в умовах кулуарного спілкування;
- реферативний та повний переклад іншомовних новин;
- переклад слухань в антидопінговому агентстві та слухань в спортивних судових інстанціях (наприклад, Міжнародний спортивний арбітражний суд) як наживо, так і в телефонному режимі або режимі відеоконференції;
- переклад різного роду спортивної документації та листування;
- переклад ділових переговорів щодо постачання спортивного устаткування, обладнання та екіпірування або щодо умов контрактів зі спортсменами тощо.

Метафорично перероблена спортивна лексика стає одним із засобів осмислення суспільно-політичних та економічних процесів, виразним засобом передачі фактів суспільного життя, політичного та економічного суперництва та засобом впливу на читача, а шляхи вирішення окреслених проблем перекладу ми бачимо в дослідженнях на перетині дискурсів та лексикографічної активності перекладачів-практиків, що вирішують дані проблеми кожен день.

Переклад, як інструмент міжмовного та міжкультурного спілкування, забезпечує адаптацію культур для мов, що взаємодіють, шляхом передачі фонових знань. Найбільшу кількість експліцитних елементів фонових знань було додано в публіцистичних текстах фахової мови спорту, оскільки аудиторія таких текстів надзвичайно широка, тому перекладач таких текстів має орієнтуватися на «пересічного реципієнта», а не на фахівця в галузі спорту.

Проблема передачі евфемізмів в англійських спортивних фахових текстах українською мовою ускладнюється тим, що лексикографія не встигає за толерантністю, а отже, не всі евфемізми зареєстровані навіть тлумачними словниками, не кажучи вже про двомовні словники.

Таким чином, маємо ще раз наголосити на нагальних потребах фахової мови спорту в словниках різних типів та тематики. Акцентуємо увагу

перекладачів на необхідності постійно працювати над фаховою термінологією та фоновими знаннями та закликаємо перекладачів-практиків брати участь в лексикографічній роботі. Дуже корисним також буде робота з використанням засобів автоматизації перекладу (CAT) та створення єдиного банку пам'яті галузевих перекладів, що неминуче призведе до стандартизації та уніфікації галузевих терміносистем.

Основні положення третього розділу дисертації, результати й висновки проведеного дослідження викладено в наступних публікаціях:

1. Іщенко Т. В. Деякі особливості перекладу фахових текстів спорту / Т. В. Іщенко // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Випуск 126. Кіровоград, 2014. – 605 с.
2. Іщенко Т. В. Типові помилки при перекладі фахових текстів спорту / Т. В. Іщенко // Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія. Випуск 692 – 693. Чернівці, 2014. – 336 с.
3. Іщенко Т. В. Опыт лингвистического анализа научного текста: коммуникативно-прагматические нормы и перевод / Т. В. Іщенко // Проблемы межкультурной коммуникации в современном обществе: международный сборник научных трудов (Казахстан – Венгрия)/ Отв. ред. Е. А. Журавлева. – Астана, 2014. – 280 с.

ВИСНОВКИ

Англійська фахова мова спорту – складова частина англійської загальнонаціональної мови. Проведений дисертаційний аналіз дав змогу поглибити певні здобутки у дослідженні фахових мов, а саме: вивчення та вдосконалення термінологічного апарату даної галузі, визначення ролі фахової лексики в спортивних текстах та вивчення особливостей їхнього перекладу. Теоретичною основою аналізу лексико-граматичних, структурно-семантичних, стилістичних та прагматичних особливостей фахової мови спорту були роботи вітчизняних та зарубіжних лінгвістів.

Фахова мова – це сукупність одиниць всіх рівнів мовної системи, що використовуються в певній галузі спілкування. Основною функцією фахових мов є максималізація ефективності фахової діяльності, прискорення темпів передачі інформації. Таким чином, на відміну від побутової мови, фахова мова має більш виражений кодовий характер. Можна виявити наступні риси фахових мов: унормованість, однозначність, регламентованість, стандартизованість, ієрархічність та знеособленість.

В рамках когнітивно-дискурсивного підходу фахову мову дефінують як лінгвокогнітивне утворення, призначене для зберігання об'єктивованих в мові структур людського знання та досвіду, що забезпечує функціонування та розвиток особливої галузі знання та спілкування в її межах.

Кардинальна відмінність фахової мови від загальнонаціональної – наявність особливих лексичних підсистем в фахових мовах та дещо редукованої та видозміненої системи синтаксису. На рівні граматики, морфології та синтаксису, фахова мова повторює ознаки загальнонаціональної мови, відрізняючись від неї лише своїм лексичним компонентом та функціями. Таким чином, головним носієм спеціальної, фахової інформації є термінологія – система одиниць спеціальної номінації даної галузі.

Фахова мові характеризується високим ступенем неоднорідності, оскільки вона розпадається на функціонально-стилістичні різновиди.

Проблема внутрішньої класифікації фахових мов не є фундаментально не вирішеною, але для нашого дослідження більш зручною виявилася стратифікаційна модель Л. Гофмана, згідно з якою фахові мови «розшаровуються» на п'ять страт. Кожна страта характеризується своїм ступенем абстрактності, мовною формою вираження, середовищем функціонування та користувачами.

Термін – це спеціальне слово (словосполучення), що прийняте в професійній діяльності та вживається в особливих умовах. Термін – це основний понятійний елемент фахової мови. В межах свого термінологічного поля термін однозначний, але питання однозначності термінів разом з проблемами стилістичної нейтральності, синонімії та омонімії викликають багато суперечок серед науковців. Неможливість «позбавити» термін багатозначності, емоційної забарвленості, стилістичної маркованості, залежності від контексту, а також наявності синонімів обумовлена, перш за все, тим, що термін є словом або словосполученням природної мови. Значення термінологічної лексики та її вага в загальному словниковому складі мови невпинно зростає, тому, окрім потреб стандартизації, гостро постала проблема необхідності дослідження термінологічних систем різних наук задля уніфікації терміносистем та однозначності фахової комунікації.

Переклад фахових текстів – комплексне явище, яке передбачає не лише роботу з текстом оригіналу, а й вимагає врахування специфіки понять фахова мова, дискурс, інституційна комунікація та надає можливість комплексного підходу до перекладу фахових текстів, а саме фахових текстів спорту. Крім того, знання фаху, так само як і знання тексту, та теорії перекладу є основними критеріями фахового перекладу. Функція тексту та коло адресатів визначають відповідним чином структуру, семантику, лексику, граматику, стиль тексту перекладу, а також відповідні перекладацькі стратегії.

Спроби виділити «чистий» різновид спортивного дискурсу натрапляють на певні об'єктивні протиріччя. Традиційно виділяють ядро, до якого відносять спортивний журналістський дискурс, в межах якого відбивається як концептуальна, тематична і жанрово-стильова специфіка спортивного дискурсу, так і його інституціональний характер. Та, навпаки, існування фахової мови спорту неможливо заперечити, оскільки тоді маємо заперечити існування спорту як соціального інституту та той факт, що його обслуговують фахівці, а фахова мова спорту, як ми вже виявили – це професійна мова спортивних фахівців, що є засобом їхнього спілкування за наявності подібного розуміння реальності. Іншими словами, спортивний дискурс – це, передусім, процес професійного спілкування спортсменів та тренерів і сукупність текстів, які породжуються ними під час заняття спортом (тренувань, змагань, навчального процесу), а фахова мова спорту, на наш погляд, це інструмент, яким оперують учасники спортивного дискурсу для досягнення своїх комунікативних завдань, при тому, що фаховий текст – це зафіксована історія або продукт такого професійного спілкування.

Спортивна термінологія характеризується підвищеною мобільністю, тенденцією до постійного розвитку, тому термінологію спорту науковці відносять до стихійних терміносистем. Спортивна термінологія – найбільш уживана термінологія сучасної англійської мови, оскільки спортивні терміни активно використовуються в засобах масової інформації не тільки спортивної тематики. Стихійність спортивної термінології проявляється в слабкій кодифікованості, оскільки нормативні вузькогалузеві спортивні словники як англійської, так і української мов, представлені словниками з максимальним обсягом 1000 термінів, а їх наклад надзвичайно малий, тобто вони недоступні навіть фахівцям галузі спорту.

Спортивна лексика слабо відмежована від загальнолітературної лексики, що сприяє спеціалізації загальнолітературної лексики в спортивній галузі. Спортивній термінології властиві всі види конотації. Функціонування спортивних термінів в різних типах книжного мовлення, в фаховому

розмовному мовленні – основна специфічна риса спортивної термінології. Синонімія спортивної термінології обумовлена стильовою маркованістю термінів, низьким рівнем стандартизації та значною потребою в гармонізації спортивної лексики. Найяскравішою граматичною характеристикою спортивної термінології можна вважати велику кількість термінів-дієслів (8,5%).

Фахові мови реалізуються здебільшого в виробничо-технічному, офіційно-діловому, науковому стилях. Щодо фахової мови спорту, то значна кількість її текстів реалізована, як ми виявили, в публіцистичному стилі.

За формальною структурою терміни фахової мови спорту були поділені на: терміни-кореневі слова (12,3%), похідна лексика (16,2%), терміни-складні слова (2,9%), терміни-словосполучення (64,8%), терміни-абревіатури (2,5%), літерні умовні скорочення та символи (1,3%). Аналіз формальних критеріїв термінології спорту демонструє, що в структурній організації лексики англійської фахової мови спорту переважають багатоконпонентні терміни, що свідчить про інтенсифікацію процесу спеціалізації спортивних термінів, формування ієрархічної структури терміносистеми, встановлення дериваційних зв'язків між термінами.

За результатами частиномовного аналізу лексики фахової мови спорту ми констатуємо, що найбільш типовими для даної вибірки можна вважати двокомпонентні терміни спорту: іменник. + іменник. (15,2%), прикметник+іменник (12,8%), дієслово + іменник (12,3%). Найменш частотні в межах даної вибірки – двокомпонентні спортивні терміни типу: прислівник + іменник (1,4%). Щодо однокомпонентних термінів спорту, так званих симплексів, то тут маємо іменники (25,8%), та дієслова (5,7%).

Розвиток полісемантичних зв'язків у терміносистемі спорту – явище неминуче, а найпоширенішими в досліджуваній терміносистемі є терміни з двома значеннями (72,4%) та значно рідше трапляються терміни, що мають три та більше значень (27,6%), що пояснюється внутрішньосистемними лексико-семантичними зв'язками.

Явище омонімії охоплює невелику кількість англійських термінів спорту, які були виявлені в корпусі текстів, що вивчалися. В процесі аналізу терміносистеми спорту були виявлені випадки як внутрішньогалузевої (31,2%), так і міжгалузевої омонімії (67,8%).

Синонімія термінів фахової мови спорту специфічна: можна констатувати присутність таких рядів синонімічних зв'язків між термінами досліджуваної терміносистеми: зв'язки семантичної рівності значень (73 пари синонімів 46,5%) та зв'язки семантичної близькості (84 пари синонімів, 53,5%).

Явище антонімії в англійській терміносистемі спорту представлене достатньою кількістю термінів. За нашими спостереженнями, в спортивних текстах, що було проаналізовано переважають лексичні антоніми – 43 пари (58,1%), словотворчі антоніми в досліджуваних текстах представлені меншою кількістю пар – 31 пара (41,9%). За словотворчою структурою антоніми терміносфери спорту представлені кореневими, похідними, складними словами, а також двокомпонентними словосполученнями, кількість яких найбільша. Щільна взаємодія антонімічних і синонімічних відношень у терміносистемі спорту свідчить про системність антонімії.

Парадигматичні відносини фахової лексики спорту підкреслюють системність спортивної термінології, позитивно відповідаючи на питання щодо можливості називати спеціальну лексику спорту термінологією.

Фахові тексти спорту актуалізують загальнонаукові, міжгалузеві й вузькогалузеві терміни, які визначають ступінь термінологічної насиченості фахових текстів. Середня термінологічна насиченість даних текстів вузькогалузевими термінами становить 22%, міжгалузевими термінами – 14%, та загальнонауковими термінами – 10%, загальною лексикою фахового тексту – 54%. Таким чином, доцільно говорити про певну «відкритість» фахової мови спорту, яку забезпечує розроблена терміносистема, що відповідає можливим модусам галузевої комунікації, та відкриває доступ непрофесіоналам до участі у фаховій комунікації. В фаховій мові спорту такими непрофесіоналами є вболівальники спортивних змагань, які досить

часто не володіють фаховою лексикою того або іншого виду спорту, а отже, і відповідним фондом знань. Крім того, така відкритість допускає збагачення фахової мови спорту лексичним фондом інших суміжних фахових мов.

Проблема оцінювання якості перекладу – одна з найскладніших та неоднозначних проблем сучасного перекладознавства, оскільки хвилює вона не лише лінгвістів та перекладознавців, а й компанії та організації, що пропонують та споживають перекладацькі послуги, самих перекладачів та викладачів перекладу. За останні роки було запропоновано декілька теоретичних підходів для вирішення даної проблеми, а також кілька практичних кількісних систем оцінювання якості перекладів. Однак всі вони мають недоліки та не можуть бути визнані універсальними, незважаючи навіть на створення міжнародних та європейських стандартів якості перекладу, оскільки вищезгадані стандарти не пропонують ані чітких критеріїв, ані універсального підходу до оцінювання якості перекладу. Незважаючи на модель оцінювання якості перекладу, що обирається базовою для аналізу перекладу, найважливішим етапом як створення адекватного перекладу так і оцінювання його якості є доперекладцький аналіз, який перекладознавці одноставно називають засобом запобігання перекладацьких помилок.

В нашій роботі ми використали схему, що була запропонована І. С. Алексєєвою, тому що вона найбільш повно та якісно описує всі фактори, що має враховувати перекладач при роботі з текстом та дозволяє уникнути прагматичних та культурологічних помилок, оскільки привертає увагу до цих аспектів перекладу. Також схема І. С. Алексєєвої допомагає зрозуміти та, як результат, досягти цілі комунікації, що саме і є основним завданням перекладу.

Наявність перекладацьких помилок обумовлюється двома факторами: компетенцією перекладача та складністю тексту, що перекладається. Ми пропонуємо перенести проблему складності тексту з площини суто суб'єктивної до об'єктивної, яку можна виміряти за допомогою певних

інструментів та описати певний алгоритм дій. Таким інструментом для нас стала програма архіватор *zip*. За ступенем стиснення тексту програмою компресії, можна робити висновок про його надлишковість, та, як наслідок, про ступінь його складності. Цей метод виявлення складності тексту найбільш швидкий та доступний, оскільки на кожен комп'ютер можна швидко та безкоштовно встановити програми архіватори. Отримані результати співпадають з тими, що ми вже отримали шляхом лінгвістичного аналізу. Так, до групи складних текстів (коефіцієнт стиснення 24 – 34) та текстів з середнім рівнем складності (коефіцієнт стиснення 35 – 44) відносимо тексти офіційно-ділові та наукові. До групи текстів з низьким рівнем складності (коефіцієнт стиснення 45 – 55) або до групи простих текстів відносимо всі газетно-журнальні тексти.

Практичне уявлення перекладача про якість перекладу значною мірою формується саме через розуміння помилок у перекладі, тому типологія помилок, розроблена В. А. Єфименко, є найзручнішою для аналізу помилок при перекладі фахових текстів спорту. Аналіз перекладацьких помилок дає нам змогу говорити про брак лінгвістичної, соціокультурної та інформаційно-технологічної компетенцій перекладача текстів фахової мови спорту. Оскільки весь спектр помилок, визначений і виділений в класифікації В. А. Єфименко, знайшов своє місце в перекладі лише одного офіційно-ділового тексту фахової мови спорту, про складність якого, до речі, свідчать також дані, отримані в результаті його аналізу з погляду теорії інформаційної ентропії. В тексті, що було проаналізовано, прогалини в професійній компетентності спричинили цілу низку значних перекладацьких помилок, на що, безперечно, слід звернути увагу при підготовці перекладачів.

Перекладач спортивних текстів має розуміти особливості спортивного дискурсу як англійської, так і української мов. Метафорично перероблена спортивна лексика стає одним із засобів осмислення суспільно-політичних та економічних процесів, виразним засобом передачі фактів суспільного життя, політичного та економічного суперництва та засобом впливу на читача, а

шляхи вирішення окреслених проблем перекладу ми бачимо в дослідженнях на перетині дискурсів та лексикографічної активності перекладачів-практиків, що вирішують дані проблеми кожен день.

Переклад, як інструмент міжмовного та міжкультурного спілкування, забезпечує адаптацію культур для мов, що взаємодіють, шляхом передачі фонових знань. Найбільшу кількість експліцитних елементів фонових знань було додано в публіцистичних текстах фахової мови спорту, оскільки аудиторія таких текстів надзвичайно широка, тому перекладач таких текстів має орієнтуватися на «пересічного реципієнта», а не на фахівця в галузі спорту.

Проблема передачі евфемізмів в англійських спортивних фахових текстах українською мовою ускладнюється тим, що лексикографія не встигає за толерантністю, а отже не всі евфемізми зареєстровані навіть тлумачними словниками, не кажучи вже про двомовні словники.

Таким чином, маємо ще раз наголосити на нагальних потребах фахової мови спорту в словниках різних типів та тематики. Акцентуємо увагу перекладачів на потребі постійно працювати над фаховою термінологією та фоновими знаннями та закликаємо перекладачів-практиків брати участь в лексикографічній роботі. Дуже корисною також буде робота з використанням засобів автоматизації перекладу (CAT) та створення єдиного банку пам'яті галузевих перекладів, що може стати основою процесу стандартизації та уніфікації галузевих терміносистем.

Отже, дисертаційне дослідження структурно-семантичних, лексико-граматичних, комунікативних, прагматичних та перекладацьких особливостей сучасної фахової мови спорту – це певний внесок у розв'язання актуальних питань термінології, лінгвістики та перекладознавства. Результати аналізу можуть стати основою для подальших, більш глибоких досліджень обраної фахової мови, оскільки зроблено лише одну з перших спроб комплексного дослідження англійської фахової мови спорту з позицій лінгвістики та перекладознавства. Проведене дослідження може

використовуватися в навчальному процесі – у підготовці фахівців зі спортивного перекладу або у викладанні студентам спортивних вищих навчальних закладів засад фахового перекладу; в діяльності технічних комітетів з питань стандартизації спортивної термінології та для вдосконалення перекладу спортивних текстів. Ілюстративний матеріал може бути використаний при укладанні перекладних і тлумачних спортивних словників. Запропонована методика може також сприяти всебічному дослідженню інших фахових мов.

В перспективі дослідження може бути продовжене в аспекті дискурсного аналізу текстів англійської фахової мови спорту, оскільки на відміну від лігвотекстового, доперекладацького та перекладацького аналізів, які зосереджуються на мовних та перекладацьких аспектах тексту, аналіз дискурсу передбачає перенесення акцентів з формально-лінгвістичних характеристик дискурсу на позалінгвальні чинники його породження в комунікативному середовищі за тих чи інших обставин комунікації як соціальної дії. Такі дослідження можуть дати відповіді на питання перекладеності дискурсу. Перспективи ж подальших розвідок у напрямку вивчення фахової мови спорту з позицій перекладу вбачаються у поглибленому дослідженні проблем макроперекладу фахових текстів спорту, які містять значну кількість термінологічних одиниць, а саме – шляхи встановлення нормативно-текстової еквівалентності та функціонально-стильової адекватності. Крім того, подальше вивчення спортивної термінології також є доволі перспективним завданням, оскільки термінологія фахової мови спорту набула значного поширення у загальній мові, що пояснюється великим інтересом суспільства до спортивних заходів, популяризацією спортивних досягнень. Тому подальший опис проблем перекладу спортивних текстів та шляхів їх вирішення постають одним із перспективних напрямків дослідження фахової мови спорту.

СПИСОК НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов, Б. А. Научно-техническая литература как одна из сфер функционирования языковой системы / Б. А. Абрамов // Научные труды МГПИИЯ им. М. Тореца. – М., 1973. – с.175-182.
2. Авакова, А. С. Наименование спортсменов в русском языке: автореф. дис...канд. филол. наук. / А. С. Авакова. – М., 1971. – 19 с.
3. Авакова, А. С. Наименования спортсменов-игроков в современном русском языке / А. С. Авакова // Этимологические исследования по русскому языку. – М.: Изд-во МГУ, 1976. Вып. VIII. – С. 15-29.
4. Авакова, Л. А. Структурно-семантический и функциональный анализ терминосистемы «Шахматы»: дис. ... канд. филол. наук / Л. А. Авакова. – Майкоп, 2006. – 200 с.
5. Авербух, К. Я. Стратификация терминологии в аспекте системных представлений / К. Я. Авербух // Научно-техническая терминология: науч.-тех. реф. сб. – Вып. 2. – М.: Госстандарт России, ВНИИКИ, 2001. – С. 6 – 8.
6. Авербух, К. Я. Общая теория термина / К. Я. Авербух. – Иваново, 2004. – 247 с.
7. Алексеева, Л. М. Лингвистика термина / Л. М. Алексеева // Лексикология. Терминоведение. Стилистика: сб. науч. тр. – М.–Рязань: Пресса, 2003. – С. 37 – 42.
8. Алексеева, Л. М. Медицинский дискурс: теоретические основы и принципы анализа / Л. М. Алексеева, С. Л. Мишланова. – Пермь: Изд-во Перм. ун-та, 2002. – 200 с.
9. Алексеева, Л. М. Проблемы термина и терминообразования: учеб. пособие по спецкурсу / Л. М. Алексеева. – Пермь, 1998. – 120 с.
10. Алексеева, И. С. Профессиональное обучение переводчика. Учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей / И. С. Алексеева. – СПб.: Институт иностранных языков, 2000. – 192 с.

11. Алимов, В. В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации: для учеб. занятий и для самостоятельной работы / В. В. Алимов. – 2-е изд., испр. М. : Едиториал УРСС, 2004. – 160 с.
12. Андреев, Н. Д. Статистико-комбинаторные методы в теоретическом и прикладном языковедении / Н. Д. Андреев. – Л.: Наука, 1967. – 403 с.
13. Анисимова, Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация. (на материале креолизованных текстов): учеб. пособие для студ. фак.иностр. яз. вузов / Е. Е. Анисимова. – М.: Academia, 2003. – 128 с.
14. Апалько, И. Ю. Терминологическая лексика сферы бокса и динамика ее развития (на материале русского и английского языков): дис. ... канд. филол. наук / И. Ю. Апалько. – Краснодар, 2005. – 211 с.
15. Арутюнова, Н. Д. Образ: опыт концептуального анализа // Проблемы текстообразования и референции / Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1988. – С. 117 – 129.
16. Арутюнова, Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры / пер. под ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной; вступ. ст., сост. Н. Д. Арутюновой. – М.: Прогресс, 1990. – С. 5 – 32.
17. Арутюнова, Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М.: Язык русской культуры, 1999. – 896 с.
18. Асоціація перекладачів України. СТТУ АПУ 001-2000 Кваліфікація та сертифікація перекладачів. Загальні вимоги. – Режим доступу: <http://www.uta.org.ua/ru/13>
19. Баранов, А. Н. Введение в прикладную лингвистику: Учебное пособие / А. Н. Баранов. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 357 с.
20. Бацевич, Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К.: «Академія», 2004. – 342с.
21. Берсенев, С.Д. Исследование лексики научных текстов с позиции получателя речи: автореф. дис. ... д-ра филол.наук / С. Д. Берсенев. – Л., 1974. – 35 с.

22. Білодід, І. К. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. За загальною редакцією акад. АН УРСР / І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1972. – Т. 3. – 515 с.
23. Блейн, Н. Спорт как жизнь: СМИ, спорт и культура. Медиа. под ред. А. Бриггза, П. Кобли. 2-е изд. / Н. Блейн, Р. Бойл. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – С. 464 – 475.
24. Богословская, В. Р. Межкультурная коммуникация в сфере спорта и ее влияние на русскую спортивную терминологию конца XX века / В. Р. Богословская // Вопросы исследования и преподавания иностранных языков: межвуз. темат. сб. науч. тр. – Омск, 2003. Вып. 4. – С. 300 – 306.
25. Богословская, В. Р. Структурно-семантическая и функциональная адаптация заимствований: на материале спортивной лексики английского и русского языков: дис. ... канд. филол. наук / В. Р. Богословская. – Волгоград: Волгогр. гос. пед. ун-т, 2003.
26. Болдырев, Н. Н. Языковые категории как формат знания / Н. Н. Болдырев // Вопросы когнитивной лингвистики, 2006. – № 2. – С. 5 – 22.
27. Брандес, М. П. Предпереводческий анализ текста / М. П. Брандес, В. И. Провоторов. – М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. – 224 с.
28. Бреус, Е. В. Основы теории и практики перевода с английского на русский / Е. В. Бреус // Учебное пособие. 2-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во УРАО, 2000. – 208 с.
29. Бродский, М. Ю. Политический дискурс и перевод. – Режим доступа: http://www.academia.edu/1215/_Rus_Political_Discourse_and_Translation_
30. Будагов, Р. А. Введение в науку о языке / Р. А. Будагов. – М.: Добросвет, 2002. – 544 с.
31. Бук, С. Основи статистичної лінгвістики: Навчально-методичний посібник / С. Бук. Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 124 с.

32. Бузаджи, Д. М. Новый взгляд на классификацию переводческих ошибок / Д. М. Бузаджи, В. В. Гусев, В. К. Ланчиков, Д. В. Псурцев. – Москва, 2009. – 118 с.
33. Бурак, А. Л. Translating Culture: Перевод и межкультурная коммуникация / А. Л. Бурак. – М.: "Р.Валент", 2002. – 152 с.
34. Бюлер, К. Теория языка / К. Бюлер. – Москва: Прогресс, 1993. – 501 с.
35. Вакуров, В. Н. Стилистика газетных жанров / В. Н. Вакуров, Н. Н. Кохтев, Г. Я. Солганик. – М., 1978. – 183 с.
36. Васильева, Н. В. Языки для специальных целей и норма / Н. В. Васильева // Естественный язык, искусственный язык и информационные процессы в современном обществе. – М.: Наука, 1988. – С.55 – 70.
37. Вергун, Л. І. Перекладна взаємовідповідність англійської та української освітньої лексики : дис... канд. філол. наук: 10.02.16 / Л. І. Вергун // Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 267 с.
38. Вине, Ж.-П. Технические способы перевода. Вопросы перевода в зарубежной лингвистике / Ж.-П. Вине, Ж. Дарбельне. – М., 1978. – с. 157 – 167
39. Виноградов, В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография / В. В. Виноградов. – М.: Наука, 1977. – 312 с.
40. Винокур, Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии. История отечественного терминоведения. Классики терминоведения: Очерк и хрестоматия / Г. О. Винокур, В. А. Татаринов. – М.: Московский Лицей, 1994. – С. 218 – 284.
41. Вискушенко, С. А. Фахова мова тваринництва: лінгвокогнітивний і комунікативно-функціональний аспекти (на матеріалі британського варіанта англійської мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / С. А. Вискушенко. Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2012. – 20 с.
42. Володина, М. Н. Теория терминологической номинации /М. Н. Володина. – М.: МГУ, 1997. – 180 с.

43. Володина, М. Н. Термин как средство специальной информации / М. Н. Володина. – М.: Изд-во МГУ, 1996. – 76 с.
44. Гак, В. Г. Сравнительная типология французского и русского языков / В. Г. Гак. – М.: Просвещение, 1989. – 288 с.
45. Гак, В. Г. Терминология и культура речи / В. Г. Гак, В. М. Лейчик. – М.: Наука, 1981. – С. 47 – 57.
46. Гавранек, Б. К проблематике смешения языков / Б. Гавранек // Новое в лингвистике. Вып. 6; под ред. В. Ю. Розенцвейг. М.: Прогресс, 1972. – С. 94 – 111.
47. Гавранек, Б. Задачи литературного языка и его культура / Б. Гавранек // Пражский лингвистический кружок: сб. статей. – М., 1967. – С. 338 – 377.
48. Гак, В. Г. Субституция терминов в синтагматическом аспекте. Очерки по стилистике английского языка / В. Г. Гак, И. Р. Гальперин. – М., 1958. – 328 с.
49. Гальперин, И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – 2-е изд. М.: УРСС, 2004. – 137 с.
50. Гачев, Г. Д. Ментальности народов мира / Г. Д. Гачев. – М.: Алгоритм, Эксмо, 2008. – 544 с.
51. Глазырина, А. И. Английские контактные элементы в русском компьютерном подъязыке): дис. на соискание ученой степени кандидата филол. наук: спец. 10.02.20 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / А. И. Глазырина. Екатеринбург, 2006 – 330 с.
52. Глушко, М. М. Функциональный стиль общественного языка и методы его исследования / М. М. Глушко. – М., 1974. – С. 33
53. Голованова, Е. И. Языковая категоризация субъекта профессиональной деятельности (когнитивный и лингвокультурологический аспекты) / Е. И. Голованова // Вестник Челяб. гос. пед. ун-та. Сер. 3. Филология. 3/20056. – С. 38 – 49.

54. Голованова, Е. И. Ориентирующая функция термина / Е. И. Голованова // С любовью к языку: Сб. науч. тр. – М.; Воронеж, 2002. – С. 180 – 188.
55. Голованова, Е. И. Лингвистическая интерпретация термина: когнитивно-коммуникативный поход / Е. И. Голованова // Известия Урал. гос. ун-та. – Гум. науки. – Вып. 8 (33). – 20046. – С. 24 – 31.
56. Головин, Б. Н. Терминология / Б. Н. Головин // Общее языкознание. – М., 1979. – С. 264 – 278.
57. Голод, В. И. Когнитивные и коммуникативные аспекты текста как инструмента общения. ; отв. р. Ю. В. Ванников. Текст как объект лингвистического анализа и перевода / В. И. Голод. – М.: ИЯЗ, 1984. – 184 с.
58. Голодов, А. Г. О статусе терминов и профессиональных жаргонизмов в специальной лексике (на материале лексики спорта немецкого языка) / А. Г. Голодов // Филологические науки. 1999. № 4. – С. 104 –108.
59. Голуб, И. Б. Образность спортивных публикаций / И. Б. Голуб // Спорт в зеркале журналистики (о мастерстве спортивного журналиста). – М.: Мысль, 1989. – С. 158-184.
60. Гончаров, Б. А. К вопросу о типологии и переводе сокращений в англоязычной научно-технической литературе / Б. А. Гончаров // Теория и практика перевода. – Киев: Дніпро, 1991. – №17. – С. 143 – 151.
61. Гринев, С. В. Введение в терминоведение / С. В. Гринев. – М.: Московский Лицей, 1993. – 309 с.
62. Гринев-Гриневиц, С. В. Очередные задачи отечественного терминоведения / С. В. Гринев-Гриневиц // Научно-техническая терминология: материалы XI Междунар. науч. конф. «Нормативное и описательное терминоведение». – Вып. 1; отв. ред. А. Д. Козлов. – М.: ФГУП «Стандартинформ», 2006. – С. 36 – 38.

63. Гуреева, Е. И. Понятия, «концепт» и «антиконцепт»: (на примере современной терминологии) / Е. И. Гуреева // Вестник Челябинского государственного университета. 20072. № 8. – С. 16 – 20.
64. Гынин, В. И. Некоторые характерные особенности заимствований в спортивной терминологии / В. И. Гынин // Научная речь. – М., 1988. – С. 89 – 98.
65. Д'яков, А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К.: Academia, 2000. – 217 с.
66. Даниленко, В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М.: Наука, 1977. – 246 с.
67. Дейк, Т. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т. ван. Дейк. – М.: Прогресс, 1989. – 310 с.
68. Денисов, П. Н. Некоторые лингвистические аспекты терминологии / П. Н. Денисов // Русский язык в школе, 1965, №6. – С.10-16.
69. Державний стандарт України. Термінологія. Визначення основних понять. – К., 1996.
70. Дроздова, Т. В. Научный текст и проблемы его понимания (на материале англоязычных научных экономических текстов): дис. на соискание ученой степени доктора филол. наук: спец. 10.02.19 – Теория языка, 10.02.04 – Германские языки / Т. В. Дроздова. – М., 2003. – 390с.
71. Дроздова, Т. В. Концепты как основа ключевых понятий терминологии / Т. В. Дроздова // Концептуальный анализ языка: современные направления исследования. М – Калуга: изд-во «Эйдос», 2007. – С. 139 – 148.
72. Дубічинський, В. Деякі аспекти термінознавства у процесі навчання української мови за професійним спрямуванням / В. Дубічинський // Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка" . Пробл. укр. термінології., 2010. – № 675. – С. 93 – 97.

73. Дубчак, И. Е. Лингвистические параметры шоу как жанра спортивного дискурса / И. Е. Дубчак // Восточнослав'янська філологія : Збірник наукових праць. Випуск 8. Мовознавство. – Горлівка: видавництво ГДПШМ, 2006. – С. 108 – 113.
74. Дубчак, И. Е. Спортивный дискурс в русской и немецкой научных традициях / И. Е. Дубчак // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. 2006. – № 11 (106). – Філологічні науки. Ч.ІІ. – С. 233 – 239.
75. Дубчак, И. Е. Эмотивно-оценочный компонент как маркер спортивного дискурса / И. Е. Дубчак // Мовні і концептуальні картини світу : Збірник наукових праць. Вип.16, книга 1. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2005. – С. 102 – 105.
76. Дубчак, І. Є. Методологія вивчення спортивного дискурсу / І.Є. Дубчак // Русский язык и литература: Проблемы изучения и преподавания в школе и вузе: Сб. науч. тр. – К., 2006. – С.187 – 191.
77. Дубчак, І. Є. Особливості термінологічної номінації в області спорту / І. Є. Дубчак // Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. Вип.14. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. – С.123 – 126.
78. Дудецкая, С. Г. Метафоризация как способ терминообразования: на материале английской терминологии черепно-челюстно-лицевой хирургии и стоматологии: / С. Г. Дудецкая // Автореф. дис. канд. филол. наук. – Самара, 2007. – 22 с.
79. Елисеева, В.В. Лексикология английского языка / В. В. Елисеева. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 2003. – 172 с.
80. Елистратов, А. А. Именная нетерминологическая лексика спорта / А. А. Елистратов // Вестник Челябинского государственного университета, 2009. № 34. – С. 26 – 32.
81. Елистратов, А. А. К проблеме стилистической стратификации спортивной лексики / А. А. Елистратов // Филологические науки.

- Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2010. № 1 (5). В 2-х ч. Ч. 1. – С. 122 – 127.
82. Елистратов, А. А. Лексические средства отображения корпоративной культуры спортсменов: Автореф. дис. канд. филол. наук / А. А. Елистратов. – Челябинск, 2005. – 22 с.
  83. Елистратов, А. А. Военная лексика в языке спорта / А. А. Елистратов : Русская речь, 2005. – № 2. – С. 64 – 69.
  84. Емчук, И. Ф. Терминология в гребном спорте / И. Ф. Емчук // Гребной спорт: ежегодник. – М.: Физкультура и спорт, 1976. – С. 67 – 72.
  85. Єфіменко, В. А. Класифікація перекладацьких помилок та її використання для оцінки якості перекладів / В. А. Єфіменко. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Mikks/2011_33_169_173.pdf
  86. Зелинская, И. И. Словообразование в спортивной терминологии / И. И. Зелинская // Очерки по русскому, языку и стилистике. – Кишинёв: Штиинца, 1974. С. 79 – 87.
  87. Зильберт, А. Б. Спортивный дискурс: точки пересечения с другими дискурсами (проблемы интертекстуальности) / А. Б. Зильберт // Язык, сознание, коммуникация: сб. статей ; отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М.: МАКС Пресс, 2012. Вып. 19. – С. 103 – 112.
  88. Зильберт, А. Б. Существует ли спортивный дискурс? / А. Б. Зильберт // Материалы IX страховских чтений. – Саратов: Изд-во Саратов, педагогич. ин-та, 2000.
  89. Зильберт, А. Б. Спортивный дискурс: базовые понятия и категории: исследовательские задачи / А. Б. Зильберт, А. Б. Зильберт // Язык, сознание, коммуникация: сб. статей ; отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М.: МАКС Пресс, 2001. Вып. 17. – С. 45 – 55.
  90. Зимомря, М. І. Переклад: теорія та практика : навч.-метод. посіб. / М. І. Зимомря, О. М. Білоус // Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім.

- Володимира Винниченка. – 2.вид., випр. та доп. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2001. – 116 с.
91. Зяблова, О. А. Определение термина в когнитивно-дискурсивной парадигме знания / О. А. Зяблова // Проблемы и методы современной лингвистики: сборник науч. трудов. Вып. 1. Рос. акад.наук; Ин-т языкознания. – М.: Институт языкознания РАН, 2005. – С.43 – 54.
  92. Ивина, Л. В. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминосистем (на примере англоязычной терминологии венчурного финансирования). Л. В. Ивина. – М.: Академический Проект, 2003. – 304 с.
  93. Исабаева, К. К. Лексика из области спорта как экспрессивно-стилистическое средство. Образная структура текста / К. К. Исабаева. – Алма-Ата, 1987. – С. 89 – 94.
  94. Исмаева, Ф. Х. Системная организация лексики в профессиональном, спортивном некодифицированном подъязыке / Ф. Х. Исмаева.// Социальная политика и социология, 2006. № 4. С. – 186-197.
  95. Истрате, П. Лингвостилистические и риторические особенности спортивного репортажа как жанра СМИ: на материале футбольного репортажа: автореф. дис. . канд. филол. Наук / П. Истрате. – М., 2006. – 22 с.
  96. Іщенко, Т. В. Лексико-семантичні особливості фахової мови спорту. Матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару «Актуальні проблеми філологічної науки та педагогічної практики» / Т. В. Іщенко. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2009.
  97. Іщенко, Т. В. Концепт «спорт» в концептосфері англійської мови / Т. В. Іщенко // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми філологічної науки та педагогічної практики». – Дніпропетровськ : ДНУ, 2010.
  98. Іщенко, Т. В. Термін та термінологія як об'єкти лінгвістичних досліджень / Т. В. Іщенко // Збірник наукових праць. «Людина.

- Комп'ютер. Комунікація». – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 355 с.
99. Іщенко, Т. В. Комуникативні аспекти англійської фахової мови спорту / Т. В. Іщенко // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Філологічні науки. Випуск 26. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2011. – 401 с.
100. Іщенко, Т. В. Специфіка дискурсу спорту / Т. В. Іщенко // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Випуск 105 (2). – Кіровоград, 2012. – 591 с.
101. Іщенко, Т. В. Науково-технічний різновид фахової мови спорту: комуникативно-прагматичні норми та переклад / Т. В. Іщенко // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Випуск 116. – Кіровоград, 2013. – 657 с.
102. Іщенко, Т. В. Англійська фахова мова спорту. Особливості спортивного терміна. / Т. В. Іщенко // Актуальні проблеми перекладознавства: Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ, 2014 – 220 с.
103. Іщенко, Т. В. Деякі особливості перекладу фахових текстів спорту / Т. В. Іщенко // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Випуск 126. – Кіровоград, 2014. – 605 с.
104. Іщенко, Т. В. Типові помилки при перекладі фахових текстів спорту / Т. В. Іщенко // Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія. Випуск 692 – 693. – Чернівці, 2014. – 336 с.
105. Ищенко, Т. В. Опыт лингвистического анализа научного текста: коммуникативно-прагматические нормы и перевод / Т. В. Ищенко // Проблемы межкультурной коммуникации в современном обществе: международный сборник научных трудов (Казахстан – Венгрия) ; Отв. ред. Е. А. Журавлева. – Астана, 2014. – 280 с.
106. Казённова, О. А. Функционирование фразеологизмов в устном дискурсе (на материале спортивных репортажей): автореф. дис. . канд. филол. Наук / О. А. Казённова. – М., 2009. – 24 с.

107. Калинин, А. В. Лексика русского языка / А. В. Калинин. – М., 1978. – 150с.
108. Канделаки, Т. Л. Семантика и мотивированность терминов / Т. Л. Канделаки. – М.: Наука, 1977. – 167 с.
109. Карабан, В. І. Посібник довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову / В. І. Карабан. – К.: Політична думка, 1997. – 300с.
110. Карасик, В. И. О категориях лингвокультурологии / В. И. Карасик // Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности. – Волгоград, 2001. – С. 3 – 16.
111. Карасик, В. И. Характеристики педагогического дискурса / В. И. Карасик // Языковая личность: аспекты лингвистики и лингводидактики: сборник научных трудов. – Волгоград: Перемена, 1999. – С. 2 – 18.
112. Карасик, В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М.: Гно-зис, 2004. – 390 с.
113. Карасик, В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 476 с.
114. Квитко, И. С. Терминоведческие проблемы редактирования / И. С. Квитко, В. М. Лейчик, Г. Г. Кабанцев. – Львів: Вища школа, 1986. – 150 с.
115. Кибрик, А. А. Анализ дискурса в когнитивной перспективе: дис. в виде научного доклада докт. филол. Наук / А. А. Кибрик. – М., 2003. – 90 с.
116. Кияк, Т. Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова) / Т. Р. Кияк. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.
117. Кияк, Т. Р. Фахові мови та проблеми термінознавства / Т. Р. Кияк // Нова філологія: збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2007. – № 27. – С. 203–208. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf>
118. Кияк, Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения / Т. Р. Кияк. – Киев: УМКВО, 1989. – 103 с.

119. Кияк, Т. Р. Мотивированность лексических единиц: количественные и качественные характеристики / Т. Р. Кияк. – Львов: Вища шк., 1988. – 163 с.
120. Кияк, Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу (німецька мова): підручник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Р. Кияк. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592с.
121. Ковальчук, Е. А. Оценка качества перевода: проблема поиска эффективных методов, стандартов и параметров / Е. А. Ковальчук. – Режим доступа: [http://www.uzknastu.ru/files/pdf/П-2\(2\)2010/81-85.pdf](http://www.uzknastu.ru/files/pdf/П-2(2)2010/81-85.pdf).
122. Коваленко, А. Я. Науково-технічний переклад / А. Я. Коваленко. – Тернопіль: Видавництво Карп'юка, 2001. – 284с.
123. Ковбасюк, Л. А. Сучасні лінгвістичні теорії: лекційні, практичні, самостійні модулі та тести: Навчально-методичний посібник для магістрів заочної форми навчання / Л. А. Ковбасюк, Н. В. Романова. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2008. – 6 с.
124. Кожевникова, И. Г. Русская спортивная лексика: структурно-семантическое описание / И. Г. Кожевникова. – Воронеж: Изд-во Воронеж, гос. ун-та, 2002. – 264 с.
125. Кожевникова, И. Г. Формирование и развитие концепта «спорт» в русской концептосфере / И. Г. Кожевникова // Теория и практика физической культуры, 2003. № 2. – С. 47 – 49.
126. Кожемякин, Е. А. Дискурсный подход к изучению культуры / Е. А. Кожемякин // Современный дискурс-анализ. Методология: концептуальные обоснования: Электронный журнал. Вып. 1. Т.1. 2009. – Режим доступа: <http://www.discourseanalysis.org>.
127. Колесник, Н. В. Фреймовая семантика Ч. Филлмора / Н. В. Колесник // Язык, сознание, коммуникация: сб. статей ; отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. М.: МАКС Пресс, 2002. Вып. 22. – С. 58-65.

128. Колокольникова, М. Ю. Роль религиозного дискурса в историческом развитии структуры лексемы *lust* / М. Ю. Колокольникова // Изв. Волгогр. пед. ун-та. Сер. Филол. науки. 2009. № 2 (36). С. 122 – 126.
129. Комарова, З. И. Семантическая структура специального слова и ее лексикографическое описание / З. И. Комарова. – Свердловск: Изд-во Уральского университета, 1991. – 156 с.
130. Комиссаров, В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров // Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.
131. Кондрашкина, С. И. Составные спортивные термины в современном русском языке: Автореф. дис... канд. филол. наук / С. И. Кондрашкина. – Л., 1975. – 19 с.
132. Косиченко, Е. Ф. Прецедентные имена как средство выражения субъективной оценки: дис... канд. филол. наук / Е. Ф. Косиченко. – М., 2006 – 224 с.
133. Котов, Р. Г. Язык в реальной коммуникации как объект прикладной лингвистики: Т.9 / Р. Г. Котов. : МФИД, 1984. – № 4. – С. 17 – 21.
134. Красильникова, Н. А. Метафорическая репрезентация лингвокультурологической категории *свой–чужие* в экологическом дискурсе США, России и Англии. Дис. ... канд. филол. наук / Н. А. Красильникова. – Екб., 2005
135. Красных, В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В. В. Красных. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 375 с.
136. Кройчик, Л. Е. Система журналистских жанров / Л. Е. Кройчик // Основы творческой деятельности журналиста. – СПб: Знание, СПбИВЭСЭП, 2000. – С. 125–168.
137. Крысин, Л. П. Проблемы социальной и функциональной дифференциации языка в современной лингвистике / Л. П. Крысин // Современный русский язык. Социальная и функциональная дифференциация. – М.: Языки славянской культуры. – С. 11–33.

138. Кубрякова, Е. С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики / Е. С. Кубрякова // Известия АН. Серия литературы и языка. Т. 63. № 3. М., 2004. С. 3 – 12.
139. Кубрякова, Е. С. Языковое сознание и языковая картина мира. / Е. С. Кубрякова // Филология и культура: материалы II междунар. конф. 12-14 мая 1999 г. ; отв. ред. Н. Н. Болдырев. В 3 ч. Ч. III. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 1999. – С. 6 – 13.
140. Кудрин, С. А. Базовые метафоры спортивного дискурса как текстопорождающие модели: дисс. ... канд. филол. наук / Кудрин Сергей Андреевич. – М., 2011. – 212 с.
141. Кутузов, А. Б. Методики определения сложности текста в рамках переводческого анализа / А. Б. Кутузов // Вестник Нижегородского государственного лингвистического университета им. Н. А. Добролюбова. Выпуск 4 Лингвистика и межкультурная коммуникация. – Нижний новгород, 2009 – 248 с.
142. Лаврик, О. Жанрово-стильові особливості репортажу в українській спортивній пресі / О. Лаврик // Теле- та радіожурналістика, 2010. – Вип. 9. Ч. 1. – С. 196 – 201
143. Лакофф, Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
144. Латышев, Л. К. Курс перевода: Эквивалентность перевода и способы его достижения / Л. К. Латышев. – М., 1981. – 247 с.
145. Латышев, Л. К. Технология перевода : учеб. пособие для студ. вузов, обучающихся по спец. "Перевод и переводоведение" / Л. К. Латышев. – 4-е изд., стер. – М. : Академия, 2008. – 317 с.
146. Лейчик, В. М. Дискурс и текст / В. М. Лейчик // Активные процессы в различных типах дискурса: функционирование единиц языка, социолекты, современные речевые жанры. – Ярославль: Ремдер, 2009. С. 272 – 284.

147. Лейчик, В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007 – 256 с.
148. Лейчик, В. М. Взаимопроникновение лексики ЯСЦ / В. М. Лейчик // Русский язык: исторические судьбы и современность: труды и материалы. – М.: Наука, 2004. – С. 70 – 93.
149. Лейчик, В. М. Особенности функционирования слов в тексте / В. М. Лейчик // Филологические науки, 1990. – № 3. – С. 80 – 87.
150. Лейчик, В. М. Терминоведение: Предмет, методы, структура / В. М. Лейчик // изд. 2-е. – М.: КомКнига, 2006. – 256 с.
151. Леонтьев, А. А. Языковое сознание и образ мира / А. А. Леонтьев // Язык и сознание: парадоксальная рациональность ; отв. ред. Н. В. Уфимцева. – М.: Институт языкознания РАН, 1993. – С. 16 – 21.
152. Лещук, Т. Словництво і науково-технічний поступ (на основі німецько-українських лексичних порівнянь) – кн. 4: Проблема фахової лексики / Т. Лещук. – Львів: Просвіта, 1994. – 220с.
153. Литвиненко, О. А. Словотвірні та семантичні характеристики англійської термінології підсистеми машинобудування: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 – Германські мови / О.А. Литвиненко. – Харків, 2007. – 22 с.
154. Логинова З. С. Англизмы в спортивной терминологии русского языка: Синхронно-диахроническая характеристика / З. С. Логинова. – Ташкент, 1978. – 19 с.
155. Лотте, Д. С. Краткие формы научно-технических терминов / Д. С. Лотте. – М.: Наука, 1971. – 84 с.
156. Лотте, Д. С. Образование и правописание трехэлементных научно-технических терминов / Д. С. Лотте. – М.: Наука, 1969. – 120 с.
157. Лотте, Д. С. Основы построения научно-технической терминологии: Вопросы теории и методики / Д. С. Лотте. – М.: Наука, 1961.
158. Лотте, Д. С. Упорядочение технической терминологии. История отечественного терминоведения. Классики терминоведения: Очерк и

- хрестоматія / Д. С.Лотте, А. Татаринов. – М.: Московский Лицей, 1994. – С. 58 – 80.
159. Магнутова, В. Р. Спортивный дискурс и его участники / В. Р. Магнутова. – Режим доступа: <http://www.acis.vis.ru/8/1/17/mangutova>.
160. Макеев, К. С. Жанрові особливості українського перекладу німецьких фармацевтичних текстів: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / К.С. Макеев // Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2010. – 19 с.
161. Манерко, Л. А. Исследование концептуализации и категоризации в современном терминоведении / Л. А. Манерко // Концептуальный анализ языка: современные направления исследования: сб. науч. тр. – Калуга: ИП Кошелев А. Б. (издательство «Эйдос»), 2007. – С. 130 – 139.
162. Манерко, Л. А. Категоризация в языке науки и техники / Л. А. Манерко // Когнитивные аспекты языковой категоризации: сб. науч. тр. – Рязань, 2000. – С. 30 – 37.
163. Манерко, Л. А. Язык современной техники: ядро и периферия: моног. / Л. А. Манерко // РГПУ им. С.А. Герцена. – Рязань, 2000.
164. Малышева, Е. Г. Русский спортивный дискурс: лингвокогнитивное исследование: научная монографія / Е. Г. Малышева. – Омск, 2011. – 324 с.
165. Маринова, Е. В. Эквивалентная иноязычная лексика в спортивной терминологии / Е. В. Маринова, Ю. А. Винокурова // Житниковские чтения (VII; 2004): Диалог языков и культур в гуманистической парадигме: Материалы Международной научной конференции. Челябинск: Челябинский госуниверситет, 2004. – С. 72 – 75.
166. Массалина, И. П. Дискурсивные маркеры в английском языке военноморского дела / И. П. Массалина, В. Ф. Новодранова. – Калининград: Издательство: ФГОУ ВПО «КГТУ», 2009. – 278 с.
167. Матвеева, Т. В. Функциональные стили в аспекте текстовых категорий / Т. В. Матвеева. – Свердловск, 1990. – 196 с.

168. Медетова, М. Е. Иноязычные заимствования в русском языке (на материале терминологии спортивных игр) / М. Е. Медетова // Сравнительно-сопоставительное изучение языков и интерференция. Алма-Ата, 1989. – С. 84 – 89.
169. Меркулова, С. В. Автоматизированные толковые словари и контекстное определение: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: 10.02.21 – Прикладная и математическая лингвистика / С. В. Меркулова. – М., 1999. – 23 с.
170. Методические основы подготовки переводчиков: нижегородский опыт: Монография / Под общ. ред. В. В. Слобникова. – Нижний Новгород: НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, 2007. – 165 с.
171. Минский, М. Фреймы для представления знаний / М. Минский. – М.: Энергия, 1979. – 150 с.
172. Миньяр-Белоручев, Р. К. Теория и методы перевода / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М.: Московский Лицей, 1996. – 298 с.
173. Мирам, Г.И. Практический перевод. Заметки к лекциям / Г. И. Мирам. – Издательство: Ника-Центр, Эльга, 2005 г. – 184 с.
174. Мислива-Бунько, І. Я. «Єврослова» в сучасній українськомовній газетно-журнальній публіцистиці / І. Я. Мислива-Бунько // Лінгв. студії: зб. наук. пр., 2012. – Вип. 24. – С. 20 – 23.
175. Митрофанова, З. И. Когнитивно-прагматический аспект терминов-синонимов и их перевод / З. И. Митрофанова // Филология и лингвистика в современном обществе: материалы междунар. науч. конф. – М.: Ваш полиграфический партнер, 2012. – С. 121 – 125.
176. Михайлов, С. А. Спортивная журналистика / С. А. Михайлов, А. Г. Мостов. – М.: Издательство Михайлова В. А., 2005. – 224 с.
177. Мишевска, Г. Семантический анализ русской и болгарской спортивной лексики, заимствованной из английского языка / Г. Мишевска // Болгарская русистика. – София, 1991. Г. 18. № 4. – С. 68 – 74.

178. Мишланова, С. Л. Термин в медицинском дискурсе (образование, функционирование, развитие): автореф. дис. ... д-ра филол. наук / С. Л. Мишланова. – М., 2003. – 21 с.
179. Молдатыев, Е. А. К проблематике спортивной терминологии / Е. А. Молдатыев // Актуальные проблемы лексики: тезисы докладов лингвистической конференции. – Новосибирск: Новосибирский государственный университет, 1969. Вып. И. Ч. II. – С. 199 – 201.
180. Морган, У. Философия спорта: Исторический и концептуальный обзор и оценка ее будущего / У. Морган. : Логос, 2006. № 3 (54). – С. 147–158.
181. Морозов, Г. И. Терминология сложных систем / Г. И. Морозов // Научно техническая терминология. Вып.1. – М., 2004 – С. 54 – 55.
182. Морозова, Л. А. Терминознание: Основы и методы / Л. А. Морозова. – М.: ГНО «Прометей» МПГУ, 2004. – 144 с.
183. Мушніна, О. О. Граматичні особливості українського перекладу англомовної науково-технічної та художньої прози : дис... канд. філол. наук: 10.02.16 / Мушніна Олена Олександрівна.: Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 250 с.
184. Найда, Ю. К науке переводить. Принципы соответствий / Ю. Найда // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике: сб. статей. – М.: Международные отношения, 1978 – С. 114 – 137.
185. Никитина, Т. Г. Футбольный словарь сленга / Т. Г. Никитина, Е. И. Рогалева – М.: АСТ: Астрель, 2007. – 317 с.
186. Никитина, Т. Г. Семасиологический и ономазиологический анализ русской юридической лексики (в аспекте ее преподавания чехам): Автореф. дис. .канд. филолг. наук / Т. Г. Никитина. – М. 1986, – 16 с.
187. Нелюбин, Л. Л. Наука о переводе: История и теория с древнейших времен до наших дней / Л. Л. Нелюбин, Г. Т. Хухуни – М.: Флинта, 2008. – 416 с.

188. Новикова, Т. Анализ принципов толерантности в текстах СМИ / Т. Новикова // REL-GA. Научно-культурологический журнал, 2006. № 21 (143). – Режим доступа: <http://www.relga.ru>.
189. Новикова, И. И. TRUS не играет в хоккей, или как сжечь флаг, когда кончились памятники? О муже(н)ственности / И. И. Новикова. – М., 2002. – С. 327 – 344. – Режим доступа: www.genrestudies.info/sbornik/muzhest/16.htm.
190. Новодранова, В. Ф. Проблемы терминообразования в когнитивно-коммуникативном аспекте / В. Ф. Новодранова // Языки профессиональной коммуникации : материалы междунар. науч. конф. – Челябинск, 2003.
191. Новодранова, В. Ф. Концепты и антиконцепты в медицине / В. Ф. Новодранова // Научно-техническая терминология: Научн.-технич. реф. сб. – Вып. 2. – М.: ВНИИКИ, 2001. – С. 70 – 71.
192. Ноженко, Е. В. Этнокультурная специфика стереотипов-концептов национального характера: «Уверенность в себе», «Патриотизм», «Успешность» американской лингвокультуры: автореф. дис. ... канд. филол. наук. / Ноженко Е. В. – Кемерово, 2008. – 23 с.
193. Огуй, О. Д. Актуальні проблеми німецько-українського перекладу: навч. посібник. Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. / О. Д. Огуй. – Чернівці: Рута, 2004. – 256 с.
194. Олешков, М. Ю. Лингвоконцептуальный анализ дискурса (теоретический аспект) / М. Ю. Олешков // Дискурс, концепт, жанр: коллективная монография / отв. ред. М. Ю. Олешков. – Нижний Тагил: НТГСПА, 2009. – С. 68 – 86.
195. Олянич, А. В. Презентационная теория дискурса: монография / А. В. Олянич. – М.: Гнозис, 2007. – 470. с.
196. Орлов, В. Б. Словарь спортивного жаргона / В. Б. Орлов. – Челябинск, 1993. – 72 с.

197. Павиленис, Р. Н. Проблема смысла. Современный логико-философский анализ языка / Р. Н. Павиленис. – М.: Мысль, 1983. – 286 с.
198. Панкратова, О. А. Лингвосемиотическая характеристика спортивного дискурса: автореф. дис. . канд. филол. наук / О. А. Панкратова. – Волгоград, 2005. – 25 с.
199. Панько, Т. І. Системний статус синонімії у суспільствознавчій термінології східнослов'янських мов / Т. І. Панько. : Мовознавство, 1986. № 4.
200. Панько, Т. І. Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
201. Пикулева, Ю. Б. Спортивный дискурс в: аспекте толерантности. Язык вражды и язык согласия в социокультурном контексте современности: коллективная монография / Ю. Б. Пикулева. – Екатеринбург: Изд-во Уральского университета, 2006. – С. 278 – 295.
202. Пилипенко, Р. Є. Інституційний комунікативний простір Німеччини (фахова мова економіки): Автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.04 / Р.Є. Пилипенко. : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 40 с.
203. Пиотровский, Р. Г. Системное исследование лексики научного текста / Р. Г. Пиотровский, Н. П. Рахубо, М. С. Хажинская. – Кишинев, 1981.
204. Петушков, В. П. Лингвистика и терминоведение / В.П. Петушков // Терминология и норма. – М.: Наука, 1972. – С. 102 – 116.
205. Покровська, О. А. Українська термінологія ринкових відносин: дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 – Українська мова / О. А. Покровська. – Харків: Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 1995. – 207 с.
206. Попов, Р. В. Русская спортивная терминология (на материале баскетбольной терминосистемы): дис. ... канд. филол. наук. / Р. В. Попов. – Северодвинск, 2003. – 216 с.
207. Попов, Р. В. Этносоциальные особенности спортивных терминов-американизмов в русском языке / Р. В. Попов // Проблемы сохранения

- вербальной и невербальной традиции этносов. – Кемерово, 2003. – С. 115 – 119
208. Попова, З. Д. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж: Воронеж. гос. ун-т, 1999. – 30 с.
209. Почепцов, Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М.: «Рефл-бук», – К.: «Ваклер», 2001. – 656 с.
210. Пристайко, Т. С. Лексико-номинативная организация специального текста / Т.С. Пристайко. – Дніпропетровськ: Вид-во УкО ІМА – Прес, 1996. – 199 с.
211. Пром, Н. А. Спортивный репортаж как речевой; жанр газетно-публицистического стиля / Н. А. Пром // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2008. № 2 (2). – С. 96 – 101.
212. Прохорова, В. Н. Об эмоциональности термина / В. Н. Прохорова // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М.: Наука, 1970. – С. 153 – 159.
213. Прозуменщиков, М. Ю. Большой спорт и большая политика. Серия: Культура и власть от Сталина до Горбачева. Исследования / М. Ю. Прозуменщиков. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2004. – 464 с.
214. Разбегіна, Н. В. Про історію розвитку та дослідження правничої лексики української мови / Н. В.Разбегіна // Лінгвістичні дослідження. Збірник наукових праць. – Харків, 2004. – 164 с.
215. Разинкина, Н. М. Развитие языка английской научной литературы / Н. М. Разинкина. – М., 1978. – 142 с.
216. Райс, К. Классификация текстов и методы перевода / К. Райс // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике). – М., 1978. – С. 202 – 228.

217. Реформатский, А. А. Термин как член лексической системы языка II Проблемы структурной лингвистики / А. А. Реформатский. – М., 1968. – С. 103 – 126.
218. Реформатский, А. А. Что такое термин и терминология / А. А. Реформатский // Вопросы терминологии (материалы Всесоюзного терминологического совещания). – М., 1961. – С. 46 – 54.
219. Рецкер, Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М., 1974.
220. Ріба, О. М. Німецька фахова мова нафтової промисловості: структурно-семантичні та функціональні особливості: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. М. Ріба. : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2010. – 298 с.
221. Романчук, О. І. Історія спортивної лексикографії / О. І. Романчук, Р. С. Коваль // Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. Львів: Львівськ. держ. ун-т фіз. культури, 2012. – Т. 1. – С. 271 – 276.
222. Рылов, А. С. Терминологическая система «Футбол» в русском языке / А. С. Рылов // Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Нижний Новгород, 1998. – 20 с.
223. Рылов, А. С. Специфика терминосистем спортивных игр / Рылов А. С. // Актуальные вопросы русистики и общего языкознания. – Н. Новгород, 1999. С. 104 – 110.
224. Скороходько, Е. Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу): монографія / Е. Ф. Скороходько. – К., 2006. – 99 с.
225. Скороходько, Э. Ф. Вопросы перевода английской технической литературы / Э. Ф. Скороходько. – К., 1963.
226. Скороходько, Э. Ф. Вопросы теории английского словообразования и ее применение к машинному переводу / Э. Ф. Скороходько. – К., 1964.
227. Сметанина, С. И. Медиа-текст в системе культуры (динамические процессы в языке и стиле журналистики конца XX века): научное издание / С. И. Сметанина. – Спб.: Изд-во Михайлов В.А., 2002. – 383 с.

228. Снятков, К. В. Коммуникативно-прагматические характеристики телевизионного спортивного дискурса: дисс. ... канд. филол. наук / Снятков Константин Владимирович. – Череповец, 2008. – 245 с.
229. Солганик, Г. Я. О новых аспектах изучения языка СМИ / Г. Я. Солганик // Вестник Моск. ун-та. Сер. 10. Журналистика, 2000. № 3. – С. 31 – 38.
230. Солганик, Г. Я. О языке спортивной журналистики / Г. Я. Солганик // Спорт в зеркале журналистики (о мастерстве спортивного журналиста). – М.: Мысль, 1989. – С. 143 – 157.
231. Стернин, И. А. Методика исследования структуры концепта / И. А. Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: научное издание ; под ред. И. А. Стернина. – Воронеж: Воронежский государственный университет, 2001. – С. 58 – 65.
232. Стрелковский, Г. М. Научно-технический перевод / Г. М. Стрелковский, Л. К. Латышев. – М, 1980.
233. Стрелковский, Г. М. Теория и практика военного перевода: Немецкий язык / Г. М. Стрелковский. – М.: Воениздат, 1979. – 272 с.
234. Суперанская, А. В. Общая терминология: вопросы теории – 2-е изд. стер. / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М.: Наука, 1989. – 246 с.
235. Сусов, И. П. Лингвистическая прагматика / И. П. Сусов. – Винница: Нова Книга, 2009. – 272 с.
236. Татаринов, В. А. Общее терминоведение: Энциклопедический словарь / В. А. Татаринов // Российское терминологическое общество РоссТерм. – М.: Московский Лицей, 2006. – 528 с.
237. Телешун, К. О. Турецька фахова мова торгівлі: етнолінгвістичні та лінгвопрагматичні характеристики: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.13 / К. О. Телешун // НАН України, Ін-т сходознавства ім. А.Ю. Кримського. – К., 2012. – 21 с.

238. Токарська, А. С. Українська мова фахового спрямування для юристів: підручник / А. С. Токарська, І. М. Кочан. – К.: Знання, 2008. – 413с.
239. Трубченинова, А. А. Эмотивность и оценочность в немецком газетном спортивном дискурсе: Автореф. дис. канд. филол. наук / А. А. Трубченинова. – М., 2006. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/emotivnost-i-otsenochnost-v-nemetskom-gazetnom-sportivnom-diskurse>
240. Тюленев, С.В. Теория перевода: Учебное пособие / С.В. Тюленев. – М.: Гардарики, 2004. – 336 с.
241. Федоренко, О. І. Sci-tech translation/ Навчальний посібник з науково-технічного перекладу / О. І. Федоренко. – Тернопіль: Видавництво Карп'юка, 2002. – 243 с.
242. Федоров, А. В. Основы общей теории перевода / А. В. Федоров. – М., 2003. – 416 с.
243. Федь, І. А. Культурно-естетичні виміри музичного дискурсу: монографія / І. А. Федь. : ДВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т". – Слов'янськ, 2012. – 151 с.
244. Флоренский, П. А. Термин / П. А. Флоренский, А. Татаринов // История отечественного терминоведения. Классики терминоведения: Очерк и хрестоматия. – М.: Московский Лицей, 1994. – С. 359 – 390.
245. Фомин, В. Ф. Жаргонные фразеологизмы в области спорта: (на материале прессы Австрии' и ФРГ) / В. Ф. Фомин // Проблемы функционирования языковых единиц. – Хабаровск, 1997. Ч. 1. – С. 73 – 83.
246. Фомин, В. Ф. Некоторые особенности семантики профессиональной лексики: (на материале спортивных жаргонизмов, немецкоязычной прессы) / В. Ф. Фомин // Контекстуальная детерминированность лексических единиц. – Хабаровск, 1987. – С. 53 – 62.

247. Функциональный стиль общенаучного языка и методы его исследования. – М.: Издательство Московского университета, 1974. – 180 с.
248. Харрис, Р. Психологические аспекты спорта и спортивных репортажей / Р. Харрис // Психология массовых коммуникаций. 4-е международ. изд. СПб: «Прайм-Еврознак» «Издательский дом Нева». – М.: «Олма-Пресс», 2002. – Режим доступа: <http://evartist.narod.ru/text5/01.htm>.
249. Харченко, Е. В. Модели речевого поведения в профессиональном общении / Е. В. Харченко. – Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2003. – 334 с.
250. Цвиллинг, М. Я. О некоторых модификациях коммуникативного подхода к понятию перевода / М. Я. Цвиллинг // О переводе и переводчиках : сб. науч. статей. – М.: Восточная книга, 2009 – 288 с.
251. Циткина, Ф. А. Терминология и перевод (К основам сопоставительного переводоведения) / Ф. А. Циткина. – Львов: Изд-во при Львовском гос. ун-те издательского объединения Вища школа, 1988. – 159 с.
252. Циткина, Ф. А. Терминология математической логики как подсистема особо организованного языка / Ф. А. Циткина // Научно-техническая терминология. – М., 1986. Вып. 11.
253. Циткіна, Ф. А. До питання про перекладність / Ф. А. Циткіна // Мовознавство, 1979. № 5.
254. Циткіна, Ф. А. Порівняльно-типологічний аналіз лексики мови науки на словотвірному рівні / Ф. А. Циткіна // Мовознавство, 1984. № 5.
255. Чередниченко, О. І. Складові професійної компетенції письмового та усного перекладача / О. І. Чередниченко. – Режим доступа: http://papers.univ.kiev.ua/inozemna_filologija/articles/The_components_of_the_professional_competence_of_translators_and_interpreters_14868
256. Чернейко, Л. О. Лингво-философский анализ абстрактного имени / Л. О. Чернейко. – М., 1998. – 320 с.
257. Чернявская, В. Е. Дискурс как объект лингвистических исследований / В. Е. Чернявская // Текст и дискурс. Проблемы экономического

- дискурса: Сб. науч. тр. СПб: Изд-во С.-Петербур. гос. ун-та экономики и финансов, 2001. С. 112.
258. Чернявская, В. Е. От анализа текста к анализу дискурса: немецкая школа дискурсивного анализа / В. Е. Чернявская // Филологические науки. 2003. № 3. С. 68-76.
259. Числівник англійської мови: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. О. Швачко, С. В. Баранова, І. К. Кобякова та ін. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 171 с.
260. Чудинов, А. П. Россия в метафорическом зеркале: Когнитивное исследование политической метафоры (1991-2000): монография / А. П. Чудинов. – Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т, 2001. – 238 с.
261. Чупилина, Е. И. Лексический состав терминологии вычислительной техники: тезисы докладов научно-методической конференции ["Современные проблемы терминологии"] / Е. И. Чупилина, О. А. Преображенская. – Владивосток, 1989. – С. 100 – 101.
262. Шаблій, О. А. Міжмовна термінологічна омонімія як проблема термінографії і перекладу (на матеріалі німецької та української юридичних терміносистем) : дис... канд. філол. наук: 10.02.16 / Шаблій Олена Анатоліївна // Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 254 с.
263. Шагалова, Е. Н. Новейшие заимствования. Терминология спорта / Е. Н. Шагалова // Лексикология, лексикография, грамматика. – СПб., 1996. – С. 138 – 148.
264. Шарафутдинова, С. В. Спортивная аналитическая статья как жанр дискурса СМИ / С. В. Шарафутдинова // Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение. 2009. № 24 (172). Вып. 36. – С. 141 – 144.
265. Шарафутдинова, С. В. Формирование социальной оценки в дискурсе СМИ (на материале спортивного дискурса): автореф. дис. ... канд. филол. наук / С. В. Шарафутдинова. – Ижевск, 2010. – 28 с.

266. Шаргай, І. Є. Комуникативно-прагматичні особливості французького ділового листа в оригіналі та перекладі: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.16 / Шаргай Ірина Євгенівна // Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1998. – 16 с.
267. Шафранова, Н. А. Семантико-функціональна характеристика: спортивної лексики в сучасному англійському мові: дис.канд. філол.наук / Н. А. Шафранова. – Пятигорск, 2005.
268. Шафранова, Н. А. Семантична і морфолого-структурна характеристики лексических одиниць со значенням «спорт» / Н. А. Шафранова // Некоторые вопросы общего и частного языкознания. – Пятигорск, 2001. – С. 218 – 224.
269. Швейцер, А. Д. Перевод и лингвистика / А. Д. Швейцер. – М.: «Воениздат», 1973. – 310 с.
270. Шевнин, А. Б. Эрратология / А. Б. Шевнин. – Екатеринбург: Уральский гуманитарный институт, 2003. – 183 с.
271. Шейгал, Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – М.: ИТДГК «Гно-зис», 2004. – 326 с.
272. Шелов, С. Д. О семантике термина (математический термин в логосе и лексисе) / С. Д. Шелов // Вопр. информ. теории и практики. 1981. № 46.
273. Шелов, С. Д. Определение терминов и понятийная структура терминологии / С. Д. Шелов. – СПб.: СПбГУ, 1998. – 236 с.
274. Шелов, С. Д. Термин. Терминологичность. Терминологические определения / С. Д. Шелов. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2003. – 280 с.
275. Шелов, С. Д. Терминология, профессиональная лексика и профессионализмы / С. Д. Шелов // Вопросы языкознания. – 1984. – №5. – С. 76 – 87.
276. Шибаева, Л. В. Жанры в теории и практике журналистике. / Л. В. Шибаева // Библиотека Центра Экстремальной Журналистики. – М., 2001. – Режим доступа: <http://www.library.cjes.ru/online/?a=con&bid=48>.

277. Шмелев, Д. Н. Русский язык в его функциональных разновидностях (к постановке проблемы) / Д. Н. Шмелев. – М.: Наука, 1977. – 168 с.
278. Юргенс, И. Г. О системном характере измерительной терминологии / И. Г. Юргенс // Системное описание лексики германских языков. – Л., 1985. Вып. 5.
279. Юрковский, И. М. Активные процессы в русской спортивно-игровой лексике / И. М. Юрковский. ; отв. ред. Ледеява С. Д.; – Кишин. гос. пед. ин-т им. И. Крянгэ. – Кишинев: Штиинца, 1988. – 119 с.
280. Ягодинцева, Н. А. Игра как феномен культуры / Н. А. Ягодинцева // Вторые Лазаревские чтения: матер. Всерос. науч. конф. Челябинск, 21-22 февраля 2003 г. ; отв. ред. И. А. Голованов. – Челябинск: Изд-во ЧГАКИ, 2003. – С. 332 – 337.
281. Ярмолинец, Л.Г. Способы передачи значений английских спортивных терминов на русский язык / Л. Г. Ярмолинец, Н. Т. Агафонова // Семантические и прагматические особенности языковых единиц в сопоставительной лингвистике. Краснодар, 1994. – С. 49 – 53.
282. Ясинецька, О. А. Переклад нових англомовних публіцистичних метафор українською мовою : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.16 / Ясинецька Олена Анатоліївна. : Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2009. – 20 с.
283. Antia Bassegy Edem Indeterminacy in Terminology and LSP: Studies in Honour of Heribert Picht. – John Benjamins Publishing, 2007. – 236 p.
284. Basturkmen, H. "The Practice of LSP", in The Handbook of Applied Linguistics ed. by A. Davies & C. Elder / H. Basturkmen, C. Elder. – Oxford: Blackwell, 2004 – pp. 672 – 694.
285. Baumann, K.-D. The statistical method within an integrative approach to LSP analysis / K.-D. Baumann // Quantative Text Analysis. WVT, Wiss. Verlag Trier, 1993 –307 p.
286. Bausch, K.-R. Handbuch Fremdsprachenunterricht / K.-R. Bausch, H. Crist, H.-J. Krumm. – Tübingen und Basel: A. Francke Verlag, 1995. – 585 s.

287. Beard, Adrian. *The Language of Sport* / Adrian Beard. : Taylor & Francis, 1998, 128 p.
288. Bowker, Lynne. *Unity in Diversity?: Recent Trends in Translation Studies* / Lynne Bowker. – St. Jerome, 1998 – 196 p.
289. Boyle, Raymond. *Sports Journalism: Context and Issues* / Raymond Boyle: SAGE, 2006 – 198 p.
290. Boyle, R. *Power Play: Sport, the Media and Popular Culture* / R. Boyle, R. Haynes. – London: Longman, 2000. – P. 206 – 224.
291. Cabré, Maria Teresa. *Terminology: Theory, Methods, and Applications* / Maria Teresa Cabré. John Benjamins Publishing, 1999 – 247 p.
292. Cassidy, Tania. *Understanding Sports Coaching: The Social, Cultural and Pedagogical Foundations of Coaching Practice* / Tania Cassidy, Robyn Jones, Paul Potrac.: Psychology Press, 2004 – 213 p.
293. Chesterman, Andrew. *Can theory help translators? A dialog between the ivory tower and the wordface* / Andrew Chesterman, Emma Wagner. – Manchester: St. Jerome publishing, 2002. – P. 80 – 107
294. D’Acierno, Maria Rosaria. *Jumping through...English and Sport* / Maria Rosaria D’Acierno. – Roma: ARACNE editrice S.r.l., 2005. – 107 p.
295. Darwish, Ali. *Elements of Translation* / Ali Darwish. : Writescope Publishers, 2010 – 380 p.
296. Fenton, Tom. *Bad News: the decline of reporting, the business of news, and danger to us all* / Tom Fenton. : Regan books, 2005 – p. 263
297. Galinski, Ch. *Terminology and specialized Kommunikation: Proceedings of the international conference on "Professional Communications and knowledge Transfer" (Vienna, 24-26 August 1998)* / Ch Galinski. – Wien: TermNet, 1998. – Vol. 1. – P. 117 – 131.
298. Gems, Gerald R. *Understanding American Sports* / Gerald R. Gems, Gertrud Pfister. – Routledge, 2009 – 440 p.
299. Gideon, Toury. *Descriptive Translation Studies and Beyond* / Toury Gideon. – Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, 1995. – P. 58 – 59

300. Greciano, Gertrud Science of language to improve risk communication / Kirchsteiger, Ch. System, Security & Reliability / Gertrud Greciano // EU Conference Vienna, Austria, 2006 – P. 88
301. Halliday, M. A. K. Language, Context, and Text: Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective Text. / M.A.K. Halliday, R. Hasan. – Oxford: Oxford Univ. Press, 1991. – 126 p.
302. Hirsh, E. D. Jr. Cultural Literacy : What Every American Needs to Know / Hirsh E. D. Jr. – Boston, 1987. – 151 p.
303. Hoffmann, L. Anwendungsglichkeiten und bisherige Anwendung von linguistischen Methoden in der Fachsprachenforschungen / L. Hoffmann // Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. – Berlin-New York, 1998. – S. 249–268.
304. Holt, R. Sport and the British / R. Holt. Oxford: – Oxford University Press, 1990. – P. 306 – 326.
305. House, J. Translation Quality Assessment: Linguistic description versus Social Evaluation / J. House // Meta: journal des traducteurs Meta: Translators' Journal, vol. 46, № 2. 2001. – P. 243 – 257.
306. Interrante, C. G. Standardization of Technical Terminology: Principles and Practices / C. G. Interrante, F. J. Heymann. : ASTM International, 1983 – 153 p.
307. Jackendoff, R. Patterns in the minds. Language and human nature / R. Jackendoff. – New York: Harvester Wheatsheaf, 1994. – 246 p.
308. Kageura, Kyō The Dynamics of Terminology: A Descriptive Theory of Term Formation and Terminological Growth / Kyō Kageura.: John Benjamins Publishing, 2002. – 322 p.
309. Lavric, Eva. The Linguistics of Football / Eva Lavric. – BoD: Books on Demand. 2008. – 418 p.
310. Laurén, Christer. Special Language: From Humans Thinking to Thinking Machines / Christer Laurén, Marianne Nordman. – Philadelphia: Multilingual Matters, 1989 – 499 p.

311. Mohn, Pelka. Fachsprachen / R. Pelka, D. Mohn. – Tübingen: Niemeyer, 1984. – 171 s.
312. Nida, E. Toward a Science Of Translating / E. Nida. – Leiden, 1964. –
Режим доступу: <http://www.slideshare.net/englina/theories-of-translation-eugene-nida>
313. Nord, Christiane. Translating as a purposeful activity. Functionalist approaches explained / Christiane Nord. – Manchester: St. Jerome, 1996. –
Режим доступу: <http://journal.teflin.org/index.php/teflin/article/viewFile/1>
314. Pearson, Jennifer. Terms in Context / Jennifer Pearson.: John Benjamins Publishing, 1998. – 242 p.
315. Quirk, R. A Comprehensive Grammar of the English Language Text. / R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik // Index by D. Crystal. Longman, 2007. – 1779 p.
316. Robinson, P. ESP Today: A Practitioner's Guide / P. Robinson. – New York & London: Prentice Hall.
317. Rowe, D. Sport, Culture and the Media / D. Rowe. – Buckingham: Open University Press, 1999. – P. 145 – 166.
318. Sager, Juan C. Terminology and the Technical Dictionary / Juan C. Sager // Proceeding's Papers from the International studies in Lexicography. ed. by Robert Burchfield. – Oxford: Clarendon Press, 1987. – P.15 – 26.
319. Sandrini, Peter. Comparative Analysis of Legal Terms: Equivalence Revisited / Peter Sandrini // In Galinski, Ch.; Schmitz, K.-D. (Hg). TKE '96. Frankfurt: Indeks, 342 – 351.
320. Schröder, Hartmut. Subject-oriented Texts: Languages for Special Purposes and Text Theory / Hartmut Schröder. : Walter de Gruyter, 1991 – 322 p.
321. Shiffrin, D. The Handbook of Discourse Analysis / D. Shiffrin // Mass: John Wiley & Sons, 2008. – 872 p. – Режим доступу: http://books.google.com.ua/books?id=6RfarwereacC&hl=ru&source=gbs_navlinks_s
322. Snell-Hornby, M. Translation Studies: An Integrated Approach / M. Snell-Hornby. : John Benjamins Publishing, 1988 – 163 p. – Режим доступу:

http://books.google.com.ua/books/about/Translation_Studies.html?id=ukaNRTMceV4C&redir_esc=y

323. Strehlow, Richard Alan. Standardization of Technical Terminology: Principles and Practices (second Volume) / Richard Alan Strehlow.: ASTM International, 1988. – 127p.
324. Trimble, L. English for Science and Technology / Trimble L. // A Discourse Approach. – Cambridge: Cambridge U.P., 1985
325. Williams, M. The application of argumentation theory in translation quality assessment. / M. Williams // Meta: journal des traducteurs. Meta : Translators' Journal, vol. 46, № 2. 2001. – p. 327
326. Williams, M. Translation Quality Assessment: an argumentation-centred approach / M. Williams. – Ottawa: University of Ottawa Press. 2004. – 184 p. – Режим доступу: <http://books.google.com.ua/books?id=uoQ7C7g-8YC&printsec=frontcover&dq=Williams+M.+Translation+Quality+Assessment:+an+argumentation+centred+approach.&hl=ru&sa=X&ei=dtj9UvnbDY2BhAeH3oDoDg&ved=0CCoQ6AEwAA#v=onepage&q=Williams%20M.%20Translation%20Quality%20Assessment%3A%20an%20argumentation>
327. Wüster, E. Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexicographie / E. Wüster. – Handelshochschule Kopenhagen, 1985 – 214 p.
328. Zillmann, D. The enjoyment of watching sport contests / D. Zillmann, J. Bryant, B. S. Sapolsky // Sports, games, and play: Social and psychological viewpoints / J. H. Goldstein (Ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1979. – P. 297 – 355.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

329. Ахманова, О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – 2-е изд., стер. – М.: УРСС: Едиториал УРСС, 2004. – 571 с.
330. Бордюгова, А. Ю. Словник термінів зі спортивного права / А. Ю. Бордюгова. : «Юстініан», 2004. – 144 с.

331. Брокгауз, Ф. А. Энциклопедический Словарь / Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – Режим доступа: <http://www.vehi.net/brokgauz/>
332. Булатова, М. М. Енциклопедія олімпійського спорту в запитаннях і відповідях / М. М. Булатова // Друге видання. – К.: олімпійська література, 2011. – 400 с.
333. Гренлунд, А.Ю. Англо-русский словарь спортивных терминов / А. Ю. Гренлунд. : СПбГАФК им. П. Ф. Лесгафта. – СПб., 2004. – 256 с.
334. Кубрякова, Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – М.: МГУ, 1996. – 246 с.
335. Лингвистический энциклопедический словарь ; под ред. В.Н. Ярцева. – М: «Советская энциклопедия», 1990. – 688.
336. Мова футболу: Ілюстрований шестимовний словник футбольної лексики / Р. С. Помірко, М. Б. Дубяк, Т. Р. Іванько, М. І. Проців. –Л.: Українські технології, 2009. – 100 с.
337. Нелюбин, Л. Л. Толковый переводоведческий словарь / Л. Л. Нелюбин. – 3-е издание, переработанное. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 320 с.
338. Плавание: спортивные термины на пяти языках: Русский; Français; English; Deutsch; Español ; под ред. С.В. Белиц-Геймана. – М.: Русский язык, 1979. – 76 с.
339. Російсько-український словник з фізичної культури і спорту / Укл. Л. І. Чипиленко, Г. І. Довгаль, Ф. А. Непийвода. – Київ: ІЗМН, 1997. – 160 с.
340. Російсько-український спортивний словник / Укладачі: Н. Й. Фірсель, В. М. Калюжна. ; за редакцією С.І. Головащука. – К.: «Здоров'я», 1973. – 171 с.
341. Русско-украинский словарь понятий и терминов по профессионально-прикладной физической подготовке: словарь / Мин-во образования и науки Украины. Одесский нац. политех. ун-т; сост.: Р. Т. Раевский, С. М. Канишевский ; под общ. ред. Р. Т. Раевского. – Одесса: Наука и техника, 2010. – 112 с.

342. Рылов, А. С. Футбольная терминология: словарь-справочник / А. С. Рылов. – Нижний Новгород, 1997. – 126 с.
343. Словник української мови. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>
344. Спортивный словарь. Русско – англо – латышско – немецкий. ; под редакцией проф. Улдиса Швинкса. – Рига: Латвийская академия спортивной педагогики, 2010. – 999 с.
345. Суслов, Ф. П. Толковый словарь спортивных терминов / Ф. П. Суслов, С. М. Вайцеховский. – М.: Физкультура и спорт, 1993. – 352 с.
346. Терминология спорта. Толковый словарь спортивных терминов. «СпортАкадемПресс». – Москва, 2001. – 480 с.
347. Терминология спорта: толковый словарь спортивных терминов: около 9500 терминов ; сост. Ф. П. Суслов, Д. А. Тышлер. – М.: СпортАкадемПресс, 2001. – 480 с.
348. Українсько-російський російсько-український тлумачний словник термінів спортивної боротьби ; уклад. Б. В. Семен. – Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 225 с.
349. Kent, Michael. Oxford Dictionary of Sports Science and Medicine / Michael Kent. – Oxford, 2006. – 612 p.
350. Malcolm, Dominic. The SAGE Dictionary of Sports Studies / Dominic Malcolm. – London: SAGE Publication LTD, 2008. – 304 p.
351. Tomlinson, Alan. A Dictionary of Sports / Alan Tomlinson. : Studies Oxford University Press, 2010. – 528 p.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

352. Anti-doping testing: abnormal results rise by 20% in 2013. – Режим доступу: <http://www.bbc.com/sport/0/28194582>
353. Argentina arrive via luck, nous and timely heroes. – Режим доступу: <http://www.independent.co.uk/sport/football/worldcup/world-cup-2014-in-al-five-reasons-argentina-reached-the-world-cup-final-9602399.html>.

354. Arjen Robben rules out following Louis van Gaal to Manchester United. –
Режим доступа: <http://www.theguardian.com/football/2014/jul/13/arjen-robben-manchester>
355. Cassidy, T. Understanding Sports Coaching. The Social, Cultural And Pedagogical / T. Cassidy, R. Jones // Foundations of Coaching Practice. – London, 2004 – 213 p.
356. Eoghan, Macguire. World Cup: Netherlands defeats Brazil in third place playoff / Macguire Eoghan. – Режим доступа: <http://edition.cnn.com/2014/07/12/sport/football/world-cup-brazil-netherlands-third-place-playoff-football/index.html>
357. Espinoza, Russ. Horns Baseball Year-End Wrap-Up / Russ Espinoza. – Режим доступа: <http://www.austinchronicle.com/daily/sports/2011-06-24/horns-baseball-year-end-wrap-up/>
358. FIFA bans Nigeria from international football. – Режим доступа: http://edition.cnn.com/2014/07/10/sport/football/football-nigeria-fifabanned/index.html?hpt=isp_c2
359. France, C. Robert. Introduction To Sports Medicine and Athletic Training / C. Robert France. – NY: Delmar, 2011. – 721
360. Gibson, Owen. Tyson Gay gives Usain Bolt world championships warning in Lausanne / Owen Gibson. – Режим доступа: <http://www.guardian.co.uk/sport/2013/jul/04/tyson-gay-usain-bolt-world-championships?INTCMP=>
361. Harris, Scott. The 25 Biggest Tomato Cans in MMA History / Scott Harris. – Режим доступа: <http://bleacherreport.com/articles/1080510-the-25-biggest-tomato-cans-in-mma-history>
362. Heinen, Thomas. When is manual guidance effective for the acquisition of complex skills in Gymnastics? / Thomas Heinen. – Режим доступа: http://www.academia.edu/1557449/When_ismanual_guidance_effective_for_the_acquisition_of_complex_skills_in_Gymnastics

363. Hytner, David. Ukraine will be ruthless if England are careless / David Hytner // Shakhtar Donetsk 2 Chelsea 1. – Режим доступа: <http://www.uefa.com/uefachampionsleague/news/newsid=2093742.html>
364. IPC Swimming Rules and Regulations 2011 - 2014. – Режим доступа: http://www.paralympic.org/sites/default/files/document/120727152145391_IPC%2BSwimming%2BRules%2Band%2BRegulations%2B2011%2B-%2B2014%2BFINAL_v2_0.pdf
365. IPC Swimming Classification Rules and Regulations 2014. – Режим доступа: http://www.paralympic.org/sites/default/files/document/120706163426076_2011_05_30__swimming_classification_regulations.pdf
366. ITTF Handbook 2012 / 2013. – Режим доступа: http://www.ittf.com/ittf_handbook/ittf_hb.html
367. Lawrence Okoye throws his weight behind NFL shot instead of discus. – Режим доступа: <http://www.guardian.co.uk/sport/2013/apr/15/lawrence-okoye-nfl-draft-dis>
368. Lees, A. The effects of strength training and practice on soccer throw in performance / A. Lees. – Режим доступа: <http://www.jssm.org/suppls/10/suppl.10.175-180.php>
369. Lewis, Tim. Novak Djokovic beats Tomas Berdych to power into Wimbledon semis / Tim Lewis. – Режим доступа: <http://www.theguardian.com/sport/2013/jul/03/novak-djokovic-wimbledon-tomas-berdych>
370. London 2012 Team Leaders' Guide Swimming. – Режим доступа: <http://www.feddf.es/documentos/1364.pdf>
371. Lyle, John. Sports Coaching Concepts. A Framework For Coaches' Behaviour / John Lyle. – London: Taylor & Francis., 2002. – 360 p.
372. McIntyre, Jason. Dwayne Bowe Gave New Meaning to Alligator Arms With This Pathetic Effort Against the Steelers / Jason McIntyre. – Режим доступа: <http://www.steelersdepot.com/2014/04/2014-nfl-draft-player-scouting-report-nebraska-wr-quincy-enunwa/>

373. McLoughlin, Terence F. Have recent changes to the rugby union laws of scrummage reduced serious cervical spine injuries? / Terence F. McLoughlin. – Режим доступа: <http://www.jssm.org/vol8/n1/21/v8n1-21text.php>
374. Minutes of a meeting of the Para Table Tennis Division held in the ITTF Headquarters, Renens, Switzerland on 25, 26 and 27 January 2013. – Режим доступа: http://www.ipptc.org/communication/2013/Lausanne_2013_minutes.pdf?PHPSESSID=04b24086201139202975f362b49fa8d6
375. Newbery, Piers. Andy Murray rues poor start in Grigor Dimitrov Wimbledon loss / Piers Newbery. – Режим доступа: <http://www.bbc.com/sport/0/tennis/28137363>
376. Official Results Book Merano, Italy, June 7-9, 2013. – Режим доступа: <http://www.uci.ch/Modules/BUILTIN/getObject.asp?MenuId=&ObjTypeCode=FILE&type=FILE&id=ODcyOTk>
377. Payton, Carl J. Biomechanical Evaluation Of Movement In Sport And Exercise / Carl J. Payton, Roger M. Bartlett // The British Association of Sport and Exercise Sciences Guidelines. – New York: Routledge, 2008. – 586 с.
378. Performance Assessment for Field Sports. Editors: Christopher Carling, Thomas Reilly and A. Mark Williams. – Режим доступа: <http://www.jssm.org/vol8/n1/23/v8n1-23pdf.pdf>
379. Reilly, T. Science and Football / T. Reilly. – NY: Routledge, 2009. – 494 p.
380. Rossi, Francesca. UCI Cycling Anti-doping violation / Francesca Rossi // CADF Business Report. – Режим доступа: <http://www.uci.ch/Modules/BUILTIN/getObject.asp?MenuId=MjI0NQ&ObjTypeCode=FILE&type=FILE&id=ODczMTA&LangId=1>
381. Sheringham, Sam. Roger Federer eyes 'great things' after Wimbledon final defeat / Sam Sheringham. – Режим доступа: <http://www.bbc.com/sport/0/tennis/10/sport/henley-royal-regatta-downtown-abbey/index.html/2818864>

382. Smith, W. Andrew Using Bench Press Load to Predict Upper Body Exercise Loads in Physically Active Individuals / W. Andrew Smith. – Режим доступа: <http://www.jssm.org/vol12/n1/5/v12n1-5text.php>
383. Sweetman, Tom. Henley Royal Regatta: 'Downton Abbey' on water / Tom Sweetman. – Режим доступа: <http://edition.cnn.com/2014/07>
384. The ITTF classification code. – Режим доступа: <http://www.ipttc.org/classification/ITTF-Classification-Code-final-March-2010.pdf>
385. Thomas Vermaelen to Manchester United: Arsenal manager Arsene Wenger thwarting Louis van Gaal over transfer. – Режим доступа: <http://www.independent.co.uk/sport/football/transfers/thomas-vermaelen-to-manchester-united-arsenal-manager-arsene-wenger-thwarting-louis-van-gaal-over-html>
386. Tucker, C. Kings' Williams and Blackhawks' Sharp drop the gloves? / C. Tucker. – Режим доступа: <http://prohockeytalk.nbcsports.com/2013/06/04/video-kings-williams-and-blackhawks-sharp-drop-the-gloves/>
387. Usain Bolt & Glasgow 2014: Sprinter named in Jamaica team. – Режим доступа: <http://www.bbc.com/sport/0/athletics/28051608>
388. Walters, Mike. Chris Froome drug-cheat whispers at Tour de France are pitiful blasts fellow rider David Millar / Mike Walters. – Режим доступа: <http://www.mirror.co.uk/sport/other-sports/cycling/tour-de-france-chris-froome-2055497>
389. Warner, A. Adrien Broner will officially knock Paulie Malignaggi onto Queer Street / A. Adrien Warner. – Режим доступа: <http://www.examiner.com/article/adrien-broner-will-officially-knock-paulie-malignaggi-onto-queer-street>
390. Watson, G. Texas WR Mike Davis puts a cheap shot on Iowa State's Deon Broomfield / G. Watson. – Режим доступа: <http://sports.yahoo.com/blogs/ncaaf-dr-saturday/texas-wr-mike-davis-puts-cheap-shot-iowa-0212593.html>
391. Wimbledon 2014: Jordanne Whiley wins wheelchair doubles. – Режим доступа: <http://www.bbc.com/sport/0/disability-sport/28185035>

392. World Cup: Neymar named on FIFA Golden Ball shortlist. – Режим доступа: <http://edition.cnn.com/2014/07/12/sport/football/neymar-world-cup-shortlist-golden-ball/index.html?hpt2>
393. Wintry Hope GB swimmers 'taken out of comfort zone' to improve medal success. – Режим доступа: <http://www.bbc.com/sport/0/swimming/253352>
394. Wall, G. Preview: Glasgow 2014 CommonwealthGames para-swimming events / G. Wall. – Режим доступа: <http://www.paralympic.org/news/preview-glasgow-2014-commonwealth-games-para-swimming-events>